SPECTACOLUL ISTORIEI 3

ATHÉNÉE PALACE

R. G. WALDECK

HUMANITAS

ATHÉNÉE PALACE

Apariția acestei cărți a fost sprijinită de
Hotelul Athénée Palace Hilton
din București

ROSA G[OLDSCHMIDT] WALDECK (1898–1982) — s-a născut într-o familie de bancheri evrei din Germania. În 1920 a obținut titlul de doctor în sociologie la Universitatea din Heidelberg sub conducerea lui Alfred Weber. După o viață aventuroasă, descrisă în *Prelude to the Past: The Autobiography of a Woman* (1934), s-a stabilit în SUA în primii ani ai deceniului al patrulea și a început o prodigioasă carieră jurnalistică și scriitoricească. Între iunie 1940 și ianuarie 1941 a fost corespondentă a săptămînalului american *Newsweek* la București, experiență care avea să stea la baza romanului-reportaj *Athénée Palace* (1942).
Alte opere publicate: *Meet Mr. Blank, The Leader of Tomorrow's Germans* (1943), *Lustre in the Sky* (1946), *The Emperor's Duchess* (1948) și *Europe Between The Acts* (1951).

R.G. WALDECK

Athénée Palace

Cu o postfață de ERNEST H. LATHAM JR.

Traducere din engleză de
ILEANA STURDZA

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Coperta colecției
DONE STAN

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
WALDECK, R.G.
Athénée Palace / R.G. Waldeck; trad.: Ileana Sturdza; postf.: Ernest H. Latham Jr. – București: Humanitas, 2000
352 p.; 18 cm. – (Spectacolul istoriei, 3)
ISBN 973-50-0094-6

I. Sturdza, Ileana (trad.)
II. Latham Jr., Ernest H. (postf.)

821.111(73)-94

R. G. WALDECK
ATHENE PALACE
© 1998, The Center for Romanian Studies, Iași.

© HUMANITAS, 2000, pentru prezenta versiune românească

ISBN 973-50-0094-6

Mulțumirile autoarei

Într-o carte care în unele privințe tratează despre politică și despre condiții totalitare, ar fi o lipsă de bună-creștere dacă autorul și-ar dezvălui sursele. Deci nu pot decît să exprim gratitudinea mea anonimă lumii din București și din Transilvania, ale cărei conversații mi-au procurat o parte atît de însemnată din materialul meu.

Însă pot să exprim sincera mea gratitudine față de cei din America ale căror sfaturi mi-au fost de cel mai mare ajutor la redactarea cărții, mai cu seamă lui Allen Churchill, a cărui nesfîrșită răbdare și calde încurajări au însemnat cel mai mult pentru mine și pentru carte. O altă persoană care a avut amabilitatea să mă ajute în multe privințe este Mr. Jacob Rosenthal, secretarul Uniunii Evreilor Români din America, față de care sînt de asemenea foarte îndatorată.

Pentru a anticipa oarecare proteste din partea unor perfecționiști, autoarea ține să se știe că numele marelui hotel de la București este în realitate Athénée Palace. L-am scurtat cu un e și cu accentele, fără alt motiv decît simplificarea lecturii.[1]

R. G. WALDECK

---

1. În edițiile sale americană și britanică, precum și în ediția apărută la Center for Romanian Studies (Iași–Oxford–Portland, 1998), pe care o urmăm în traducerea de față, adoptînd majoritatea utilelor note, precum și studiul lui Ernest H. Latham Jr., numele hotelului bucureștean este ortografiat „Athene Palace". (*N. t.*)

1
Scena românească

Cînd se va recunoaște oare în Europa că națiunile nu au decît acel grad de libertate în sînul lor și între ele pe care curajul lor îl smulge lașității lor?

STENDHAL

Am sosit la Athénée Palace în vara anului 1940, în ziua cînd a căzut Parisul. Era o zi caniculară și piața din fața hotelului era liniștită. Numai fîșia îngustă de umbră de sub marchiza aflată deasupra intrării în hotel dădea o iluzie de răcoare. În fața hotelului era un petec de verdeață mărginit de gladiole roșii uriașe, dar în jurul lui era o întindere mare de asfalt deasupra căreia se profila doar un frumos cal de bronz cu un călăreț tot de bronz[1] înălțat pe un soclu de granit roșu. Călărețul era Carol I, întemeietorul actualei dinastii a României. Așa cum erau așezați, calul și călărețul păreau gata să sară peste grilaj drept în mijlocul palatului actualului rege Carol al II-lea.

Athénée Palace ocupa toată lățimea pieței Ateneului, încîntătoarea piață a Bucureștiului deschisă către cea mai celebră arteră din tot răsăritul european, Calea Victoriei. Închipuiți-vă Casa Albă, Hotelul Waldorf-Astoria, Carnegie Hall, Restaurantul Colony și Lincoln Memorial, grupate toate în jurul unei piețe minuscule deschise către o arteră care este un amestec de Broadway, Pennsylvania și Fifth Avenue, și veți pricepe ce înseamnă Piața Ateneului pentru România. Aici se afla inima Bucureștiului, din punct de vedere topografic, artistic, intelectual, politic și, dacă vreți, moral.

---

1. Statuia era opera sculptorului Ivan Mestrovici și a fost topită de regimul comunist. (*N. t.*)

În partea stîngă a hotelului, pe latura lungă a pieței, se afla o clădire urîtă, proiectată în stil clasic, de culoare gălbuie. Era Ateneul, sala de concerte după care piața și hotelul își luaseră numele și unde George Enescu, maestrul iubit al românilor, își dirija concertele. Lîngă hotel se afla elegantul restaurant Cina, cu frumoasa lui grădină, loc de întîlnire al adevăratei societăți bucureștene, amatoare de cafenele.

În dreapta hotelului, la o aruncătură de băț, în locul unde piața se unea cu Calea Victoriei, începea palatul alb al regelui Carol. Se poate spune „începea", pentru că palatul, care arăta foarte nou și era neterminat, se întindea parcă la nesfîrșit în sus pe Calea Victoriei, calea destinului României, calea pe care cuceritorii turci tăbărîseră asupra orașului de la miazăzi, iar cuceritorii germani coborîseră de la miazănoapte, și care a fost martora tuturor gloriilor trecătoare și tuturor nenorocirilor țării.

Construit în 1910 în stilul elegantelor hoteluri Meurice și Ritz de la Paris, Athénée Palace fusese despuiat cu doi ani în urmă de toate cariatidele și turnulețele; fațada-i albă și netedă căpătase o formă aerodinamică, cu toate obloanele vopsite în albastru strălucitor. Holul de la intrare, cu recepția sa modernistă și cu vitrinele lucitoare de sticlă și aluminiu, aveau același aer voit funcțional. Chiar și în salonul verde cu oglinzi mari, cu mesele și sofalele lui joase, un decorator modern își pusese dibăcia la încercare; în rest însă, nu prea mai era nimic aerodinamic în hotel. Puteai locui într-o cameră de un aproximativ stil Ludovic al XV-lea, tapetată cu brocart albastru, pe cînd restaurantul era decorat în roșu, aur și alb, în maniera restaurantelor franțuzești din vremea celui de-al Doilea Imperiu. În holul mare și destul de întunecos, în care-ți petreceai cea mai mare parte a zilei, șiruri de coloane de marmură galbenă formau trei nave ca într-o biserică.

Cînd am intrat pentru prima oară prin ușa turnantă în holul răcoros al Athénée Palace-ului, nu am simțit decît curiozitatea unui ziarist itinerant pentru cea mai vestită clădire hotelieră din Balcani. Debarcînd la Napoli în mai,

călătorisem în tihnă printr-o Italie mai frumoasă ca oricînd, în ajunul dezastruoasei sale aventuri războinice. Petrecusem două săptămîni în Iugoslavia, unde toate grupurile etnice și facțiunile de la curte și din politică erau ocupate să se urască între ele cu o inconștiență uluitoare, dat fiind pericolul care amenința din afară. România era menită să fie doar o scurtă etapă într-o lungă călătorie în zonele de război. Cel puțin așa plănuisem cînd am pornit din America spre Europa. N-aveam de unde să știu că aici, în acest straniu și elegant hotel de primă mărime, voi putea observa de aproape cum naziștii cuceream și colonizau Europa; o perspectivă care, deși nu cuprindea decît o mică felie din Europa, nu-și pierdea nimic din însemnătate — o analiză se poate face dintr-o singură picătură de sînge.

Cînd am sosit la Athénée Palace în acea după-amiază toridă de iunie, în 1940, eram o americancă încredințată, chiar împotriva a ceea ce doream, că Hitler ar putea cîștiga nu numai războiul, dar că va cîștiga și pacea, și că în acest caz va organiza Europa. Cînd am părăsit Athénée Palace într-o zi friguroasă la sfîrșitul lunii ianuarie 1941, eram convinsă că în nici un caz Hitler nu va putea să cîștige pacea sau să organizeze Europa.

Recentele victorii militare ale lui Hitler aveau prea puțin de-a face cu convingerea mea anterioară că el ar putea cîștiga războiul și pacea. Această convingere pornea de mult mai departe, dintr-o noapte din martie 1936 la Berlin. Trupele lui Hitler tocmai intraseră în Renania și am văzut oficiali germani care tremurau de teama consecințelor. Unul dintre ei mi-a mărturisit că fiecare comandant de regiment german aflat în marș primise un plic sigilat cu ordinul să se retragă din zona Rinului imediat ce francezii și englezii ar fi făcut o mișcare războinică. În acel caz, Hitler ar fi dat semnalul să se deschidă plicul. Am intuit că asta era ultima ocazie cînd o atitudine fermă a Franței și Angliei ar fi putut să spulbere coșmarul hitlerismului. Lupta nici nu ar mai fi fost necesară. Dar democrațiile au lăsat să treacă momentul favorabil.

De atunci, tot ce am văzut în călătoriile mele de-a lungul și de-a latul continentului european a părut să confirme această convingere. Oamenii de stat din fruntea democrațiilor, nehotărîți, slabi, meschini, au trădat înșeși principiile după care ar fi trebuit să se călăuzească; toate eforturile lor de a prezenta un front unic împotriva dictaturii au dat greș; au nesocotit orice ocazie de a găsi soluții generoase și imaginative pentru situațiile de criză create de cruzimea revoluției totalitare; au dat greș mai ales în formularea unui program care să atragă popoarele europene.

Aceste popoare europene deveniseră ele însele din ce în ce mai indiferente față de democrație, care le era prezentată în termeni de libertate de gîndire și libertate de exprimare, dar care în termenii experienței lor de zi cu zi însemna mai ales libertatea de a muri de foame. Am constatat că nu mai mult de zece la sută din populația continentului european era preocupată de libertatea individuală, sau era suficient de motivată pentru a lupta ca s-o păstreze. În ceea ce privește restul de nouăzeci la sută, oamenii erau în parte inconștienți de adevărata natură a umbrei amenințătoare a lui Hitler, în parte o priveau cu indiferență și în parte erau gata să meargă pe mîna Führer-ului.

Față de această lume dezbinată, în stagnare, națiunea germană era puternic unită în jurul unicului țel al cuceririi, un țel care corespundea cu visele cele mai intime ale poporului. Se adăuga aici uimitorul fenomen reprezentat de conducătorii germani, care înșelau și mințeau întruna, dar care-și permiteau să fie neînduplecat de sinceri cînd era vorba de sacrificiile pe care le cereau poporului și de necesitatea de a lupta; conducători cu o imaginație înspăimîntătoare și cu o îndrăzneală atît de mare cînd era vorba de a plănui și a organiza, încît restul lumii încă se mai întreba cu dispreț dacă planurile lor se vor putea aplica, atunci cînd acestea erau deja fapt împlinit. Revoluția lui Hitler, mi se părea, era răspunsul la ceea ce Ortega y Gasset numea „strigătul înfricoșător care se înalță precum urletul a nenumărați cîini cerînd ca cineva sau ceva să preia comanda, să impună o ocupație, o sarcină". Hitler, mă gîndeam eu,

ar putea lua Europa din mîna democrațiilor așa cum iei o bomboană din mîna unui copil.

Nici vorbă ca toate astea să-mi fi făcut plăcere! Nu aveam nimic de cîștigat ci totul de pierdut de pe urma victoriei unei ordini în care antisemitismul făcea parte integrantă. În plus, era penibil pentru un intelectual, vital interesat în libertatea de gîndire și de exprimare, să constate cît de puțini oameni se arătau la fel de interesați. Priveam diagnosticul pus de mine Europei cu fascinația îngrozită cu care un medic cercetează radiografia propriului său cancer letal, nutrind mereu speranța că diagnosticul se va dovedi greșit, dar interesat totuși, într-un mod științific și detașat, de progresele bolii ca atare. În cursul acestor ani presărați cu cedări și înfrîngeri, nu am găsit nimic care să-mi infirme diagnosticul — pînă am sosit la Athénée Palace. Atunci i-am văzut pe naziști de aproape, cucerind și impunînd noua lor ordine europeană.

România era, în 1940, o țară ușor de cucerit și un teren prielnic stabilirii unei ordini noi. Naziștii au găsit aici un regim corupt și pătat de sînge, disprețuit de toți, în afară de cei puțini care profitau de pe urma lui. Germanii au găsit aici o clasă suspusă indiferentă sau pro-nazistă. Au găsit aici un antisemitism[1] popular adînc înrădăcinat. Au găsit o mișcare fascistă care, deși decimată, avea nimbul martiriului. Au găsit patru cincimi din populație, unsprezece milioane din paisprezece — țărani umili, înfometați,

---

1. Pentru descrierea antisemitismului românesc într-un context regional, a se vedea Bela Vago, *The Shadow of the Svastika: The Rise of Fascism and Anti-Semitism in the Danube Basin in 1936–1939* (Umbra svasticii: Dezvoltarea fascismului și antisemitismului în bazinul Dunării în 1936–1939) (Londra, 1975), și Ezra Mendelsohn, *The Jews of East Central Europe before the World War* (Evreii din Europa central-orientală înainte de războiul mondial) (Bloomington, IN, 1987). Natura anti-semitismului românesc tradițional este cercetată în William O. Oldson, *A Providential Anti-Semitism: Nationalism and Policy in Nineteen Century Romania* (Un antisemitism providențial: Naționalism și politică în România secolului al XIX-lea) (Philadelphia, 1991). (*N. ed.*)

incapabili să se exprime, de o sărăcie înfiorătoare — care nu se bucuraseră niciodată de vreun privilegiu al democrației. Se părea că, dacă naziștii ar fi putut să stabilească noua lor ordine undeva în Europa, România era locul cel mai potrivit. Totuși, chiar în împrejurări atît de fericite, germanii n-au reușit decît în parte să-și impună ordinea, și asta numai pentru că erau în stare s-o întărească în orice moment prin forța armelor.

Am văzut toate acestea în cursul celor șapte luni cît am stat la Athénée Palace. Și de aceea am fost convinsă că Hitler, chiar dacă ar cîștiga Europa, nu va fi în stare să cîștige pacea și să-și stabilească Noua Ordine.

În ziua cînd am sosit la Athénée Palace, spre seară, o briză ușoară potolea căldura toridă. Apusul soarelui împurpura zidurile albe ale palatului regelui Carol și însuflețea statuia de bronz a lui Carol I din piață. Mașini și oameni au început atunci să iasă la aer. Într-un anumit loc din piață, fiecare mașină se poticnea de o umflătură în caldarîm, sălta în sus, apoi, legănîndu-se comic, cădea înapoi.

Era ora ieșirii pe „Corso", ora plimbării de seară în sus și în jos pe Calea Victoriei, atît de dragă inimii bucureștenilor. Era obiceiul burgheziei din București, o burghezie ca toate celelalte burghezii din majoritatea capitalelor din sud-estul Europei. Femeile, aproape toate, nu purtau pălării, aveau părul negru buclat, pieptănat peste obrazul foarte fardat, cu trăsături marcate și ochi mari. Trupuri voluptuoase se legănau delicat pe un soi de sandale cu talpă groasă de plută. Aveau un aer occidental, dar în jurul lor plutea parcă o boare de harem. Alături de amestecul acesta atrăgător, bărbații lor dezamăgeau. Românii se mîndresc cu descendența lor din focoșii cuceritori romani și din femeile dace autohtone. Dar de la colonizarea romană sub împăratul Traian, valuri de popoare barbare s-au revărsat asupra României: goții și ostrogoții, sarmații și hunii, tătarii și bulgarii, fino-ungurii și mongolii și, în sfîrșit, turcii, au cotropit unii după alții țara. Cu toții și-au lăsat amprenta asupra bărbaților români, turtind profilurile severe de tribuni și altoindu-le cu tot felul de trăsături care nu aveau

nimic latin. Știam că există și români chipeși, dar ființele care se plimbau seara tîrziu în Piața Palatului erau gălbejite la chip și pîntecoase.

Oricum, luați în ansamblu, acești oameni formau o mulțime plăcută, dar observîndu-i pe fiecare în parte, de la fereastra mea aflată la primul etaj al hotelului, am văzut că erau încordați și nu zîmbeau. Căci în cursul zilei fuseseră loviți ca de un trăsnet neașteptat, devastator. În ajun, zece din cele douăsprezece cotidiane — se spunea că ultimele două erau plătite de Dr. Goebbels — dăduseră glas încrederii care domnise tot anul: predominau buletinele și editorialele favorabile Aliaților, articolele scrise de experți militari aliați; în ultimele nouă luni, toate luaseră în derîdere posibilitatea ca o hoardă de nemți prost hrănită, prost instruită, să atace puternica Franță. Victoriile germane în Polonia, Norvegia, Olanda și Belgia erau puse pe seama nepregătirii acestor țări mici, a acțiunilor trădătoare ale Coloanei a cincea... Dar francezii! Ar fi de ajuns să spună: „Assez!" și naziștii ar fi spulberați.

Azi însă, sub apăsarea nemiloasei realități, presa românească a spus pentru prima oară adevărul: toate edițiile obișnuite, precum și tirajele speciale, dădeau informații de altă natură. Nu se mai putea pretinde că ziarele care preziceau înfrîngerea Franței erau susținute de Goebbels. Goebbels nu era peste tot; Goebbels n-ar fi putut introduce în fiecare ziar de la București știrea că Hitler ceruse capitularea Parisului pentru a-l cruța de distrugere. Sau că francezii declaraseră Parisul oraș deschis. Nici radioul nu putea fi acuzat de înșelăciune cînd a difuzat apelul lui Reynaud[1] către America...

Întunericul se lăsa asupra pieței cu o iuțeală ce aducea aminte de Orient. Conturul îndrăzneț al călărețului de bronz se topea în amurg. Cu toate că noaptea estompase chipurile oamenilor și că nu le mai puteam vedea trăsăturile,

1. Paul Reynaud (1878–1966), om politic francez, președinte al Consiliului de miniștri în 1940, a demisionat la 16 iunie 1940, a fost arestat și deportat în Germania între 1942 și 1945. (*N. t.*)

nici auzi vocile, eu știam că vorbeau despre Franța — iubita, admirata Franță — acum învinsă și strivită. Parisul părăsit, pradă nemților victorioși. Drumurile spre sud înțesate de milioane de oameni care urmau guvernul în fuga sa fără rost. Nici un alt popor din Europa nu avusese o asemenea pasiune pentru Franța ca românii; Franța era legată de fiecare ceas de glorie din scurta epocă de independență a României. Franța umpluse întotdeauna orizontul României, unde nu mai era loc pentru nici o altă țară, nici măcar pentru Anglia.

Legătura se stabilise cînd principatele Moldovei și Munteniei, sub influența tîrzie a ideilor liberale ale Revoluției franceze, au scuturat jugul stăpînilor otomani și pe fanarioții greci și s-au întors către ceea ce ei numeau Europa — dar care, în realitate, era Franța. De atunci, fiii domnitorilor și boierilor români au fost trimiși în Franța pentru a învăța stilul de viață al lumii occidentale, și tot acolo au fost trimiși tinerii liberali valahi pentru a învăța căile revoluției. Iar cînd s-au întors la București, primii și-au dus mai departe viața de huzur, iar ceilalți au făcut politică după modelul francezilor. Bucureștenii răutăcioși îi numiseră pe acești tineri eleganți „bonjuriști", pentru că vorbeau mai curînd franțuzește decît românește și tînjeau mereu după Paris. Însă din pasiunea lor pentru Franța s-a născut adevărata independență a României.

Românilor le place să povestească o anecdotă care ilustrează intrarea lor tîrzie pe scena europeană. În ea e vorba despre Ion Brătianu care s-a refugiat la Paris după ce revoluția de la 1848 a dat greș în Principate. Ion Brătianu circula prin Paris străduindu-se să trezească interesul liberalilor parizieni pentru concepția sa asupra „miracolului unei Franțe danubiene la fel de uimitoare ca miracolul Franței canadiene înconjurată de asupritori străini". Dar, oricît ar fi vrut liberalii parizieni să se arate cuprinși de entuziasm, cunoștințele lor asupra acestor regiuni îndepărtate erau foarte nebuloase. Monsieur Bastide, care era atunci ministrul de externe francez, primindu-l pe tînărul Brătianu în audiență, a întrerupt elocventa expunere a

programului său politic, întrebînd: „Pardon, monsieur, care este capitala țării dumneavoastră?"

„București, Excelență".

„A, Buhara? Ați spus Buhara? Vă rog continuați!"

Nimeni nu bănuia atunci că acest chipeș, sumbru refugiat va deveni primul bărbat de stat al noii Românii și părintele unui șir întreg de prim-miniștri, dintre care cel mai de seamă va aduce România de partea Franței în primul război mondial. Ion Brătianu s-a întors în 1856 la București, unde, susținut de consulul francez de la Iași împotriva intrigilor complicate ale Rusiei, a realizat Unirea Principatelor Dunărene. Noua Românie, cu toate că era încă cu numele sub autoritatea Sublimei Porți, și-a început existența ca națiune europeană înarmată cu Codul Napoleon, cu o trupă de teatru franceză și cu romanele lui Dumas-tatăl.

Franța a fost răspunzătoare și de venirea dinastiei de Hohenzollern în România. Cînd Ion Brătianu a constatat că nici un domnitor român nu avea destulă autoritate pentru a cîrmui țara (erau mereu atîția alții care-l invidiau și rîvneau să-i ia locul), a cerut sfatul împăratului Napoleon al III-lea, iar Napoleon al III-lea l-a sfătuit să ofere tronul lui Carol I, acel Hohenzollern profund teutonic, a cărui bunică era Stephanie de Beauharnais, fiica adoptivă a lui Napoleon I. A fost un sfat înțelept. Spartanul cu nas de vultur, care obișnuia să tragă cu ochiul la ceas în rarele vizite pe care le făcea în camera soției sale, regina-poetă Carmen Sylva, a fost un foarte bun suveran pentru România. Lunga sa domnie a adus țării independența de sub turci în 1877 și recunoașterea internațională ca regat în 1881. De atunci, ministrul de externe al Franței n-a mai confundat Bucureștiul cu Buhara.

Carol I a murit în septembrie 1914 de inimă rea: Consiliul de Coroană a refuzat să intre în război alături de Germania. (S-a zvonit chiar că bătrînul s-ar fi sinucis.) Căci deși românii l-au respectat și l-au iubit pe regele lor german, și timp de patruzeci de ani au făcut parte din Tripla Alianță, pasiunea lor pentru Franța a rămas mai puternică decît lealitatea față de dinastie. Doi ani după moartea

bătrînului rege — în care timp lupta a fost acerbă între intervenționiști și neutraliști — fiul lui Ion Brătianu și Regina Maria au adus România în război alături de Franța. România a suferit o înfrîngere cruntă, dar ea luptase de partea celor care au cîștigat, și lealitatea i-a adus cîștiguri imense.

Toate acestea reprezentau pentru români Franța — iar azi Franța căzuse. Fiecare român ieșit în seara aceea în piață intuia că în existența propriei sale țări, căderea Franței însemna o cotitură, și această cotitură va duce spre mai rău. De-acum încolo nimeni nu se mai putea îndoi că armata lui Hitler, care a bătut la Grande Armée în mai puțin de o lună, va fi capabilă să bată oricare altă armată din Europa, inclusiv cea română, în cîteva zile. Nu era o perspectivă plăcută pentru o țară bogată în petrol, un produs pe care Hitler nu-l putea găsi nicăieri mai aproape de Germania și de care avea atîta nevoie pentru acest război.

Dar mai era un alt aspect al situației care pentru bucureștenii din Piața Palatului reprezenta un motiv de îngrijorare și mai mare. Ei își dădeau seama cu durere că fără Franța, România Mare nu va putea supraviețui. Datorită teritoriilor pe care le recîștigase după ultimul război în dauna a trei dintre vecinii ei — România adăugase 157 019 kilometri pătrați cu o populație de 11 957 000 de oameni la suprafața pe care o avea înainte de război de 137 912 kilometri pătrați și 7 234 900 de oameni — România era azi înconjurată de dușmani. Căci în ultimii douăzeci de ani, Ungaria, Bulgaria și Rusia nu renunțaseră niciodată la pretențiile lor asupra teritoriilor pierdute acum de ei. Din cînd în cînd, oamenii de stat ruși vărsau lacrimi de crocodil pentru nefericiții lor frați din Basarabia, iar oamenii de stat bulgari plîngeau și ei pentru nefericiții lor frați din Dobrogea. Cel mai rău era cu ungurii, ale căror pretenții asupra Transilvaniei, susținute cu dibăcie, ajunseseră să cîștige lumea întreagă de partea lor. Dar acestea nu prezentau un pericol serios atîta timp cît Franța era destul de puternică pentru a ține statele deposedate în frîu. Acum însă, naziștii scoseseră Franța din luptă și cei trei puteau să sară asupra României.

Mai mult ca sigur că se vor năpusti cu toții deodată. Mai mult ca sigur, ei vor avea și permisiunea lui Hitler: Hitler spusese întotdeauna că acest război era menit să restituie deposedaților ceea ce fusese al lor... Azi, mulți dintre românii care-și făceau plimbarea de seară în fața Athénée Palace-ului găseau poate, pentru prima oară în viața lor, cît e de neplăcut că țara lor se află printre țările privilegiate.

Se întunecase. O goarnă singuratică suna *Zapfenstreich*[1], amintind bucureștenilor că era vremea cinei. Cîteva clipe mai tîrziu, piața se golise.

În partea dreaptă, palatul regelui Carol era ca festonat cu lumini. Aripa din stînga, neterminată, era ascunsă după un paravan de rogojini. Anexele erau încă din cărămidă roșie și nu aveau acoperiș. Puțin timp înainte de război, Carol luase hotărîrea să dărîme cea mai mare parte din centrul orașului pentru ca să adauge cîteva aripi și anexe la palatul său, ceea ce le-a făcut o impresie foarte proastă cetățenilor, care socoteau că nu era momentul ca banii poporului să fie cheltuiți pe palate regale mai mari și mai frumoase. Această impresie nu s-a ameliorat cînd, din cauza unor calcule greșite ale arhitectului, aripa din stînga, deja terminată, a trebuit să fie dată jos. Carol a hotărît atunci să ascundă lucrările de refacere în dosul unui paravan înalt din rogojini.

În această seară palatul era în întuneric, în afară de cîteva ferestre luminate la al treilea etaj. Văzînd lumină la aceste ferestre, fiecare bucureștean știa că regele avea să lucreze tîrziu în noaptea aceea. Și fiecare se întorcea acasă mulțumit să știe că regele își făcea datoria și nu se ducea în aleea Vulpache la doamna Lupescu, unde se spunea că-și petrece aproape toate serile.

La drept vorbind, ferestrele luminate erau ale biroului lui Ernest Urdăreanu, mareșalul Palatului. Biroul regelui era în spatele palatului, cu ferestrele spre parc. Însă cum cele două camere comunicau, iar Carol mergea mereu de

1. Stingerea. (*N. t.*).

la una la alta, interpretarea populară a ferestrelor luminate nu era departe de realitate.

Regele Carol al II-lea era pentru români ceea ce era Hitler pentru germani, Mussolini pentru italieni sau Stalin pentru ruși. Dar era mai mult decît atît. Căci Carol nu era în fruntea dictaturii unui partid politic, precum ceilalți dictatori, ci guvernase ca dictator personal din anul 1938, cînd abrogase Constituția și vechiul sistem al partidelor politice. E adevărat că exista o Cameră a deputaților și un Senat, precum și un partid numit Frontul Renașterii Naționale. Dar toate astea nu aveau nici o importanță. Regimul din România era cel al unui singur om, și acela era Carol, al treilea din dinastia Hohenzollern și primul rege Hohenzollern născut în țară, dacă omitem scurtul episod cînd fiul său Mihai, copil încă, a fost rege în locul său, în timp ce Carol era în exil cu doamna Lupescu.

Parcă-l vedeam pe Carol în noaptea aceea, așezat la biroul său de stil secolul al XVIII-lea încărcat cu fotografii, cutii cu țigări, vase cu flori, dar pe care era loc destul pentru tot felul de creioane ascuțite, carnete de note și alte ustensile de lucru așezate cu deosebită metodă. Înalt, subțire, în hainele sale impecabile croite la Londra, Carol se odihnea probabil în fotoliu, ținînd într-o mînă nervoasă veșnicul său port-țigaret de abanos. Frumosul său păr blond, ondulat natural, era tot bogat și mătăsos ca al unui copil. Pe fața sa ușor umflată și în ochii săi furtunoși cenușii-verzi era o puternică asemănare cu străbunicul său, țarul Alexandru al II-lea. Era straniu că acest Hohenzollern, în vinele căruia curgea sîngele cel mai nobil din Europa, semăna cel mai mult cu un Romanov.

Regele era obosit după o lungă zi de lucru, vlăguit de orice bunăvoință. Avusese multe audiențe în ziua aceea, cu primul ministru Tătărăscu și cu noul său ministru de externe Gigurtu; primise cîțiva membri din Consiliul de Coroană. Acum, în sfîrșit, era singur cu Ernest Urdăreanu, atotputernicul mareșal al Palatului.

Circulau prin București tot felul de povești fantastice despre Urdăreanu — le puteai auzi pe toate la Athénée

Palace. Toate încercau să explice enigma extraordinarei influențe pe care o cîștigase acest ofițer neînsemnat, din 1936 încoace, asupra regelui și, prin el, asupra întregii țări. Povestea cea mai fantastică era că regele o măritase pe doamna Lupescu cu Urdăreanu. Deși era aproape imposibil să pătrunzi prin perdeaua groasă de clevetiri și zvonuri pînă la adevăr, era sigur că doamna Lupescu era aceea care-l introdusese la Palat. A fost o vreme cînd Carol vorbea prea mult și prea deschis față de oricine, chiar despre Duduia. Lucrul nu a fost pe placul ei și atunci l-a pus pe Urdăreanu să-l supravegheze pe mult prea guralivul rege și să învăluie tronul în secretul potrivit tronurilor. Rezultatul a fost că Urdăreanu a devenit omul cel mai influent din toată domnia lui Carol. Prim-miniștri și cabinete ministeriale se schimbau des, dar Ernest Urdăreanu era mereu acolo, neclintit între rege și lumea din afară. Nici un apel telefonic și nici o scrisoare nu ajungeau la rege fără aprobarea lui Urdăreanu. Regele nu primea în audiență decît persoanele agreate de Urdăreanu, și chiar acestea erau primite în prezența sa. Chiar ministrul Maiestății Sale britanice, solemnul Sir Reginald Hoare, și trimisul Führerului, bățos și politicos, Dr. Fabricius, trebuiau să țină seama de bunăvoința atotputernicului mareșal al Palatului.

Urdăreanu avea în jur de 45 de ani. Era un bărbat mic de statură, oacheș și de o eleganță bătătoare la ochi, avea o placă de argint în craniu și se spunea că făcea uz de pudră și de ruj. Lua masa aproape în fiecare zi în casa doamnei Lupescu, vecină cu a sa. Tînărul Voievod Mihai nu putea să-l sufere; cînd tatăl său nu-l putea auzi, îi zicea Murdăreanu. Era omul cel mai detestat din România. Lumea îl considera corupt pînă în măduva oaselor. Marea avere pe care se spunea că o adunase într-un număr foarte mic de ani, întărise această părere. Făcea parte din consiliile de administrație cele mai mănoase din România. Se zvonea că marile puteri europene, inclusiv Germania și Anglia, plăteau sume mari favoritului regelui, ceea ce, dacă era adevărat, ar corespunde cu cea mai bună tradiție a Balcanilor.

Însă chiar cei mai înverșunați dușmani ai lui Urdăreanu recunoșteau că el avea o adorație pentru rege și că-i era

absolut leal. Ei admiteau chiar că, pe cît era în stare, Urdăreanu îi dădea lui Carol sfaturi privitoare la ceea ce socotea el că e mai bine pentru rege. Ceea ce-i supăra pe acești dușmani era că Urdăreanu era „în stare" doar de un fel de șiretenie primitivă lipsită de scrupule, care rareori era în interesul României.

În ajunul căderii Franței, Carol al României trebuia să facă față unor decizii capitale. România Mare era la răscruce, ca și tronul său. Pînă acum, Carol reușise să mulțumească pe toată lumea. Pe de-o parte el respecta întocmai acordul comercial germano-român, încheiat puțin timp înainte de război, care garanta Berlinului cereale, lemn și 1 500 000 de tone de petrol pe an. El copleșea cu cele mai arătoase decorații românești pe bătrînul Dr. Fabricius care era foarte sensibil la aceste dovezi ale favorii regale și care, din întîmplare, era rudă cu Ribbentrop. Pe de altă parte, se făcea că nu vede cum englezii și francezii infiltrau sute de agenți de-ai lor în jurul Ploieștilor și pe Dunăre și îi lăsa să saboteze oricînd puțurile petrolifere și convoaiele cu transporturi germane. De asemenea, mai exista încă garanția britanică pentru România. Jocul politic al lui Carol fusese pînă atunci destul de dibaci. Diplomații străini încercau zadarnic să determine dacă acest nepot al reginei Victoria credea în victoria finală a englezilor și îi menaja pe naziști numai pentru a evita neplăceri, sau dacă acest coborîtor din sîngele marii dinastii germane era într-adevăr germanofil în sinea sa și aștepta momentul favorabil pentru a trece de partea lui Hitler. Carol se complăcea în a lăsa lumea să ghicească, găsind că metoda era deosebit de practică. Îi plăcea de asemenea să opună pe unii împotriva celorlalți, ceea ce făcuse cu partidele politice, cu prietenii săi, cu sfătuitorii săi și cu trimișii marilor puteri. Însă Carol, antiliberal și antifascist, nu era nici pentru sau împotriva nemților, nici pentru sau împotriva englezilor, el era numai pro-Carol.[1]

---

1. Cea mai bună biografie a lui Carol pînă la ora actuală este cea a lui Paul Quinlan, *The Playboy King: Carol of Romania* (Westport,

Ceea ce-l îngrijora cel mai mult pe Carol era faptul că rapiditatea victoriei germane în Franța punea capăt acestui joc ambiguu al său. Sudul Europei, și el însuși de altfel, erau acum la cheremul Führerului. Numai Hitler putea să-i împiedice pe ruși, pe bulgari, pe unguri să se repeadă asupra României, *dacă* Hitler ar fi vrut să-i oprească! Se părea că ceea ce ar fi avut Carol mai înțelept de făcut era să adopte o politică clară în favoarea Axei și să uite deocamdată de Anglia; ceea ce regelui i-ar fi fost indiferent, cu excepția a două considerente: unul era posibilitatea ca englezii să învingă pînă la urmă, așa cum se întîmplase întotdeauna. În acest caz ar fi fost cel puțin jenant dacă întreaga miză politică a României ar fi fost pusă în coșul german. Nu părea să existe nici o soluție la această problemă, deoarece, dacă regele dorea să reușească în politica sa categorică în favoarea Axei, el trebuia să se supună de bună voie, și în acest caz nu mai putea spera că partea engleză va socoti că a fost constrîns.

Celălalt motiv de îngrijorare a regelui era mai imediat: el se temea să nu fie deja prea tîrziu ca să intre în orbita Axei, acum, după ceasul al doisprezecelea.

Carol știa că Hitler fusese nemulțumit cînd el acceptase garanția engleză. Dar, și mai rău, se putea ca acum Führerul să ceară socoteală pentru moartea lui Corneliu Zelea Codreanu. Înalt, sumbru, energic, Codreanu fusese conducătorul mișcării fasciste române a cămășilor verzi, numită Garda de Fier sau Legiunea Arhanghelului Mihail. Potrivit unor surse germane și române demne de încredere, înfricoșătoarea sa moarte era direct legată de singura vizită făcută de Carol Führerului, în toamna anului 1938, la Berchtesgaden. Această întîlnire între Carol și Führer pare să fi fost foarte plăcută pînă la un punct. Dar, deodată, în

---

CT, 1995). O lucrare mai veche de A. L. Easterman, *King Carol, Hitler and Lupescu* (Londra, 1942) a fost scrisă în chip de apologie pentru regele detronat. Politica externă a lui Carol între cele două războaie este bine conturată în Dov Lungu, *Romania and the Great Powers, 1933–1940* (Durham, NC, 1989). (*N. ed.*)

maniera abruptă care-i era proprie, se spune că Hitler ar fi declarat uitîndu-se sever la Carol, cu ochii săi albaștri: „Știți, Sire, pentru mine nu există decît un singur dictator al României, și acesta este Codreanu."

Observația făcută de Führer trebuie să fi căzut ca un trăsnet asupra lui Carol. El sperase că, în sfîrșit, de Codreanu, condamnat recent la zece ani muncă silnică pentru înaltă trădare și închis după gratii, nimeni nu-și va aminti în politica României. Acum era clar că, chiar în dosul celor mai înalte ziduri, Codreanu era de temut, și după cîteva săptămîni, Codreanu era împușcat ca „fugit de sub escortă".

Pînă acum Hitler nu făcuse mare caz de asasinarea fascistului numărul unu al României, dar Carol se aștepta ca problema să reapară la timpul potrivit, anume în momentul cînd va avea cel mai mult nevoie de bunăvoința Germaniei. Astfel, tronul lui Carol depindea pînă la urmă de rezultatul duelului său cu Codreanu. Era însă și mai greu să lupți cu Codreanu acum cînd era mort, decît atunci cînd trăia.

Relația regelui Carol cu Codreanu, fiul unui profesor de liceu, era mai stranie decît orice roman. Chiar legătura sa cu doamna Lupescu, testată și ratificată ca marea romanță regală, părea destul de șterșă, pentru că în timp ce dragostea regelui pentru ea era cauza, sau cel puțin pretextul primului său exil și al înstrăinării sale de poporul său, invidia pe care i-o purta lui Codreanu a provocat cercul vicios al răzbunării și violenței care i-a pătat domnia. În cele din urmă, așa cum mi-a fost dat să văd, cauza prăbușirii domniei lui Carol se putea regăsi, printr-o perdea de sînge și de ură, în gelozia regelui pentru Codreanu, denumit de partizanii săi, „Căpitanul".

Invidia sălbatică a lui Carol provenea din faptul că Codreanu era și făcea tot ce ar fi dorit Carol să fie și să facă. Încă din 1920, cînd pentru prima oară auzise de Mussolini, Carol a vrut să înființeze o mișcare fascistă în România. Însă Codreanu a fost cel care a înființat-o. Carol ar fi dorit să fie iubit de poporul său, mai ales de tineret. Dar Codreanu a devenit ghidul care robea inimile poporului său,

și mai ales cele ale tineretului. În imaginația românilor, Carol ar fi vrut să fie un tribun, nu un rege. Tribunul era însă Codreanu care, în imaginația românilor, trecea drept martir și profet.

Cu toate că fusese sugrumat într-o noapte rece de noiembrie în pădurea de lîngă Ploiești, Codreanu mai domina încă scena politică românească ca o contrapondere a regelui. El continua să trăiască: oamenii vorbeau despre el, subliniind că făptura sa înaltă și chipeșă avea ceva care ținea de un spirit al naturii, ceva care-l deosebea de ceilalți oameni și-l făcea să aparțină pădurilor, mărilor, munților. Dintre toți viitorii dictatori, doar el nu se bizuia pe vorbe, ci pe tăcere. Călare pe un cal alb, în costumul alb al țăranului român, Căpitanul, așa povestea lumea, trecea prin satele din Moldova și Muntenia, aclamat de țărani ca trimisul Arhanghelului Mihail. Nu era nevoie să vorbească, de altfel autoritățile i-o interziceau adesea, dar era prezent, aievea, surîdea cu surîsul său de copil, iar lumea îl iubea și credea în el.

Efectul pe care-l exercita Codreanu asupra maselor românești era atît de mare, încît atunci cînd a fost judecat la Turnu Severin pentru asasinarea prefectului de poliție Manciu, zeci de mii de oameni așteptau în fața tribunalului. După achitare — verdictul suna: autoapărare legală — s-a însurat: nouăzeci de mii de români din toată țara în mii de vehicule, au format un alai de nuntă lung de peste cinci kilometri. Autoritățile au confiscat și au ars filmul cu acest alai, ca un document care amenința ordinea și securitatea publică. Asta se petrecea în 1925!

În viața particulară, Codreanu era avocat și studiase dreptul în România și în Germania. Dar nu s-a ocupat multă vreme de meseria sa. A stat mult timp în închisoare sau, pentru a-și reveni după întemnițare, s-a retras în munți cu ciobanii, construindu-și singur colibele. Sau a plecat cu soția sa în Franța, trăind din umile ocupații domestice. Căpitanul era un naționalist mistic mai mult decît un politician naționalist. Poporul român însemna pentru el unitatea tuturor românilor, cei în viață, cei care

încă nu s-au născut și sufletele celor morți. Pentru el, statul era doar un veșmînt înfășurat în jurul trupului națiunii. Singura sarcină a guvernului era să înzdrăvenească acest trup. Codreanu voia să creeze omul nou român, pentru că România nu ducea lipsă de programe bune, ci de oameni care să le îndeplinească. Căpitanul dorea ca România să aparțină românilor, adică tuturor românilor. Din această formulă de bază el a dezvoltat, ca tînăr student anticomunist la Iași în anii '20, lozincile sale de luptă: lozinci împotriva evreilor, care sub presiunea germanilor, apoi a Aliaților, erau pe cale să obțină drepturi egale în România; lozinci împotriva sistemului partidelor și parlamentarismului care, după părerea lui, era o copie deșartă a liberalismului occidental, străin de interesele reale ale României; lozinci pentru eliberarea țăranilor asupriți.

În 1927, îmboldit de o inspirație trezită de icoana Arhanghelului Mihail din paraclisul închisorii Văcărești, Codreanu a înființat Legiunea Arhanghelului Mihail. El avea atunci în urma lui aproape zece ani de luptă națională fanatică, de persecuție, violență și închisoare; dar și de succese însemnate. Însă nici el, nici cei cinci camarazi cu care a înființat Legiunea, nu aveau un program politic. Fără să proclame vreodată că propria sa putere politică ar fi cea importantă, Codreanu își reprezenta Legiunea Arhanghelului Mihail ca un ordin religios și ca o școală de educare a caracterului, mai curînd decît un partid politic.

Baza acestui ordin religios era *cuibul* sau, după limbajul fascismului occidental, celula. Cuibul avea cel mult treisprezece membri. Cum se adunau mai mulți, se împărțea în mod automat în două cuiburi, și așa mai departe. Codreanu nu-i numea pe conducătorii cuibului, dar îi oferea fiecărui om șansa să adune în jurul său atîtea suflete înrudite cu al său cît îi îngăduia capacitatea sa morală să înmănuncheze. Numai atunci cînd individul se dovedea un conducător convingător și carismatic, era confirmat ca șef de cuib.

La adunările cuibului, membrii trebuiau să uite de grijile lor mărunte și să-și închine gîndurile României și

celor șase legi ale lui Codreanu: disciplină, muncă, tăcere, educare pentru o viață eroică, iubirea aproapelui și onoare. Mișcarea și-a datorat supraviețuirea, în toți anii de neîndouplecată persecuție, existenței acestor mici celule strîns unite. Legiunea făcea o selecție foarte strictă printre candidați. Codreanu a dat ordin ca din douăzeci de oameni doritori să fie membri ai unui cuib, nouăsprezece să fie refuzați; cei care erau acceptați trebuiau să facă un stagiu de trei ani înainte de a fi primiți în mod solemn în Legiune. Legiunea era astfel într-adevăr formată din elite cînd, în 1930, a devenit stîlpul nou-înființatei organizații a Gărzii de Fier.

În timpul campaniei electorale din 1933, optsprezece mii de legionari, sau gardiști cum erau numiți acum, au fost întemnițați sau maltratați. Pînă la urmă, guvernul Duca a scos Garda de Fier în afara legii și, drept răspuns, un glonț a pus capăt vieții lui Duca însuși. Pentru o mișcare fascistă care se pretindea mai curînd religioasă decît politică, gardiștii lui Codreanu erau uimitor de repede cu degetul pe trăgaci; aceasta era însă reacția unor naționaliști pătimași și disperați față de cruda persecuție la care erau supuși de o clasă conducătoare coruptă.

Codreanu și vreo patruzeci de conducători ai Gărzii au fost acuzați de a fi fost autorii morali și intelectuali ai asasinării lui Duca, dar Codreanu nu a putut fi găsit. Dispariția lui a fost o acțiune surprinzătoare: s-a dus direct în gura lupului. S-a dus la Max Auschnitt, marele industriaș evreu, prieten cu regele și cu Lupeasca și i-a spus: „Dacă nu găsiți un mijloc să mă scăpați, următorul glonț va fi pentru dumneavoastră."

Auschnitt știa că nu era de glumit cu Codreanu și s-a dus să uneltească cu Lupeasca. Ei au hotărît să-l ascundă în casa unui văr al ei, unde Codreanu a stat pînă s-a hotărît să se predea. Mai tîrziu a fost achitat de acuzația de complicitate.

În timpul acela, Hitler se afla la putere în Germania, iar conducătorii celorlalte state europene încheiau pace cu mișcările lor fasciste sau încercau să le lichideze. Îndemnat

de doamna Lupescu, Carol a încercat mai întîi să se împace cu Codreanu. Cei doi s-au întîlnit în casa lui Malaxa, celălalt mare industriaș român. Nu s-a publicat niciodată nimic în legătură cu întrevederea lor, dar s-a zvonit că regele i-ar fi propus lui Codreanu un fel de parteneriat. Nu de împărțirea tronului era vorba; el voia să împartă cu Codreanu conducerea Gărzii. Dar deși convingerile lui Codreanu erau hotărît regaliste, el nu putea să împartă șefia Gărzii cu Carol atîta timp cît Garda se opunea corupției și abuzurilor regimului lui Carol.

Codreanu a folosit întreruperea temporară a ostilităților și fondurile despre care se spunea că le căpătase de la Auschnitt și Malaxa în această perioadă de liniște, pentru a ține întruniri de masă și pentru a-și întări mișcarea. Succesul său a fost copleșitor. În alegerile din 1937, el și partidul său au obținut șaizeci și șase de mandate în parlament, devenind astfel al doilea partid ca importanță în România. Atunci a înțeles Carol că Codreanu nu putea fi nici domolit, nici împiedicat să ajungă la putere prin mijloace legale. Invidia a fost mai puternică decît orice alt sentiment: el a vrut să-i arate lui Codreanu că tot regele era mai tare decît Căpitanul și s-a hotărît să se măsoare personal cu Codreanu și să opună revoluției de jos o revoluție de sus.

În februarie 1938, Carol a dizolvat toate partidele politice și a instaurat o dictatură regală, împiedicînd astfel întrunirea unui parlament în care oamenii lui Codreanu ar fi ocupat șaizeci și șase de locuri. Însă ideea principală era să i-o ia înainte lui Codreanu instaurînd propria sa dictatură înainte de-a o face Căpitanul. De acum înainte războiul între Carol și Codreanu era pe viață și pe moarte, cel puțin din partea regelui.

Atunci s-a întîmplat ceva care a întețit gelozia lui Carol. Cîțiva dintre gardiștii care luptaseră cu Franco în Spania, și-au adus acasă camarazii morți, iar poporul român le-a făcut o primire cu adevărat triumfală. Peste tot unde se oprea trenul lor, erau întîmpinați de mii de oameni. A ieșit și clerul pentru a le da binecuvîntarea Bisericii ortodoxe. Mamele și-au adus copiii ca să-i privească pe eroi. În

București, lumea și-a pierdut firea, însoțindu-i în marș pe gardiștii reveniți în țară ca pe niște eroi cuceritori. Carol a văzut procesiunea de la fereastra palatului său, a ascultat strigătele înflăcărate și cîntecele gardiste. S-a hotărît atunci să lichideze întreaga conducere legionară.

Astfel, deși Codreanu nu a recurs niciodată la violență sau la rebeliune împotriva regelui, poate pentru că nu s-a gîndit niciodată să ia puterea cu forța, el a fost arestat și tradus în fața unui tribunal militar. Pentru început, el a fost condamnat doar la șase luni închisoare pentru defăimarea fostului prim-ministru Nicolae Iorga; însă, după pregătirea scenariului printr-o uriașă campanie de presă, ultimul și cel mai mare proces al lui Codreanu a fost judecat de un tribunal militar — un proces de înaltă trădare. De data aceasta, cu toate că autoritățile militare la cel mai înalt nivel, oamenii de știință, clerul și chiar adversarii politici au calificat acuzația de trădare drept absurdă, Codreanu a fost condamnat la zece ani muncă silnică, dovezile principale aduse de acuzare fiind o scrisoare găsită la un croitor, scrisoare pe care Codreanu ar fi scris-o unor prieteni de la Berlin și care ar fi dovedit o legătură interzisă cu Wilhelmstrasse[1], precum și propria declarație a lui Codreanu, anume că, dacă ar fi să vină vreodată la putere, România se va alătura Axei în următoarele 48 de ore.

Cu verdictul acestei curți marțiale, Codreanu și Garda de Fier păreau lichidați definitiv. Cu miile, gardiștii au fost întemnițați. Era ca și cum mișcării gardiste i s-ar fi frînt șira spinării. Apoi a fost epilogul sîngeros din pădurea de lîngă Ploiești, provocat, poate, de observația răutăcioasă a lui Hitler că pentru el nu exista decît un singur dictator în România, și acesta era Codreanu.

La 30 noiembrie 1938, guvernul lui Carol a comunicat că, în timp ce erau transferați de la o închisoare la alta, paisprezece gardiști, printre care Codreanu, au încercat să fugă și au fost împușcați. Comunicatele oficiale nu puteau să

1. Ministerul de Externe german. (*N. t.*)

reducă zvonurile la tăcere sau să acopere adevărul multă vreme. Prizonierii nu încercaseră să fugă; neputincioși, legați și cu căluș în gură, ei au fost încărcați în două camioane sub cuvînt că erau duși la închisoarea militară de la Fortul Jilava. Și nici nu au fost împușcați; ei au fost sugrumați pe la spate. Un caporal, așezat în spatele lui Codreanu, i-a trecut o curea de piele în jurul gîtului, strîngînd apoi lațul. S-a vărsat acid peste cadavrele care au fost îngropate în Fortul Jilava. Peste groapă a fost așezată o lespede grea de ciment.

Fapt destul de curios, acțiunile violente de care a fost legat numele lui Codreanu de-a lungul anilor nu i-au știrbit niciodată prestigiul de care se bucura în ochii poporului român. Într-un fel, oamenii nu țin seama de omoruri atunci cînd asasinii nu par să le fi comis pentru avantajul lor personal sau pentru răzbunare, ci pentru ceea ce credeau ei că este binele țării. Așa se face că românii nu și-au pierdut niciodată încrederea în Căpitan. Propaganda lui Carol a răspîndit poveștile cele mai infame despre Codreanu: el ar fi fost plătit de Wilhelmstrasse sau ar fi fost vîndut evreilor și francmasonilor. Dar astfel de povești nu au prins niciodată. Căpitanul a rămas pentru români un sfînt și un martir, apostolul unei Românii mai bune. Chiar cei sceptici, care nu împărtășeau vederile sale în materie de politică, îl evocau cu nostalgie.

De aceea, în ziua în care a căzut Parisul, atunci cînd regele se confrunta cu problemele sale, el trebuie să fi pus „reconcilierea cu Garda de Fier" în fruntea programului său. Din conducerea Gărzii de Fier nu rămăsese aproape nimeni; legionarii fuseseră lichidați cu miile în ultimii doi ani; nu mai erau în viață decît conducătorii de gradul trei sau patru, din care cei mai mulți fugiseră în Germania sau Italia. Dar rămăseseră soldații de rînd, și erau încă foarte activi. Cu toate că partidul propriu-zis fusese scos în afara legii, cuiburile concepute de Căpitan erau indestructibile, gata să intre oricînd în acțiune pentru a-l răzbuna. Aceste cuiburi trebuiau împăcate, în primul rînd pentru a-l îmbuna

pe Hitler, dar și pentru a le împiedica să devină o gravă amenințare în spatele lui Carol.

În acea seară, grijile care-l cuprinseseră pe Carol erau tot ce poate apăsa mai greu pe umerii unui rege și ai unui dictator. El era înconjurat de trei dușmani, fiecare vrînd să apuce o felie din teritoriul românesc. Nu avea nici un singur aliat, doar o garanție britanică care-l încurca mai mult decît îl ajuta. Forțele sale armate erau atît de slabe, încît nu ar fi putut lupta decît cu ungurii sau numai cu bulgarii. Cert este că nu s-ar fi putut opune rușilor, și cu atît mai puțin ungurilor, bulgarilor și rușilor împreună. Prin dictatura personală, Carol domnea fără sprijinul vreunui partid politic. Încăpățînat și despotic, el își înstrăinase în cei zece ani de domnie pe toți șefii fostelor partide, oameni ca Iuliu Maniu, șeful partidului țărănist, sau Gheorghe Brătianu, fiul lui Ion Brătianu, șeful liberalilor. Carol își înstrăinase armata pentru că cei mai buni comandanți ai ei, precum generalul Ion Antonescu, care au îndrăznit să critice ceea ce nu mergea bine în armată, au fost tratați de el în mod rușinos. Carol domnea într-un vid populat doar de doamna Lupescu, de Urdăreanu și de „camarilă", o gloată petrecăreață și coruptă, compusă din cîțiva mari industriași și șefi de poliție. Fiecare dintre ei putea să se aștepte să fie răpus de un glonț gardist. Singura speranță a lui Carol în acea noapte era Führerul — cu condiția ca Führerul să fie dispus să-l salveze.

2
Athénée Palace

Pot să vă arăt la acest bal zece oameni care ar trebui să fie condamnați ca asasini. Ei au uitat, și lumea la fel.

STENDHAL

În această vară a anului 1940, Athénée Palace era ultima scenă cosmopolită pe care Europa de după războiul mondial și Europa Noii Ordini apăreau împreună. Exista desigur hotelul Aviso la Lisabona, în Portugalia, însă acolo, fosta înaltă societate, hărțuită și îngrozită, era în așteptarea vapoarelor care s-o ducă în America. Mai exista încă și Serbsky Kral la Belgrad, în Iugoslavia, unde cele două ordini se amestecau, însă aici atît decorul cît și distribuția erau cu totul lipsite de strălucire. La Bergues din Geneva, sau la Dunapalóto la Budapesta, era relache. Numai la Athénée Palace, într-un decor strălucit în stilul marilor hoteluri europene, actorii de după războiul mondial și actorii noii ordini, toți stele de primă mărime, țineau afișul, iar piesa în sine era plină de suspans.

Intriga era următoarea: România neutră, o țară mică dar bogată în cereale și a cincea țară producătoare de petrol din lume, se străduia să-și păstreze independența. Pentru Aliați și pentru naziști, această mică Românie era țara cea mai importantă din Balcani și ambii făceau tot ce le stătea în putință pentru a o atrage în orbita lor. Interesul naziștilor pentru România era pozitiv: ei urmăreau petrolul și grînele; aveau nevoie de neutralitatea binevoitoare a României pentru că Dunărea trecea prin această țară și ei aveau nevoie de Dunăre pentru a-și transporta mărfurile din Rusia și din celelalte țări balcanice. În sfîrșit — dar nu în ultimul rînd —, România era de cea mai mare însemnătate

strategică pentru orice mișcare împotriva Balcanilor sau împotriva Rusiei.

Interesul Aliaților pentru România era tot atît de puternic, însă negativ: importînd petrolul din America și din Irak și cerealele din Dominioane, ei nu aveau nevoie de petrolul și de grînele românești, nu prea aveau nevoie de Dunăre și nici nu aveau vreo șansă să aducă ei înșiși trupe în România. Dacă Aliații se străduiau să atragă România în orbita lor, era numai ca să-i împiedice pe naziști să obțină petrolul și grîul românesc, să-și transporte mărfurile pe Dunăre și, mai ales, să-și desfășoare trupele în România.

În holul de la Athénée Palace, vechea Europă de după războiul mondial, cît și Europa Noii Ordini își jucau rolurile în această dramă. Cadrul era epic, căci în ultimii douăzeci și cinci de ani acest hol a fost forumul Balcanilor. Aici secretele de alcov, secretele Curții, secretele diplomatice erau șoptite în urechi care, în chip miraculos, se transformau în tot atîtea microfoane. Aici se făceau și se desfăceau jocurile; aici se inventau povești care se răspîndeau apoi ca o epidemie; aici toate tainele ascunse în sipetele Balcanilor erau scoase la lumină și luate în derîdere, iar bîrfele defăimau onoarea fiecărui politician și virtutea fiecărei femei. Nimeni nu se sinchisea, nici măcar victimele.

În vara aceasta se aflau la Athénée Palace spioni ai fiecărui serviciu de spionaj din lume: diplomați și atașați militari ai puterilor mari și mici; petroliști englezi și francezi pe picior de plecare; agenți ai Gestapo-ului, ai OVRA[1] și ai OGPU[2], sau cel puțin presupuși agenți; Gauleiteri amabili și experți economici realiști; intermediari români distinși și frumuseți germane și austriece îmbrăcate în haine de nurcă, plătite să le facă pe plac; romînce frumoase, și

---

1. Opera Vigilanza Repressione Antifascismo, organizație secretă a regimului mussolinian îndreptată împotriva contestatarilor fascismului. (*N. t.*)

2. Obedinennoe Gossudarstvennoe Politiceskoe Upravlenie (Directia Politică de Stat Unificată), organ al poliției politice din Rusia Sovietică între 1924 și 1934. (*N. t.*)

ele în blănuri de nurcă, plătite de Urdăreanu ca să-i facă să vorbească pe miniștrii plenipotențiari ai Italiei și Germaniei, și care erau plătite și de miniștrii Italiei și Germaniei ca să-l tragă de limbă pe Urdăreanu.

Pe măsură ce drama cuceririi germane fără vărsare de sînge se îndrepta spre epilogul ei amarnic, vechea ordine ieșea din scenă. Atunci au intrat pentru prima oară în hol demnitari ai cămășilor verzi, cam neîngrijiți ca aspect, catapultați la putere din vreun lagăr de concentrare. Oameni de afaceri ai Axei, plini de speranță, se îmbulzeau să-și cumpere, practic pe un preț de nimic, vreun mare magazin evreiesc sau vreo mină. Generali germani, calmi și atotștiutori, vorbeau aici despre campaniile lor trecute și făceau planuri pentru altele în viitor.

Din cînd în cînd, Franz von Papen, ambasadorul lui Hitler la Ankara, surîzător și optimist, se oprea să se odihnească în holul de la Athénée Palace, în drum spre Berchtesgaden sau înapoindu-se de acolo. Afabilul Dr. Clodius, oracolul economic al lui Hitler, venea aici să-și tragă sufletul după nesfîrșite discuții cu generalul Antonescu. Baldur von Schirach, Gauleiterul Vienei, poposea aici ca să-și vină în fire după repetatele reînhumări ale lui Codreanu. Chiar și doamna Himmler, soția șefului Gestapo-ului, care semăna cu ziarista Elsa Maxwell, venea aici și consuma porții enorme de frișcă.

Pentru naziști, holul de la Athénée Palace a devenit un fel de rezervație a vieții europene din perioada prenazistă, și în timp ce se străduiau să distrugă această viață peste tot în alte părți, ei făceau tot ce le stătea în puteri ca să se agațe de ea aici. Se bucurau de parfumul de păcat respectabil care le înconjura pe femeile de moravuri ușoare. Se minunau de demnitatea pe care o lungă viață de corupție o imprimase oamenilor de stat români trecuți de vîrsta tinereții. Se înfiorau de privirile galeșe ale fetelor de familie ilustră care-i atrăgeau în patul lor înainte ca ei să aibă timp să verifice dacă bunicile lor erau ariene. Aici, în holul de la Athénée Palace, în care trecutul Europei își trăia ultimele clipe, naziștii, asemeni lui Landru care plîngea peste

cadavrele iubitelor ucise de el, se complăceau într-una din cele mai rafinate plăceri ale omului — dulcea părere de rău pentru ce a distrus.

Cînd, în prima seară după venirea mea, am coborît din cameră, holul imens se vedea în perspectivă prin canaturile ușilor deschise. Stîlpi grei de marmură galbenă împărțeau holul în trei abside, și lumea ședea adunată în grupuri mari de-a lungul pereților de marmură de culoare ruginie, în care erau încastrate oglinzi înguste cu rame aurite. Alte grupuri mici erau așezate în absidele centrale pe scaune și banchete acoperite cu pluș de culoarea zmeurei. Covoarele erau ca vinul roșu, iar aspectul era îndeobște iernatic. Holul nu era luminat nici de razele soarelui și nici de lumina zilei, pentru că nu avea ferestre, ci doar lumină artificială. Comunicînd cu holul prin două arcade, era un salon verde deschis, o încăpere fermecătoare cu sofale joase lungi și măsuțe joase în fața oglinzilor. O fotografie mare în ramă aurită a lui Carol în uniformă era așezată pe un șevalet care ținea deschisă ușa cu geamuri de sticlă înspre o grădină interioară care servea drept restaurant de vară. Mesele pentru cină păreau a fi în așteptarea mesenilor, iar ospătarii îmbrăcați în alb stăteau primprejur, curățîndu-și unghiile.

M-am așezat într-un colț al holului, la o masă mare pe care erau înșirate ziarele străine — franțuzești, englezești, germane, așa cum se cuvine într-un hotel internațional. Însă unicul număr al ziarului *Times* de la Londra data de acum patru săptămîni, în timp ce *Völkischer Beobachter*[1] și *Börsenzeitung* erau din ajun. Întîmplător, acest număr din *Times* avea să fie ultimul pe care aveam să-l văd în cele șase luni cît am stat la București, pe cînd *Le Matin* venea cu întîrziere din Parisul ocupat de naziști, aducînd aceleași vești pe care le citisem deja în *Völkischer Beobachter*.

---

1. *Observatorul popular*, ziar al partidului nazist apărut în 1920 și devenit organul de propagandă al partidului; și-a încetat apariția la căderea celui de-al Treilea Reich, în 1945. (*N. t.*)

De obicei, marile hoteluri europene au o orchestră care cîntă în hol, acoperind toate zgomotele; dar în holul de la Athénée Palace nu era muzică. Aici puteai auzi scîrțîitul pantofilor pe parchet între carpetele roșii, ca și clinchetul paharelor pe marmura meselor, murmurul vocilor și foșnitul ziarelor.

Era un murmur neobișnuit de reținut, care venea de la oamenii adunați în grupuri, șoptind cu capetele apropiate. Fiecare grup întorcea spatele celorlalte grupuri, și se părea că în seara asta lipsea curentul discret de curiozitate binevoitoare ce face parte din „atmosfera" mult trîmbițată a marilor hoteluri europene. Căci astăzi germanii cîștigaseră repriza decisivă în bătălia pentru Balcani: Franța, principalul lor adversar, ieșise din joc. În seara aceasta grupurile formate din Aliați încercau să ascundă cît erau de șocați; în timp ce grupurile de români se străduiau să-și ascundă îngrijorarea, iar grupurile naziste încercau să-și mascheze satisfacția. Așadar, dintr-un impuls caritabil, fiecare grup se comporta ca și cum celelalte grupuri nici n-ar fi fost de față.

Un singur grup se purta diferit. Erau doi bărbați eleganți, în vîrstă, vădit interesați de ceea ce se petrecea în fața lor. Se uitau în jur și vorbeau cu însuflețire. Își aleseseră cu grijă masa lipită de perete. Nu putea scăpa de privirile lor nici unul din cei ce se îndreptau spre salonul verde și spre restaurantul de vară, sau spre barul de la capătul holului. Aveam să aflu că acești doi bărbați erau cunoscuți drept „fostele Excelențe". Toată lumea din București îi cunoștea. Cei doi pe care i-am văzut în acea seară în holul Athénée Palace-ului erau numai o mostră dintr-un mare contingent de aproape șapte sute de români în viață, foști miniștri în diverse guverne, nenumărați generali și diplomați.

Fostele Excelențe apăreau la Athénée Palace la masa lor favorită în fiecare zi înainte de amiază. Cu o singură întrerupere între dejun și cină, ei stăteau pînă la miezul nopții, bînd cafele turcești și comentînd tot ce vedeau. N-am putut crede niciodată că fostele Excelențe aveau o casă și un

pat ca toată lumea; părea mai curînd probabil că se topeau în văzduh cînd se stingeau luminile după miezul nopții, numai pentru a se materializa din nou a doua zi la amiază, echipați cu ghetre de pînză albă și cu monoclul cu ramă neagră prin care ochiul lor experimentat examina femeile. Pentru că, oricare ar fi fost atitudinea lor politică, adevărata activitate în viața Excelențelor a fost întotdeauna să se poarte în chip fermecător cu doamnele, avînd în minte un singur scop, iar succesele lor erau legendare și, pentru mulți, demne de invidiat. Un călător francez, trecînd prin București prin 1860, scria: „La București, ori faci dragoste, ori vorbești despre ea." Fostele Excelențe confirmau aceste spuse. Erau bătrîni perverși; gîndurile și vorbele lor mergeau numai către pornografie. Erau curioși, bîrfitori și lipsiți de principii, spunînd și gîndind numai de rău despre toată lumea, cu deosebirea că nu se gîndeau niciodată la cel mai mare rău.

Fostele Excelențe m-au salvat de singurătatea în care mă aflam cu *Völkischer Beobachter*. Unul din ei, înalt, avînd o figură de ogar bolnav, s-a aplecat asupra mîinii mele cu o plecăciune adîncă venită dintr-o altă epocă. Am observat panglica roșie a Legiunii de Onoare pe reverul jachetei sale negre și mirosul ușor de briantină care emana din mustața albă și sublinia aspectul îngrijit al fragilei sale fățuri. M-am gîndit că trebuie să fi arătat teribil de aristocratic înainte ca bătrînețea să-l fi gălbejit și, într-un fel, îmi transmitea convingerea că am fost cîndva prieteni și că numai din vina mea nu puteam să-mi amintesc cînd și unde. Am aflat mult mai tîrziu că nu-l întîlnisem niciodată, dar că felul blînd și convingător cu care se abordează doamnele face parte din arta pe care fiecare din fostele Excelențe ale României o stăpînește cu desăvîrșire. Uitîndu-mă peste umărul ogarului bolnav care se apleca în fața mea, am văzut că cealaltă Excelență, cărunt și cu ochii obosiți sub sprîncene negre foarte stufoase, purta o barbă ascuțită, cum purtase Ion Brătianu.

În timp ce ogarul mă conducea la bancheta din spatele mesei lor strategice, simțeam un miros combinat care plutea

în jurul mesei lor. Era aroma pătrunzătoare a cafelei turcești care se ridica din ceșcuțele fără toartă, și a țigaretelor turcești pe care Excelențele le fumau întruna. Cu acestea se amesteca parfumul pătrunzător al apei de toaletă și cel dulceag al briantinei. Dar cel mai pronunțat era mirosul băuturii arămii care venea din paharele lor de cocktail — „amalfi" s-au grăbit Excelențele să mă lămurească, un amestec de vermut și *țuică*, alcoolul național de prune.

„Nu doriți un amalfi, doamnă?" întrerupse tăcerea cel cu barbă și, fără să aștepte răspunsul meu, schiță un zgomot din buze, ceea ce am aflat că era felul românesc de a atrage atenția chelnerului. Un barman negricios veni la masa noastră traversînd holul: *„Un amalfi pour madame, Henri"*, comandă cel cu barbă. După care îmi spuse: „Henri știe totul. Dacă-i dați 2 000 de lei, vă va spune o poveste adevărată. Pentru 1 000 de lei, vă va spune o poveste foarte plauzibilă."

Surîsul lui Henri făcu ca ochii săi negri să devină două deschideri înguste strălucitoare: „Dacă doamna dorește să schimbe dolari, spuse el, eu am întotdeauna ce să fac cu dolari."

Excelențele îmi explicară miracolul bursei negre românești. La cursul oficial, dolarul valora 210 lei, dar la bursa neagră obțineai cel puțin 500 de lei pentru un dolar. Am întrebat dacă nu existau legi împotriva schimbului la bursa neagră, dar fostele Excelențe au găsit, cu cinism, că era gluma cea mai amuzantă pe care o puteam spune. Desigur, spuseră ei, există destule legi împotriva bursei negre, dar cui îi pasă de legi? Iar dacă poliția mi-ar face greutăți, tot poliția m-ar scoate din încurcătură. Am făcut socoteala că la schimbul de la bursa neagră, luxoasa mea cameră de la etajul întîi costa mai puțin de un dolar pe zi. Mulțumită corupției, viața devenea îndeobște plăcută... Piccolo-ul îmi aduse paharul de „amalfi" și, ca să le fac pe plac bătrînilor domni, l-am dat pe gît ținîndu-mi respirația. După care mi-am simțit deodată de bine și de remontată.

Sub tutela fostelor Excelențe, am început să iau contact cu scena bucureșteană. Am aflat care ministru din guvern

era încurcat cu care doamnă, care era „*specialitatea*" cutărui ministru din cabinet și care era prețul cutărei cucoane. Că fiecare doamnă avea un preț era de la sine înțeles pentru răutăcioșii bătrîni, însă ei o considerau „doamnă" numai de la 20 000 de lei în sus. Același lucru era și cu oamenii politici: și ei aveau un preț, iar dacă prețul era destul de ridicat, puteau fi considerați bărbați de stat. Erau totuși excepții printre bărbații de stat. Fostele Excelențe mi-au vorbit despre doi dintre ei care nu primeau bani. Unul era Iuliu Maniu, șeful fostului Partid Țărănesc, care a fost în opoziție timp de peste zece ani. Celălalt era generalul Ion Antonescu, fost cîndva ministru de război și care, cu toate că nu era el însuși gardist, fusese prieten cu Codreanu. Era vădit că Excelențele găseau că acești doi incoruptibili erau destul de enervanți.

Excelențele erau pline de sfaturi bune, pe care mi le-au oferit după ce un bărbat înalt, greoi, în jur de patruzeci de ani, a venit la masa noastră și s-a înclinat adînc. Tot aplecat, a murmurat pe un ton plin de deferență: „Excelențele voastre..." Am observat că avea un obraz de focă și că respira zgomotos pe nări. Bătrînii s-au arătat foarte cordiali cu el, mi l-au prezentat, iar el mi-a sărutat mîna cu buze foarte umede. Dar de-abia se depărtase, cînd bătrînul cu barbă îmi spuse: „*Voilà le gigolo le plus dangereux de Bucarest.*"[1] Nu puteam să-mi închipui că vreo femeie ar plăti serviciile unui animal atît de respingător, dar perverșii bătrîni au surîs și m-au asigurat că era „*formidable*".

Deși toată lumea știa că trăia de pe urma femeilor și a șantajului, acest om era primit în societatea bucureșteană. Căci toată lumea se temea de el fiindcă lucra pentru poliția secretă a lui Moruzov, despre care fostele Excelențe vorbeau cu însuflețire. Poliția lui Moruzov era legată printr-o linie neîntreruptă de era dominației turcești, ceea ce-i dădea un iz oriental. Spre deosebire de Gestapo sau OGPU, nu era poliția unui partid sau a unui regim. Era un fel de poliție

1. „Iată gigoloul cel mai periculos din București." (*N. t.*)

cu caracter mai personal, poliția unui rege bănuitor care umbla după informații meschine legate de viața particulară și amorurile curtenilor sau ale oamenilor săi, informații de care se folosea în manieră bizantină pentru scopurile sale personale. Potrivit fostelor Excelențe, tot personalul de la Athénée Palace era pe lista de plată a lui Moruzov: ospătari, valeți, hamali, cameriste, respectabilul portar cu ochelari și oacheșul barman cu ochii luminoși, cel ce deschidea ușile, femeia în negru cu șorț alb de la toaleta din capătul holului, băieții rumeni la față în uniformele lor albastre ca peruzeaua, cu mica tocă legată cu o curea sub bărbie, și, fără îndoială, femeile de moravuri ușoare așezate, cum se cuvenea profesiei lor, în hol. Cei mai mulți mai lucrau pe de lături și pentru Gestapo și Intelligence Service-ul britanic.

Toți acești spioni spuneau poliției ce mînca lumea, cu cine, la cît s-a ridicat nota de plată, cine venea să-i vadă și cît timp stătea, ce spunea și la ce oră venea noaptea acasă și cu cine. Dacă nu era nimic de spus, inventau. Excelențele mi-au explicat că această parte inventată era într-adevăr periculoasă. Dacă nu-i plăceai unuia din ei, se ducea pur și simplu la poliție și raporta că ai spus că regele era un gangster sau, și mai rău, că te culcai cu ministrul Rusiei și simpatizai cu comuniștii. De aceea nimeni nu-și putea permite să jignească oameni cum era acest gigolo prea puțin atrăgător.

Cel cu barbă à la Brătianu m-a prevenit: „Fiți cu băgare de seamă, doamnă, și să nu aveți încredere în nimeni, numai în noi"; ogarul interveni și el: *„Nous sommes les seules personnes discrètes à Bucarest."*[1] M-am întrebat cum puteau fi persoanele indiscrete din București, dacă persoanele discrete erau ca acești bătrîni răutăcioși, care în momentul acela făceau o plecăciune în fața unei femei brunete de o frumusețe ieșită din comun, care se așezase la masa vecină împreună cu cei care o escortau; toți erau în haine de seară.

1. „Sîntem singurele persoane discrete din București." (*N. t.*)

Scoțîndu-și blana de samur, doamna își dezgoli umerii frumoși și brațele foarte albe deasupra rochiei negre foarte ajustată. Ogarul șopti: „E prietena miniștrilor Germaniei, Ungariei și Italiei. Toți o plătesc ca să le spună ce face Urdăreanu. Iar Urdăreanu o plătește ca să-i spună ce pun la cale miniștrii. Un aranjament perfect." Îmi arătă un tînăr cam bătrînicios, soțul frumoasei făpturi atît de versatile, și îmi spuse că se purta minunat cu el și că ei îi datora cariera. Cel cu barbă a completat, precizînd că ceea ce avea mai frumos erau sînii și că avea *„une spécialité, mais une spécialité..."* Și-a coborît vocea ca să-mi spună secretul succesului diplomatic al acelei doamne.

Acum în hol era mai multă mișcare. Lumea care ieșea de la bar trecea pe lîngă lumea care ieșea din vestibul și se ducea la bar sau la restaurant. Din grădina mică aflată dincolo de salonul verde, clinchetul tacîmurilor lovind farfuriile de porțelan și scîrțîitul scaunelor de fier pe pavaj anunțau apariția primilor meseni la cină. Prin ușa deschisă proptită cu fotografia în mărime naturală a lui Carol, intra o ușoară briză răcoroasă. Cel cu barbă à la Brătianu mă atinse cu cotul și spuse: „Uitați-vă bine la cel care intră acum."

Mi-am îndreptat privirile asupra unui bărbat rotofei, mic de statură, cu o vestă de șantung alb peste pantalonii de culoare închisă, care se repezise în hol ca scăpat din pușcă. De la distanță, obrazul său părea rumen și bucălat ca al unui copil, dar pe măsură ce se apropia, i se distingea privirea rece și gura strînsă și hotărîtă. Avea cîteva fire de păr blond, pe care le punea în valoare pieptănîndu-le cu mare grijă. Era colonelul Gerstenberg, atașatul german al aerului . În timpul războiului, colonelul făcuse parte din celebra escadrilă Richthofen, din care făcuse parte și Feldmareșalul Göring, și cei doi mai erau încă prieteni. Atașatul aerului, mi-au spus Excelențele, era în realitate șeful Serviciului de Informații german la București, după ce ocupase același post la Varșovia, și paralelele evocate de acest fapt erau atît de neplăcute încît nimeni nu se încumeta să le menționeze. Înainte de Varșovia, colonelul fusese la Moscova.

Cunoștințele sale despre Europa de Est erau desigur desăvîrșite.

Colonelul se îndreptă spre un grup de bărbați, rosti grăbit cîteva fraze sacadate și se repezi în grădină. Cînd i-a abordat și cînd i-a părăsit, bărbații au ridicat mîna dreaptă la înălțimea umărului într-un salut nazist neoficial, singurul gest după care am înțeles că erau germani. În vremea aceea, germanii din străinătate aveau ordin să nu poarte însemnele partidului; numai cei de rang înalt purtau o insignă modestă în forma unui vultur de metal cu o svastică minusculă sub aripă. Ordinul fusese dat probabil pentru a nu-i înfricoșa pe europeni mai mult decît era necesar.

Și din alte puncte de vedere, acești germani — reprezentanți ai unor firme industriale germane, directori de bănci și de societăți petroliere germane — arătau mai curînd a europeni decît a germani. Toți păreau să fi fost aleși pe sprînceană: nu aveau cefe groase, nu aveau părul tuns scurt ca în caricaturile lui Georg Grosz[1] reprezentîndu-i pe nemți. Acești germani de la Athénée Palace, m-am gîndit eu, erau dovada vie a felului subtil cu care Hitler trata capitalismul burghez. N-ar fi putut să arate mai prosperi și mai eleganți. Din înfățișarea lor se putea deduce că foarte mulți oameni pot cîștiga foarte mulți bani în Germania. Și cu toate că în statul lui Hitler banii în sine nu le dădeau putere, cel puțin le era îngăduit să se bucure de micile plăceri pe care le procurau. În aceasta stătea principala deosebire între felul lui Stalin de a-i trata pe capitaliști și cel al lui Hitler.

Mai era un alt grup de germani, așezați la o masă, care arătau mai puțin distinși, dar păreau și mai înfloritori. Erau oficialități ale partidului nazist și agenți Gestapo numiți la București pentru o evaluare temporară a situației. Își aduseseră soțiile, unele dintre ele femei frumoase, îmbrăcate luxos, cu vulpi argintii. Afară, în piață, erau parcate

1. Georg Grosz (1893–1959), pictor, desenator și caricaturist german, autor, prin desenele sale, al unora dintre cele mai acide critici ale societății germane și ale războiului. (*N. t.*)

mașinile lor Mercedes, lungi și lustruite, gata oricînd să-i ducă la restaurantele cele mai scumpe, unde puteau mînca felurile cele mai costisitoare și bea vinurile cele mai alese. Naziștii înșiși făceau multe glume pe seama acestor șefi prosperi. Cea mai bună era următoarea: „Tăticule, întreabă fiul unui astfel de șef, ce este un plutocrat?" Tatăl: „Un plutocrat este un om care ajunge la putere prin bani." Băiatul se gîndește puțin, apoi spune: „În acest caz ești un crato-plut, tăticule, căci ai ajuns să cîștigi bani prin putere."

Această nouă „aristocrație cratoplutică" ce luase ființă în Germania lui Hitler nu era de nesocotit. Führerul, spuneau naziștii inteligenți, cu perspicacitatea fără greș cu care sonda firea omului, știa că nu se poate face revoluție cu sfinți. Deși era el însuși cumpătat, îi era indiferent dacă paladinii săi mai mari sau mai mărunți își găseau compensații în plăcerile și posesiunile lumești, sau cel puțin în tot ce se putea imagina în materie de confort. Domenii la țară, mașini rapide, aeroplane particulare și cele mai moderne și costisitoare „drăguțe" — nimic nu era prea bun pentru ciracii lui. Hitler regreta probabil că nu putea să facă din ei prinți sau duci, așa cum făcuse Napoleon. Însă ciracii lui Napoleon au devenit pînă la urmă atît de răsfățați încît nu rîvneau la altceva decît să rămînă cu prada.

În seara zilei în care căzuse Parisul, germanii din holul de la Athénée Palace și-au dezamăgit publicul, care se aștepta să-i vadă sărbătorind în stil mare. Nici un învingător nu s-ar fi putut comporta cu mai multă reținere și demnitate. Germanii lui Hitler erau într-adevăr pe cale să devină foarte blînzi, ceea ce nu le era de mare folos. Am descoperit că purtarea lor impecabilă îi enerva pe români, care rînjeau: „Ministrul german le-a spus să aibă mare grijă să nu jignească sentimentele noastre francofile. Ei își închipuie că ne vor cîștiga prin politețe!"

Fostelor Excelențe nu le plăceau nemții, dar îi criticau și mai mult pe Aliați. Aliații, explicau ei, aveau un avans considerabil asupra naziștilor, pentru că România Mare își datora existența victoriei Aliaților în războiul trecut și pentru că sentimentele clasei suspuse românești fuseseră

întotdeauna de partea lor. Avînd în vedere aceste avantaje inițiale, acțiunea Aliaților a fost lamentabilă. Ceea ce fostele Excelențe găseau că era cel mai supărător era că încercarea Aliaților de a sabota regiunea petroliferă și eforturile lor stîngace de a bloca Dunărea au dat greș în mod deplorabil.[1] „*Des dilettantes! Des idiots!*", spuneau Excelențele despre diplomații aliați și agenții serviciilor de informații. „Nici n-au fost în stare să cumpere un bărbat de stat în așa fel încît să rămînă cîștigat." În ochii unui român, nu se putea spune ceva mai rău despre un om.

Ca pentru a le ilustra spusele, un domn brunet și slab, cu o mustață subțire, se îndreptă spre masa noastră. O perlă cenușie în cravata neagră se asorta cu pantalonii de flanelă gri. Era trimisul francez, domnul Thierry, care se lăsă istovit pe perne, uitîndu-se împrejur cu ochii săi mici și miopi fără să vadă, în timp ce-și scoase batista din buzunarul de la piept și începu să-și șteargă ochelarii. Fostele Excelențe m-au informat că acest om are o soție evreică, născută Rothschild, și acestui fapt, mai curînd decît căderii Franței îi atribuiau ei expresia lugubră a ministrului. Excelențele erau pesimiste în privința soartei evreilor în Franța, despre care discutau încă în termenii afacerii Dreyfus.

În seara aceea, domnul Thierry era abia la începutul greutăților pe care avea să le întîmpine. Cîteva săptămîni mai tîrziu, germanii au publicat documente găsite în timpul campaniei din Franța, documente care nu au fost niciodată

---

1. Într-adevăr, comandoul englez care trebuia să scufunde barjele în Dunăre, blocînd astfel transportul petrolului, a întreprins operația în mod atît de descoperit și aproape caricatural, încît românii, dispuși să închidă ochii dacă operația ar fi fost îndeplinită cît de cît cu discreție, au fost obligați să intervină și să o împiedice. Pentru amănunte, a se vedea lucrările a doi foști agenți executivi pentru operațiuni speciale, Elisabeth Barker, *British Policy in South-East Europe in the Second World War* (Politica britanică în Europa de Sud-Est în al doilea război mondial) (New York, 1976) și Ivor Porter, *Operation Autonomous: With S. O. E. in War Time Romania* (*Operațiunea Autonomus. În România pe vreme de război*, trad. rom., Humanitas, 1991) (Londra, 1989). (*N. ed.*)

dezmințite de francezi și din care reieșea că Thierry era amestecat pînă peste cap în nereușitul sabotaj din România. Germanii tratau chestiunea în mod uimitor de sportiv și nu prea l-au sîcîit pe Thierry personal, întrucît, pentru ei, era clar că sabotajul făcea parte din munca unui diplomat, și dacă nu reușea, cum i se întîmplase lui Thierry, faptul era regretabil. Puțin timp după aceea, Thierry, rechemat de la București, a dispărut din circulație după ce a petrecut cîteva săptămîni foarte neplăcute — un bărbat total neînsemnat într-un post de o mare însemnătate.

Thierry era diplomatul unui sistem care nu mai era sigur de sine și care urmase o politică dintre cele mai contradictorii. În timp ce în ultimii douăzeci de ani oamenii de stat francezi au considerat România numai din punct de vedere al sprijinului pe care-l puteau obține de la ea, în loc de cel pe care Franța, *la grande nation*, i l-ar fi putut da, ei au permis unor industriași fraudulоși să reverse asupra României armament fără valoare. Dacă România nu avea o aviație care să merite acest nume, cu toate că poporul român sacrifica miliarde de lei pe „timbrul pentru aviație", era numai din vina Franței. Industriașul francez Paul Louis Weiller, constructorul a ceea ce unii numeau „dricuri zburătoare", își asigurase, cu ajutorul unor oficiali români de rang înalt, un monopol. Disputa dintre Weiller și complicii săi din România pe de o parte și, pe de altă parte, inginerii români cinstiți și patrioți, a luat sfîrșit nu numai prin întemnițarea inginerilor, dar a oprit de fapt producția de aeroplane în decisivii ani '30. România nu ar fi putut ajuta democrațiile în 1940 nici dacă ar fi vrut s-o facă.

Cu toate că acesta era numai unul din cazurile de nemulțumire — mai erau multe altele —, prestigiul Franței era încă foarte ridicat printre români, într-atît încît atunci cînd românii vorbeau despre „Aliați", ei înțelegeau „Franța", iar cînd spuneau „diplomația aliată", în realitate ei voiau să spună „diplomația franceză". Pentru români, Anglia, Imperiul britanic, modul de viață anglo-saxon, erau admirabile, dar reprezentau ceva tot atît de îndepărtat ca civilizația chineză din veacul al XVI-lea. În ciuda lipsurilor sale din

ultimii douăzeci de ani, Franța a fost în România forța precumpănitoare, iar ordinea liberală nu domnea decît prin intermediul Franței. Acesta era un fapt fundamental nu numai în privința trecutului, ci și a viitorului, și arăta că nici o ordine anglo-saxonă nu s-ar fi putut impune fără acțiunea unei mari puteri continentale. Orice ordine anglo-saxonă — de fapt orice alt fel de ordine — trebuia să fie reprezentată, tradusă, interpretată de Franța, Germania sau Rusia. Și aceasta nu se aplica numai României, ci întregului sud-est al Europei. Nicăieri în această parte a lumii Anglia nu era destul de prezentă pentru a fi acceptată ca o forță dominantă.

De aceea, în seara respectivă, după căderea Parisului, englezii erau ca și învinși în România, chiar dacă ei nu admiteau acest lucru. Nu era atît faptul că învingerea Franței confirma ideea presupusei invincibilități a armatei germane, cît mai curînd că, fără Franța, englezii erau lipsiți de un vice-rege în România, și acest vice-rege era Franța.

Le-am întrebat pe Excelențele române unde erau englezii; ei mi-au arătat cîțiva tineri înalți, ale căror fățpuri dezarticulate erau prăvălite în fotolii joase, în care stăteau nemișcați sau se mișcau cu încetinitorul, învăluiți în aceeași aură de plictiseală elegantă care-i distinge pe eroii din romanele lui Michael Arlen. Dacă evenimentele tragice ale zilei i-au afectat sau nu pe acești englezi, cert este că ei nu lăsau să se vadă nimic, dînd impresia că, în orgoliul lor, erau siguri că Anglia va cîștiga ultima bătălie. Nu știam dacă să-i admir sau să-mi fac griji pentru ei.

Acești tineri distinși dar neconvingători, erau, mi-au spus Excelențele, diplomați britanici, petroliști, ziariști și agenți ai Intelligence Service-ului. Ministrul lor, Sir Reginald Hoare, apărea rareori la Athénée Palace, și nici el nu era prea convingător. Englezii s-au bizuit aici întotdeauna pe francezi pentru a comunica românilor credința lor în victoria finală a Aliaților.

Americanii și chiar englezii din România îl judecau foarte sever pe Sir Reginald și echipa sa de tineri destinși și îi blamau pentru că nu erau în stare să se măsoare cu ciracii

vioi și activi ai lui Hitler. Însă, chiar dacă englezii ar fi fost genii diplomatice, deosebirea ar fi fost neînsemnată. Ei tot n-ar fi avut cum să contracareze faptul că tot mai multă lume își dădea seama că destinul economic al României era legat în chip firesc de Germania — lucru de care au început să devină conștiente și cercurile anti-germane din România, convinse că, indiferent dacă Germania cîștiga sau pierdea războiul, în viitor România va trebui să se sprijine pe ea. Mai mult ca orice, englezii nu ar fi putut contracara pierderea Franței ca reprezentantă recunoscută a ordinii liberale pe continent.

Excelențele își îndreptară acum atenția asupra unei doamne care traversă holul și se așeză împreună cu tinerii englezi. Umbla cu pași mărunți, cu picioarele exagerat de întoarse în afară. Era de asemenea ceva exagerat în adînca plecăciune pe care o făcu Excelențelor și în surîsul radios care-i însoți plecăciunea. Am observat că era subțire, îmbrăcată în negru fără prea multă grijă, iar fața ei trasă părea acoperită cu o mască albă ca de cretă. Această doamnă era prințesa Antoine Bibescu născută Elisabeth Asquith. „O!", am spus eu, plină de respect. Prin anii douăzeci, Elisabeth Bibescu era idealul la care se închina orice intelectual. Mulți dintre prietenii ei spuneau că această strălucită fiică a strălucitei Margot Asquith era unică în felul ei. Vocea ei se ridica ascuțită deasupra murmurului reținut din hol cu zgomotoasa siguranță de sine a unei femei obișnuite să rostească orice observație ca și cum ar fi fost o vorbă de duh.

Antoine Bibescu — fost ministru plenipotențiar al României la Washington prin anii douăzeci — și soția sa erau, prin predispoziție și tradiție, pro-Aliați. Căderea Franței a fost pentru prințesă o lovitură groaznică; ea nu-și făcea nici o iluzie în privința cedării României față de naziști. În lunile următoare, ea va organiza un salon pentru englezi, americani, francezi, gaulliști și intelectuali români de stînga sau evrei. Se zvonea că generalul Antonescu însuși îl sfătuise pe Antoine să pună capăt acestui salon. Oricum, salonul Elisabethei Bibescu s-a destrămat din lipsă de susținere,

pentru că membrii săi au plecat sau nu au îndrăznit să fie văzuți cu prințesa. Ceea ce a lăsat prințesei Bibescu mult timp liber ca să-și exprime ura față de „huni"[1], și chiar fără nici o reținere.

La 9.30, grupurile din hol au început să se destrame: venise ora cinei, atît de minunată tocmai fiindcă e atît de tîrzie în România. În holul cel mare se făcuse atîta liniște încît clinchetul tacîmurilor pe farfuriile de porțelan și scîrțîitul scaunelor de fier pe pavajul grădinii păreau foarte zgomotoase. Cameriste cu rochii negre și șorțulețe albe începură să golească scrumierele și să reașeze pernele. Grupuri care pînă acum se mulțumiseră să șadă la mesele mici din absida centrală, se mutară la mesele mai mari de lîngă perete. Acolo unde se așezase trimisul francez era acum un grup de tineri cu ten măsliniu, cu păr negru lins și ochi negri luminoși. Erau tinerii Brâncoveanu, Catargi, Ghika, Șuțu și alți descendenți de fanarioți și domnitori, tot ce avea mai nobil România. Erau săraci pentru că reforma agrară din 1925[2] desființase marile moșii, și totuși cei mai mulți dintre ei nu munciseră niciodată nici măcar o singură zi.

Majoritatea acestor tineri din clasa suspusă erau francofili și anti-germani, și în același timp aproape toți erau pentru totalitarism și contra liberalilor. Frații și verii lor îl urmaseră pe Codreanu, se luptaseră pentru Franco, fuseseră întemnițați de poliția lui Carol, și unii chiar uciși. Unul dintre aceștia era un prinț Cantacuzino, de care toți ceilalți erau foarte mîndri. Cantacuzino fusese cîndva acuzat de complot pentru asasinarea doamnei Lupescu. În fața tribunalului, care încerca să dovedească că acțiunea sa era legată de Garda de Fier, prințul a negat că Garda ar fi fost amestecată în complot și a strigat: „Am vrut s-o ucid pe Lupeasca pentru că era metresa mea și m-a înșelat." Nu credea nimeni că e adevărat, dar toată lumea era mulțumită că îndrăznise să vorbească astfel. Prințul a fost achitat, dar cîțiva ani mai tîrziu, avea să fie ucis de poliția lui Carol.

1. Nume disprețuitor dat soldaților germani. (*N. t.*)
2. De fapt, reforma a fost făcută în 1921. (*N. t.*)

Dar asta nu era tot. Zece minute după moartea prințului, Carol a dat ordin ca mama sa, bătrîna prințesă Alexandrina Cantacuzino, să fie închisă într-una din camerele palatului ei, de teamă să nu producă agitație. Prințesa fusese una din prietenele cele mai apropiate ale Reginei Maria, una din cele mai nobile doamne ale României: a înființat școli ortodoxe începînd cu grădinițe de copii pînă la licee economice — școli atît de bine organizate încît se ridică cu mult peste tot ce s-a înființat în acest domeniu în țară. Însă bătrîna prințesă nu a mai avut legătură cu nimeni timp de aproape un an, ferestrele i-au fost ferecate, apa și lumina au fost întrerupte și nu a avut voie să vadă nici un doctor, avocat sau servitor. O ducea mai prost decît într-o închisoare românească, și se știe că închisorile românești nu prea semănau cu o ieșire la iarbă verde.

Așa că tinerii prinți, cu toate că nu toți erau de acord cu Garda de Fier, erau împotriva statu quo-ului și-l socoteau pe Carol un ticălos. Chiar și fostele Excelențe gîndeau că viitorul unei țări în care se puteau petrece astfel de lucruri era amenințător, dar din fericire ei nu erau în stare să se concentreze multă vreme asupra viitorului. Le distrăgeau atenția oamenii care apăreau în orizontul lor imediat. „Acolo, doamnă, șade un mare prieten al Maiestății Sale. Se culcă cu fiica lui, o fată superbă." Mi-a spus asta pe un ton atît de liniștit de parcă ar fi fost lucrul cel mai firesc ca prietenul Maiestății Sale să comită un incest. Cel cu barbă contribui cu amănunte din cele în care Excelențele erau maeștri. După care, imediat, au început din nou să vorbească despre Garda de Fier.

Garda nu li se părea a fi o amenințare pentru România, deoarece conducătorii intelectuali ai partidului, aproape o mie două sute de oameni, fuseseră toți uciși. Dezaprobau uciderea gardiștilor pe motiv că era „nesănătos". Dezaprobau mai ales faptul că trupurile lor au fost lăsate împrăștiate prin Piața Palatului, așa cum procedase Carol cu gardiștii care l-au asasinat pe Armand Călinescu. Poliția lui Carol scuipase asupra lor și-i lovise cu picioarele în văzul populației. „I-a lăsat, je vous assure, madame, cu capetele sparte

ca viteii la măcelărie." Fostele Excelențe simțeau că Hitler — ei pronunțau *Hitler* — va avea grijă curînd ca gardiștii asasinați să fie răzbunați. Și că va face România să sufere pentru păcatele lui Carol.

Le-am lăsat pe cele două foste Excelențe în holul care acum se golise și m-am îndreptat spre vestibulul alb și sobru unde comisionarii, arătînd ca un grup de pitici, în uniforma lor albastră ca peruzeaua, cu obrajii rumeni și ochi atoatestiutori, erau așezați pe o bancă de piatră, legănîndu-și picioarele. Poziția lor era strategică. Nu aveau decît să-și întoarcă spre dreapta capul, acoperit cu toca de maimuțoi, ca să vadă ușa turnantă, holul de la intrare și recepția. Întorcîndu-se spre stînga, puteau vedea holul cel mare, o parte din bar și, dincolo de acesta, aproape tot salonul verde. În fața nasului aveau scara, cele două ascensoare și cabinele telefonice. Cabina nr. 2 era acum pe jumătate deschisă și comisionarii ascultau fascinați o voce cu accent american care urla la cineva din Berna, în Elveția, ca și cum nu liniile telefonice ci doar puterea vocii trebuia să acopere distanța. Vocea cu accent american încerca să comunice la Berna că lucrurile stau prost în jurul României. Timp de o clipă, figura răvășită a unui bărbat în cămașă, cu cravata desfăcută și gulerul deschis, scoase capul din cabină ștergîndu-și sudoarea de pe frunte. Apoi se trase înapoi și țipetele sale deveniră și mai turbate.

M-au urmărit în timp ce urcam treptele de marmură galbenă.

3
Germanii

Ei ne vor găsi și ne vor striga: „Hrăniți-ne, căci cei care ne-au făgăduit foc din cer, nu ni l-au dat"... Și doar noi îi vom hrăni în numele Tău... O, niciodată, niciodată nu se vor putea hrăni fără noi. Nici o știință nu le va da pîine atîta vreme cît vor rămîne liberi.

DOSTOIEVSKI

O dată cu căderea Franței, germanii au devenit singurii actori în România. Francezii din București s-au scindat peste noapte în două tabere: francezii de la Vichy și „francezii liberi". Ca atare ei se suspectau și se spionau reciproc. De la dezastrul de la Dunkerque, francezii și englezii din București n-au mai vorbit unii cu alții, iar după armistițiul francez și incidentul de la Oran[1], ruptura a devenit totală. Astfel, în timp ce francezii liberi părăseau România cît puteau de repede spre teritorii din afara orbitei germane, francezii de la Vichy duceau o existență izolată, chiar după ce Vichy-ul dăduse ordin de cooperare cu Berlinul. Dar la București nu exista nici un motiv de cooperare între Vichy și Berlin.

Englezii se mai învîrteau prin București, dar mai mult nu se putea spune despre ei. Nimeni nu se mai întreba ce mai aveau de gînd să facă. De fapt, nu mai puteau face nimic. Din punct de vedere politic, la București se uitase de englezi.

Chiar și ziariștii americani care se abăteau în fiecare zi pe la Athénée Palace înainte de dejun și de cină pentru a culege ultimele noutăți, recunoșteau acum, cu sau fără voie, că totul se învîrtea în jurul lui Hitler. Pe vremea aceea,

1. Port algerian la Marea Mediterană unde s-a refugiat o parte din flota franceză după înfrîngerea Franței în 1940, și unde flota engleză, oprită să intre în ciuda asigurărilor date de generalul de Gaulle, a scufundat vase franceze aflate în radă. (*N. t.*)

numai agențiile de informații americane își aveau reprezentanți la București. Mai veniseră și cîțiva corespondenți de presă din Finlanda, Norvegia sau Olanda în ideea că războiul se va întinde și în Balcani. *Associated Press* era reprezentată de Robert Saint-John, un tînăr slab și palid, cu o barbă brună; semăna cu bărbatul care joacă rolul lui Isus în Patimile Mîntuitorului de la Oberammergau, cu diferența că fuma o pipă Dunhill; mai tîrziu a fost rănit în Grecia. Mai erau doi Stevens. Cel mai în vîrstă, Stevens de la *United Press*, un om voinic, rumen la față, petrecuse vreme de o viață la București. Bîrfitorii de la Athénée Palace pretindeau că era boxer de meserie. Tînărul Edmund Stevens, de la *Christian Science Monitor*, era foarte blazat, se mișca alene și vorbea încet. Deoarece trăise mulți ani în Italia și în Rusia, considera răutatea europeană drept ceva de la sine înțeles. Spencer Williams venise direct în România după zece ani de viață în Rusia Sovietică, ceea ce-l făcuse alergic la orice fel de dictatură. Betty Wason, o ingenuă minusculă din Indiana, era în Norvegia cînd au intrat germanii și transmisese știrea în America prin Columbia Broadcasting System. Neavînd habar că au mai existat situații de criză în Europa și înainte de Hitler, se credea expertă în treburile europene. Ziariștii americani se așteptau ca în orice moment nemții să înființeze un protectorat în România, sau ceva asemănător. Pentru ei, cei care trebuiau observați acum erau nemții.

Mi s-a spus că germanul cel mai sinistru și în același timp pesemne cel mai puternic, era gauleiterul Conradi, căpetenia partidului nazist în România. Gauleiterul Conradi nu se arăta niciodată la Athénée Palace, nici altundeva în București. De fapt, el se scula foarte rar dintre pernele de pe patul său pentru că era paralizat de la brîu în jos, ceea ce nu făcea decît să-i mărească straniul prestigiu. Dar, cu toate că ieșea foarte rar, știa totul. Pentru germanii din România, gîndul la gauleiterul lor era tot atît de înfricoșător ca gîndul Judecății de Apoi pentru credincioși; toți se temeau de el: prințesele și cameristele de etnie germană, învățătorii nemți din Transilvania și oamenii de afaceri,

ministrul german și femeia de serviciu de la legația germană — singura deosebire fiind că ministrul era chiar mai speriat decît femeia de serviciu.

Gauleiterul Conradi avea în jur de șaizeci de ani și — așa mi s-a spus — pe bustul său puternic stătea capul unui împărat roman. Toată ziua agenții intrau și ieșeau din camera sa sărăcăcioasă și își prezentau raportul în fața chipului încruntat aflat între perne. Fiecare informator intra singur, raporta și pleca imediat. Chelnerii și comisionarii de la Athénée Palace, funcționarii de la legația germană, cameristele doamnelor întreținute, secretarii oamenilor de afaceri — toți stăteau înțepeniți cîteva momente lîngă patul de suferință al gauleiterului.

Gauleiterul afla tot. Cînd doamna Dr. Fabricius, soția ministrului german, și-a cumpărat haine la Neumann din Brașov, gauleiterul a trimis cazul la Berlin, în fața naziștilor de la Casa Brună. Magazinul Neumann, care vindea hainele cele mai fine și mai scumpe din România, aparținea unui evreu, și cu toate că doamna Fabricius era rudă cu Herr von Ribbentrop, niciodată de atunci nu a mai făcut cumpărături la Neumann. Cînd frumoasa soție a unuia dintre secretarii legației germane a început o aventură amoroasă cu un gigolo, cel pe care-l văzusem și eu în holul de la Athénée Palace, gauleiterul a tăbărît asupra acelei doamne și soțului său cu o iuțeală și o violență care i-a înspăimîntat: legația, mai împăciuitoare, a hotărît să mușamalizeze povestea.

Relația dintre gauleiterul Conradi și legația oficială de la București oglindeau relația dintre partidul nazist și statul nazist în Germania și lupta pentru putere care se desfășurase între stat și partid încă de la începutul celui de-al Treilea Reich. Partidul, interesat mai ales în manifestarea devotamentului față de principiile național-socialiste, era gata să pedepsească pe oricine nu se conforma doctrinei sale. Statul, interesat mai ales în eficiența personalului său, era dispus să închidă ochii asupra încălcărilor pe linie de partid, cu condiția ca respectivul vinovat să-și îndeplinească treaba cu pricepere. De cînd începuse războiul, statul nazist care dispunea de forțele armate, își cîștigase supremația

asupra partidului nazist. Iată de ce gauleiterul Conradi, șeful partidului nazist în România, cîștiga acum din ce în ce mai puține bătălii cu ministrul german, care reprezenta statul nazist.

Ziariștii de la Athénée Palace spuneau că guvernul german dispunea de mii de oameni la București și că acești oameni ocupau cel puțin o sută de imobile, ceea ce era probabil exagerat. Adevărul e că al Treilea Reich funcționa la București pe baza mai multor ierarhii, mai mult sau mai puțin independente una de alta. În afară de ierarhiile statului nazist și ale partidului nazist, era o organizație separată care reprezenta Gestapo-ul și alta care reprezenta Ministerul Propagandei. Poate că or mai fi fost și altele de care un profan ca mine nu avea cum să știe. În această organizare extrem de impenetrabilă era aproape imposibil să determini cărei ierarhii aparținea cutare funcționar german, deoarece toți aveau cărți de vizită cu mențiunea „Legația Germană" și toți posedau pașapoarte diplomatice. De asemenea, era greu să-i faci pe nemți să vorbească: nu le plăcea să se știe că cel de-al Treilea Reich era guvernat de mai multe ierarhii și repetau mereu că era doar o singură organizare cu mai multe funcțiuni. Dar mereu se întîmpla cîte ceva care dovedea că nu se putea să fie așa.

Reprezentanța germană la București mai era complicată și de faptul că existau în realitate două legații germane. Legația germană normală ocupa cinci imobile pe strada Victor Emmanuel III[1]. De cîțiva ani șeful acesteia era Dr. Fabricius, un diplomat de carieră trecut de cincizeci de ani, înalt, pîntecos, bățos, poreclit „Papi" de tinerii atașați de legație cărora le plăcea să sublinieze asemănarea lui cu Weiss Ferdl, un cupletist cunoscut la München pentru glumele sale despre naziști și dibăcia cu care a știut, în ciuda acestor glume, să rămînă prieten cu Hitler. Naziștii înfocați îl criticau pe Dr. Fabricius pentru că frecventa „clica nepotrivită", anume

1. Stradă aflată pe locul unde este astăzi strada Fundației, în prelungirea Bulevardului Dacia. (*N. t.*).

pe regele Carol al II-lea, pe Lupeasca și pe Urdăreanu, și pentru că nu lua Garda de Fier în serios. Papi, spuneau ei, nu mișcase un deget pentru a-l ajuta pe Codreanu și pe oamenii lui, altfel cu siguranță că aceștia n-ar fi fost omorîți — ceea ce era probabil nedrept, pentru că Papi nu făcea decît ce-i spunea Berlinul să facă. Papi, spuneau naziștii înfocați, era un diplomat de modă veche, care nu prea mai era în ton cu Noua Ordine.

Cealaltă legație germană făcea incontestabil parte din Noua Ordine. Situată pe strada Wilson[1], în fața Ministerului român al Propagandei, cu mașini parcate în față și de-a lungul străzii de dimineață pînă seara, această legație nu avea nimic din eticheta fără rost a lumii diplomatice, fiind de fapt o comisie economică permanentă dirijată de Dr. Neubacher, ministru plenipotențiar al Germaniei pentru probleme economice în Balcani. Neubacher lucra cu o echipă de economiști din secția „W" („Wirtschaft", sau economie) a Ministerului de Externe, a Ministerului Economiei și a Ministerului Agriculturii. El mai folosea experți care nu fuseseră niciodată în serviciul guvernului german, dar care erau oameni de afaceri pricepuți, cu vastă experiență în Balcani.

Spre deosebire de Dr. Fabricius, diplomat de carieră, Dr. Neubacher era nou venit în diplomație. Pînă în urmă cu cîteva luni, fusese primar al Vienei, și încă mai era cu numele. În ceea ce privește felul cum se îmbrăca, era cît se poate de neconvențional, spunea că era un vechi revoluționar și se lăuda că petrecuse treisprezece luni în lagărul de concentrare al lui Schuschnigg[2]. Membru al vechii gărzi a naziștilor austrieci care netezise calea pentru Anschluss, Dr. Neubacher, care trecuse de patruzeci de ani, era un bărbat blond, svelt, cu un profil de vultur obosit. Cînd surîdea, ceea ce i se întîmpla adesea, trăsăturile i se topeau în mii

1. Strada se numește astăzi Dem. I. Dobrescu. (*N. t.*).

2. Kurt von Schuschnigg, cancelar al Austriei (din 1934), oponent al planului de anexare a Austriei de către cel de-al Treilea Reich, pe care însă nu l-a putut împiedica. (*N. t.*)

de riduri și ochii îi deveneau jucăuși. Te gîndeai că femeile trebuiau să fie foarte ispitite să-l facă pe Dr. Neubacher să surîdă.

Oameni purtînd serviete de piele intrau și ieșeau mereu din holul legației germane din strada Wilson, iar telefonul suna fără încetare. Funcționarul de la ghișeu spunea mereu: „Heil Hitler! Excelența Sa are o întrevedere. Pot să vă dau legătura cu unul din ceilalți domni?" Ceea ce nu era de bun augur pentru întrevederea pe care speram să o pot avea personal cu Dr. Neubacher. Era aproape de amiază și așteptam deja de cîtva timp după ce trimisesem sus cartea mea de vizită pe care notasem „Jurnalistă americană".

Datorită antecedentelor sale de militant nazist, reputației de geniu în materie de economie și vechii sale prietenii cu Göring, ziariștii americani din București erau convinși că Dr. Neubacher era întruchiparea veritabilei activități naziste în România, pe cînd Dr. Fabricius era acolo numai pentru fațadă. Din păcate însă, cu toate că socoteau că naziștii jucau rolul principal în România, ziariștii americani de la București nu le luau aproape niciodată interviuri — probabil pentru că simțeau față de ei mai multă ură decît curiozitate. Eu eram, spre deosebire de ei, și curioasă.

După o jumătate de oră, o secretară blondă și amabilă mi-a spus că Dr. Neubacher mă va primi: se pare că era curios să vadă o jurnalistă americană care era și ea curioasă să-l vadă. Era ceva nou. Poftindu-mă să iau loc într-un fotoliu confortabil și așezîndu-se el însuși în altul, dădea impresia că avea timp liber la discreție și că era încîntat să-l petreacă cu mine. Era felul lui de a se arăta fermecător. În timp ce vorbea, mă gîndeam că ar trebui să existe o lege care să interzică naziștilor să aibă farmec și că Hitler era foarte deștept folosind atît de mulți austrieci în cucerirea Balcanilor, tocmai datorită acestui farmec al lor.

Diplomații austrieci și autoritățile consulare austriece din București, a căror lealitate față de al Treilea Reich era considerată satisfăcătoare, au fost recrutați după Anschluss; mai tîrziu naziștii au mai importat încă mulți alții. A fost

o mișcare politică inteligentă. Austriecii aveau o tradiție de secole în guvernarea unei sumedenii de popoare diferite sub steagul lor — la un moment dat erau paisprezece. O astfel de tradiție le lipsea prusacilor. Cu toate că, în cele din urmă, Imperiul Austro-Ungar s-a prăbușit, este totuși adevărat că mult timp a reușit să imprime stilul său asupra cehilor, rutenilor, ungurilor, croaților. Este de ajuns să ne uităm la orașele lor: Zagreb, Praga, Budapesta, chiar Cracovia, arată a orașe austriece pînă în ziua de azi. Manierele prevenitoare ale austriecilor au izvorît dintr-o combinație între experiența imperială și un *„laisser-aller"*[1] aproape oriental, care a făcut ca Noua Ordine a lui Hitler să fie mai ușor de acceptat decît disciplina de fier a prusacilor. De aceea au devenit austriecii o parte integrantă din planul imperialist al lui Hitler, și austriecii naziști știau acest lucru. De fapt, ei manifestau chiar o oarecare insolență. Erau în stare să spună că, în realitate, austriecii au cucerit Germania, nu vice-versa; numai că lucrul acesta, nemții încă nu-l știau.

Dr. Neubacher ședea aplecat în față, cu coatele pe genunchi. Biroul său nu prezenta deloc seriozitatea unei activități de afaceri. Era plin de scaune aurite și de mese care trebuie să fi fost în casă cînd au cumpărat-o nemții. Nu ieșea în evidență decît o singură notă personală: coarnele unui cerb pe care, mi-a spus Dr. Neubacher, îl împușcase în Carpați. Obloanele erau închise din cauza căldurii soarelui de amiază și nu se auzea zgomotul mașinilor care trăgeau în fața intrării. În spatele nostru, pe perete, atîrna o hartă mare a Balcanilor.

Dr. Neubacher vorbea cu vioiciune, căldură și entuziasm, punctînd frazele cu mici gesturi rotunde ale mîinii care nu ținea țigara: el părea mulțumit să i se pună întrebări; surîdea însă cînd i se păreau prea insidioase. Cînd se înfierbînta, se scula și pășea prin odaie cu mîinile adîncite în buzunarele pantalonilor de stofă gri. La un moment

1. Delăsare. (*N. t.*)

dat păşeam amîndoi prin încăpere, unul lîngă celălalt, ca doi bătrîni porniţi la plimbare.

Pe cînd vorbea cu entuziasm despre planurile şi ideile celui de-al Treilea Reich, mă gîndeam la vremea cînd diplomaţii germani mărturiseau că erau de fapt liberali în fundul sufletului şi că-l serveau pe Hitler numai „pentru a evita rele şi mai mari". Vremea diplomaţilor naziştii care se simţeau datori să se scuze părea că a trecut. Dacă nu fuseseră vechi naziştii de la început, victoria lui Hitler îi cîştigase pentru cel de-al Treilea Reich.

„Am multe lucruri noi şi interesante de povestit, spunea Dr. Neubacher, dar ziariştii nu vor să audă decît ştiri despre mersul războiului. Însă, pentru Germania, războiul nu este decît o acţiune secundară. Ne ocupăm mai ales de organizarea Europei de după război."

Această organizare economică a Balcanilor, domeniul special al Dr. Neubacher, nu era atît menită să servească nevoile Germaniei pe timp de război, cît să constituie primul pas spre dezvoltarea Europei în timp de pace, zorile trandafirii ale Noii Ere a lui Hitler. Faptul că Germania primea sau nu primea alimente şi petrol din Balcani, sublinia Dr. Neubacher, nu influenţa în nici un fel rezultatul războiului, fiindcă Germania avea rezerve destule, oricît de mult ar fi durat conflictul.

Ca toţi experţii economici germani, Dr. Neubacher nega că petrolul era în stare să accelereze sau să zădărnicească eforturile de război ale germanilor, sau că petrolul românesc ar fi de o importanţă covîrşitoare.[1] Germania, spunea el, a găsit atîta petrol în zonele proaspăt cucerite, încît acesta compensa cu asupra de măsură petrolul folosit pînă acum în război. Pe deasupra, rezervele de petrol depozitate înainte de începerea ostilităţilor vor fi suficiente pentru a continua un război total timp de mai mulţi ani. Pe lîngă aceasta, se producea foarte mult petrol în Germania şi în ţările vecine

1. Pentru un studiu în profunzime a importanţei petrolului românesc pentru cel de-al Treilea Reich, vezi Philippe Margurat, *Le IIIe Reich et le pétrole roumain 1938–1940* (Lleida, 1977). (*N. ed.*)

dominate de germani. Producția se ridica la 2 000 000 tone de țiței anual în Germania sau în apropierea granițelor sale.

Și mai importantă era producția de petrol sintetic, care a fost mult dezvoltată în ultimii doi ani. La sfîrșitul anului 1939, ea se ridicase la 2 008 000 de tone, iar anul acesta va fi cel puțin dublă. De altfel, „Treibgas", un amestec de propan și butan, a cărui producție a sporit în mod automat o dată cu fabricarea petrolului sintetic, va fi folosit pentru toate camioanele, autobuzele, mijloacele de tracțiune și va contribui mai departe la reducerea consumului de combustibil lichid.

Germania va avea mereu acces la aceste surse de petrol, pentru că ele nu vor putea fi tulburate de schimbări politice sau de dificultăți de transport. Ceea ce nu era cazul pentru petrolul din Rusia sau România, care depindea de mijloace de transport și era deci limitat. Din producția anuală de petrol a României, care scăzuse de la 8 004 000 de tone în 1936 la o producție medie de 6 000 000 de tone în ultimii patru ani, 1 500 000 de tone pe an luau calea Germaniei conform tratatului germano-român. Dar chiar pentru această cantitate mică, transportul se efectua greu și astfel nu se putea conta pe petrolul românesc în folosul războiului propriu-zis. Nu era însă vorba numai de război. În timp de pace, Germania folosea patru pînă la cinci milioane de tone de petrol pe an. Restricțiile impuse pe timp de război au redus acest consum pe timp de pace cu 30%. Dacă Germania ar dispune de întreaga producție românească de petrol, ea ar putea desființa actualele restricții impuse consumului mașinilor particulare. Führerul ar dori ca supușii lui să-și poată folosi mașinile, în pofida războiului.

Aceștia erau termenii, destul de optimiști, în care nemții considerau problema petrolului în momentul acela. Era evident că ei excludeau astfel posibilitatea unei campanii în Rusia, cînd acele 6 000 000 de tone de petrol românesc ar fi fost binevenite. De asemenea, deși vorbeau mereu de un „conflict de lungă durată", mi s-a părut că germanii nu au crezut niciodată serios într-un asemenea conflict. De exemplu, Dr. Neubacher minimaliza importanța cerealelor

românești pentru economia de război germană. Germania, spunea el, făcuse enorme rezerve de cereale. De asemenea, anul acesta recolta a fost atît de proastă în toate țările balcanice încît, după toate probabilitățile, nemții vor trebui să importe cereale în aceste țări pentru ca popoarele lor să nu moară de foame. Nu părea că în acel moment l-ar fi putut atinge gîndul că și anul viitor va fi un an de război. În actuala conjunctură, toți nemții erau convinși că războiul se va fi încheiat înainte de venirea iernii. Mai tîrziu, cînd s-a văzut că nu va fi așa, ei au recunoscut că produsele din Balcani vor avea importanța lor pentru a menține aprovizionarea cu alimente a „țărilor prietene", înțelegînd prin aceasta mai ales Italia. Dar nici gînd să admită că, într-un fel sau altul, situația îi va afecta și pe ei.

Organizarea economică a Balcanilor de către Germania, continua Dr. Neubacher, era prima parte a unui plan prin care economiștii germani vor organiza mai tîrziu continentul european ca un singur „Grossraum"[1] care, în locul țărilor individuale, va forma unitatea economică a viitorului. Un plan comun va stabili producția în fiecare sector al acestui „Grossraum" european, precum și schimbul de bunuri și colaborarea între aceste sectoare. Nemții știau deja ce aveau să facă în România și începuseră să-și pună planul în aplicare.

Țelurile Noii Ordini a Europei erau să desființeze peste tot șomajul prin utilizarea completă a forțelor de producție din fiecare țară; reglarea schimburilor internaționale pe bază de barter; spargerea monopolului englez asupra materiilor prime și deci a puterii arbitrare a speculanților capitaliști; și — pentru a reveni la cazuri concrete — mărirea puterii de cumpărare a națiunilor agricole, ca de exemplu România, prin metode și recolte ameliorate.

Barterul, spunea Dr. Neubacher, era defăimat pe nedrept în democrațiile occidentale drept o metodă germană

1. Literal, spațiu întins, doctrină promovată de Germania pentru organizarea Europei postbelice fără a ține seama de frontiere, ci exclusiv în interesul dezvoltării economice. (*N. t.*)

de aservire a națiunilor mici. În realitate, trocul a făcut minuni pentru dezvoltarea națiunilor mici. România era un exemplu. În ultimii ani, așa-numitele „gold-countries" au fost atît de zgîrcite în privința importurilor din România, încît fondurile române din aceste țări nu-i permiteau să cumpere destule mașini pentru dezvoltarea fabricilor românești. În schimb, regimul de compensări germano-român pe bază de mașini în schimbul produselor funcționa fără greș, cu sau fără război. Pentru produsele lor agricole și pentru petrol, românii primeau de la nemți toate mașinile de care aveau nevoie. Chiar acum — în plin război — România construia o conductă de la Mannesman din Düsseldorf și sporise producția de minereuri cu ajutorul mașinilor germane.

Germanii, continuă Dr. Neubacher surîzînd satisfăcut, nu se purtau astfel în chip de binefăcători ai țărilor balcanice, ci pentru că economia lor și economia țărilor balcanice se completau reciproc. Țările aliate erau interesate de un singur produs din România: petrolul. Dacă achiziționau altceva din România, era numai din pură caritate. Dar România și celelalte țări din Balcani aveau nevoie să exporte în mod egal toate produsele lor, cu precădere cele agricole, pentru că aceasta le va face independente de riscurile pieței mondiale. Și întîmplarea făcea că Germania avea nevoie de produsele agricole ale României ca și de petrolul ei.

În momentul de față, specialiștii și organizațiile germane se ocupau foarte mult de fermierii români pentru a obține porci și păsări mai mari și soiuri mai bune de ovine și bovine. Dr. Neubacher se străduia să mă facă să înțeleg că Germania nu se ocupa cu astfel de metode cosmetice pentru ca România să fie mai frumoasă, ci pentru a produce șunci mai grase și ouă mai mari pentru Germania.

Expunerea Dr. Neubacher făcea ca totul să pară deosebit de practic. Dar, sub curgerea lină a cuvintelor sale, detectam un fanatism specific germanilor, care-mi amintea de ceva ce citisem demult, anume că englezii consideră că lumea e frumoasă și împodobită ca o mireasă, și are nevoie

doar de o mînă iubitoare care s-o conducă; pe cînd nemții concep universul ca fiind într-o veșnică stare de dezordine, un haos care trebuie curățat și ordonat din nou prin metode potrivite și eforturi puternice, bine alese. Mi se părea că, în realitate, aceasta era concepția care stătea la baza planurilor pentru Noua Ordine. După secole de frustrare, nemții se vedeau în sfîrșit în situația de a guverna Europa așa cum credeau ei că trebuia guvernată și se apucaseră de treabă sărind peste cal. Toate declarațiile lor în legătură cu organizarea economiei Balcanilor ca scop practic și logic care trebuia urmărit, nu erau decît vălul care ascundea motivul mai profund al ordinii germane ce trebuia introdusă într-o lume pe care nemții o considerau ca dezgustător de haotică.

Dr. Neubacher era convins că plantele oleaginoase, mai cu seamă soia, pregăteau un viitor măreț pentru România. Pînă acum cîțiva ani, Germania importase soia din Manchukuo[1], dar economiștii naziști au hotărît că o plantă atît de importantă trebuia cultivată mai aproape de țara lor, unde ar fi accesibilă, indiferent de tulburările politice și dificultățile de transport. Experiențele au arătat că solul balcanic era prielnic acestei culturi și, în 1934, trustul I. G. Farben a început să se ocupe de soia împreună cu românii, în beneficiul guvernului german. Au dat țăranilor sămînță în mod gratuit și le-au garantat un preț fix pentru recoltă — lucru nemaiauzit pentru țăranul român, cel mai năpăstuit fermier, căruia nu i se asigurase niciodată nimic și care pe deasupra mai era înșelat și de intermediari. (De fapt, una din marile surprize pe care soia le-a adus țăranului român a fost descoperirea că, la urma urmelor, cîntarul lui era bun.) Cînd țăranul român și-a strîns recolta de soia, surpriza a fost și mai mare. Un hectar cultivat cu grîu producea numai 3 500–4 000 de lei, pe cînd un hectar cultivat cu soia aducea 5 460 de lei, diferență enormă pentru micul

1. Stat creat de Japonia în 1932 pe teritoriul provinciei chinezești Manciuria. (*N. t.*)

cultivator român care nu poseda decît cinci sau șase hectare. Cele 1 400 de hectare cultivate cu soia în 1934 s-au ridicat la 140 000 de ha în 1940 și se vor înmulți în fiecare an.

Mîndria justificată a Dr. Neubacher pentru politica soiei s-a năruit însă prematur. Pentru că 100 000 de ha din cele 140 000 se aflau în Basarabia, care peste două săptămîni, la sfîrșitul lui iunie 1940 a fost anexată de ruși. Nemții au pierdut astfel multă muncă și investiții, împreună cu recolta de soia a acelui an din Basarabia. Cîteva săptămîni mai tîrziu, cînd a fost cedat Cadrilaterul dobrogean, alte 10 000 de hectare cultivate cu soia au trecut la bulgari. Alte 14 000 de hectare cultivate cu soia în nordul Transilvaniei au trecut în același timp la unguri. Ducînd aceeași politică a soiei și în Ungaria și Bulgaria, deși la o scară mai redusă, nemții au cules roadele de pe aceste 24 000 de hectare. Cu toate astea, grosul recoltei de soia românești era pierdută, cel puțin pentru moment. Pînă în toamna anului 1940 rămăseseră numai 16 000 de hectare cultivate cu soia pe teritoriul românesc, iar recolta exportabilă în acel an nu a depășit 12 000 de tone. Mersul campaniei în Rusia a schimbat din nou toate aceste cifre. Acum, cînd scriu aceste rînduri, România a reluat Basarabia și nemții pot iar să cultive soia acolo. Totuși, cît timp am stat în România, soarta hărăzită politicii germane m-a făcut să-mi dau seama de prăpastia dintre planificare și realizare, chiar cînd planificarea era făcută de nemți. Planurile cele mai conștiincioase și eficiente puteau să se prăbușească numai pentru că soarta a decis altfel. Nemții nu erau supra-oameni — lucru pe care este bine să nu-l uităm.

Dezvoltarea agriculturii nu era suficientă, urmă Dr. Neubacher, pentru a pregăti România pentru Grossraum. Pentru a ridica nivelul de trai al sud-estului agricol trebuia absorbit surplusul de populație agricolă. Prea mulți oameni lucrau suprafețele jalnic de mici ale gospodăriilor țărănești, și de cele mai multe ori ședeau fără să facă nimic. Numai dezvoltarea industrializării țărilor balcanice va rezolva problema populației agricole excedentare, afirma Dr. Neubacher. Una din concepțiile greșite ale democrațiilor

era că germanii vor obliga țările agricole să renunțe la industriile lor și să se ocupe numai de agricultură. Dimpotrivă, nemții încurajau industrializarea Balcanilor. Economiștii germani descoperiseră în cursul tratativelor lor comerciale cu America de sud că țările industrializate sînt mai bogate decît cele neindustrializate și deci pot cumpăra bunuri mai multe. O Românie industrializată va deveni o clientă mai bună pentru Germania, și va duce în același timp la absorbirea șomajului agricol.

Desigur, industrializarea Balcanilor va trebui să se facă în mod rațional. România va trebui să se concentreze asupra industriilor pentru care avea materia primă în țară. Produsele pentru care ar fi trebuit să importe materia primă ar fi mai bine să le importe sub formă de produse finite. Industriile pe care nemții erau dornici să le dezvolte în Balcani erau acelea legate de conservarea alimentelor. De pe acum nemții creau fabrici pentru conservarea și congelarea alimentelor. În scurtă vreme, spunea Dr. Neubacher cu încîntare, Balcanii vor deveni California Europei.

De unde planul naziștilor pentru colonizarea Balcanilor... Era un plan peste măsură de rațional, inteligent și plin de imaginație. Numai nemții, cu imensa lor credință în necesitatea unui univers ordonat, l-ar fi putut concepe. Numai ei erau destul de abili și conștiincioși pentru a-l realiza și erau singurii în lume care nu se temeau că un univers atît de planificat și eficient ar putea deveni plicticos.

Nu mai aveam decît o singură întrebare de pus în legătură cu organizarea economică a României, o întrebare care era pe buzele tuturor în momentul acela: aveau oare de gînd nemții să facă din România un protectorat sau un stat fascist pentru a-și putea îndeplini planurile economice?

La această întrebare, Dr. Neubacher pronunță un „nu" hotărît. „Noi nu avem nici un interes politic în România, spuse. Avem un singur țel: să păstrăm liniștea în sfera aprovizionării cu materii prime. Nu dorim să germanizăm România sau să o fascizăm. Orice guvern înzestrat

cu autoritatea necesară ca să mențină liniștea va fi acceptat de noi."

Culmea era că Dr. Neubacher era sincer. Timp de șapte luni aveam să-i aud pe naziști repetind că Balcanii erau zona lor de interes economic, nicidecum politic, și că nu aveau nici o intenție să facă din România un protectorat. Ei continuau să afirme acest lucru și atunci cînd șansele „oricărui guvern destul de autoritar ca să mențină liniștea în sfera aprovizionării cu materii prime" erau la fel de îndepărtate ca anul 2000 și cînd se pornise în schimb o adevărată și zgomotoasă revoluție în acea sferă. Această ezitare de a-și asuma responsabilitatea politică a dus aproape la prăbușirea minunatei lor planificări economice în România, cel puțin vremelnic. Ceea ce arată că și naziștii sînt în stare să facă mari gafe politice.

Secretara Dr-ului Neubacher își strecură capul prin deschizătura ușii și făcu un semn. Mi-am dat seama astfel că trecuse de ora unu, dar Dr. Neubacher m-a asigurat că nu avea nimic de făcut pînă venea soția să-l ia la dejun. Secretara ieși, iar Dr. Neubacher continuă, sărind de la un subiect la altul. El atribuia succesele repurtate în război în primul rînd persoanei lui Hitler. „Ce geniu!" spuse, și vedeam că era sincer. „Chiar dacă ar fi fost bătut de Franța și francezii ar fi invadat Germania, l-am fi urmat în Prusia Orientală și mai departe în Polonia, știind prea bine că trebuie să biruiască pînă la urmă." Armata germană era o armată revoluționară, și ca atare trebuia să învingă. „Armatele revoluționare cîștigă întotdeauna, spuse el, cu toate că sînt de obicei prost echipate. De data aceasta, armata revoluționară are atît dinamismul cît și bombardierele și tancurile necesare."

În al doilea rînd venea unitatea Germaniei și după aceea orbirea democrațiilor. Ziariștii englezi, francezi și americani care au scris că tancurile germane erau de carton și că generalii germani se revoltau împotriva Führerului au adus Germaniei un mare serviciu. Cei mai mulți dintre oamenii care răspîndeau aceste povești erau refugiați antihitleriști, iar la Berlin se spunea în glumă că după război se va ridica

un monument nu „soldatului necunoscut", ci „refugiatului necunoscut".

În timp ce Dr. Neubacher se plimba în sus și în jos prin încăperea cu scaunele aurite, vorbind liber și cu o sinceritate inteligentă, nu mă puteam împiedica să observ: iată un om care a fost primar al Vienei cînd SA îi punea pe evrei să curețe străzile, dacă nu mai rău. Cum putea așadar acest om în aparență civilizat și cumsecade să permită ca alte ființe umane să fie umilite și torturate? De ce a permis comiterea atrocităților vieneze? Dr. Neubacher ridică din umeri: „Trebuie lăsat oricărei revoluții un timp de destindere. Este o necesitate a dinamismului revoluționar. Bineînțeles, dacă atrocitățile ar fi durat o zi mai mult, noi am fi tras în băieți. Știu că astfel de lucruri îi revoltă pe americani. Pentru ei, efectele secundare, urîte, ale revoluției pun în umbră realizările. Americanii sînt prea puritani pentru a aprecia dinamismul revoluționar."

Cînd am ieșit, în fața legației aștepta o lungă limuzină Horch, împodobită cu două steguleț, unul cu svastica, celălalt cu emblema orașului Viena. Doamna Dr. Neubacher, frumușică atît cît pot fi vienezele, nu părea să fi depășit treizeci de ani — deși îi avea mai mult ca sigur, căci lîngă dînsa în mașină erau domnișoara Neubacher cu logodnicul ei. Aceasta din urmă avea un ten de piersică, ochi luminoși și păr blond foarte frumos; de la gît în sus avea fața unei tinere Marie-Antoinette, iar de la umeri în jos arăta ca o sportivă, cu umeri lați și șolduri înguste, cu o rochie de olandă albastră fără mîneci, nu purta nici pălărie, nici ciorapi. Logodnicul ei era un tînăr diplomat dintr-o foarte bună familie germană. Împreună vor întemeia desigur o simpatică dinastie nazistă.

Am părăsit legația și m-am întors la Athénée Palace prin Piața Regală, liniștită și nemișcată în soarele arzător de amiază. Macaraua din fața anexei neterminate a palatului lui Carol al II-lea era oprită pentru orele siestei, prăvăliile erau închise, cu obloanele trase. Un Rolls-Royce oficial intră în aleea palatului; un demnitar coborî în fața ușii deschisă de un valet cu pantofi albi. Un țăran îmbrăcat în alb

se ocupa de gladiolele gigantice aliniate de-a lungul peticului de gazon. M-am gîndit la Noua Ordine a lui Hitler, așa cum a explicat-o Dr. Neubacher. Se pare că România în Era Germanica va fi un loc plăcut pentru țărani — adică pentru 85% din populația României. Dar pentru restul de 15% va fi plictisul de pe lume sau infernul infernurilor.

4
Coloana a cincea

...Și pe lîngă aceasta, cîți dintre cei aleși, cei puternici care ar putea fi aleși, au obosit așteptîndu-Te și au transferat și vor transfera puterea minții lor și căldura inimilor lor către celălalt lagăr, și vor sfîrși prin a ridica stindardul libertății lor împotriva Ta...

DOSTOIEVSKI

Cu toate că locuia în hotel de doi ani de zile, rar se întîmpla ca doamna Edith von Coler să dea ocazie lumii de la Athénée Palace să se uite bine la ea. Nu prea se așeza la bar și nici în hol, permițînd curioșilor să o zărească cînd trecea repede prin vestibul sau cînd conducea pe Calea Victoriei lungul ei Mercedes argintiu. De doi ani se vorbea la București de doamna von Coler aproape tot atît de mult ca de doamna Lupescu. Lumea din hol îi spunea pe franțuzește „la de Coler" și se zvonea că ar fi soră cu Heinrich Himmler. Circulau despre ea tot felul de povești nu prea măgulitoare, care o descriau pe rînd ca pe o femeie cam trecută sau ca pe o vampă blondă al cărei nume era legat de bogatul și puternicul Malaxa, prieten cu Carol, sau de chipeșul comisar nazist al petrolului.

Toți cei de la Athénée Palace o considerau pe doamna von Coler ca o Mata Hari stil 1940, simplificare care satisfăcea pe toată lumea. În realitate, doamna von Coler era tot atît de departe de Mata Hari cît putea fi o divizie blindată din 1942 de cavaleria din 1914. Mata Hari și surorile ei erau niște începătoare într-o vreme cînd o piele catifelată era destul pentru ca generalii să-și piardă capul într-atît încît să lase planuri secrete pe noptiera unei femei. Singurul lor capital era farmecul. În complicatul joc al războiului și păcii, ele stăteau pe același plan cu femeile de serviciu puse să golească coșurile în legațiile străine sau în birourile atașaților militari. Adevărata dramă a acestor Mata Hari,

dramă care nu a fost niciodată suficient exploatată la Hollywood, era disproporția uriașă între riscurile la care se expuneau bietele ființe și rezultatele exasperant de modeste ale celor mai reușite strădanii ale lor.

Doamna von Coler era de cu totul altă factură. De la bun început, contrar a tot ce credeau cei de la Athénée Palace, ea nu era spioana lui Hitler, ci propagandista sa. Misiunea ei, mult mai complexă decît a unei spioane, era concepută într-un spirit mult mai realist. Seducția nu mai ajungea. Propagandistul trebuia să combine geniul diplomatic al lui Jules Cambon[1] cu talentele mondene ale unei Madame Récamier.

Totuși, superiorii săi, conștienți de faptul că numărul de generali în stare să uite documente secrete era din nefericire foarte mic, tot mai credeau că budoarul unei femei atrăgătoare e un loc potrivit pentru a lega prietenii noi și a exercita o influență asupra oamenilor. Și asta era treaba propagandiștilor. În loc să aștepte momentul cînd îi vor cădea în mînă adevărate secrete, ea trebuia să descopere tendințe și stări de spirit în cercurile influente, precum și caracterul, opiniile și slăbiciunile unor personalități cu putere de decizie în politică. În afară de faptul că trebuia să fie un bun psiholog, propagandistul trebuia să influențeze anumiți oameni aleși prin argumente, folosindu-și priceperea și farmecul pentru a difuza, nu pentru a obține informațiile potrivite.

Cum era de așteptat, doamna von Coler nu ar fi recunoscut niciodată că făcea propagandă pentru Germania. Femeia care timp de doi ani reușise mai mult decît toată legația germană și Gestapo-ul luate împreună pentru a-i îndepărta pe oamenii de stat și societatea românească de Franța și pentru a-i face favorabili Germaniei naziste, era înregistrată oficial ca unul din cei doi corespondenți la București ai ziarului *Deutsche Allgemeine Zeitung* de la Berlin. Acest accent pus pe o meserie intelectuală și relativ

1. Jules Cambon (1845–1935), ambasador al Franței la Berlin între 1907 și 1914. (*N. t.*)

modestă era în tonul anilor '40; în 1914 femeile misterioase nu erau niciodată jurnaliste. Incidental, doamna von Coler era o jurnalistă foarte bună și scria articole foarte bine informate despre România pentru ziarul ei, în legătură mai ales cu problemele agrare. Căci, lucru destul de curios, propagandista lui Hitler în România fusese secretara lui Herr Darre, ministrul nazist al agriculturii care era un geniu în acest domeniu; ea avea multe cunoștințe despre agricultură, mergînd pînă la înființarea unei ferme avicole model în împrejurimile Bucureștiului, ceea ce era una din căile ei eficace de a se împrieteni cu românii, ocupîndu-se de una din problemele lor. Acest accent hitlerist pus pe „sînge și glie", combinat cu legendele despre farmecul și misterul care o înconjurau, erau mai irezistibile decît toate poveștile pe care le citisem despre doamna von Coler în revistele americane și pe care le auzisem la Athénée Palace. Eram cu atît mai dornică să o cunosc.

Astfel, într-o zi i-am trimis un bilețel de recomandare din partea unui ziarist american care o cunoscuse la Berlin. Răspunsul a fost impersonal, dar prompt. O secretară m-a informat la telefon că doamna von Coler invitase cîțiva prieteni să o însoțească în acea seară la Ministerul român al Propagandei pentru a vedea un film, și i-ar face plăcere să mă ia și pe mine. Ea avea întîlnire cu invitații săi la Ministerul Propagandei, dar, dat fiind că locuiam și eu în hotel, n-aș vrea s-o întîlnesc pe „gnädige Frau" în apartamentul ei?

În acea seară, la orele 8.30 băteam la ușa apartamentului doamnei von Coler la etajul patru al hotelului. Secretara m-a introdus în salon. Salonul avea un aspect destul de banal, cu scaune stil Ludovic al XIV-lea aurite, tapisate cu brocart roz, dar se simțea atmosfera plăcută a unui interior locuit. Scaunele și canapelele erau așezate ca pentru conversație, iar pe lîngă fotoliul cel mai confortabil era un aparat de radio de fabricație germană din cele mai bune. Ușa balconului era deschisă și mireasma nopții de vară se amesteca cu parfumul trandafirilor și garoafelor din odaie. Pe mese era înșirată o gamă variată de cărți și reviste

în germană, franceză și engleză și, pe cînd parcurgeam titlurile, o blondă subțirică de statură mijlocie intră cu pași repezi în cameră și mă întîmpină cu o cordială strîngere de mînă.

Avea o față rotundă cu o gură hotărîtă și un nas mic, o piele frumoasă și ochi albaștri care ți se uitau drept în ochi cu o căutătură atentă, dar prietenoasă. Deasupra frunții netezi și bombate, ca a unui copil inteligent, părul de culoarea paiului de grîu era periat lins și strîns în cozi prinse la ceafă. Țărăncuțele din Pădurea Neagră purtau părul astfel, iar la doamna von Coler efectul era deosebit de șic și îngrijit. Era fără doar și poate un produs al țării sale, dar cizelată de Elisabeth Arden[1] și îmbrăcată la Molyneux[2]. Vulpile argintii de pe haina ei erau tot ce se putea găsi mai bun, iar dedesubt purta o rochie dintr-o mătase imprimată discret, care părea să fie un unicat costisitor. Avea brățări grele de aur și în urechi cercei frumoși de aur cu opale. Opalele se potriveau foarte bine cu coloritul ei de blondă.

Doamna von Coler vorbea repede, prietenos și simplu, despre o seamă de lucruri. Menționînd căderea Franței, spuse: „Sînt atît de fericită că francezii au declarat iubitul meu Paris oraș deschis. Ar fi fost groaznic să fim siliți să bombardăm Luvrul sau Place Vendôme." Vorbea ca și cum acest aspect al victoriei germane i-ar fi plăcut mai presus de orice.

Mă simțeam în largul meu cu doamna von Coler, astfel încît am întrebat-o fără înconjur dacă era într-adevăr soră cu Herr Himmler. Așteptam ascensorul și ea își trăgea mănușile pe degete. Rîse și dădu din cap: „Este gluma cea mai bună care se povestește despre mine, dar din păcate nu este adevărat!" Îmi mărturisi că nu se sinchisea de ceea ce se spunea la Athénée Palace despre dînsa, în afară de faptul că i se dădeau 50 de ani. Această afirmație era pe cît de nedreaptă pe atît de neadevărată.

---

1. Cosmeticiană celebră. (*N. t.*)
2. Casă de modă la Paris. (*N. t.*)

Am luat-o în grabă spre minister, căci se făcuse tîrziu și distanța pînă acolo era prea scurtă ca să folosim mașina doamnei von Coler. Piața era goală, iar ferestrele Palatului regal erau întunecate. Cu respirația întretăiată, doamna von Coler îmi spuse că vom lua parte la reprezentarea specială a unui film franțuzesc interzis la București. Îmi strînse puțin brațul și spuse: „Nu găsiți că-i amuzant să-mi poftesc prietenii să vadă un film franțuzesc interzis? Nu v-ați fi închipuit ca o nemțoaică să aibă o astfel de inițiativă în toiul războiului." Rîse mulțumită, evident încîntată de propria ei imprevizibilitate.

Musafirii doamnei von Coler o așteptau în sala de proiecții a Ministerului Propagandei din str. Wilson, o clădire mare, nouă, care suna a gol în timp ce alergam prin coridoarele pustii. A fost pentru mine un moment de confuzie în timpul prezentărilor, înainte să înceapă filmul. O duzină, sau poate mai multe capete brune, blonde sau cărunte se aplecau asupra mîinii mele, în timp ce-mi venea în nări un miros de briantină și mustăți îmi gîdilau degetele. Doamna von Coler pronunța numele cu grabă. Toate numele românești sunau ca Ionescu, iar celelalte — nume germane — mișunau de titluri: conți, baroni, un prinț sau doi. Cele trei doamne din grup — în afară de gazdă și de mine — erau tinere și frumoase.

Filmul interzis se chema *De la Mayerling la Sarajevo*. Nimeni nu știa pentru ce fusese interzis, nici chiar domnul de la Ministerul Propagandei care aranjase proiecția pentru doamna von Coler. Cineva a sugerat că filmul fusese interzis pentru că asasinatul de la Sarajevo ar fi putut da idei românilor în legătură cu regele lor. Alții erau de părere că soția morganatică a arhiducelui Franz-Ferdinand, moștenitorul tronului austro-ungar, ar aminti românilor de regele lor și de Lupeasca. Domnul de la Ministerul Propagandei dădea din umeri și zîmbea.

După film, ne-am întors la apartamentul doamnei von Coler împreună cu tot grupul. S-au servit sandviciuri, zmeură cu frișcă și pahare cu bowley[1]. Erau cu totul vreo

1. Băutură ușor alcoolizată cu fructe. (*N. t.*)

douăzeci de persoane, mai mulți bărbați decît femei. Grupurile se formau ușor, firesc, conversația era animată, liberă, chiar sclipitoare în anumite momente. În aparență era o adunare fără pretenții a unor oameni bine-crescuți, inteligenți. Dar era exact genul de adunare care făcuse din doamna von Coler o propagandistă de mare succes și care era o caracteristică a planului coloanei a cincea naziste în România.

Orice propagandă revoluționară, în măsura în care acționează asupra grupurilor de decizie ale unui statu quo în străinătate are drept țel să înfrîngă rezistența acestor grupuri, înscenînd o imagine de normalitate: un spectacol menit să convingă aceste grupuri din străinătate că grupurile corespunzătoare de acasă și-au păstrat privilegiile sub revoluție; un spectacol care să aducă grupurile supuse propagandei la concluzia că: „Toate aceste povești despre atrocități nu sînt adevărate. Oamenii de genul meu o duc foarte bine sub revoluție."

În cazul României, rolul propagandei naziste, practic realizat la vremea aceea, era să-i cîștige pe românii bogați și influenți — oameni-cheie din industrie sau din sectorul bancar și celebrități din mediile intelectuale și artistice — pentru ideea colaborării cu Germania nazistă. Nu fusese o sarcină ușoară. În afară de faptul că erau filofrancezi, acești români se speriaseră de-a binelea; cei bogați au fost neplăcut impresionați de știrea că naziștii confiscau averile; femeilor nu le cădea bine să afle că naziștii interziseseră roșul de buze și fardurile; iar intelectualii erau speriați să audă că oricine vorbea de rău regimul era trimis direct într-un lagăr de concentrare.

Micile petreceri fără pretenții ale doamnei von Coler erau tocmai potrivite pentru retușarea imaginii puțin atrăgătoare a celui de-al Treilea Reich. Scopul lor era să-i liniștească pe români, arătîndu-le că lumea bună, adică cei de-o teapă cu ei, duceau o viață plăcută și normală sub dictatura lui Hitler. Oamenii bogați din București trebuiau convinși că oamenii bogați de la Berlin cîștigau bani și se puteau bucura de ei; iar femeilor trebuia să li se arate că doamnele din Germania erau foarte bine îmbrăcate și fardate.

Aceasta nu înseamnă că doamna von Coler își expunea scopurile și metodele așa cum fac eu acum. Gazdă înnăscută și femeie amabilă, îi venea lesne să creeze în jurul ei o atmosferă destinsă și prietenească. Ar fi de asemenea o greșeală dacă aș spune că normalitatea pe care o construia în salonul ei era ceva fals, pus la cale pentru această ocazie. Nu era deloc așa. Ceea ce e straniu într-o revoluție, în orice revoluție, este că pe lîngă zgomot și teroare persistă un fond subteran de normalitate. Nici un scriitor sau ziarist nu face caz de această normalitate pentru că ea nu reprezintă o știre; este motivul pentru care orice descriere a unei revoluții este unilaterală, toată lumina fiind îndreptată asupra atrocităților.

Dimpotrivă, doamna von Coler falsifica imaginea revoluției în sens contrar, concentrînd toată lumina asupra „vieții normale sub naziști", izolînd-o de ceea ce era cumplit și prezentînd astfel o imagine de o puritate prea idilică pentru a fi adevărată.

Actorii principali în scenariul idilic al doamnei von Coler despre viața nazistă erau aristocrați germani fermecători și inofensivi din punct de vedere politic, și aristocrați germani care deveniseră naziști. Erau bancheri, industriași și diplomați care încheiaseră pace cu regimul, așa cum făcuseră și cu Republica de la Weimar. Erau intelectuali și artiști pe care revoluția nazistă îi scosese la lumină sau îi confirmase.

În această seară — care era mai mult un fel de epilog, căci clasa suspusă românească își dăduse seama de-acum că se terminase cu francezii și erau cu totul dispuși să încheie pace cu naziștii — printre musafirii români erau un proprietar de ziar care semăna cu Haile Selassie[1], doi ziariști români bine cunoscuți, un fost ministru de finanțe și diverși diplomați, funcționari și doamne din înalta societate.

---

1. Haile Selassie (1892–1975), împărat (Negus) al Etiopiei din 1930, a luptat împotriva italienilor în 1935, fiind obligat să emigreze în Anglia și revenind la tron în 1941. (*N. t.*)

Doamnele din înalta societate se liniștiseră în privința felului de a se purta al naziștilor cu femeile elegante nu numai datorită prezenței doamnei von Coler însăși, ci și a unei prințese de o frumusețe tinerească, superb îmbrăcată în haine ce aduceau cu casele de modă din rue Cambon. Această Alteță Serenissimă nu ascundea faptul că, fie că era sau nu război, principalul ei interes în viață era să se îmbrace elegant. Pudrîndu-și nasul de patriciană dintr-o pudrieră compactă mare și blazonată, ea spuse uitîndu-se cu încredere la diplomații și ziariștii naziști: „Sper că acum, cînd am cucerit Parisul, voi putea să fac cumpărături la Chanel și Molyneux cu mărci germane."

Diplomații și ziariștii rîdeau și replicau: „Nu știți, *Durchlaucht*[1], că unul din țelurile războiului purtat de Germania este să puteți cumpăra la Chanel și Molyneux cu Reichsmark?"

Nimic nu părea să-i deosebească pe naziștii prezenți de oricare din tinerii bine crescuți care pot fi întîlniți oriunde pe glob în reuniuni mondene, cu excepția faptului că aceștia aveau o minte mai ascuțită, un dar al conversației mai dezvoltat și tendința să povestească toate glumele despre naziști înainte să le poată spune altcineva. Ei păreau a fi cu totul la largul lor și dacă se temeau de Gestapo, cert este că nu lăsau să se vadă acest lucru.

Printre ei se afla un arhitect decorator destul de tînăr și care nu avea nimic care să-l deosebească de colegii lui din lumea întreagă: rafinat într-un mod special, purtînd ochelari cu o ramă groasă și o tunsoare menită să scoată în evidență o frunte de intelectual inexistentă. Decorase interiorul cancelariei lui Hitler și lucra acum la interiorul Ministerului de Externe român care era în curs de construcție. Chemarea unor artiști germani era una din atențiile delicate dar nedecisive prin care Carol încercase pînă acum să întrețină buna dispoziție a lui Hitler.

---

1. Alteță. (*N. t.*)

Apoi mai era Dr. Klaus Schickert, corespondentul la București al DNB[1], agenția germană oficială de informații. Avea un chip de student, blond cu ochi albaștri și cu cicatrici pe bărbie, foarte inteligent și foarte conștient de acest lucru. Un alt ziarist, contele Anton Knyphausen, un bărbat chipeș în genul lui Clemens Brentano, poetul romantic de la începutul secolului al XIX-lea, era căsătorit cu o foarte frumoasă norvegiană. Corespondenții germani par să fi fost aleși nu numai pentru că erau pricepuți, dar și pentru că erau prezentabili. Majoritatea vorbea puțin franceza, dar foarte puțini engleza. Dr. Schickert se simțea obligat să se scuze, dar se și plîngea de soarta Germaniei de după război. „Acesta este unul din rezultatele anilor douăzeci, spuse el. Atunci ar fi trebuit să învățăm limbi străine, dar noi germanii eram atunci prea săraci ca să călătorim în străinătate."

Am remarcat sec: „Ei bine, aveți acum ocazia să vă revanșați. Călătoriile au devenit desigur foarte ieftine pentru germani."

El schiță un surîs apreciativ.

Mai era un alt conte, unul din „atașații culturali" ai legației. Un aristocrat subțire, între 30 și 40 de ani; avea un cap îngust foarte frumos format, păr blond închis și figura cea mai remarcabilă dintre toți bărbații prezenți — o figură ascetică, rezervată, ca a unui tînăr cardinal din secolul al XVI-lea, care din cînd în cînd trimitea un eretic la rug, fără fanatism și fără milă, numai pentru că ereticii dăunau Bisericii.

Acest conte vorbea franțuzește ca un francez și studiase la Oxford. Uitîndu-se spre canapeaua unde doamna von Coler era așezată lîngă românul proprietar de ziar care semăna cu Haile Selassie și cu fostul ministru de finanțe care arăta ca un român puhav, spuse cu voie bună: „Draga noastră Edith are mult de furcă încercînd să-i convingă pe acești bieți nefericiți că nu au fost niciodată francofili, ceea ce erau

1 Deutsches Nachrichtenbüro, numele sub care a funcționat agenția germană de știri în perioada 1933–1945. (*N. t.*)

cu toții pînă acum cîteva săptămîni, și noi știm acest lucru. Acum ar da orice să fie de partea cîștigătoare, dar se simt jenați să facă o întoarcere atît de rapidă. Draga Edith trebuie să-i convingă că, de fapt, au fost germanofili toată viața și că nu au nici un motiv să se simtă stînjeniți. Se pricepe minunat la aceasta." El găsea situația foarte nostimă.

În acea seară, naziștii spuneau bancuri despre ei, cum fac evreii, bancuri care, spuse de alții, i-ar fi supărat foarte tare. Era, de pildă, un banc despre Führer: Hitler s-a dus să consulte o prezicătoare și, pentru a nu fi recunoscut, s-a îmbrăcat în uniformă de șofer. „A, spuse prezicătoarea pretinsului șofer, sărmane domn, sînteți într-o situație foarte proastă. Axa mașinii se va rupe. Veți rămîne fără benzină. Și vi se va ridica permisul de conducere."

Mai era unul despre Göring: Reichsfeldmarschal-ul și soția sa Emmy dădeau o recepție. După masă, cînd doamnele au trecut în salon, lăsîndu-i pe domni singuri în sufragerie, s-a auzit un zgomot mare ca de sticlă spartă. „Hermann, strigă doamna Göring, te-ai lovit? Ți-am spus să nu te atingi de candelabrul venețian. Ai destule decorații și fără el."

Am auzit în seara aceea și versiunea hilară a naziștilor privind motivele politicii lor antisemite. Ei nu puteau tolera evrei adevărați din moment ce puteau să producă un evreu sintetic cu mult mai reușit, ca dovadă doctorul Goebbels!

În noaptea aceea, unul din naziști imită discursul pe care avea să-l pronunțe Hitler la Buckingham Palace după ce va fi invadat Anglia. Discursul începea astfel: „My lords, Peers and Gentlemen, europeni și europene, închin primul meu pahar pentru Sfîntul Părinte de la Roma, pentru membrul de partid Alfred Rosenberg..." Apoi Führerul continua mulțumind „Gauleiterului Pétain" și „Gauleiterului Mussolini", spunînd că acum, cînd o nedreptate veche de secole a fost reparată și „Sicilia a fost retrocedată patriei germane", Germania nu mai avea „alte pretenții teritoriale". Cu condiția, desigur, ca „președintele Roosevelt să nu intervină împotriva dorinței justificate a Germaniei de a avea un loc sub soare..."

Era o satiră reușită a felului de a vorbi al lui Hitler și arăta de asemenea cît de sofisticați erau membrii coloanei a cincea naziste. Erau atît de rafinați încît de-abia făceau aluzie la căderea Franței sau, dacă o menționau, o făceau cu totul întîmplător. Mă întrebam dacă acești oameni făceau paradă de modestie față de străini, sau dacă erau atît de obișnuiți de succesele lui Hitler încît se blazaseră. Nu puteam să mă dumiresc, dar cred că era un amestec din amîndouă ipotezele.

În mijlocul atîtor oameni rafinați, numai șeful comisiei germane pentru petrol se deosebea de ceilalți membri ai coloanei a cincea. Era un individ vulgar, dar în același timp un bărbat frumos și puternic care, cînd sosea, producea un freamăt printre femei. În jur de 45 de ani, de statură mijlocie, exagerat de elegant, cu o față cu trăsături mici, ușor umflată, sub niște ochi cenușii obraznici, nu semăna a neamț. Arăta mai degrabă, gîndeam eu, ca un conte polonez care voia să treacă drept un lord englez. Era o aroganță incredibilă în felul cum își făcea drum prin salon, învîrtind cu o mînă monoclul cu ramă neagră care atîrna de un șnur.

În timp ce-mi era prezentat, arhitectul decorator spuse vesel: „Doamnă, acesta este șeful Gestapo-ului la București", și drept dovadă el arătă un inel negru pe care-l purta comisarul pentru petrol, inel care, spuse el, „era unul din cele 11 inele dăruite de domnul Himmler celor unsprezece prieteni ai săi cei mai apropiați".

Toată lumea rîse, ca și cum ar fi fost vorba de o glumă bună. Comisarul pentru petrol mîrîi modest. „Nu exagerați", își aplică mustăcioara neagră pe degetele mele, apoi se așeză lîngă mine. Inelul cel negru de pe degetul mic al mîinii stîngi arăta ca toate inelele negre pe mîna bărbaților din lumea întreagă, dar mă întrebam dacă arhitectul decorator glumise într-adevăr cînd îl prezentase drept șeful Gestapo-ului la București, sau dacă se folosea de metoda atît de eficace în acțiunile naziștilor de a spune adevărul astfel încît nimeni să nu-l creadă.

Comisarul pentru petrol își îndesă monoclul în ochi, se întoarse spre mine provocator, și spuse: „Am auzit că

sînteți jurnalistă. Vă dau un sfat: să nu deformați știrile pe care le telegrafiați de aici, altfel s-ar putea să vă pară rău." Eram fascinată: iată în sfîrșit un nazist care se poartă așa cum scrie la carte.

Am răspuns cu un aer inocent: „N-ați putea să-mi faceți mare lucru aici în România."

Comisarul se răsti, sever: „N-aș putea? Pare că nu vă dați seama că Axa stăpînește azi continentul european și orice jurnalist care nu știe să se poarte într-o țară, nu va fi lăsat să intre în nici una din celelalte."

Înainte să pot răspunde, unul din membrii coloanei a cincea spuse ceva repezit, și clipa cînd am văzut un nazist comportîndu-se cum scrie la carte aparținea deja trecutului.

Secretara doamnei von Coler începuse să golească scrumierele și să adune paharele. Se făcuse tîrziu. Am văzut cum doamna von Coler a pus pe furiș mîna la gură ca să ascundă un căscat. Apoi se așeză iar alertă și dreaptă în colțul canapelei, cu părul ei de culoarea paiului și cercei care luceau în lumină, și-mi făcu semn să iau loc lîngă dînsa.

Doamna von Coler mărturisi că trecea prin zile foarte grele. Se scula la șapte ca să-și încheie treburile înainte de conferința de presă de la ora 9.30 la legația germană. După aceea, conferințele și obligațiile sociale se țineau lanț toată ziua. Am înțeles că o sumedenie de nemți de tot felul voiau să fie puși în contact cu români de tot felul: oameni de afaceri, savanți, oameni de știință, artiști, agricultori. Nu încăpea nici o îndoială că nu era o sinecură să fii agentul lui Hitler.

Doamna von Coler adăugă în treacăt: „Nu-mi pasă dacă lucrez mult atîta timp cît o pot face în folosul Germaniei." Îmi spuse că soțul ei, un ofițer german, se luptase cu finlandezii împotriva bolșevicilor după războiul mondial. Ea îl însoțise și rămăsese foarte impresionată de curajul cu care finlandezii se luptau pentru independența lor.

Apoi s-a întors în Germania. „Nu vă pot spune ce efect a avut asupra mea. Îmi era rușine de țara mea. Marea

Germanie avea mai puțină mîndrie și combativitate decît mica Finlandă."

A început apoi să lucreze cu grupurile care acționau în secret pentru reînarmarea Germaniei. Colaborînd cu aceste grupuri, s-a întîlnit cu oameni din anturajul lui Hitler. Crezuse întotdeauna în mișcarea nazistă și în conducătorii ei. „Vă imaginați ce a însemnat pentru mine faptul că ei construiesc o Germanie mare și că pot contribui și eu la aceasta."

Din acea seară, contele cu figura de cardinal a fost întotdeauna în preajma mea. Cînd coboram pe la amiază în holul hotelului, contele era acolo, așteptînd cu un pahar de amalfi în față, arătînd ca un tînăr cardinal din vremea Inchiziției în straie din secolul XX, cu fața veșnic nobilă și impasibilă. Era, m-au prevenit unii, un agent pus de Gestapo pe urmele mele, dar eu nu puteam să-mi închipui că merit un agent personal. Dar cu naziștii nu poți ști niciodată.

L-am întrebat odată: „Mă supravegheați, sau sînteți doar îndrăgostit?" El și-a ridicat mîinile lungi și fine cu gestul exagerat al sfinților lui Bernini și a suspinat: „Oh, nu încercați să puneți punctele pe i!"

S-a stabilit între noi o prietenie frumoasă, clădită pe neîncredere reciprocă, curiozitate științifică și un fel de tandrețe melancolică — o prietenie între doi oameni care vorbesc aceeași limbă a civilizației occidentale, dar de pe poziții diferite în raport cu revoluția. Eram deopotrivă vivisector și cobai unul față de celălalt, încercînd să descoperim ce-l putea răni pe celălalt. Și fiindcă ne plăceam și eram amîndoi convinși că celălalt era de partea celor ce vor pierde, eram mărinimoși.

În tot timpul șederii mele la București nu mi-am putut ieși din fire niciodată împotriva contelui. El s-a înfuriat o dată pe mine pentru că am transmis altui ziarist una din informațiile culese de la el. Contele aflase care erau dedesubturile scufundării navei *Graf Spee*. Spunea că Landsdorf, comandantul navei, primise un mesaj radio presupus a fi chiar de la Führer, prin care i se ordona să scufunde vasul *Graf Spee*. Landsdorf s-a conformat, după care a fost

aspru mustrat de Berlin pentru că se pare că mesajul nu provenise de la Führer, ci de la englezi. De aceea s-a sinucis Landsdorf... Așa cum un explorator în adîncurile Africii păzește cu strășnicie fleacurile ieftine pe care le poate schimba cu băștinașii pentru alimente, tot așa contele păstra pentru sine astfel de informații. Era fondul său de rezervă bun de schimbat pe alte informații, și se supăra pe oricine impieta asupra absurdului său monopol.

Contele, coborîtor dintr-o veche familie austriacă și catolică, era, chiar după spusele lui, 150% nazist. Nu am încercat niciodată să aflu căreia din ierarhiile guvernului nazist îi aparținea. Mi-a spus odată că, în ciuda faptului că era atașat la legație, el nu primea ordine de la ministrul de externe Ribbentrop, ci de la Casa Brună, adică de la partidul nazist. El părea a fi deosebit de interesat de „Volksdeutsche", termenul folosit de naziști pentru membrii minorităților germane din străinătate. Înainte de război, fusese multă vreme „într-o misiune", cum spunea el, la Paris.

Una din îndatoririle sale părea să fie citirea presei americane, probabil pentru Dr. Goebbels. Cunoștea un număr impresionant de publicații americane; era în stare să discute ore întregi meritele relative ale lui Mr. Bliven de la *New Republic* și ale D-rei Kirchway de la *Nation*, și știa în care ziar scria cutare editorialist. Numai *Saturday Evening Post* era pentru el o enigmă. „Articolele de fond din acest ziar sînt foarte rezonabile, dar în relatările lor, ticălosul este întotdeauna un nazist, se plîngea el. De ce?" I-am explicat că a discuta rațional situația într-un editorial, pe care și așa nu-l citește nimeni, e una, iar a scrie despre un personaj nazist într-o relatare e cu totul altceva, și de asta nici măcar *Saturday Evening Post* nu putea să scape.

Ca toți intelectualii naziști, contele purta un viu interes Americii. Era încredințat că America va intra în război, dar prea tîrziu sau cu un număr de oameni și mijloace insuficiente pentru a-i schimba deznodămîntul. Pe termen lung — credea el — un popor hrănit de o filozofie națională care preamărește urmărirea fericirii și drepturile individului,

în pofida bogățiilor sale și a geniului său tehnic, nu avea nici o șansă împotriva unui popor oțelit prin sacrificii și disciplină. Era convins că „războiul total" de azi nu putea fi purtat decît de un popor care crede în sacrificiu și în moartea pentru Vaterland.

După părerea lui, Anglia era mai în măsură să înțeleagă Germania nazistă decît America, pentru că Anglia cunoștea mai bine Europa, era mai puțin puritană, mai puțin fariseică și mai cinică. Scurta istorie a Americii își avea rădăcinile exclusiv în idealurile Revoluției franceze, și de aceea libertatea, egalitatea, fraternitatea, progresul și bunătatea esențială a omului au constituit calea unică a crezului ei. Pe de altă parte, Anglia avea amintiri: cuceriri, revoluții, totalitarism, și putea să înțeleagă ce se petrece în Germania. Același lucru era cu atît mai valabil pentru Franța și celelalte țări occidentale. Contele credea că America, în pofida ei însăși, se va dezvolta înspre totalitarism, dar va merge mai degrabă pe linie comunistă decît de-a lungul liniei fasciste, pentru că nu există o rasă americană.

Contele își bătea joc de „crato-pluții" naziști și de elegantele lor pipițe care treceau prin hol pe lîngă masa noastră; ba critica chiar unele măsuri ale regimului. Totuși, trăia pentru cel de-al Treilea Reich tot atît de intens cît trăia pentru Biserică tînărul cardinal de pe vremea Inchiziției cu care semăna. La fel ca un preot, el renunțase la toate celelalte legăminte pentru a fi leal numai lui Hitler. Se temea chiar să nu cadă pradă unui legămînt atît de exclusiv ca dragostea. Cînd l-am sfătuit odată să se căsătorească cu o fată frumoasă și fermecătoare care-l găsea minunat, el spuse: „Dumnezeule, nu. După aceea nu aș face altceva decît dragoste. Ce s-ar alege din truda mea pentru al Treilea Reich?" Se va însura cîndva, zise, dar cu „o femeie de treabă, sănătoasă, de existența căreia să pot uita complet și care va avea copii frumoși și nu prea inteligenți".

Marele merit al lui Hitler — credea contele — era că recunoștea faptul că omul are nevoie de un univers ordonat, guvernat de norme absolute, în care păcatul e păcat și trebuie ispășit, unde trebuie să te dăruiești pentru ca

să-ți primești răsplata, unde raiul îl așteaptă pe cel nevinovat iar păcătosul arde în iad — o ordine care să poarte principiul conducerii în întreaga sa structură și în fiecare din fazele sale. Egalitatea nu a făcut niciodată fericirea omului. Pentru un om, a-și recunoaște superiorul, a-i respecta autoritatea și a crede în el era tot atît de firesc ca a face dragoste. De aceea principiul conducerii, nu egalitatea, era pentru conte starea firească a lucrurilor.

Necazul cu liberalismul era, după părerea contelui, că neținînd seama de natura umană, pornea de la ideea că omul nu are nevoie decît să fie liber ca să fie bun, ființă de elită care nu există decît în foarte puține exemplare în fiecare societate. Astfel, liberalismul s-a apucat să distrugă normele absolute ale unei societăți ordonate de care minților simple nu-și puteau permite să se îndoiască fără a-și pierde rațiunea de a fi chiar înainte de a se pierde pe sine. Liberalismul a distrus Biserica, a sabotat liniștitoarele mituri ale binelui și răului, a ceea ce este drept sau nedrept, și a supus adevărul absolut acțiunii corozive a acidului îndoielii și scepticismului. Îndoiala și scepticismul, gîndea contele, își aveau locul lor de drept, dar numai în rîndul elitei, a celor „inițiați" care poartă povara cunoașterii, a responsabilităților și libertății ce derivă din cunoaștere, spre deosebire de „profani", care merg pe urmele elitei și ascultă.

Elitei naziste de la București i se permitea să facă o sumedenie de lucruri care nu erau deloc la îndemîna profanilor, de pildă să citească ziare și cărți străine și să stea de vorbă cu doamne neariene în holul hotelului Athénée Palace. Căci crezul lor nazist se presupunea că e atît de solid înrădăcinat în ei încît nici o ispită, intelectuală sau de alt ordin, nu-i putea atinge.

Contele era violent antisemit, dar nu pe linia lui Streicher[1], deși considera că acest antisemitism bazat pe ură

1. Julius Streicher (1885–1946), politician nazist, unul dintre cei mai virulenți susținători ai persecuțiilor împotriva evreilor în anii '30. (*N. t.*)

era justificat ca o necesitate dinamică a revoluției. În realitate, antisemitismul lui era mai periculos. Cunoscînd istoria evreilor mai bine decît majoritatea acestora și vorbind deschis despre „eroi evrei", „evrei cu adevărat civilizați ca Léon Blum" etc., el îi socotea pe evrei ca fiind prea seducători, deopotrivă din punct de vedere intelectual și artistic, pentru a fi suportați. „Știi, mi-a spus odată cu regret, printre noi nu e nimeni care să nu aibă un disc al lui Gershwin în fundul unui sertar și să nu-l asculte cîteodată noaptea tîrziu."

Evreii, gîndea el, au insuflat vitalitate învățămintelor liberalismului. Vital interesați de distrugerea absolutului în toate aspectele sale — căci numai într-o lume unde valorile de Patrie și Biserică nu erau absolute, puteau ei să supraviețuiască —, evreii au reușit să ridice liberalismul și relativitatea oricărui adevăr la rangul unui soi de nouă religie: Karl Marx concepînd o societate în afara limitelor naturale ale națiunii și țării; Sigmund Freud absolvind păcatul și vina prin conceptul unui inconștient nevinovat; Albert Einstein pulverizînd conceptul de timp.

Dacă aceste teorii, continua contele, ar fi ajuns să fie cunoscute numai de elite, ele ar fi făcut mult bine. Popularizate, ele au creat o dezordine și o spaimă cumplite în mințile și inimile oamenilor simpli.

Evreii nu erau singurii pe care contele îi găsea prea periculoși pentru a fi lăsați să se dezlănțuie asupra germanilor încrezători. Tînăr blînd, incapabil de cruzime sau de nedreptate în propriul său interes, contele ar fi lichidat bucuros pe oricine reprezenta un pericol pentru cel de-al Treilea Reich. Despre o celebră frumusețe germană dintr-o familie aristocratică, a cărei antipatie față de Hitler era de domeniul public, spunea: „Încă o fotografie a ei în revista *Vogue*, ca lumea să-și aducă aminte de ea, apoi la Dachau cu ea pentru tot restul vieții!"

I-am amintit odată că universul era în realitate menit să fie pestrit, plin cu oameni de tot soiul. L-am sfătuit: „Mai bine i-ai lăsa în pace, dragă conte. Închipuiește-ți cum ar fi o lume numai cu naziști!" Această idee păru să-l

deprime ușor. Apoi, un surîs lumină nobila-i față de cardinal: „Poate că, propuse el, o rezervație cu oameni strălucitori, indiferent de rasă, ar fi un lucru plăcut." În această rezervație, elita nazistă s-ar putea duce după orele de lucru să aibă conversații rafinate, iar copiii din Führerschulen (școlile de conducători) ar veni să vadă cum se trăia în vremuri trecute. Eu i-am propus ca întreaga Europă să devină o rezervație plină de oameni strălucitori. Dar, din păcate, nu asta voise el să spună.

5
Basarabia

Printre alte rele care te copleșesc cînd ești dezarmat, te mai apasă și disprețul.

MACHIAVELLI

În zorii zilei de 27 iunie 1940, în fața hotelului Athénée Palace se trînteau ușile unor automobile abia sosite. Comisionarii somnoroși îngrămădeau pe pardoseala vestibulului un amalgam straniu de bagaje peste care așezau tablouri, sfeșnice de argint, măsuțe din lemn de trandafir, covoare de Aubusson, aduse cu ei de ocupanții mașinilor. Stropite cu noroi, acoperite de praf, soseau mereu alte și alte mașini încărcate cu familii ai căror copii sleiți de oboseală zăceau printre cuferele cu haine și obiectele de artă.

Pe băncuța de piatră ocupată de obicei de comisionarii rumeni ai hotelului, o doamnă alăpta un copilaș. Părul ei atîrna în dezordine peste fața trasă și murdară de praf. Prin deschizătura hainei i se vedea rochia șifonată. Haina era o blană de samur și, cînd își dezveli sînul, se putură zări două șiraguri de perle și cîteva broșe cu diamante prinse de furou.

Acești oameni istoviți, cu bunurile lor atît de curios împerecheate, erau marii latifundiari germani din Basarabia și Bucovina, cei mai mulți prinți și conți, sau cel puțin baroni. Apariția lor la Athénée Palace în zorii acelei zile era primul semn al evenimentelor care aveau să contureze destinul României și cursul celui de-al doilea război mondial; era primul semn că Stalin era pe cale să anexeze două importante provincii românești — în suprafață de 54 864 kilometri pătrați și cu o populație de 3 464 952 de oameni — și o dovadă a sfîrșitului României Mari, care a atras după

sine abdicarea lui Carol al II-lea și revoluția legionară. Era și primul indiciu că treburile nu mergeau chiar atît de bine între Stalin și Hitler, în ciuda tratatului de prietenie încheiat în august 1939.

În după-amiaza din ajun, legația germană din București îi înștiințase pe acești latifundiari germani din Bucovina și Basarabia că Stalin era pe cale să treacă granița. Nimeni în cele două provincii nu bănuia încă nimic din ceea ce se pregătea. Proprietarii germani n-au pierdut nici un moment ca să plece atît timp cît se mai putea pleca. Ce-i făcuse să pornească în așa mare grabă nu era atît frica de invadatorii bolșevici cît teama ca înșiși locuitorii celor două provincii, o dată ce ar fi aflat de venirea rușilor, să scape de sub control și să înceapă să prade și să omoare. Cu toate că oamenii de stat români de toate tendințele politice negau acest lucru, realitatea era totuși că o mare parte din țărănime și din proletariatul orașelor acestor două provincii românești era gata să-i întîmpine pe sovietici ca salvatori și eliberatori. Această lipsă de lealitate față de statu quo avea mai multe explicații: principala fiind politica greșită aplicată de conducătorii români în ultimii douăzeci de ani în cele două provincii.

Atît Basarabia cît și Bucovina fuseseră atribuite României după războiul mondial din considerente etnice. Înainte de aceasta, Bucovina făcuse parte din Imperiul habsburgic după ce aparținuse Principatelor Române pînă în 1774. Basarabia, deși revendicată întotdeauna de români ca provincie a lor, a fost anexată de ruși în 1812, și în timp ce unele județe au fost restituite României în 1856, dominația rusească asupra celei mai mari părți a provinciei a fost confirmată la Congresul de la Berlin din 1878 și a durat pînă în 1918. Poate că românii nu au fost niciodată siguri că vor fi în stare să păstreze aceste provincii, sau poate că așa era oricum felul lor de a proceda; ei le-au tratat însă după anexare ca pe un fel de colonii de exploatat în grabă, investind foarte puțin în drumuri și în alte facilități pentru populație, în timp ce impozitele și funcționarii corupți storceau de la țărani pînă la ultimul ban.

În același timp, numerosul proletariat evreiesc din orașe, descurajat prin ordonanțe din ce în ce mai antisemite, pierduse orice sentiment de patriotism față de România și era tot mai convins că nu avea nimic de pierdut, ci dimpotrivă, mult de cîștigat sub steaua sovietică. Propaganda comunistă specula de minune nemulțumirea țăranilor și disperarea evreilor.

Dacă aceasta era starea de spirit în provinciile amenințate, cu totul alta era ea la București. Cu toate că ziarele nu pomeniseră nimic de vreo criză ruso-română, la amiază toată lumea știa că ea se produsese. Printr-o telepatie deosebită, proprie țărilor unde domnea cenzura, știrea își făcuse drum. La Athénée Palace ne aflam chiar în posesia unor detalii. Un ultimatum rusesc sosise în ajun, șopteau oamenii în holul hotelului, iar dacă România nu ceda Basarabia și Bucovina pînă la miezul nopții, armata rusă se punea în mișcare. Se părea că Stalin cerea Bucovina, care nu aparținuse Rusiei niciodată, ca „dobîndă" pentru cei douăzeci de ani cît Basarabia a fost „împrumutată" românilor. Acesta era punctul care trezea cel mai mult mînia românilor.

Deși în toate cafenelele din România și, bineînțeles, la Athénée Palace, se zvonise încă cu cîteva săptămîni înainte că rușii pregăteau o mișcare, prea puțini erau cei care credeau în iminența ei. Stalin — spuneau chiar cei mai bine informați dintre observatori — nu va îndrăzni să pună mîna pe o bucată atît de mare din zona de aprovizionare cu materii prime a lui Hitler chiar sub nasul economiștilor și tehnicienilor germani atît de activi. Căci în cele două provincii care trebuiau să fie cedate se aflau 20% din porumbul României, 20% din grîu, 32% din sfecla de zahăr și 42% din plantele industriale, precum și toate oile caracul, principalul articol de export către America. Desigur, se poate să fi existat între Berlin și Moscova o înțelegere prealabilă care să-i fi dat mînă liberă lui Stalin, ceea ce era însă puțin probabil, pentru că din cele 140 000 de ha semănate cu soia, nemții aveau 100 000 în Basarabia. Totuși, indicația cea mai sigură că nu exista o astfel de înțelegere

era faptul că în cele două provincii trăiau circa o sută de mii de etnici germani, în timp ce Hitler avusese grijă să-i evacueze pe conaționalii săi din provinciile baltice înainte de a le lăsa pe mîna rușilor.

Așa încît ultimatumul lui Stalin a căzut ca un trăsnet asupra românilor din vechile principate ale căror relații cu rușii, chiar dacă au fost marcate cîteodată de o nuanță de comedie, au fost în general, în tot cursul istoriei lor, întunecate și amenințătoare. România fusese invadată de ruși de nouă ori din 1711, cînd Petru cel Mare i-a învățat pe boieri să bea șampanie și, în timp ce șampania își făcea efectul cufundîndu-i în somn, s-a apucat să-i jefuiască. De fiecare dată cînd România era „invitată" de ruși ca să-i ajute împotriva turcilor, rușii în schimb anexau o provincie românească sau două. Invazia rusească devenise sinonimă cu promisiuni deșarte, cu „contribuții" forțate, cu achiziții plătite cu bani falși și cu tot felul de distrugeri și prădăciuni. „Oriunde treceau armatele rusești, gemea pămîntul", scria un cronicar.

În timpul războiului mondial, România a primit cu bucurie o armată rusească deosebit de bine echipată și înzestrată, care nu a făcut însă nici o mișcare cînd au invadat nemții și Bucureștiul a căzut. În 1917, cînd a izbucnit revoluția bolșevică, românii au trebuit să-și apere frontul de nemți și spatele de aliații lor sovietici. Tezaurul României, compus din aurul Băncii Naționale, din bogățiile muzeelor, din argintăria, bijuteriile și valorile unor persoane importante, trimis la Kremlin la începutul războiului pentru a fi păstrat în siguranță, a fost repede confiscat de bolșevici. În timp ce un aventurier canadian, colonelul Boyle, a reușit să scoată din mîinile Sovietelor fabuloasele bijuterii ale Reginei Maria și le-a restituit reginei, românii au încercat în zadar să-și recapete restul tezaurului. În sfîrșit, în 1935, la puțin timp după reluarea relațiilor diplomatice între cele două țări, primul ministru plenipotențiar al Sovietelor, cu toată pompa cuvenită, a adus tezaurul românesc la Ministerul Afacerilor Externe. Tezaurul umplea o singură valiză. Aurul, bijuteriile, operele de artă, toate dispăruseră; iar

valiza conținea cîteva rochii vechi, semnate de mari croitori francezi, și corsete în care, cu douăzeci de ani în urmă, doamnele române își înfășuraseră obiectele de valoare.

Astfel, cum spune un istoric francez, „prietenia Rusiei a fost mai păguboasă pentru români decît dușmănia tuturor celorlalți vecini luați laolaltă". Dușmănia rușilor era însă de și mai prost augur. De aceea, în această zi de 27 iunie, la amiază, românii erau abătuți și îngrijorați și întîrziau în piața încinsă de soare în loc să se ducă acasă la dejunul urmat de o lungă siestă, așa cum făceau în zilele de vară obișnuite. Grupuri tăcute observau numeroasele mașini parcate în curtea palatului sau trăgînd la scară după ce-i aduseseră pe marii demnitari și pe miniștrii lui Carol al II-lea îmbrăcați în uniforma lor albă. Valeți cu pantofiori și ciorapi albi țineau ușa deschisă pentru noii veniți și îi conduceau la ascensorul luminat care-i urca în sala de la primul etaj al aripii centrale. Aici, mulțimea din piață putea să vadă că marile candelabre venețiene erau aprinse, dîndu-și astfel seama că regele Carol prezida Consiliul de Coroană.

Consiliul de Coroană era un fel de comitet de oameni politici mai în vîrstă care-i dădeau sfaturi monarhului în situații politice delicate. Toți foștii prim-miniștri și capul Bisericii ortodoxe erau consilieri regali de drept și, în ultimul timp, Carol mai adăugase pe toți cei care jucaseră cîndva un rol în viața publică românească: era o concesie a dictatorului față de regula democrației. Pînă acum nu fusese însă decît o concesie cu numele, pentru că regele se sfătuia, ca și în trecut, mai ales cu Urdăreanu și cu camarila. Astăzi însă, într-un caz de extremă urgență, o problemă de viață și de moarte pentru țară și pentru tron, consilierii coroanei fuseseră chemați pentru a-l sfătui pe rege și pentru a împărți responsabilitatea deciziei sale.

Sub marile candelabre venețiene, în decorul pe jumătate italian, pe jumătate bizantin al vastei săli, Patriarhul, capul Bisericii ortodoxe, în veșmintele sale de fir acoperite cu un văl negru, ședea alături de rege. Era pesemne acolo și istoricul Nicolae Iorga, fost prim-ministru, care fusese

cîndva și dascălul lui Carol. În vîrstă de aproape șaptezeci de ani, înalt, frumos, cu o barbă lungă albă, înzestrat cu o memorie fantastică, Nicolae Iorga era versiunea românească a „bărbatului goethean", ultimul mare umanist. De o erudiție deopotrivă enciclopedică și elegantă, ideile sale, proiectele sale, opiniile, paradoxele, sistemele, poveștile și amintirile sale stimulaseră două generații de români. Cu toate acestea, rolul pe care l-a jucat în politica românească a fost contestabil. În lunga sa viață, Iorga făcuse de toate în politică: șef al partidului liberal, șef al partidului țărănesc, conducător al antisemiților, pro-socialist, pro-fascist. Mînuind intriga în celebra manieră bizantină, dascăl seducător în trecătoarele sale capricii politice, el avea o imensă influență asupra discipolilor săi. Liberalii îl învinuiau acum de a fi inițiat întreaga mișcare antisemito-fascistă, în timp ce legionarii îl acuzau că i-ar fi vîndut camarilei regale, acuzație care avea să-l ducă la cumplitul său sfîrșit în mîna legionarilor, cîteva luni mai tîrziu, în pădurea de lîngă Ploiești.

La această adunare va fi venit și bătrînul dascăl în economie al lui Carol, profesorul Cuza, în vîrstă de optzeci și cinci de ani, ultimul dintre patriarhii antisemitismului european. Cincizeci de ani de luptă activă împotriva evreilor îi dăduseră o stranie asemănare cu victimele sale. Cu ciocul său alb și nasul coroiat, semăna cu o caricatură scoasă direct din *Stürmer*[1]. Profesorul Cuza, care se lăuda că rostise primul său discurs antisemit în Parlamentul României în anul nașterii lui Hitler, se ținea tare încă. Era convins că traiul într-o lume fără evrei ar fi fost perfect și că „Marele Führer al Marelui Reich German" (cum spunea el) nu ar fi putut realiza niciodată cu evreii ceea ce a realizat fără ei; anti-englez pentru că, după spusele lui, „Englezii au livrat Pămîntul Sfînt al Făgăduinței evreilor care

1. Săptămînal nazist, întemeiat în 1923 de Julius Streicher, care publica texte și caricaturi violent antisemite. (*N. t.*)

l-au trădat pe Domnul", Cuza credea că viitorul României era de partea Axei.

Era probabil acolo și Gheorghe Brătianu, nepotul lui Ion Brătianu care impusese România pe harta Europei și care-l adusese pe ascuns în țară pe primul Carol, fiul lui Ionel Brătianu, cel care a contribuit la trimiterea celui de-al doilea Carol în primul său exil. De-a lungul întregii sale tinereți, Carol nu se putuse împăca cu influența familiei Brătianu, mai apropiată de România decît dinastia de Hohenzollern, dar se acomodase cu moștenitorul acestui mare nume, reprezentant, ca și el, al celei de-a treia generații. Gheorghe Brătianu era istoric și dascăl al Voievodului Mihai. Șef al grupului neo-liberal, era partizan al colaborării cu Germania, indiferent dacă Germania ar fi fost să cîștige sau să piardă războiul. El considera această colaborare ca inevitabilă pentru România din punct de vedere economic.

Va fi fost Iuliu Maniu, șeful partidului țărănesc, odată atotputernic, care contribuise la aducerea lui Carol din exil, făcîndu-l rege. Înapoierea doamnei Lupescu în țară, prin care Carol și-a călcat promisiunea solemnă făcută celor care l-au susținut, l-a îndepărtat pe Maniu de rege. Cu toate că era în opoziție de aproape zece ani, acest ardelean firav de șaizeci și șapte de ani, continua să fie figura asupra căreia erau centrate toate speranțele națiunii pentru o Românie democratică. La fiecare cotitură în treburile României, apărea numele lui Maniu, spre mulțumirea prietenilor români sau străini ai democrației. Cu toate că organizația marelui său partid țărănesc căzuse victimă dictaturii lui Carol, el mai era încă foarte iubit, mai ales în Transilvania, și respectat în toate cercurile, chiar printre legionari, pentru integritatea sa.

Vor fi venit și alți oameni politici în Consiliul de Coroană: primul ministru Tătărăscu, detestat de germani; actualul ministru al Afacerilor Străine, Gigurtu, introdus de Carol în guvern după victoria germană din Flandra, ca o primă concesie făcută lui Hitler. De față vor fi fost și ministrul de război și șeful Marelui Stat Major.

Acești oameni care erau în ședință astăzi alcătuiau o adunare foarte pestriță. Unii erau cinici, alții erau patrioți. Unii luaseră parte la crearea României Mari. Nu se prea iubeau unii pe alții, dar toți îl detestau pe Urdăreanu care, chiar și în această împrejurare, era ca un zid între ei și rege, nelăsîndu-i să vorbească cu el așa cum ar fi trebuit să i se vorbească. Cei mai mulți își puseseră mari speranțe în rege atunci cînd a venit la putere. Unii mai păstrau pentru el un fel de duioșie. Toți își dădeau seama că făcuse greșeli ireparabile — greșeli din pricina cărora țara va avea acum de suferit.

Ce-l vor sfătui ei pe Carol să facă? Îl vor sfătui oare să se opună rușilor cu o armată care în cel mai bun caz nu va fi pe măsura Armatei Roșii și pe care venalitatea și corupția o împiedicase să se prezinte în forma cea mai bună? Îl vor sfătui să opună o ultimă rezistență disperată? Dar atunci nu se vor năpusti oare atît ungurii cît și bulgarii asupra lor? Sau îl vor sfătui pe Carol să-i cedeze provinciile lui Stalin? Și în acest caz, bulgarii și ungurii nu vor veni și ei cu pretențiile lor?

Între România Mare și țările vecine întru totul ostile nu se interpunea decît garanția Angliei, nimic altceva decît un petec de hîrtie, și nădejdea în protecția lui Hitler, protecție extrem de problematică din cauza garanției britanice și asasinării lui Codreanu de către Carol. Totuși, în acest moment, Carol și Consiliul de Coroană, precum și oamenii din piață își puneau ultimele speranțe în Hitler. Hitler l-ar mai putea convinge pe Stalin să nu cotropească Basarabia, sau ar putea ajuta România să lupte împotriva rușilor — sau ar putea, cel puțin, să interzică ungurilor și bulgarilor să atace și ei în timp ce românii se luptau împotriva rușilor.

Această speranță naivă în bunăvoința lui Hitler pentru România Mare se baza mai ales pe o măsură pripită luată de Carol, prin care spera să-i dovedească lui Hitler că era un om de înțeles. Chiar sîmbăta trecută Carol înființase prin decret un partid fascist; un partid care să pună capăt tuturor celorlalte partide din România, un partid care trebuia să fie mai grozav decît cel al lui Hitler și la care oricine

ar fi dorit să ocupe un post în guvern sau o slujbă în industrie, sau chiar în comerț, era obligat să adere. Evreii erau excluși din noul partid, ceea ce însemna că evreii erau excluși din întreaga viață publică a României. Românii sperau că tocmai această excludere va fi deosebit de apreciată de Führer. Ei socoteau de asemenea că regele dovedise abilitate sărind în căruța lui Hitler înainte de victoria finală, căci, sperau ei, Hitler va aprecia mai mult această dovadă de încredere premergătoare victoriei decît orice semn de încredere după victorie.

În realitate, Hitler n-a fost mulțumit; el a luat mica înscenare fascistă a lui Carol drept ceea ce era: o manevră care nu-l putea amăgi. Carol nu și-a dat seama atunci de faptul că naziștii nu-i priveau cu ochi buni pe fasciștii de ultimă oră, după cum și mademoiselle Chanel se încrunta cînd vedea copii ieftine ale modelelor ei. Oricine citea în vremea aceea *Völkischer Beobachter* care tuna și fulgera împotriva francezilor deveniți fasciști, putea să-și dea seama cît îi iritau pe nemți cei care încercau să se transforme peste noapte în fasciști. Dr. Fabricius și Dr. Neubacher l-au sfătuit pe Carol să nu se lase antrenat în crearea unui partid fascist. Führerul, repetau ei, nu era interesat într-o Românie totalitară, el voia liniște în sfera materiilor prime — orice guvern puternic, stăpîn pe situație, era preferabil unei înscenări fasciste care nu va funcționa. Plini de tact, ei au explicat regelui că progresul spre totalitarism era inevitabil, dar trebuia să fie organic și să aibă o bază în indivizii înșiși, nu să fie decretat.

Carol însă, simțindu-se extrem de vulnerabil după căderea Franței, era convins că Hitler va fi foarte mulțumit de o Românie fascistă. Mai mult, un singur partid fascist la care toți erau obligați să adere, ar antrena în mod aproape automat o împăcare cu Garda de Fier și ar întări astfel unitatea internă a țării — ceea ce era, în mintea lui, un prețios efect secundar al gestului său. Astfel încît Carol a mers înainte cu ideea noului partid, împotriva sfatului german. Fără îndoială, discursurile înfumurate ținute de el și de unii dintre miniștrii săi la sfîrșitul săptămînii în legătură

cu marele eveniment grăbise acțiunea lui Stalin — o posibilitate pe care diplomații germani o prevăzuseră. O mișcare atît de spectaculoasă, explicau ei, îl va face pe Stalin să creadă că România opta pentru protecția germană înainte ca Moscova să obțină ceea ce dorea.

Astfel, gestul oportunist al lui Carol avusese mai multe efecte potrivnice. Dar de aceasta, oamenii din piață încă nu-și puteau da seama. Ei se gîndeau că de vreme ce România devenise fascistă cu cinci zile înainte, Hitler nu putea decît să o ajute să-și păstreze integritatea teritorială. Pînă seara, tensiunea la București devenise insuportabilă, cu toate că ziarele nu pomeneau încă nimic de inițiativa rusească. Vestea cea mare șoptită de ziariștii Axei și de oficialitățile Ministerului Propagandei era că Palatul aștepta de la Führer un mesaj personal înainte de miezul nopții, adică înainte să expire ultimatumul rusesc. Holul hotelului Athénée Palace se golise, și chiar fostele Excelențe, cu o privire sumbră și mai afectate de ceea ce numeau *le désastre* decît i-aș fi crezut în stare, se plimbau prin piață, examinînd mulțimea care observa la rîndul ei Palatul Regal. Mulțimea, înghesuită între statuia de bronz a regelui Carol I și poarta palatului, era mai numeroasă ca la amiază, iar activitatea în jurul palatului era mai intensă. Limuzine oficiale intrau în alee în curgere nesfîrșită, în vreme ce alte limuzine tot atît de importante ieșeau pe partea cealaltă. Candelabrele venețiene aprinse la primul etaj arătau că ședința Consiliului de Coroană se desfășura în continuare.

Lumea era îngrijorată și prost dispusă. Au izbucnit cîteva urale provocatoare „Trăiască Regele Carol!", care apoi s-au stins. Din cînd în cînd, poliția încerca să îndepărteze mulțimea de clădire, dar după cîteva momente, ea luneca înapoi spre locul său favorit, între statuia lui Carol și poarta palatului. Din lipsa unor informații sigure, umpleau văzduhul tot felul de zvonuri: trupe rusești se băteau deja cu trupe românești la graniță; trupe rusești erau în drum spre București; trupe germane se îndreptau deja asupra Bucureștiului; cineva trăsese focuri de armă asupra doamnei Lupescu care se ascundea în palat; regele, într-un

acces de furie, l-ar fi pălmuit pe Urdăreanu în fața consilierilor Coroanei; evreii i-au chemat pe ruși să-i apere împotriva noilor legi antisemite; comuniștii și evreii i-au chemat pe ruși pentru a-i apăra împotriva nemților... Luna se ridicase deasupra palatului și pe măsură ce se potolea căldura, mulțimea din piață devenea din ce în ce mai dușmănoasă. Unii indivizi mai vînjoși, printre care cîțiva preoți și ofițeri, au început să cînte imnul național cu o silă agresivă și să vocifereze împotriva lui Carol.

Traversînd piața pentru a mă duce să cinez cu niște cunoștințe la restaurantul Cina, am întîlnit-o pe doamna von Coler, arătînd foarte proaspătă și destinsă, într-un taior gri din care ieșea gulerul plisat al unei bluze de organdi. O „canotieră" albă era așezată pe părul ei blond la unghiul potrivit.

„Bieții oameni, spuse ea uitîndu-se la mulțimea din piață, sînt atît de nepregătiți pentru ce-i așteaptă. Va fi o lovitură teribilă pentru ei. Știți, adăugă ea, cu cît observ mai mult cît de prost guvernate sînt alte popoare, cu atît sînt mai fericită că noi germanii îl avem pe Führerul nostru. Putem să ne simțim în siguranță." Convingerea cu care vorbea era uluitoare.

În grădina restaurantului Cina eram așezați la răcoarea pomilor bătrîni, în fotolii confortabile de răchită, și observam palatul și mulțimea din piață, în timp ce un mic taraf de țigani cînta tristele melodii semi-orientale românești. Bătrînul *maître d'hôtel* încovoiat de ani, ne spuse că meniul de azi ne oferea sparanghel cu sos olandez și șuncă de Westfalia, urmate de zmeură cu frișcă. Chelnerii restaurantului și comisionarii din jurul Athénée Palace-ului nu admiteau niciodată că o situație putea fi catastrofală. Ei nu recunoșteau decît plăcerea elegantei rutine zilnice, ceea ce pentru noi era foarte liniștitor. Se simțea totuși, chiar la Cina, că mesenii nu făceau decît să execute mecanic gesturile elegante ale unui ceremonial obișnuit. Gîndul și grijile lor erau îndreptate sus în palat și se întrebau ce va hotărî Consiliul de Coroană și, mai ales, ce va cuprinde mesajul Führerului.

La Cina, făcea notă aparte un singur grup vesel: cîțiva tineri englezi care sărbătoreau cu șampanie ceea ce numeau „diversiunea rusească". Din motive de nepătruns, englezii din București hotărîseră că criza basarabeană trebuia privită ca o victorie britanică și o înfrîngere germană, uitînd de faptul că existența unei garanții britanice privind integritatea României făcea ca tocmai această criză basarabeană să fie cel puțin stînjenitoare; și uitînd de asemenea că orice dovadă de slăbiciune manifestată pe continentul european se întorcea în avantajul lui Hitler.

Eram tocmai la zmeură cînd apăru un atașat al Ministerului român al Propagandei să ne spună că mesajul personal al Führerului sosise la Palat. Hitler îi cerea lui Carol să cedeze Basarabia și Bucovina fără rezistență. După război, spunea Führerul, el va rezolva problema cu Stalin și România își va recăpăta provinciile.

Atașatul trecu apoi la alte mese și foarte repede toată lumea de la Cina cunoștea mesajul și știa că regele va ceda. În momentul acela nimeni nu a dat importanță promisiunii făcute de Hitler privind restituirea Basarabiei. Chiar dacă Führerul i-ar fi spus așa ceva lui Carol, ceea ce părea îndoielnic, evenimentul era prea îndepărtat pentru a fi luat în seamă. În această noapte lumea a reținut doar că regele va ceda o mare parte din România Mare.

Un amestec straniu de ușurare, de neputință în fața destinului și de rușine se răspîndi prin grădină, în timp ce mesenii, uitînd de mîncare, comentau dezastrul pe șoptite. În mod nedeslușit, acești români știau că atît timp cît nu se vor lupta, nu aveau dreptul la nimic, dar ei mai știau că în Europa lui Hitler țările mici nu aveau nici o șansă să se lupte pentru a-și apăra interesele. În întreaga istorie a României, țara a supraviețuit mai mult datorită unei suplețI inteligente decît eroismului poporului, dar desigur nu era întotdeauna plăcut să fii o națiune mică și să fii silit să pleci capul. Melodiile care se ridicau acum din viorile țiganilor sub copacii de la Cina erau tînguiri vechi pomenind de asupritori și de stăpîni venetici. În timp ce viorile suspinau, o femeie îmbrăcată cu o jachetă din vulpi argintii

începu încet să plîngă, și fardul de pe ochii ei se scurgea în farfuria cu papricaș de pui...

În aceeași noapte, în timp ce Carol, susținut de Consiliul de Coroană, hotăra să cedeze față de Stalin, încercînd să găsească o formulă care să salveze aparențele, pe scena politică intra un bărbat care avea să joace un rol decisiv în destinul viitor al țării sale. Era generalul Ion Antonescu.

În jur de cincizeci de ani, de statură potrivită și cu o siluetă sprintenă, generalul Antonescu avea părul roșu și ochii foarte albaștri, o față rumenă și pistruiată, cu pielea foarte întinsă peste pomeții proeminenți. Antonescu nu poza în nici un fel, nu era vorbăreț sau glumeț și nu avea manierele poleite ale clasei suspuse românești. El era simplu, cinstit și foarte serios — însușiri care l-ar fi făcut foarte vulnerabil într-o lume de intrigi bizantine, de n-ar fi fost sinceritatea lui brutală, tendința spre violente accese de furie și o lungă ținere de minte a nedreptăților ce i se făcuseră. Toate acestea făceau din el un dușman de temut.

Timp de mai mulți ani, generalul cu părul roșu jucase față de regele Carol rolul ingrat al Casandrei. Unul din cei mai capabili ofițeri din armată, fost o vreme și ministru de război, el îl exaspera pe rege subliniind venalitatea și incompetența care domneau în conducerea armatei și denunțînd corupția și sinistra influență a camarilei.

Dezgustat de starea lucrurilor, patriot înfocat, cu speranța într-o Românie nouă, apropierea generalului de Codreanu era inevitabilă. Atras de principalele idealuri ale Gărzii de Fier, partid în care însă nu s-a înscris, el îi cîștigase pe partizanii și discipolii Căpitanului printr-un gest care de atunci intrase în legenda fascistă românească. La procesul de înaltă trădare intentat lui Codreanu, Antonescu a apărut ca martor. În timp ce tribunalul aștepta cu respirația tăiată răspunsul la întrebarea dacă el îl considera pe Codreanu trădător, generalul, țeapăn, se îndreptă către acuzat și-i strînse mîna. „Generalul Antonescu ar da mîna unui trădător?", întrebă el pe judecătorii reduși la tăcere.

Talentele militare recunoscute ale lui Antonescu, audiența de care se bucura în rîndurile tineretului și ale armatei,

făceau din el bărbatul cel mai de seamă în noua orientare a României. Germanii aveau pentru el un nemăsurat respect, cu toate că nu fusese niciodată omul lor. Educat la Saint Cyr, celebra școală militară franceză, prieten cu generalul Gamelin, însurat cu o franțuzoaică[1], generalul Antonescu a fost întotdeauna filofrancez și, în contrast vădit cu Codreanu, el văzuse viitorul României în colaborarea cu democrațiile occidentale mai curînd decît cu puterile Axei. Nemții știau acest lucru, dar nu le păsa. Ei credeau că, acum, cînd Franța fusese învinsă, Antonescu, cu sau fără simpatie, se va întoarce în mod automat spre colaborarea cu Germania. Mai presus de orice însă, germanii considerau că era omul cel mai potrivit pentru a conduce un guvern care va păstra liniștea în domeniul aprovizionării cu materii prime.

Multe luni mai tîrziu, Antonescu a publicat un raport în legătură cu activitatea sa în timpul crizei Basarabiei, activitate înconjurată atunci de tot felul de zvonuri sumbre. Din acel raport reieșea că, în dimineața zilei de 27 iunie 1940, imediat ce aflase de ultimatumul rusesc, el a depus eforturi disperate pentru a-i determina pe conducătorii națiunii române să facă apel la rege. Fără a divulga scopul exact al acestui demers, generalul a spus că acești domni trebuiau să ceară regelui să „înțeleagă că o națiune nu putea să plătească pentru greșelile conducătorilor săi". Raportul nu preciza dacă ei trebuiau să-i ceară regelui să abdice sau să-i îndepărteze pe Urdăreanu, pe doamna Lupescu și pe alți membri ai camarilei și șefi ai armatei. Deși se zvonea atunci că Antonescu urmărea să scape de rege, faptele lui indicau că el căuta mai ales o nouă înțelegere cu noi colaboratori.

În imposibilitatea de a mobiliza conducătorii națiunii pentru o acțiune concertată, generalul s-a hotărît să ceară

---

1. Informație inexactă: Maria Antonescu era născută Niculescu; ea a fost doar căsătorită cu un cetățean francez (pe nume Fuller), de care a divorțat înainte de căsătoria cu Ion Antonescu. (*N. t.*)

personal o audiență la rege; numai situația disperată a țării sale îl determinase să-și învingă mîndria. Căci regele îl tratase prost după criticile ce-i adusese și pentru atitudinea sa în procesul lui Codreanu. În noaptea cînd trebuiau luate marile decizii, Antonescu trimise o rudă a sa ca să ducă cererea la Palat. Rezultatul a fost că generalul a fost imediat convocat la Palat. Dar în loc să-l vadă pe rege, Antonescu s-a pomenit în fața dușmanului său de moarte, Urdăreanu, care, așa cum se exprima generalul, era ca „un zid între tron și destinul națiunii". După ce l-a supus la un adevărat interogatoriu privind scopul cererii de audiență, Urdăreanu a refuzat să-l introducă la rege. Cei doi, se spunea la București, s-au încăierat atunci chiar în sălile Palatului. Generalul Antonescu — a spus-o chiar el — s-a răstit la adversarul său: „Să nu mai îndrăznești să te așezi între națiune și rege!"

Douăzeci și patru de ore mai tîrziu, regele l-a chemat. Trecînd iar peste orgoliul său — căci nu se putea ști niciodată cum va primi Carol pe cei care-l criticau — generalul se duse la Palat. El însuși a povestit cum i-a vorbit regelui de nenorocirea națiunii, „demonstrîndu-i în ce dezonoare căzuse armata română ce-i era atît de apropiată sufletește". Și pentru a nu lăsa vreo umbră de îndoială pentru istorie asupra a ceea ce s-a petrecut între tron și un bătrîn sfătuitor al tronului, generalul a înmînat regelui o scrisoare redactată de el. În această scrisoare el prezintă nu numai starea de lucruri din Basarabia și Bucovina, în clipa în care aceste provincii au fost cedate peste noapte, și starea de spirit din întreaga Românie după ce s-a aflat de rușinoasa cedare, ci și starea de spirit a unui mare patriot care nu speră nimic pentru sine, dar se teme de tot ceea ce amenință țara sa.

„Maiestate, stăruia generalul alarmat, țara se prăbușește. În Basarabia și Bucovina se petrec scene sfîșietoare. Unități militare mari și mici, abandonate de șefi și surprinse fără ordine, se lasă dezarmate la prima amenințare. Funcționarii, familiile lor și ale ofițerilor au fost lăsate pradă celei mai groaznice urgii. Materiale imense și depozite militare, acumulate din incurie și menținute pînă în ultimul moment din ordin, au căzut în mîna inamicului. Maiestate,

acestea reprezintă numai un singur capitol din tragedia națiunii al cărei calvar de-abia începe. Poporul și armata au fost dezarmate fără luptă. Demoralizarea lor nu are margini. Lipsa lor de încredere în conducători este totală. Ura lor împotriva celor vinovați, a tuturor vinovaților de ieri și de azi, crește din oră în oră." Nu servește la nimic să plîngem după dezastru, continua generalul. Nu am face decît să contribuim la precipitarea catastrofei și pe plan intern. În schimb, insistă el, avem datoria să strîngem rîndurile și să facem un efort suprem. Acest efort suprem — adăuga el cu înțeles — nu-l pot face aceia care au dezlănțuit actuala catastrofă. Trebuie schimbat imediat și sistemul și oamenii.

„De ani întregi, scria el cu amărăciune, am prevenit și guvernele, și șefii militari răspunzători, și pe Maiestatea Voastră, că va veni catastrofa de azi... Dar am fost tratat ca un rebel." Și aici tonul devine atît de dur și de sfidător, cît putea permite o scrisoare către un rege. „Sînt gata să-mi dau concursul, dar la atitudinea mea cinstită trebuie să se răspundă cu atitudine cinstită. Nu caut răzbunare... Voi încerca numai să salvez tot ce se mai poate salva din Coroană, din ordine și din granițe."

La sfîrșit, Antonescu folosea tonul duios, insistent, al unui tată îngrijorat. „Maiestate, trebuie să mă ascultați cel puțin în ceasul de față. Niciodată nu am fost dușmanul Maiestății Voastre. Am fost întotdeauna un slujitor fanatic al acestui neam. Am fost înlăturat prin intrigă și calomnie de cei care au dus țara unde este acum. Nu-i mai ascultați, Maiestate. Ei sînt cei care V-au adus unde sînteți acum și unde ne găsim cu toții. Este ultimul meu strigăt de alarmă, Maiestate!" A fost un strigăt în deșert.

Drept răspuns la această scrisoare pătimașă, Carol a dat ordin ca Antonescu să fie arestat și trimis la mînăstirea Bistrița, o închisoare pe care o cunoștea bine pentru că și el fusese ținut acolo după ce fugise în țară inamică[1] cu Zizi

1. Carol fugise cu Zizi Lambrino în vara anului 1918 la Odessa, în Rusia, care cu cîteva luni mai devreme încheiase pacea de la Brest-Litovsk cu Puterile Centrale. (*N. t.*)

Lambrino, în toiul războiului mondial. Toată lumea și-a dat seama că victoria fusese iar de partea camarilei, și mai ales a doamnei Lupescu. A fost ultima pe care au repurtat-o, în timp ce Carol a pierdut marea ocazie — poate cea din urmă — de a salva ce rămăsese din România Mare și de a-și salva tronul.

Nemții au considerat că asprimea cu care l-a tratat pe generalul Antonescu a fost una din cele mai dezastruoase gafe ale lui Carol. „Este întotdeauna o greșeală să îndepărtezi un om capabil, apropiat de o mișcare radicală, dar care totuși nu-i aparține", spunea Dr. Neubacher cu înțelepciune. Dar, mai mult, nemții se convinseseră acum de ceea ce bănuiseră de mult: Carol nu era destul de pătruns de noua sa orientare totalitară pentru ca să facă și sacrificii pentru ea.

În aparență, nemții nu au reacționat cînd Stalin a pus mîna pe Basarabia, dar, pentru prima oară, pe căi ocolite, au început să exprime îndoieli în privința posibilității de a menține relațiile ruso-germane pe o bază prietenească. Diplomații germani erau întrebați dacă Berlinul considera mișcarea rusească ca o provocare. Ei răspundeau surîzînd că „Führerul nu se lasă niciodată provocat. A dovedit-o în Austria. A fost furios cînd cancelarul Schuschnigg i-a spînzurat pe naziști și i-a închis în lagăre de concentrare, dar n-a făcut o singură mișcare *înainte să sosească momentul potrivit*." Acestea erau cuvintele care contau.

Germanii, spuneau ei, au declarat că nu-i interesează Basarabia atunci cînd au încheiat pactul ruso-german în august 1939. Pe vremea aceea, România acceptase garanția britanică și intrase astfel în tabăra adversă. Totuși, rămăsese înțeles între Ribbentrop și Molotov că Rusia nu se va atinge de Balcani pe durata războiului pentru a nu tulbura interesele aprovizionării cu materii prime ale Germaniei. Motivul pentru care Stalin nu s-a ținut de această înțelegere a fost căderea Franței.

Căderea Franței, spuneau nemții, îl neliniștise pe Stalin. El își dădea seama acum că o dată ce scăpase de povara unui front în Vest, o Germanie puternică ar putea ataca

Rusia oricînd. Stalin știa că, la un moment dat, va fi silit să înfrunte singur Germania, dar spera ca, în acea clipă, să aibă de-a face cu o Germanie slăbită de un lung război cu Occidentul.

Stalin avea trei motive pentru a pune de pe acum mîna pe Basarabia și Bucovina. Unul din ele era că nu voia să datoreze aceste provincii mărinimiei Germaniei: dorea să le ocupe prin propriile-i forțe. Un alt motiv era că se temea că-i va fi greu să se înțeleagă cu Germania după ce aceasta va fi repurtat o victorie totală. Al treilea motiv era că voia să complice lucrurile destul pentru a menține Occidentul în stare de război și a amîna confruntarea finală dintre Germania și Rusia. Nervozitatea lui Stalin, dorința lui ca războiul să fie de lungă durată, făcea din el un partener nesigur. Aceasta l-ar putea duce să trădeze Germania înțelegîndu-se cu Anglia și America, poate chiar cu Japonia — sau poate doar la un șantaj, smulgîndu-le consimțămîntul pentru a anexa cîte o provincie în schimbul fiecărui milion de tone de petrol furnizate.

Naziștii aveau să spună: „Führerul a sacrificat deja Statele Baltice prieteniei cu Rusia, și acum sacrifică Basarabia și Bucovina. El nu va lăsa să cadă alte părți ale Europei în mîinile rușilor. El vrea să restabilească solidaritatea europeană pierdută de cînd au dispărut împărații germani din Evul Mediu."

După cotropirea Basarabiei de către Rusia, îi auzeam pe naziști vorbind despre „inevitabilul aranjament final cu rușii". Ceea ce nu însemna că toți îl vedeau în termeni de conflict militar. Economiștii și diplomații germani subliniau grija cu care rușii își respectau obligațiile din cadrul tratatului comercial și speranța lor să ajungă la o înțelegere pe cale diplomatică. Însă ceilalți germani, mai ales militarii pe care aveam să-i întîlnesc mai tîrziu, susțineau că o ofensivă începută cît mai repede posibil era mult mai de dorit. Ei spuneau: „O armată modernă este antrenată ca atleții. De ce să fie trimiși soldații la vatră și lăsați să se moleșească, permițînd între timp rușilor să se înarmeze? Acum este momentul."

În multe convorbiri cu militari germani de rang înalt despre un război cu Rusia, nu am întîlnit nici unul care să nu fi fost convins că vor cîștiga războiul, nici nu am găsit vreunul care să-și fi făcut vreo iluzie în ceea ce privește forța rușilor. La urma urmei, nu existau alte două armate care să se fi cunoscut mai bine în acești douăzeci de ani decît Reichswehr-ul și Armata Roșie. Într-un fel, cele două armate năpăstuite au crescut împreună după Tratatul de la Versailles. Ofițerii germani vorbeau cu respect de puterea de rezistență a soldatului rus, despre curajul său și indiferența sa față de moarte, despre echipamentul excelent al Armatei Roșii, despre dificultățile teritoriului. Niciodată nu am auzit pe vreunul din ei spunînd: „Această campanie va lua sfîrșit în trei săptămîni." Dar i-am auzit glumind: „În această campanie nu vom avea nevoie de generali. Chiar ofițeri mobilizați din rîndurile civililor vor face treaba." Era evident că nu prea aveau o părere bună despre conducerea Armatei Roșii.

Țelurile înțelegerii finale cu Rusia — sau scopul războiului așa cum îl vedeau nemții pe vremea aceea — erau în primul rînd următoarele: ținerea la respect a Armatei Roșii, singura armată de uscat ce se putea măsura cu Germania; stăpînirea economică a teritoriului rus pînă la fluviul Don care, indiferent de cuceririle germane în Apus, era, împreună cu Balcanii, partea realmente esențială a acelui „Grossraum german"; ajustări politice în interiorul Rusiei Sovietice, necesare pentru a înlesni organizarea economică; precum și ajustările necesare în politica externă a Rusiei pentru lichidarea Cominternului pe continentul european.

Acest program echivala de fapt cu lichidarea regimului sovietic, ceea ce la vremea aceea nemții nu voiau să admită. Ei spuneau doar că dacă Stalin s-ar lăsa condus de rațiune, totul s-ar putea rezolva în pace și prietenie. Poate că așa credeau ei atunci. Totuși, cîteva luni mai tîrziu, după vizita lui Molotov la Berlin, chiar diplomații și economiștii au început să pună deschis la îndoială posibilitatea unei soluții pașnice — desigur numai în conversații particulare. Căci din prima clipă, vizita lui Molotov a fost un fiasco

total. Se pare că Hitler și Ribbentrop au încercat să-i expună unele din ideile lor legate de Rusia, dar Molotov nici nu a vrut să asculte. De fapt, el voia chiar să se întoarcă imediat la Moscova. Nemții l-au obligat să rămînă, refuzînd să-i pună un tren la dispoziție. Amîndouă taberele au folosit șederea forțată a lui Molotov la Berlin pentru a netezi cît de cît primele neînțelegeri; nu încăpea însă nici o îndoială că, după această vizită, drumurile ruso-germane aveau să se despartă definitiv, despărțire începută o dată cu cotropirea Basarabiei de către Stalin.

6
Transilvania

...Ce portret extraordinar al puterii și slăbiciunii umane, dacă ar putea fi zugrăvit, portretul acestui geniu nerăbdător și neastîmpărat [Napoleon I], făcînd și desfăcînd fără încetare propria sa operă, împingînd națiunile și principii la disperare, nu atît prin ceea ce-i făcea să îndure, cît prin veșnica nesiguranță în care îi lăsa cu privire la ce ar mai putea face ca să-i înspăimînte.

TOCQUEVILLE

În iulie, naziștii de la Athénée Palace se făleau că „peste trei luni nimeni nu va mai vorbi de război. Totul se va fi terminat." E adevărat că niciodată, nici înainte, nici după ce am scris aceste rînduri, supremația germană nu atinsese asemenea culmi în lume, iar nemții nu au fost atît de siguri că nimic nu va putea rezista forțelor lor armate.

Pentru români, succesele militare germane întăreau pînă acum această convingere. Franța dispăruse de pe scenă. Nu mai rămăsese pe continent nici o armată care să poată relua lupta. Se spunea prin cafenele că în mod sigur Anglia va capitula sau, dacă nu va capitula, bombele germane o vor șterge de pe harta lumii și va fi invadată.

După cedarea lipsită de glorie a Basarabiei, s-a văzut fără posibilitate de tăgadă că România nu era în măsură să se opună vreunei mari puteri și că autodeterminarea națiunilor mici nu era decît o expresie fără sens. Sentimentul de capitulare totală față de Hitler s-a răspîndit pretutindeni. În Athénée Palace și în jurul lui forma un nor atît de dens încît l-ai fi putut tăia cu cuțitul. Obosită și dezgustată de ideea că este o mare putere, ceea ce nu era, România s-a hotărît să privească realitatea în față și aștepta cu ardoare ca Hitler să-i spună ce avea de făcut și cum; ea imita astfel tot ce făcuseră și alții în vara aceea pe întreg continentul european. Căderea Franței a însemnat apogeul a douăzeci de ani de promisiuni deșarte, după ce dăduseră greș toate încercările democrațiilor de a controla șomajul, inflația,

deflația, tulburările sociale, egoismul partidelor și multe altele. Europa era obosită, își pierduse încrederea în principiile după care se călăuzise pînă atunci, simțindu-se aproape ușurată cînd totul s-a terminat în așa fel încît să fie absolvită de orice responsabilitate. Freud scrie undeva că în subconștientul său omul tinde să fugă de lumină și să se întoarcă la căldura și siguranța pîntecului matern. Capitularea europeanului față de Hitler părea să fie expresia acestui dor după sînul matern. Hitler, gîndea Europa, era un om deștept — antipatic, dar deștept, care împinsese departe planul de întărire a țării sale. De ce să nu încercăm și noi să urmăm aceeași cale? Așa simțeau europenii în acea vară a anului 1940.

Ceea ce-i împingea spre supunere față de Hitler era neîncrederea oamenilor în libertate din cauza slăbiciunilor pe care le antrena și faptul că lumea se săturase de clasa conducătoare, iar clasa conducătoare se săturase de sine. Renumita coloană a cincea, în nenumăratele ei variante, nu era decît impulsul de circumstanță, asemănător cu efectul asupra seducției pe care îl are lumina unei lămpi potrivit îndreptate asupra unui divan.

Drapelul de pe acoperișul palatului mai atîrna încă în semn de doliu pentru pierderea Basarabiei cînd Carol al II-lea, temîndu-se de mișcările ungurilor sau bulgarilor sau de alte mișcări ale rușilor, a mai luat o măsură menită să-l împace pe Hitler: a renunțat la garanția oferită de britanici, care oricum nu era de nici un ajutor. Cîteva zile mai tîrziu, premierul liberal Tătărăscu, favorabil Aliaților, a fost înlocuit cu ministrul său de externe Ion Gigurtu, favorabil Axei.

Gigurtu, un om în jur de cincizeci de ani, avea părul și mustața cărunte, punîndu-i în evidență ochii mici foarte negri cu sprîncene stufoase, și purta monoclu. De profesie inginer, ajunsese directorul societății Mica, cea mai mare întreprindere minieră din România. Admirația sa pentru Germania izvorîse din admirația pe care o avea pentru realizările ei tehnice și economice. Același lucru se putea spune și despre Manoilescu, noul ministru de externe.

Manoilescu, bărbat înalt și înzestrat cu farmec intelectual, avusese un trecut politic destul de încărcat. La început fusese legat de partidul țărănist și contribuise mult la înapoierea lui Carol din primul său exil. În 1927, întorcîndu-se de la Paris după o întîlnire clandestină cu regele, el fusese arestat la graniță. La procesul de trădare care a urmat, cuvintele sale „Crima mea este că îmi iubesc țara mai presus de orice și că-l iubesc pe tatăl unui anumit băiețel cu ochi albaștri..." au făcut mare impresie asupra celor prezenți, și a fost achitat. Manoilescu, devenit apoi guvernator al Băncii Naționale, a fost primul economist balcanic care și-a însușit teoriile despre Grossraum și barter ale economiștilor lui Hitler, scriind cărți erudite despre rolul economiei în statul cooperatist.

Prin acești doi oameni, Gigurtu și Manoilescu, accentul noului cabinet era pus pe colaborarea economică totală cu Germania, ceea ce era foarte semnificativ. Dar lumea de la Athénée Palace se agita mai ales din cauza prezenței în noul cabinet a șefului Gărzii de Fier, Horia Sima, ca ministru al culturii.

Horia Sima avea treizeci și patru de ani, era mic de statură, tras la față, cu păr negru vîlvoi și ochi mici foarte pătrunzători. Semăna cu un revoluționar așa cum scrie la carte. Prieten cu Codreanu și unul din puținii supraviețuitori dintre intelectualii mișcării gardiste, petrecuse mai multă vreme în închisoare decît în libertate, și pînă la urmă reușise să se refugieze la Berlin. Se zvonea acum că Malaxa, prieten cu Carol și cu doamna Lupescu, îl convinsese pe Sima că a sosit momentul să se întoarcă în România. Marele industriaș manevrase întotdeauna pe eșichierul politic și-i finanțase mereu, în mod discret, pe gardiștii supraviețuitori. Fără îndoială, Carol își închipuia că introducînd în cabinet pe Horia Sima și pe alți cîțiva gardiști sau semi-gardiști mai mărunți, el imprima o nuanță convingătoare politicii sale de aliniere totală față de Axă.

Prima măsură luată de noul guvern a fost expulzarea inginerilor petroliști britanici, dintre care unii trăiseră în România vreme de douăzeci de ani; apoi a emis o serie de

decrete menite să-i împiedice pe englezi să-și vîndă acțiunile petroliere unor parteneri nedoriți de Germania. Nemții aflaseră că englezii intenționau să le vîndă rușilor. O altă serie de decrete dispunea excluderea evreilor din presă, teatru și administrația marilor societăți, în așteptarea organizării efective a noului partid unic și a redactării unui statut care trebuia să hotărască cine era și cine nu era evreu.

Fostele Excelențe din holul hotelului Athénée Palace comentau cu oarecare amuzament aceste legi noi. Lucrurile „scrise pe hîrtie" au o viață mai scurtă în România decît în orice altă țară, spuneau ei. După cîteva săptămîni, chiar și legile cele mai bune erau uitate sau își pierdeau eficacitatea pentru că toată lumea învățase cum să le ocolească. Așa era felul de a fi al românilor, spuneau Excelențele. Evreii, spuneau ei, aveau o importanță mult prea mare în viața economică a României pentru a fi eliminați de pe o zi pe alta. Pe deasupra, spuneau ei, cu toate că sîntem antisemiți, într-un fel nu putem trăi fără evrei. Un român nu are niciodată încredere în alt român. Numai unui evreu îi poate încredința micile lui afaceri necurate.

Însă evreii înșiși acordau mai multă importanță situației. Conducătorii antisemiți pretindeau că populația evreiască în România Mare se ridica la 2 000 000 de suflete; purtătorii de cuvînt ai guvernului o fixau la 1 200 000; iar evreii înșiși o evaluau la 900 000.[1] În orice caz, erau cîteva sute de mii de evrei prinși ca într-o capcană în România, chiar dacă, după cedare, trebuiau scăzuți vreo 250 000 de evrei din Basarabia și 120 000 de evrei din Bucovina.[2] Pericolul

---

1. Utilizînd date culese din surse ale evreilor din România în timpul cît a fost conducătorul Comunității Evreiești din România, Dr. Wilhelm Filderman a fost coautor al celui mai fiabil raport (1956) privind situația demografică a evreilor din România în timpul războiului, alături de figura centrală a statisticii românești (și consultant al U. S. Census Bureau), Sabin Manuilă. Această lucrare a fost republicată recent sub titlul *The Jewish Population in Romania during World War II* (Iași, 1994). (*N. ed.*)

2. R. G. Waldeck omite să scadă cei circa 160 000 de evrei rămași în părțile Transilvaniei cedate Ungariei în august 1940. (*N. ed.*)

la care erau expuși era mai mare decît în Europa centrală, pentru că poporul român, după polonezi, a fost întotdeauna poporul cel mai antisemit din Europa, gata să se dedea la pogromuri, mai ales dacă legea îi dădea mînă liberă. Toată ziua, în fiecare zi, în fața legației americane din strada Dionisie se formau lungi cozi de evrei care așteptau, sperînd în ciuda tuturor opreliștilor, să-și găsească un refugiu în America, deși cota-parte cuvenită românilor era completă pe mulți ani înainte.

În România, antisemitismul era o poveste foarte veche. Chiar liberalii din secolul al XIX-lea, Brătienii și Roseteștii, urmau o politică antisemită; scriitori eminenți și intelectuali ca Eminescu, Goga, Iorga și alții, erau înainte de toate și în chip fundamental antisemiți. Acest antisemitism era o reacție la faptul că evreii reușiseră să formeze o clasă de mijloc între boieri și țărani, și să creeze singura burghezie în România.

Fără a se bucura de drepturi civile, la începutul capitalismului românesc, între 1830 și 1880, cînd nu existau decît bănci și instituții de credit evreiești, evreii au exercitat un monopol financiar. Banca cea mai importantă, Marmoroș Blank et Co., banca Rothschild a Balcanilor, a finanțat tînărul regat român, precum și prima cale ferată și războiul româno-rus[1]. Numai în 1880 liberalii au reușit să înființeze un sistem național bancar, strîns legat de Banca Națională; însă sistemul bancar evreiesc s-a menținut puternic pînă la criza din 1931, cînd Banca Națională, guvernată de Manoilescu, a ajutat băncile creștine, dar a împins banca Marmoroș Blank la lichidare.

Una din ironiile istoriei este că victoria germană asupra României în 1916 a fost cea care a adus mai întîi evreilor egalitate deplină. Pînă atunci exista o „egalitate excepțională", concesie făcută lui Bismarck care a susținut cauza evreilor români la Congresul de la Berlin. Dar numai 2 000 de evrei — statisticile evreiești susțin că doar 700 — fuse-

1. Autoarea se referă probabil la războiul cu turcii din 1877–1878. (*N. t.*)

seră naturalizați în România din 1877 pînă la războiul mondial.

Imediat ce dominația germană asupra României s-a dezintegrat, bărbații de stat români s-au grăbit să abroge legile privind egalitatea promulgate de nemți. Însă, în 1919, sub presiunea Aliaților, de voie, de nevoie, ei au promulgat o lege a cetățeniei destul de mulțumitoare și astfel lupta de un secol a evreilor din Vechiul Regat pentru drepturi civice a luat sfîrșit și a început lupta lor pentru a păstra aceste drepturi. Pentru că sentimentele față de evrei au rămas aceleași. În momentul cînd noua Constituție română a intrat în vigoare, mișcarea antisemită națională a luat amploare. Atunci, dînd mîna cu bătrînul antisemit, profesorul Cuza, și-a făcut Codreanu debutul în politică.

Imediat ce a fost validată Constituția din 1923, s-a pornit o campanie pentru refuzarea cetățeniei române evreilor, ceea ce a convenit guvernului liberal al lui Ionel Brătianu și tuturor celorlalte guverne care au urmat. Prin fraude legale complicate, mii de evrei au fost șterși de pe listele de acordare a cetățeniei chiar înainte ca vremelnicul guvern Goga să fi proclamat, în 1933, legea de revizuire a cetățeniei evreilor, lipsind astfel aproape 225 000 de evrei de cetățenie. Această lege, cu toate că nu a fost niciodată abrogată, a afectat existența economică a evreilor mai puțin decît era de așteptat, pentru că, după cum spuneau Excelențele, „ceea ce era scris pe hîrtie" avea viață scurtă în România și putea fi ușor ocolit dacă ungeai pe cine trebuia. Era greu numai pentru cei care nu aveau bani destui pentru acest *bacșiș*[1].

Antisemiții români nu adoptaseră încă teoria antisemitismului rasial. Concepția lor antisemită era economică și religioasă. Reproșul cel mai frecvent adresat evreilor era „Madame" Lupescu și intermediarii evrei.

După părerea antisemiților români, intermediarii evrei construiseră un sistem diabolic pentru a-i robi pe țărani. Iar Lupeasca ar fi fost iertată poate mai ușor dacă ar fi fost

1. În românește, în original. (*N. t.*)

copilul natural al vreunei femei de stradă, dar de religie ortodoxă. Originea ei evreiască însă nu avea cum s-o combată. Poporul român se simțea umilit de faptul că regele își părăsise regina lui legiuită pentru o evreică. Acum aruncau asupra ei vina tuturor nenorocirilor care se abătuseră asupra țării, și considerau că întreaga seminție evreiască era răspunzătoare de existența doamnei Lupescu.

În această atmosferă de capitulare rușinoasă și de ură superstițioasă se pregătea scena pentru alte dezastre și mai mari. Înainte ca arșița verii să fi trecut, Carol mai cedase încă 57 178 kilometri pătrați din teritoriul țării. România Mare se redusese acum aproape la proporțiile de dinainte de război.

Într-adevăr, așa cum era de așteptat, cedarea Basarabiei a fost îndemnul dat Ungariei și Bulgariei de a-și ridica pretențiile asupra Transilvaniei și Dobrogei, alte felii întinse și fertile ale României Mari. Lupta pentru aceste teritorii a început cu adevărat în iulie, cînd contele Teleki și contele Czaki, oameni de stat maghiari, au plecat fără veste la München pentru a se întîlni cu Hitler. La auzul acestei știri, românii, inclusiv cei de la Athénée Palace, și-au ieșit din fire la gîndul că ungurii se întîlneau singuri cu Hitler și că nu era nimeni de față care să prezinte versiunea românească a litigiului. Apoi, ca în toate tragediile clasice, a urmat o clipă de răgaz, cînd lucrurile au părut să se îndrepte. Ungurii l-au văzut pe Hitler și au plecat — și nu s-a întîmplat nimic. Timp de 48 de ore fiecare piccolo din hotel, fiecare coafeză de la Ionică coaforul, toată lumea din holul Athénée Palace-ului spuneau că, în realitate, Führerului nu-i plăceau ungurii și că i-a trimis înapoi cu mîna goală. Mai mult ca sigur, adăugau ei cu optimism, Hitler era mult prea ocupat cu planurile de invazie a Angliei ca să-și mai piardă vremea cu Balcanii.

Acest optimism a fost însă de scurtă durată. La 26 iulie, oamenii de stat români au fost convocați la Salzburg, unde Hitler și Ribbentrop le-au pus în vedere să se consulte imediat cu ungurii și cu bulgarii și să găsească o soluție la problemele lor frontaliere. Cineva care a fost de față mi-a spus

că întîlnirea între Gigurtu și Manoilescu și Führer a decurs destul de civilizat. Hitler s-a arătat binevoitor și răbdător, ascultînd cu atenție, fără să promită nimic, afirmînd însă că nu-l interesa politica balcanică, ci numai economia balcanică. A aruncat chiar o privire fugară pe documentele aduse de români, dar le-a respins cu o mișcare indiferentă a mîinii, spunînd: „Ajungeți mai întîi la o înțelegere cu ungurii și cu bulgarii. În ceea ce privește viitorul, am idei mai bune pentru voi decît tot ce-mi puteți arăta aici."

Rezultatele la care s-a ajuns la Salzburg i-au înfuriat pe românii sătui de a se juca de-a marea putere și resemnați la ideea să se supună hotărîrii paterne a lui Hitler. Dar Hitler a refuzat să ia o hotărîre și a aruncat răspunderea asupra românilor care s-au simțit păcăliți. L-am întrebat pe conte care putea fi planul lui Hitler în această chestiune, căci românii și ungurii lăsați de capul lor nu vor ajunge niciodată la o înțelegere. Contele a replicat cinic că nimeni nici nu se aștepta la așa ceva. Führerul voia numai să dea de lucru celor din Balcani pînă va veni momentul să dicteze el însuși soluția.

Un înalt funcționar nazist de la Ministerul de Externe, tocmai sosit de la Berlin, vedea lucrurile altfel. Cu un suspin, mi-a spus: „Atîta timp cît se va negocia, nu se va trage." „Cine să tragă în cine?", l-am întrebat eu, iar el răspunse: „Ungurii în români."

Am întrebat iar: „Dar de ce nu le spuneți ungurilor să aștepte pînă după război?"

„O, nu, spuse înaltul demnitar semeț, noi nu vrem să facem pe dădaca întregii Europe!"

Asta m-a făcut să intuiesc pentru prima dată că diplomația nazistă nu era atît de inteligentă pe cît crezusem. Germania era *obligată* să facă pe dădaca Balcanilor dacă dorea să-și îndeplinească țelul principal: liniște în sfera aprovizionării cu materii prime. Pentru o putere ca Germania nazistă, care-și așezase dominația asupra Europei prin dictatură și totalitarism, era o mare greșeală să cadă dintr-o dată într-o politică de *laisser aller*. Însă așa se prezenta politica germană în România, orice ar fi gîndit lumea.

Pe măsură ce am văzut felul cum naziștii tratau pretențiile revizioniste ale ungurilor și ale bulgarilor față de România în decursul săptămînilor și lunilor următoare, felul meu de a vedea metodele naziștilor s-a schimbat. Pînă la întrevederea de la Salzburg, credeam că naziștii aveau un plan pentru fiecare fază a stabilirii ordinii noi în Europa, planuri care așteptau în dosare momentul să fie folosite. Or, observam acum că lucrurile nu stăteau așa. Naziștii nu plănuiau atît, cît încurcau lucrurile. Ei aveau poate o idee foarte clară despre cum va fi pînă la urmă noua ordine, dar cert este că, pe parcurs, ei improvizau foarte mult. Ei lăsau la întîmplare faze întregi, încurcau și experimentau, luau hotărîri după inspirația momentului, reveneau asupra lor și urmau alte căi. Lucrul pe dibuite pare că nu era un atribut specific imperialismului britanic, ci latura umană a oricărui imperialism. Nici măcar eficiența și conștiinciozitatea nemților nu erau în stare să se măsoare cu infinitele capricii ale vieții și ale omului, și să facă față dinamicii neașteptate a cuceririlor. Era un gînd dătător de speranță.

În România, felul nemților de a încurca lucrurile funcționa astfel: germanii aveau un model foarte amănunțit pentru organizarea economică a țării, model pe care-l urmau cu sfințenie; însă planul lor politic era doar un apendice la acest plan economic. „Liniște în sfera aprovizionării cu materii prime în timp de război" era ideea călăuzitoare, precum și „Oricare guvern puternic care să poată organiza această liniște". Însă germanii nu puneau nici o rîvnă și se contraziceau în strădaniile lor de a realiza această liniște. Cert este că cea mai proastă metodă de a realiza țelul lor era să dezbine întreaga țară, discreditînd astfel pe oricine era la putere.

În vederea realizării liniștii în sfera aprovizionării cu materii prime, singura diplomație sănătoasă a Germaniei ar fi fost să se străduiască să pună întreaga chestiune a pretențiilor revizioniste maghiare și bulgare la păstrare pînă după război. Atunci, noua ordine a lui Hitler oricum ar fi făcut ca frontierele de stat să devină nominale și ar fi lipsit întreaga problemă de toată patima pe care o trezea acum

în inima popoarelor. Însă germanii nu au făcut acest efort. Ei au lăsat problema cea mai delicată a Balcanilor să-și urmeze cursul la timp nepotrivit, și, de aici, încurcătura.

Nu era nimic strălucit în felul în care orbecăia diplomația germană surprinsă la fiecare cotitură de evenimente care luau formele cele mai neașteptate. Chiar cei mai înfocați admiratori ai Führerului trebuiau să recunoască că celebrul al șaselea simț al lui Hitler nu se manifesta în România, dar dacă cineva atrăgea naziștilor atenția asupra risipei implicate în aspectele materiale, emoționale și psihologice ale metodei lor, ei replicau cu dezinvoltură: „O, noi ținem întotdeauna dinainte socoteală de erori și calcule greșite."

Dar nu acesta era motivul pentru care felul lor de a zăpăci lucrurile nu ieșise prea prost. Adevărul era că nimic nu poate să iasă prost pentru cel care deține monopolul puterii — atîta timp cît îl deține.

Patima care înconjura problema revizionismului teritoriilor românești era centrată mai ales asupra Transilvaniei. Nimeni nu-și prea ieșea din fire pentru sudul Dobrogei, anexat de România după războiul balcanic din 1913 mai ales din motive strategice. Carol ar fi putut ceda acest teritoriu de 7 753 kilometri pătrați, cu o populație de 380 000 de oameni, fără să-și piardă prea mult din reputație, de n-ar fi fost inima Reginei Maria păstrată în castelul de la Balcic. Regina fusese fermecată de această regiune, unde mormintele sciților formau mici „tumuli" așezați de-a lungul întinselor cîmpii pustii, unde prin sate se mai ridicau minaretele moscheielor, iar tătăroaicele cu șalvari își mai acopereau gura potrivit obiceiului islamic. Regina Maria își construise la Balcic un mic palat, cu terase și o grădină în stil englezesc, care cobora pînă la țărmurile Mării Negre. Vîntul sălbatic de deșert și căldura soarelui strălucind ca în Africa făcea ca semințele aduse din Anglia să încolțească și să înflorească în mărimi și culori întîlnite numai în basme. Dar pe lîngă dragostea ei pentru aceste meleaguri, nu era singurul motiv pentru care regina dorise ca inima ei să rămînă aici. În ciuda slăbiciunilor ei, frumoasa regină avusese pentru România Mare o ambiție nemăsurată. Cu simțul

ei pentru gesturi simbolice, ea voise ca, prin această ultimă dorință, să-și oblige urmașii să nu renunțe niciodată la Balcic și la provincia din jur. Cînd a murit, în 1938, regina nu și-ar fi putut închipui că doi ani mai tîrziu, în 1940, frica, slăbiciunea și defetismul îi vor întuneca țara în așa măsură încît familia ei nu se va mai gîndi să se lupte pentru pămîntul căruia îi încredințase inima, ci se va pierde în discuții sterile, unde să o mute.

În contrast cu Dobrogea, Transilvania era adevărată dinamită. Tratatul de la Trianon atribuise Transilvania României, în 1920, și această provincie reprezentase cea mai strălucită pradă pe care România o cîștigase din războiul mondial. În ciuda faptului că Transilvania aparținuse Ungariei din 1868 și monarhiei austro-ungare încă din 1690, Puterile Aliate au justificat transferul Transilvaniei către România prin marea minoritate românească care trăia în Transilvania.[1]

Ungaria nu a recunoscut niciodată Tratatul de la Trianon, și timp de douăzeci de ani nu a dat voie ungurilor sau altcuiva să uite nedreptatea tratatului. Pe clădirile oficiale din Ungaria drapelele au rămas coborîte în bernă în semn de doliu în toată această perioadă, iar capii familiilor unguresti spuneau „Nem Nem Soha" (ceea ce înseamnă „Nu, niciodată nu ne vom supune Dictatului de la Trianon") cînd se așezau la masă să-și mănînce gulașul. Cînd Hitler a început să-i obișnuiască pe clienții berăriilor de la München

1. Recensămintele austriece și ungare au fost amîndouă de acord că românii erau populația cea mai numeroasă din regiune și forma o majoritate cel puțin relativă. A se vedea de ex. Sabin Manuilă, *Studii asupra demografiei istorice a României* (Cluj, 1992), ed. Ioan și Sorina Bolovan. Transilvania a făcut parte din monarhia habsburgică cu baza la Viena din 1690 pînă în 1867, cînd Imperiul s-a scindat în monarhia dualistă austro-habsburgică. Era regiunea în care populația originară românească s-a format din amestecul trupelor romane și coloniști cu populația dacă indigenă, între secolele al doilea și al șaselea după Cristos. Vezi Kurt Treptow, *A History of Romania* (Iași: The Centre for Rumanian Studies, 1997). (*N. ed.*)

cu expresia „cătușele de la Versailles", propaganda ungară purtase deja pînă în colțurile cele mai îndepărtate ale lumii protestele ungurilor împotriva încătușării de la Trianon. Ungaria a fost astfel prima țară învinsă ce a făcut fără încetare o politică revizionistă de care s-a ținut fără a accepta nici un compromis.

Cînd în cele din urmă Adolf Hitler s-a ridicat la putere și succes pe valul politicii sale revizioniste împotriva Tratatului de la Versailles, el a devenit campionul firesc al tuturor pretențiilor revizioniste rezultate din războiul mondial, iar ungurii se așteptau ca el să-i susțină în anularea Tratatului de la Trianon imediat ce el însuși va reuși să anuleze Tratatul de la Versailles. La dezmembrarea Cehoslovaciei în 1938 și 1939, Hitler a recuperat pentru Ungaria 11 960 kilometri pătrați de teritoriu. Dar mai era de cîștigat premiul întîi: premiul întîi era Transilvania.

Din nefericire, nu exista nici o soluție echitabilă la chestiunea Transilvaniei în termeni de frontiere de stat. Minoritatea românească era în mare parte așezată în apropierea graniței cu Ungaria, iar grupuri mari din minoritatea maghiară erau răspîndite în interiorul țării, în părți pe care ungurii înșiși nu puteau spera să le capete înapoi. Nici o rectificare de frontieră nu putea aduce o pace mulțumitoare între Ungaria și România. Ar fi fost deci rezonabil ca toată chestiunea să fie amînată pînă după război. Cu autoritatea necontestată de care se bucura Hitler acum, o atare amînare ar fi fost ușor de acceptat. De altfel, nici o explicație nu putea răspunde satisfăcător la întrebarea de ce Hitler nu a recurs la această amînare.

Nu se întrevedeau decît două motive care ar fi putut explica acest capitol curios al diplomației naziste: unul era că, pentru Hitler, Tratatul de la Trianon era din punct de vedere emoțional atît de strîns legat de Tratatul de la Versailles, încît revizuirea acestuia a devenit pentru el o obligație simbolică, mai importantă decît oricare altă considerație de ordin practic. Al doilea motiv, care-l întărea probabil pe primul, era lipsa de încredere crescîndă a lui Hitler în Carol.

Din prima zi petrecută la Athénée Palace am constatat că regele Carol al României era o figură extrem de controversată printre germanii aflați la București. Unii gîndeau că, în pofida doamnei Lupescu, a lichidării gardiștilor, a trecutului său favorabil Aliaților și a lealității sale îndoielnice față de Axă, Carol era singura persoană în stare să țină în frîu nestatornica turmă a românilor. Toți nemții care cunoscuseră scena românească pe o perioadă mai lungă de timp erau în favoarea lui Carol — Dr. Fabricius, doamna von Coler, foștii bancheri, industriașii și oamenii de afaceri germani din București. Ei afirmau că regele era singurul om care putea să mențină unitatea României, că era maleabil pentru că era corupt și că se va produce un vid dacă ar fi forțat să plece. Dar naziștii înverșunați și ceilalți germani care nu cunoșteau încă România nu vedeau în Carol decît duplicitatea unui om detestat de poporul său, care nu putea fi de nici un folos pentru „Vaterland"-ul lor.

Acest al doilea grup începuse să cîștige teren asupra primului, tocmai cînd ziariștii străini telegrafiau rapoarte despre hărțuiala totalitaristă a noului guvern Gigurtu, la care erau supuși englezii și evreii. Însă mai presus de toate, felul în care Carol se servea de totalitarism era acela care îl făcea suspect chiar față de germanii care-l susțineau. Erau toți de acord că regele era departe de a-și pune toată rîvna în totalitarism. Cea mai bună dovadă pentru ei era întemnițarea generalului Antonescu, singurul bărbat care, după părerea lor, putea forma mult doritul guvern de mînă forte, și faptul că regele nu renunțase la detestata camarilă care-l înconjura în zilele cînd era pentru Aliați și-i ucidea pe gardiști. Mai erau Urdăreanu, Moruzov, șeful poliției secrete, Marinescu, șeful poliției. Chiar Gheorghe Tătărăscu, fostul premier favorabil Aliaților, tot mai venea la dejun la Palat. Și mai era Lupeasca, aflată, germanii erau siguri de acest fapt, pe lista de plată a înțelepților Sionului.

Într-un sistem de dictatură personală, repetau nemții, nu contau decît regele și anturajul său imediat, și aceștia erau mai germanofobi ca oricînd. Pentru ei, cabinetul favorabil Axei al lui Carol nu era decît o fațadă, o combinație

artificială de grupuri diverse care se supravegheau unii pe alții și își anulau reciproc influența. Încercările de ultimă oră ale lui Carol de a-l împăca pe Hitler păreau tot atît de nesatisfăcătoare pentru nemți. În ziua în care inginerii petroliști englezi au fost expulzați din România, Dr. Neubacher se exprima sarcastic: „Lipsa de menajamente cu care Carol îi tratează acum pe englezi arată cum ne-ar fi tratat pe noi dacă am fi pierdut." Iar față de noua legislație antisemită, reacția negativă a germanilor a fost aproape comică. O deiudaizare a României de pe o zi pe alta, protestau ei, ar dezorganiza întreaga economie a țării. Germanii lăsau să se înțeleagă fără înconjur că puritatea rasei românești îi interesa mai puțin decît buna funcționare a mașinăriei economice.

Ziariști germani mi-au spus că la 12 iulie Carol l-a chemat pe atașatul militar german și pe cel al aerului, cerîndu-le să-l roage pe Hitler să trimită o misiune militară la București. Ideea lui Carol era desigur să-i sperie pe unguri, pe bulgari și pe ruși în suficientă măsură ca să nu pună la cale cotropirea altor teritorii. Nemții s-au simțit ultragiați: „De ce s-ar bate oamenii noștri pentru Carol, care nici măcar nu crede că noi vom cîștiga războiul, dar încearcă numai să ne ducă cu vorba pînă la victoria englezilor?" întrebau ei.

Totul părea de foarte prost augur pentru Carol și adeseori cînd mă uitam la palatul său alb, mă întrebam dacă va mai fi aici ca să vadă anexa terminată.

În toiul acestor evenimente, Edith von Coler a fost rechemată în Germania. Pe la mijlocul lui iulie, un comunicat al Casei Regale a anunțat că doamna von Coler a fost primită în audiență de rege. S-a spus apoi de către unii că această audiență (obținută fără știrea Dr. Fabricius) a fost cauza dizgrației care se abătuse asupra ei. Oricare ar fi fost motivul, ea și-a luat rămas bun de la noi cîteva zile după aceea, spunînd că pleacă numai pentru cîteva săptămîni. Dar, după o pauză, adăugă: „Se pare că șefii mei de la Berlin nu mai au nevoie de mine aici. S-ar putea să nu mă mai întorc." Alte comentarii nu a făcut, dar părea deprimată.

Proprietarul de ziar care semăna cu Haile Selassie o mîngîie pe mînă: „*Ma chère*, spuse el, aș vrea ca România să devină protectorat german cu d-ta ca Führer."

Doamna von Coler făcu o grimasă ca și cum ar fi fost gata să izbucnească în plîns. Apoi schiță un surîs, ne strînse mîna și plecă. Soarele lumina părul ei blond și opalele verzi purtate la urechi.

„Sper, mărturisi Negusul, că *chère Edith* nu va fi internată într-un lagăr de concentrare. Nu-ți arde de glumă cînd pierzi orice sprijin într-o țară totalitară." „Dar de ce și-a pierdut sprijinul?" am întrebat eu.

„Pentru că a fost prietenă cu cine nu trebuia: cu regele, cu Malaxa, cu Tătărăscu, Gafencu, Brătianu, Maniu."

„Dar o vreme prietenia cu ei a adus foloase Germaniei, căci doamna von Coler a reușit să-i desprindă pe acești oameni de francezi."

„Da, dar acum sînt pe ducă. Iar dușmanii Edithei vor spune că s-a învîrtit mereu printre anti-naziști, anti-gardiști și internaționaliști." Negusul își scutură bărbuța ascuțită și spuse: „Nu spuneți nimănui, dar rechemarea Edithei înseamnă amurgul zeilor și mai ales amurgul lui Carol."

Dacă musafirii de la Athénée Palace erau aproape cu totul lipsiți de informații în aceste zile cînd evenimentele se desfășurau atît de repede, cei din afară se pierdeau în desișul conjecturilor și zvonurilor celor mai contradictorii. Ziarele nu pomeneau nimic de viitoarele negocieri cu Ungaria și Bulgaria, nici măcar că fuseseră întreprinse în urma insistențelor lui Hitler. Îngropate printre rapoarte lungi despre invincibilitatea Axei, apăreau din cînd în cînd scurte declarații oficiale cum că toate zvonurile despre noi cedări de teritorii erau minciuni sfruntate... Se pare că niciodată o criză nu a fost manevrată cu mai puțină minte ca aceasta.

Sute de oameni au fost internați în lagăre de concentrare, învinuiți de a fi răspîndit știri false. Majoritatea erau evrei și comuniști, însă vreo cîțiva dintre cei mai plăcuți reprezentanți ai marilor familii românești, care aveau obiceiul să se așeze în holul hotelului cu ziariștii străini, au fost ridicați de poliție în timp ce-și luau aperitivul în hol.

În toate prăvăliile de pe Calea Victoriei puteai auzi zvonuri alarmiste, anume că Hitler făcuse România cadou lui Stalin; că Hitler promisese Transilvania lui Carol cu condiția să trimită pe Lupeasca în străinătate; că ungurii erau deja pe cale să intre în Transilvania și bulgarii în Dobrogea, și că Hitler transforma în protectorat ceea ce rămînea. Cu toate că lipseau cu desăvîrșire comunicatele oficiale, cele neoficiale circulau peste tot. Erau memoriile lui Maniu care protesta împotriva oricărui fel de negocieri. Maniu însuși era transilvănean și problema trezea în el o patimă deosebită. Unele memorii erau contrasemnate de Gheorghe Brătianu și de alți liberali de seamă, precum și de fruntași ai partidului țărănesc. Ei susțineau că nici o palmă de teritoriu românesc nu trebuia cedată fără luptă.

„Dar dacă vă luptați cu ungurii și cu bulgarii, vor veni rușii și vă vor înghiți", spunea un corespondent străin unuia din acești fruntași.

Acesta răspunse cu amărăciune: „Mai bine ar fi ca toți românii să fie uniți sub steaua sovietică decît să trăiască despărțiți într-un Ostraum[1] dominat de Hitler."

Această declarație făcută de un bărbat de stat român liberal, care fusese întotdeauna mai potrivnic rușilor decît germanilor și care părea în ultimul timp să se fi resemnat cu colaborarea cu Germania, era uluitoare. Însă românii erau atît de disperați de perspectiva pierderii provinciei lor îndrăgite, încît orice soluție, chiar anexarea totală de către Rusia, părea preferabilă. Ceea ce arăta în ce măsură, doar prin desfășurarea problemei Transilvaniei, diplomația germană a pierdut bunăvoința bărbaților de stat români.

Apoi, deodată, guvernul român a hotărît să trezească interesul mondial pentru perspectiva românească asupra chestiunii Transilvaniei, și i-a poftit pe ziariștii străini să facă o excursie în zona disputei din jurul frontierei româno-ungare. Avînd în vedere că timp de douăzeci de ani ungurii s-au străduit să influențeze străinătatea în favoarea

1. Spațiu răsăritean. (*N. t.*)

lor, efortul de ultimă oră al românilor părea zadarnic. Dar se știe că cei ce au sînt mai nepăsători în privința propagandei decît cei care rîvnesc la bunul vecinului.

Grupul de ziariști care a plecat în vagonul de dormit al trenului de Cluj la 15 august 1940 se compunea în mare majoritate din americani, cărora li s-au alăturat cîțiva elvețieni. Ziariștilor germani nu li s-a permis să participe la excursie pentru că s-ar fi putut interpreta că Germania avea vreun interes în Transilvania într-un moment cînd Berlinul prefera să se țină deoparte. Italienii au urmat exemplul nemților, iar englezii și francezii nu au fost poftiți. Americanii s-au prezentat in corpore.

Ideea care stătea la baza excursiei era să ne dovedească că cea mai mare parte a populației din această zonă de frontieră era românească și că ungurii locuiau numai în orașe. Noi știam bine acest lucru, pentru că în ultimele două săptămîni înainte de plecare, fusesem bombardați cu hărți de tot felul, care arătau distribuția ungurilor, a germanilor și a românilor în Transilvania. Și chiar dacă am fi întîlnit unguri, sentimentele noastre tot nu s-ar fi schimbat pentru că, de fapt, eram toți de partea românilor, pentru că ne plăcea țara și oamenii și pentru că eram împotriva ordinii mondiale înjghebate sau propuse de Hitler. Cu toate acestea, domnii de la Ministerul român al Propagandei nu ne-au slăbit nici un moment din ochi și au descurajat orice inițiativă personală. În fiecare mașină, unul din acești domni ne inunda neîncetat cu propagandă și asculta conversațiile noastre.

Nu ne opream în orașe decît peste noapte; orașele fiind populate cu precădere de unguri, erau considerate ca teren primejdios. În schimb, circulam cu orele printr-o regiune foarte frumoasă, străjuită de munți, și treceam prin sate românești, ceea ce ar fi fost foarte plăcut dacă drumurile nu ar fi fost atît de proaste. Nu se vedea rezultatul milioanelor de lei ce ni se spunea că au fost investite în drumuri, și nu era de mirare dacă în Transilvania corupția fusese atît de mare încît, cu cîteva luni înainte, toți prefecții civili fuseseră înlocuiți cu prefecți militari.

La fiecare cîteva sute de metri drumurile erau blocate cu baricade din sîrmă ghimpată și bîrne de lemn, și soldații ne opreau. Soldații arătau cumsecade și vorbeau puțin, și păreau destul de nemîncați, pentru că ceea ce se întîmplase cu banii pentru șosele se întîmplase și cu banii pentru hrana soldaților: se opriseră undeva între Ministerul de Finanțe și locul de destinație.

Am trecut prin multe sate românești și ne-am oprit aproape în toate. Țărani în haine de sărbătoare se adunau în jurul mașinilor și strigau: „Trăiască Președintele Roosevelt!"[1] Ca atare, cei de la Ministerul Propagandei doreau să credem că ovațiile erau spontane.

Fostele Excelențe de la Athénée Palace și toți cei care iubeau România îmi spuseseră mereu că nu trebuie să judec țara după oamenii pe care-i întîlneam la București, pentru că cei care contau erau țăranii. Și așa era. Țăranii români erau într-adevăr frumoși în felul lor uscățiv, cu trăsături de medalie pe fețele lor arse de soare, foarte diferiți de domnii cu fețe puhave de la oraș. Munceau din greu și îndurau sărăcia cu resemnare; ochii lor erau blînzi și încrezători ca ai unor copii.

Ceea ce-mi plăcea mai mult era să-i văd lucrînd în lanurile de floarea-soarelui, mișcîndu-se încet în cămășile lor groase albe de pînză, printre înaltele flori de aur, zîmbindu-ne de departe. Zîmbeam și noi și strigam „Sănătate!"[2] Și am fi dorit să nu mai fie niciodată război sau vreo altă tulburare care să-i îndepărteze pe acești oameni de lanurile lor.

Am constatat în această excursie că țăranii transilvăneni, chiar și ungurii, erau foarte mulțumiți de cîrmuitorii lor români. Prin reforma agrară, 540 000 de țărani fără pămînt fuseseră împroprietăriți și ei se temeau că-l vor pierde dacă treceau la unguri. Deoarece, nu numai că în Ungaria nu se făcuse nici o reformă agrară, dar ungurii au anulat

1. În românește, în original. (*N. t.*)
2. În românește, în original. (*N. t.*)

reforma agrară în regiunile din Cehoslovacia pe care le-au căpătat în 1938 și 1939.

Ungurii din orașe formau un grup nemulțumit și ursuz, relațiile dintre intelectualii unguri și autoritățile românești fiind deosebit de proaste. Ungurii așteptau *Ziua cea Mare*, cînd Transilvania va redeveni ungurească. Numeroasa populație evreiască din Transilvania se găsea în nefericita situație de a trebui să aleagă între antisemitismul românesc și antisemitismul maghiar, și preferau antisemitismul maghiar. Dat fiind că fuseseră coloana vertebrală a simpatiilor promaghiare timp de douăzeci de ani, evreii își închipuiau acum că antisemitismul unguresc nu va putea fi la fel de rău ca cel românesc.[1] Ungurii, argumentau ei, erau un popor prea puțin numeros pentru a putea umple tot spațiul pe care voiau să-l cucerească. Ei nu puteau reuși aceasta decît asimilînd alte minorități. Astfel, prin puterea obișnuinței, ungurii își vor schimba politica antisemită și-și vor relua vechiul obicei de a-și maghiariza propriii evrei. Cu toate că era îndoielnic că așa se vor petrece lucrurile în Europa de Est dominată de Hitler, era evident că recenta legislație antisemită din România cu siguranță nu putea fi în avantajul evreilor din Transilvania.

Am auzit multe povești cumplite despre metodele de maghiarizare aplicate de unguri în timp ce erau la putere în Transilvania. Un român mi-a spus că atunci cînd mama sa a vrut să-l înscrie la liceu, directorul i-a spus: „Cum, un tînăr român? Nu are nevoie să meargă la școală. Să se ducă să păzească porci." Cert este că ungurii făcuseră românilor viața foarte grea, în timp ce românii erau mai îngăduitori.

---

1. Ceea ce s-a dovedit a fi o tragică eroare de calcul, deoarece regimul unguresc a trimis aproape 90 000 de evrei din nordul Transilvaniei să moară în lagărele de concentrare germane, în timp ce au fost mulți care s-au refugiat în România. A se vedea Sabin Manuilă și Wilhelm Filderman, *The Jewish Population in Romania during World War II* (Populația evreiască în România în timpul celui de-al doilea război mondial) (Iași, 1994), și Eva Heyman, *The Diary of Eva Heyman* (Jurnalul Evei Heyman) (Ierusalim, 1974). (*N. ed.*)

Însă mai speriați chiar decît românii de perspectiva dominației ungare erau germanii transilvăneni, care purtau toți costume din gabardină neagră, croite pe corp, cu cizme înalte, foarte asemănătoare cu o uniformă de șofer, costumul ce-l purtaseră cînd se așezaseră în Transilvania în secolul al XVIII-lea. Erau convinși că nimic mai rău nu li se putea întîmpla decît să cadă sub legile maghiare. Din cauza Bisericii romano-catolice, principalul instrument de maghiarizare, explicau nemții, ei erau mult mai expuși la maghiarizare decît românii ținuți deoparte prin crezul lor ortodox. Nenumărați germani se topiseră complet în națiunea maghiară, dar de data aceasta ei se declarau hotărîți „să lupte la cuțite pentru *Volkstum*-ul[1] lor". Tinerii germani spuneau că nimic nu le-ar fi fost mai pe plac decît să se lupte cu ungurii.

„Ce veți face dacă Führerul vostru va hotărî ca județul vostru să treacă la Ungaria?" l-am întrebat pe unul din germanii de frunte din Transilvania.

„Nu pot să cred că Führerul ne va face așa ceva, răspunse el. Dar bineînțeles, adăugă după un timp de gîndire, ce vrea el, asta vom face, dar ar fi cel mai mare rău ce ni s-ar putea întîmpla."

Era evident că germanii din Transilvania nu aveau nici un litigiu cu românii. Îi detestau pe unguri, dar mai întîi de toate erau germani.

Bărbați de stat transilvăneni, printre care rezidentul regal Tătaru, prieten cu Maniu, se exprimau cu amărăciune: „Noi avem doi dușmani, Budapesta — și Bucureștiul." Ei voiau să se lupte pentru Transilvania, de ar fi doar pentru a-și salva onoarea și respectul neamului lor. Dar în sinea lor simțeau că regele se va eschiva din nou.

În timp ce noi traversam Transilvania cu mașina, o delegație ungară militară și diplomatică se întîlnea cu o delegație română la Turnu Severin, pe Dunăre. Această întîlnire era menită doar să-i facă pe plac lui Hitler; în realitate, între oferta românilor și pretențiile ungurilor era o diferență ca

1. Naționalitate. (*N. t.*)

de la cer la pămînt, încît baza pentru negocieri era nulă. Ungurii cereau aproape 60 000 de kilometri pătrați (din 62 229), iar Valer Pop, delegatul român, el însuși transilvănean, întîmpină această cerere uluitoare cu o vagă ofertă de schimb de populație și teritoriu proporțional cu surplusul ungar. Au urmat cîteva zile de tocmeli fără rezultat și negocierile s-au întrerupt.

După o ultimă ședință, în care amîndouă părțile au căzut de acord că nu au găsit nimic asupra căruia se puteau înțelege, delegații români s-au simțit foarte mulțumiți, pentru că „au arătat ei ungurilor" că nu erau dispuși să cedeze. Dar nu s-au simțit multă vreme mulțumiți. Cînd au telefonat la București pentru a raporta întreruperea negocierilor, regele, furios, le-a spus că negocierile trebuiau reluate cu orice preț. Astfel, românii au fost obligați să se ducă la diplomații unguri și să-i roage să reia negocierile. Ungurii, fără nici un menajament pentru români, au declarat că, de data aceasta românii vor trebui să vină în Ungaria, și duși au fost.

Două zile mai tîrziu, Ribbentrop și contele Ciano i-au convocat pe oamenii de stat români și maghiari la Viena. De data asta, toți s-au gîndit, ușurați, că în sfîrșit problema va fi rezolvată o dată pentru totdeauna și, lucru destul de curios, românii erau deosebit de bine dispuși față de această perspectivă. În ciuda faptului că se alăturaseră Axei cu numai cîteva săptămîni înainte, ei se simțeau parteneri acceptați definitiv, care vor fi tratați ca atare. Și chiar germanii admiteau că pretențiile etnice ale românilor se vor adapta mai bine în Noua Ordine a Führerului decît pretențiile revizioniste pătimașe ale ungurilor. Germanii, spuneau ei, nu voiau ca spațiul românesc să se micșoreze prea mult și se înțelegeau mai bine cu românii mai pașnici decît cu ungurii care erau mereu ofensați pentru că nu erau ca germanii și germanii ca ungurii. Germanii credeau că românii vor fi obligați să cedeze cîteva județe de la graniță, în nici un caz cei 60 000 de kilometri pătrați pretinși de unguri.

Nimic nu părea să tulbure liniștea românilor pînă vineri 30 august. În după-amiaza aceea l-am întîlnit pe

Dr. Neubacher care arăta foarte palid. Îmi spuse că Hitler hotărîse că românii vor trebui să cedeze 45 000 kilometri pătrați din Transilvania.

Am spus: „Doamne, cum vor primi această veste?"

Dr. Neubacher dădu din umeri și păru deprimat. „Crede-mă, spuse el, totul este pentru mine la fel de neașteptat ca pentru orișicine. După cîte știu, Ribbentrop s-a dus la Viena cu propunerea ca românii să cedeze patru județe de la graniță. Ceva ce încă nu știu trebuie să se fi întîmplat în ultimele patru zile."

Dacă decizia de la Viena a provocat un șoc pînă și nemților, din disperarea românilor se putea isca orice. Toată noaptea de joi spre vineri candelabrele din sala cea mare a palatului lui Carol au stat aprinse, în timp ce un șir lung de limuzine aștepta din nou în curtea palatului. Nimeni nu s-a simțit îngrijorat în noaptea aceea, pentru că din cauza cenzurii toată lumea credea că s-a adunat Consiliul de Coroană pentru a delibera asupra propunerilor venite de la Viena. Nu știa nimeni că nu erau propuneri de nici un fel.

Se pare că Ribbentrop și Ciano nici nu s-au îngrijit să treacă prin procedura de arbitraj, ci au pus în fața ungurilor o propunere care nu admitea nici o discuție, iar românilor le-a dat un ultimatum în sensul că trupele germane, ungare și rusești se vor pune în mișcare dacă nu acceptau arbitrajul în termen de șase ore.

Astfel, în acea noapte de joi spre vineri, Consiliul de Coroană a dezbătut acceptarea sau refuzul destinului hotărît de Hitler. A fost o ședință dramatică. Ieșit din minți de disperare și umilință, cu ochii injectați de sînge și cu frumosul său păr blond răvășit, încercînd să-și stăpînească nervii cu whisky, regele vorbea de sinucidere. Cu întreaga sa siguranță de autocrat pierdută, incapabil să-și adune gîndurile și încă și mai puțin în stare să ia o hotărîre, zdrobit de primul impact al dezastrului care lovea România și dîndu-și seama de propria sa vină, căuta ajutor pe lîngă întristații săi consilieri ale căror sfaturi le nesocotise de atîtea ori — oameni cinstiți ca Maniu care-l adusese la putere și

căruia i se rupea inima pentru pierderea Transilvaniei, ceilalți fruntași transilvăneni care cereau intrarea în acțiune și bărbații de stat mai în vîrstă care văzuseră ridicarea României Mari.

Dar nici un ajutor moral nu putea veni de la ei în această oră întunecată. S-a spus mai tîrziu că Patriarhul a ținut o cuvîntare înflăcărată împotriva acceptării condițiilor de la Viena. La fel a procedat și bătrînul profesor Cuza. Era ceva patetic în acest „măreț apostol" al antisemitismului european care avusese o părere atît de bună despre „Marele Führer al Marelui Reich German" ca realizator al celor mai îndrăznețe vise antisemite ale sale și care acum trebuia să-l urască pe Hitler pentru că-i sfîșia țara în bucăți. Bineînțeles, Maniu s-a pronunțat în favoarea luptei pentru Transilvania. De aceeași părere erau și majoritatea celorlalți politicieni mai în vîrstă care văzuseră ridicarea României Mari. Pentru acceptare erau însă Gheorghe Tătărăscu, fostul premier favorabil Aliaților, detestat de germani, precum și militarii care erau de față. Ei știau că armata română nu era în stare să lupte. Pentru acceptare era și tatăl lui Codreanu, care participa la Consiliul de Coroană ca reprezentant al mișcării gardiste, prin tradiție favorabilă Axei. Gheorghe Brătianu, care fusese odată campionul apropierii germano-române și care ar fi votat cu siguranță împotriva acceptării condițiilor de la Viena, era mobilizat și nu a putut ajunge la timp la București pentru a asista la Consiliul de Coroană. Alți doi politicieni transilvăneni care ar fi votat de asemenea împotriva acceptării, nu au putut veni. S-a votat pentru acceptare cu o foarte mică majoritate.

Toate acestea s-au aflat mult mai tîrziu. În cursul zilei de vineri totul era senin. Ziarele nu spuneau nimic despre ceea ce se desfășurase la Viena, iar lumea care trecea prin fața palatului observa lungul șir de limuzine fără presimțiri sumbre.

Noaptea de 30 august a fost deosebit de plăcută, călduroasă, dar se simțea o adiere de toamnă. În acea noapte, românii au aflat de hotărîrea de la Viena, cu năpraznică iuțeală, prin radiourile german și ungar. Șocul asupra

națiunii a fost înspăimîntător. În seara aceea luam masa în grădina care prelungea salonul verde. Era multă lume, dar se vorbea în șoaptă și lipsea orice animație. Străinii erau serioși, iar românii plîngeau fără să se ascundă. Chiar și chelnerii, călîți de cîte văzuseră în viața lor, aveau ochii roșii.

Nimeni nu vedea cum putea arbitrajul de la Viena să contribuie la îndreptarea nedreptății de la Trianon. Părea o hotărîre de o nedreptate strigătoare la cer, care nu rezolva nimic, lipsită de imaginație, sterilă, fără umbra unei idei de organizare. Nu putea să iasă de aici decît o nemulțumire generală împotriva Germaniei, umplîndu-i pe români de amărăciune și lăsîndu-i pe unguri tot nemulțumiți. Era una din deciziile care te făceau să te îndoiești dacă Hitler avea într-adevăr calitățile necesare ca să creeze o nouă ordine. Dacă avea, această primă tentativă nu le punea în evidență. Arbitrajul de la Viena nu era întru nimic mai bun decît tot ce rezultase din Tratatul de la Versailles. Posomorîți, dar fără să se pronunțe, la fel recunoșteau și germanii. Ei dădeau de înțeles că Ciano îi forțase mîna lui Ribbentrop, pentru că italienii au fost întotdeauna favorabili ungurilor și purtau pică românilor care cooperaseră în sancțiunile împotriva Italiei. Aceasta însă era o slabă explicație. Ribbentrop nu era omul care să se lase îmbrobodit de Ciano pînă la a-și schimba planurile.

Mai tîrziu în aceeași noapte un diplomat german a dat o explicație care părea mai plauzibilă. Verdictul de la Viena, a spus el, a fost consecința imediată a unei încercări de ultimă oră făcută de Carol pentru a încheia o alianță militară cu Rusia — bineînțeles împotriva Germaniei — prin trimisul său de la Moscova. Ribbentrop a fost informat de Molotov de încercarea de șantaj a lui Carol scurt timp înainte de plecarea sa la Viena și, în cele din urmă, a fost convins de lipsa congenitală de lealitate a lui Carol; astfel, Germania a hotărît în ultimul moment să-i facă lui Ciano pe plac și să atribuie ungurilor partea leului în Transilvania.

Era într-adevăr o explicație, dar era greu de imaginat că regele era atît de prost și de disperat ca să încerce să-l înșele

pe Hitler în acest moment atît de critic. Însă cînd m-am prezentat cu această versiune la cenzură, ea a trecut cu modificări minore. Cenzorul a spus cu amărăciune: „Nu importă dacă știrea este adevărată sau dacă provine numai din propaganda germană. Arată că Axa a vrut să-l pedepsească pe rege și că noi, poporul, trebuie să suferim pentru greșelile sale." Ura care mocnea de mult împotriva lui Carol nu mai putea fi reținută nici chiar de funcționarii săi.

După cină, în noaptea aceea, piața își reluase aspectul de criză. Lumea se aduna iar între statuia de bronz a lui Carol I și porțile palatului, observînd candelabrele aprinse în sala cea mare de la primul etaj și curtea plină cu limuzinele miniștrilor și consilierilor Coroanei. De data aceasta era o mulțime înfuriată străbătută de ofițeri, preoți și comuniști care o întărîtau împotriva „trădării Axei". Circulau comentarii prin această mulțime, și era interesant să constați cum, de pe o zi pe alta, lovitura cumplită pe care o suferiseră din partea lui Hitler a făcut ca mulți români să-și schimbe părerea și să nu mai creadă în posibilitatea ca el să cîștige războiul. În timp ce, doar cu cîteva zile înainte, ei credeau că învingerea englezilor nu mai era decît o chestiune de cîteva săptămîni, acum chiar oameni apropiați de Garda de Fier spuneau: „Nemții nu par să facă mari progrese cu atacurile lor aeriene asupra Angliei." Sau: „Hitler trebuie să cucerească România pentru că nu poate cuceri Anglia." Mai erau și cei care spuneau că nu merita să-ți ieși din fire pentru arbitrajul de la Viena pentru că românii sigur că vor recăpăta totul foarte repede înapoi de la britanici.

La Brașov, în Transilvania, Gauleiterul Hühnlein se înapoiase în aceeași zi de la Berlin pentru a asista la cursele de automobile; o mulțime înfuriată i-a smuls de pe mașină steagul cu svastică și l-a călcat în picioare.

Gigurtu și Manoilescu, delegații români, s-au întors de la Viena sîmbătă. Manoilescu a ținut una din cuvîntările cele mai stranii rostite vreodată de un bărbat de stat într-un moment de cumpănă. A vorbit despre „ceasurile cumplite petrecute la Viena" ca și cum s-ar fi văzut confruntat cu

capul Gorgonei dar nu a îndrăznit să-l descrie. A spus că acceptarea verdictului fusese inevitabilă, fără să spună de ce. Și a învăluit evenimentele care au precedat verdictul într-un mister încă și mai adînc, admițînd că negocierile de la Salzburg nu-l lăsaseră să prevadă o astfel de lovitură. După ce a terminat, toată lumea a rămas convinsă că regele încercase să-l șantajeze pe Hitler, poate printr-o tentativă de încheiere a unei alianțe cu Stalin, și astfel răsturnase tot planul. Așa se face că furia poporului împotriva lui Hitler și Mussolini s-a întors cu toată intensitatea asupra lui Carol și a camarilei.

La ora cinci după-amiază, duminică, a avut loc în piață o demonstrație de protest împotriva cedării Transilvaniei. Un număr mare de studenți, cărora li s-au alăturat oameni de toate vîrstele și clasele sociale, strigau: „Nu vrem să cedăm Transilvania! Dați-ne Transilvania înapoi! Jos cu trădătorii care au vîndut România! Îl vrem pe Maniu!" Rectorul universității a ținut o cuvîntare, urmat de cîțiva politicieni liberali și de fruntași ai partidului țărănesc. Toată lumea plîngea! Românii plîng ușor. Deodată s-a produs o comoție și jandarmii au început să strige și să împingă mulțimea. Prefectul a venit în persoană împreună cu o companie pe care am luat-o drept un grup de tancuri, un fel de monștri amenințători de culoare albastră ca cerul, ale căror boturi erau îndreptate asupra mulțimii. Un domn de la Ministerul Propagandei m-a apucat de braț și m-a tras repede de cealaltă parte a pieței tocmai cînd „tancurile" au început să arunce puternice jeturi de apă. În mai puțin de un minut, piața se golise; nu-mi puteam reprezenta unde a dispărut lumea atît de repede.

Domnul de la Ministerul Propagandei s-a uitat înapoi și a spus cu amărăciune: „*Așa* își arată guvernul român curajul."

7
Regele

În toate vremurile, regii au fost jucăria propriilor lor pasiuni și a intrigilor tuturor celor destul de apropiați de ei pentru a le descoperi părțile slabe și destul de dibaci și de răi ca să-i înșele.

WIELAND

Ionică, salonul de coafură și cosmetică de la Athénée Palace, cu alămurile sale strălucitoare și liniile moderne ale meselor de coafat, seamănă cu holul, barul și restaurantul hotelului în „négligé". Acolo ai ocazia să-l vezi pe atașatul militar preferat, un agent al Gestapoului sau cîte un petrolist internațional, așezați la rînd, fără guler, înfășurați în prosoape, cu clăbuc pe față, arătînd departe de ce va fi produsul finit. Iar ei te văd tocmai cum nu te prinde bine, cu părul ud stînd țeapăn în jurul capului sau cu bigudiuri.

La Ionică, toaleta bărbaților se făcea la parter, în timp ce doamnele erau coafate sus la galerie. Oglinzi peste tot și nici o perdea. Astfel încît, cu capul plecat pe spate asupra chiuvetei, puteai observa în oglindă cum se cănea mustața vreuneia din bătrînele Excelențe și, alături de el, cum era bărbierit un fost ministru plenipotențiar al vreunei țări sud-americane care se ocupa acum cu contrabandă de droguri și valută, scoase și introduse în România pe pașaportul său diplomatic. Fetele de la Ionică erau toate foarte frumușele și știau pe de rost toate secretele și intrigile din București, în cadrul cărora aveau ele însele cîte un rol; se presupunea că fiecare dintre ele lucra pentru una sau alta din polițiile secrete; dat fiind că toți diplomații străini și soțiile lor, precum și toată lumea bună din București mergeau la Ionică, locul era foarte potrivit pentru a reține atenția serviciilor secrete.

Jacqueline, fata roșcovană care-mi spăla părul, în timp ce-mi freca energic pielea capului cu săpun, întrebă: „Doamnă, credeți că domnul Popescu va putea rămîne în continuare?"

Toată lumea știa cine era domnul Popescu. Popescu, un nume tot atît de răspîndit în România ca Jones în Statele Unite, era porecla dată de români lui Carol al II-lea. Dacă se ivea vreo dificultate, s-ar fi putut pretinde că era vorba de oricare dintre numeroșii domni Popescu.

„Popescu trebuie să plece, iar *ea* trebuie trasă pe roată", continuă Jacqueline vărsîndu-mi peste gît apă prea fierbinte.

De vinerea trecută, de cînd au aflat de verdictul de la Viena, bucureștenii de toate profesiile erau înfuriați împotriva regelui și a doamnei Lupescu. Era prea multă încordare în aer, o încordare pătimașă care iradia ură și răzbunare și teama de mai rău. Eram într-o marți, după fatidica zi de vineri; în holul de la Athénée Palace pariurile erau de trei la unu împotriva domnului Popescu. Dar existau fluctuații. Se spunea că germanii erau pentru menținerea lui pe tron, dar după ce-l vor pedepsi bine.

Jacqueline îmi înfășură un prosop în jurul capului și șopti: „Va fi o revoluție dacă nu pleacă imediat. Nu se poate să-și bată joc de popor în așa hal!"

Mă conduse la o masă unde mă aștepta Monsieur Robert, cel mai bun coafor de la Ionică. Se spunea la Athénée Palace că Monsieur Robert era în realitate un colonel german deghizat, implantat la Ionică de serviciul secret al armatei germane — un zvon căruia făptura sa neobișnuit de înaltă și coloritul său blond îi conferea pondere, dar de care erai dispus să nu ții seama pentru că, oricît de remarcabilă era armata germană, ar fi fost improbabil să poată produce un coafor atît de iscusit ca Monsieur Robert.

„Doamna a văzut articolul din *Universul*?" întrebă Monsieur Robert în timp ce învîrtea bucliițe, aplecat asupra mea. În jurul nostru aparatele de uscat bîzîiau intens, dar trebuia totuși să fii foarte prudent. Am dat din cap — nu era nevoie să întreb despre ce era vorba. Editorialul din

ziua precedentă era în mintea tuturor, un articol sălbatic impotriva lui Carol, care pomenea de zece ani de corupție, necinste și incompetență care au dus la prăbușirea țării. Și *Universul* era cotidianul oficial. Lumea spunea că generalul Antonescu însuși dictase articolul. Generalul, închis de Carol la Bistrița, fusese eliberat după arbitrajul de la Viena.

Dar acest articol era nimica toată pe lîngă un manifest pe care Monsieur Robert îl strecurase între paginile revistei *Vogue* la care mă uitam. Semnat de Horia Sima și distribuit pe la toate cazărmile, manifestul îl trata pur și simplu pe Carol drept un trădător a cărui duplicitate provocase dezastrul de la Viena. Felul în care încercase Carol să încheie un tratat militar de alianță cu Stalin era descris în amănunt. Numele doamnei Lupescu figura precumpănitor alături de calificativele cele mai puțin măgulitoare. Era un apel vădit la revoltă!

Monsieur Robert spuse: „Doamnă, sînteți gata să intrați sub cască", și-mi potrivi aparatul deasupra capului. În timp ce lucra, trecu un domn care se înclină politicos. „Domnul Barbu Ionescu, șopti Monsieur Robert. Cum o fi văzînd el lucrurile acum!"

Barbu Ionescu, care părea să aibă în jur de cincizeci de ani, avea o față galbenă foarte ridată și gura largă a unui *bon viveur* obosit. Avea o ținută de o eleganță ușor demodată, dar dezinvoltă. De sub uscător îl observam cum se așază la o masă de manichiură. Mă întrebam și eu ce putea fi acum în mintea acestui om care finanțase exilul și înapoierea lui Carol.

În anii douăzeci și începutul anilor treizeci, Barbu Ionescu era un om foarte cunoscut prin capitalele europene și ocupa mult loc în evenimentele sociale de la Bruxelles, Paris și Londra. „Un român bogat", spunea lumea îmbulzindu-se în primitoarea sa casă. Era căsătorit cu o franțuzoaică de familie bună și avea o fiică frumoasă care își făcuse deja din copilărie un renume de călăreață desăvîrșită. Pe vremea aceea, puțină lume își mai aducea aminte cum făcuse Barbu Ionescu avere, iar el era prea mîndru

ca să povestească. S-a întîmplat așa: într-o zi, într-un restaurant din Soho, un grup de clienți mai pretențioși s-au plîns de calitatea cafelei; un umil spălător de vase s-a oferit să le facă o cafea cum nu mai gustaseră niciodată. Spălătorul de vase era Barbu Ionescu, care servi în ziua aceea o cafea turcească deasă și dulce așa cum o știa el din România. Rețeta lui Barbu a făcut senzație. Iubitorii de cafea s-au repezit în Soho. Barbu a fost ridicat la rangul de chelner, a devenit apoi gestionar și pînă la urmă asociat al firmei. Foarte repede „cafeaua Ionescu" a devenit o marcă comercială în toată Anglia. El a extins restaurantul din Soho, apoi a înființat un lanț de restaurante în care se servea „cafeaua Ionescu".

Cu averea agonisită mulțumită cafelei, Barbu s-a lansat în alte afaceri rentabile, devenind într-un timp uimitor de scurt un om bogat cu un domeniu la țară și ambiții politice. Aceste ambiții, precum și o adorație romantică pentru regele său exilat, l-au îndemnat să-și ofere sprijinul lui Carol care trăia atunci la Paris cu doamna Lupescu. Carol și Lupeasca erau ca și ruinați; atunci au început să locuiască cu lunile împreună cu familia Ionescu la Londra și Bruxelles, iar mai tîrziu într-un mic castel amenajat de Barbu pentru ei în Belgia.

Guvernul român a aflat curînd că la reședința lui Ionescu din Anglia Carol îi primea în secret pe emisarii lui Maniu, și a fost de-a dreptul alarmat de interesul subit manifestat de Barbu Ionescu pentru aviație. Agenții guvernului român prinseseră de veste că la aerodromul de la Croydon, Ionescu avea un avion mereu pregătit pentru decolare. Aceasta nu putea să însemne decît un singur lucru, gîndeau pe drept cuvînt membrii guvernului român: avionul era menit să-l ducă pe Carol înapoi la București. Presat de Regina Maria, guvernul englez l-a sfătuit pe Carol să părăsească Anglia. Astfel, Carol a fost nevoit să plece în Franța și, în cele din urmă, să zboare spre România de la aeroportul Le Bourget.

Se spunea că sumele cheltuite de Barbu Ionescu pentru finanțarea exilului lui Carol și înapoierii sale în România

s-ar fi ridicat la cîteva milioane de dolari. Oricum, aceste cheltuieli, la care s-au adăugat cîteva insuccese financiare, au ajuns să-l ruineze pe Barbu Ionescu. Carol nu s-a gîndit niciodată să-i restituie banii. În schimb, i-a conferit un Ordin onorific, o înaltă decorație românească deținută doar de unsprezece persoane.

Barbu Ionescu, soția și fiica sa au plecat să trăiască la București, sperînd că la umbra tronului se va întîmpla ceva care să le amelioreze soarta. Într-adevăr, cîtva timp, Barbu intra la Carol cînd voia, rămînîndu-i prieten devotat, în cadrul primei camarile, acea în capul căreia se afla bine cunoscutul Puiu Dumitrescu. Barbu a fost lăsat apoi în voia soartei, conform modului în care Carol și Lupeasca s-au descotorosit de cei mai mulți din prietenii lor.

În cazul lui Barbu Ionescu, ei aveau însă o scuză. Barbu, acum sărăcit, a comis mai multe greșeli de tact. Mai întîi a vîndut un ceas pe care i-l dăruise Carol, unei persoane dubioase care s-a lăudat apoi prin tot orașul, pretinzînd că primise ceasul direct de la rege. Barbu a mai folosit prietenia sa cu regele în eforturile disperate de a se pune iar pe picioare în afaceri. În sfîrșit, a început să scrie biografia lui Carol.

Istoria acestei biografii este tipic românească. Guvernul a autorizat redactarea cărții la care a început să colaboreze un ziarist englez. Lucrarea a fost chiar finanțată de guvern. Dar, în același timp, secretara celor doi autori era pe statele de plată ale Ministerului de Interne și, bineînțeles, fără știrea lui Barbu, aducea o copie a fiecărui capitol subsecretarului de stat de la Interne, Titeanu. Așa cum prevăzuse Titeanu, se pregătea o carte de senzație. Primul capitol se numea „Căsătorie și dragoste" și trata despre prima căsătorie a lui Carol cu Zizi Lambrino. Al doilea capitol era intitulat „Căsătorie fără dragoste" și privea mariajul lui Carol cu Regina Elena. Al treilea capitol „Dragoste fără căsătorie" era povestea lui Carol și a doamnei Lupescu. În acest moment, Titeanu a intrat în acțiune, a confiscat toate copiile, a expediat pe coautorul englez în Anglia și, după o percheziție în casa lui Barbu, a ridicat tot ce era legat

de prietenia familiei Ionescu cu regele și cu „Duduia", anume scrisori, fotografii, bijuterii, bibelouri.

Barbu nu a înțeles niciodată prea bine ce displăcuse în biografia regală și, în pofida lipsei de gratitudine a lui Carol, continua să-l adore, nu-i dorea nici un rău și nu l-a șantajat niciodată, așa cum bănuiau oamenii. El considera că povestea de dragoste a lui Carol era foarte frumoasă, iar coautorul său, care cunoștea piața engleză, îi spusese în fiecare zi că această carte va fi un „best-seller". Ce putea oare să nu fie în regulă? În schimb, ceea ce nu a putut obține din prietenia și gratitudinea lui Carol, Ionescu a obținut din teama acestuia de a fi pus într-o lumină supărătoare. Barbu a primit în sfîrșit o modestă pensie și o mică slujbă într-o fabrică de lădițe a lui Malaxa. Și, din cînd în cînd, Maiestatea Sa întreba cu multă bunăvoință cum îi merge. Gratitudinea nu se număra printre însușirile lui Carol.

N-am aflat niciodată ce era scris în horoscopul lui Carol, dar trebuie să fi avut o hartă astrologică deosebit de interesantă dacă se putea potrivi cu imaginea unui rege înzestrat în cel mai înalt grad cu toate calitățile care i-ar fi hărăzit un destin regal reușit, și în același timp toate slăbiciunile care au făcut din domnia sa un fiasco total. Regele Ferdinand, tatăl său, l-a descris odată astfel: „Carol este un băiat foarte bun, chiar foarte inteligent. Dar e ca șvaițerul: are prea multe găuri."

Calitățile lui Carol ar fi putut face din el un rege foarte bun: prima dintre ele era sîngele moștenit, căci se trăgea din cei mai mari suverani și din cele mai vestite familii regale din Europa: Regina Victoria a Angliei, țarul Rusiei Alexandru al II-lea și Hohenzollernii. În al doilea rînd, unchiul său, Carol I, îi dăduse o educație care să-l pregătească cu adevărat să devină rege. În al treilea rînd, avea o minte foarte ageră și cultivată și o curiozitate intelectuală neștirbită de prejudecăți, rară la un prinț moștenitor. Cînd, în timpul exilului său, Carol s-a văzut înconjurat de artiști și scriitori, dorința sa firească de a învăța și a înțelege i-a încîntat pe acești oameni, care îndeobște nu purtau prea

mare interes unor prinți balcanici în exil. Citea foarte mult, aprofundînd cu migala care-i venea de la sîngele său de Hohenzollern. Era surprinzător de bine informat asupra tendințelor intelectuale ale lumii occidentale. Exilul, cu toate vicisitudinile sale, i-a lărgit orizontul.

Nu încape îndoială că în 1930, în timp ce cobora cu avionul din ceruri asupra României Mari, el avea sincera speranță că va fi un bun rege pentru poporul său. Cînd a sosit la București, arătînd ca un semizeu, înalt, zvelt, elegant, fermecător de amabil, poporul său a uitat de divorțul său de Regina Elena și de detestata sa metresă evreică pentru care își părăsise soția. Atît de mare a fost bucuria și ușurarea românilor de a-și fi redobîndit prințul lor de vis, încît erau în stare să cadă în genunchi în praf înaintea lui. Doar cîțiva ani mai tîrziu, lumea era atît de sătulă de el încît de-abia îndrăznea să se arate pe străzi fără o gardă de nădejde. Slăbiciunile sale, numeroasele „găuri din șvaițer", anulau efectul bunăvoinței, inteligenței, puterii sale de muncă și farmecului său personal considerabil încă.

Cu toate că era primul rege Hohenzollern născut în România, Carol nu a scăpat de straniul destin care lovea în România această dinastie în esență germană — soarele arzător și cerul mereu albastru ce li se urca tuturor la cap. Ei nu se puteau adapta. În tot ce făceau, săreau peste cal, mai cu seamă în privința setei lor de bani. Toate cele trei generații de Hohenzollern au fost stăpînite de patima bogăției și, pe lîngă asta, erau neînchipuit de zgîrciți, Carol mai mult ca ceilalți.

Slăbiciunile majore ale regelui, în afară de extraordinara sa sete de bani cuplată cu o zgîrcenie nemaipomenită, erau un temperament de o suspiciune și o invidie violente, o urmă de cruzime și de lipsă de lealitate care se dezvoltau cu exuberanță în climatul bizantin al intrigilor de palat de la București. Pentru poporul român, o singură persoană întruchipa aceste slăbiciuni. Era Elena Lupescu, care timp de mai bine de cincisprezece ani împărtise destinul lui Carol.

Cînd, în 1930, Maniu și aliații săi l-au chemat pe Carol înapoi, ei au pus o condiție — ca doamna Lupescu să

rămînă în străinătate și ca legătura să fie curmată o dată pentru totdeauna. Carol a încuviințat solemn; apoi, spre groaza conducătorilor care plănuiseră lovitura, Lupeasca a ieșit, așa-zicînd, din bagajul lui Carol. Această rupere a pactului solemn i-a înstrăinat pe cei mai fervenți susținători ai săi și a marcat începutul perioadei de izolare crescîndă a regelui.

Poporul accepta această stare de lucruri și mai greu. Lumea sperase că Regina Elena și Carol se vor împăca și vor trăi fericiți de-acum înainte. Dar Regina Elena a plecat jignită, lăsînd cale liberă celeilalte Elene.

Elena Lupescu — Duduia pentru rege — fusese o fată foarte frumoasă, cu păr roșcat, o piele albă de magnolia, mîini fine, un chip destul de plăcut dar lipsit de grație. Din lipsă de bani sau lipsă de gust, sau poate din lipsă de amîndouă, în primii ani ai legăturii sale cu Carol se îmbrăca prost și fără imaginație. Lucrurile însă s-au schimbat. Mai tîrziu, eleganța și rafinamentul ei au compensat spulberarea primei tinereți. Avea grijă ca, prin dietă, să-și mențină silueta și se zvonea că vărul ei prin alianță, profesorul Voronoff de la Viena, îi operase picioarele pentru a le subția. Se îmbrăca cu rafinament, purta mai ales rochii negre de la Chanel, rochii care puneau în valoare albeața pielii și văpaia părului ei. Se spunea că telefona în fiecare zi de la București croitoreselor, modistelor și corsetierelor de la Paris. Bucureștenii adăugau că aceste convorbiri se făceau pe linia telefonică a palatului, deci pe spezele poporului.

Se povesteau multe în București despre felul cum se întîlnise Carol cu Duduia. Unii spuneau că ea îl țintise de fapt pe regele Ferdinand, dar că în schimb a fost ochită de Carol. După altă versiune, Carol a întîlnit-o la o petrecere ofițerească pe vremea cînd era măritată cu un obscur locotenent din armată. Versiunea cea mai controversată arăta că favoritul Reginei Maria, atotputernicul prinț Știrbey, l-a aruncat pe Carol în brațele doamnei Lupescu pentru a-l discredita în ochii poporului. Sau cel puțin că făcuse dintr-o aventură banală un scandal public care avea să ducă la exilul lui Carol. Din cea mai fragedă tinerețe, Carol

îl ura pe Știrbey, iar acesta știa că în momentul cînd Carol va deveni rege, se va purta fără menajamente cu el și cu familia sa. Știrbey avea deci motive serioase să dorească să scape de el.

Dar partea cea mai interesantă a poveștii este că întîlnirea a putut avea loc, atît de mare era prăpastia între acest fiu al celui mai nobil sînge al Europei și o fiică a ghetoului de la Iași. Bunicul doamnei Lupescu din partea mamei era un rabin din Basarabia. Tatăl ei trecea drept un mic meseriaș sau un mic misit de bijuterii; era foarte sărac pînă ce fiica lui a devenit doamna de Pompadour a României. El trăise la București pînă acum cîțiva ani, iar fiica lui îl vedea în fiecare zi. Pentru a-i face pe plac, cei din camarilă trebuiau și ei să-i facă vizite. Cînd venea vorba de fiica sa și de Carol, papa Lupescu spunea „copiii", ca și cum ar fi fost vorba de fiica și de ginerele său. Cînd și-a dat seama de ura care o înconjura, ofta și spunea: „N-ar trebui învinovățită copila din cauza anturajului pe care este nevoită să-l suporte."

Se spune că Lupeasca era supărător de lipsită de educație, dar Carol, cu tendința pedagogică moștenită de la Carol I, era foarte fericit să joace rolul lui Pygmalion. Doamna Lupescu era ambițioasă. În timpul exilului, învață limbi străine și tot ce trebuie să știe o doamnă. A adoptat maniere potrivite cu înalta societate, a devenit calmă și rezervată, tăcută și atentă. Nu a dovedit niciodată vreo aplecare pentru viața intelectuală și artistică, acesta fiind poate unul din motivele pentru care conversația și înfățișarea ei erau lipsite de orice urmă de farmec, de cea mai mică *douceur*[1]. O altă explicație ar putea fi faptul că era pe de-a întregul concentrată asupra propriei ei făpturi, ceea ce excludea orice interes pentru tot ceea ce nu ținea de persoana ei. Spus pe scurt, doamna Lupescu era o persoană destul de anostă.

Doamna Lupescu aducea într-un fel cu „La Païva", o celebră femeie întreținută a Parisului secolului al XIX-lea,

1. Dulceață. (*N. t.*)

așa cum au descris-o frații Goncourt în jurnalul lor. În vremea aceea, La Païva era o femeie rece, destul de antipatică, care nu mai avea decît rămășițele unei mari frumuseți. Ea stîrnise uimirea fraților Goncourt mărturisind că, la o cotitură a vieții ei, se închisese timp de doi ani într-o odaie fără să facă nimic altceva decît să-și concentreze voința asupra destinului pe care și-l dorea. S-ar părea că doamna Lupescu era o astfel de femeie. Cu toate acestea, prietenii ei spuneau că era bună și maternă cu regele, creînd o atmosferă prietenoasă și *gemütlich*[1] în mica ei vilă de cărămidă roșie din Aleea Vulpache. Aceasta însă nu era în contradicție cu firea ei; regele era ea însăși.

Detestată cum era de poporul român, Lupeasca nu era niciodată cu adevărat izolată. Erau întotdeauna destui oameni de stat și diplomați care știau unde le era interesul: mai erau și cîteva persoane din înalta societate care îi umpleau zilele. Prim-miniștri și generali, cîteva doamne din lumea mare și chiar unii ambasadori străini se prezentau cu doleanțele lor în casa din Aleea Vulpache. Numai cîțiva, precum generalul Antonescu și prințesa Alexandrina Cantacuzino, o tratau de sus. Pînă în urmă cu cîteva luni, doamna Lupescu lua masa de seară la ministrul Franței, Adrien Thierry, și în cîteva puține case românești. Aceasta se întîmpla rareori pentru că ea petrecea aproape toate serile cu regele. De cînd cu asasinarea legionarilor, nu se mai ducea la teatru sau la cină la Capșa — devenise prea periculos. Casa ei era păzită zi și noapte, dar nu era adevărat că se ducea să-l vadă pe Carol ascunsă într-o camionetă și că intra și ieșea din palat pe ușa din dos, nici că avea vreo dublură. În ultimul timp a locuit multă vreme la palatul Cotroceni al defunctei Regine Maria, sau într-unul din conacele de la țară ale lui Carol, iar regele venea la ea mai des decît se ducea ea la el. De cînd cu criza basarabeană, Carol nu o scăpa din ochi și doamna Lupescu locuia cu el la palat. În vara aceea, viața ei nu mai făcea doi bani și nici

1. Caldă. (*N. t.*)

o societate de asigurare nu ar fi acceptat să-i încheie o poliță pe viață.

Doamna Lupescu nu vorbea niciodată cu Carol despre politică. Indirect însă, prin Urdăreanu (și înaintea lui prin Puiu Dumitrescu), influența ei era omniprezentă. Ea discuta cu Carol despre unii sau alții și, avînd o fire bănuitoare și nestatornică, transfera impresiile ei favorabile sau defavorabile asupra regelui, care era neîncrezător din fire, accentuînd astfel o periculoasă slăbiciune de caracter a suveranului. Prin însăși prezența ei în viața regelui, doamna Lupescu tindea să-l izoleze. La începutul domniei sale, el a încercat s-o impună la curte ca *maîtresse en titre*, cum făcuse Ludovic al XV-lea cu madame de Pompadour. Lupeasca apărea la palat la festivități oficiale, dar Carol nu a putut s-o impună nici prietenilor Reginei Maria și nici acelora ai Reginei Elena. Rezultatul a fost că regele nu mai primea aproape deloc. Curtea regală mai exista cu numele, dar nu mai erau baluri, recepții sau concerte la palat ca pe vremea lui Ferdinand și a lui Carol I. Din ce în ce mai mult, regele se mulțumea cu un ceremonial restrîns, cu reuniuni între bărbați, cu membrii Consiliului de Coroană, înalți demnitari, ofițeri, și, din cînd în cînd, cu diplomați străini.

Această lipsă de reprezentare socială a slăbit prestigiul regal în sînul societății românești obișnuită cu o viață strălucită de curte asupra căreia domnea frumoasa Regină Maria. Înalta societate s-a retras din jurul unui rege care refuza să fie capul și centrul ei, iar vidul din jurul lui Carol se mărea din zi în zi.

Regele a început să trăiască exclusiv cu doamna Lupescu și cu bine cunoscuta camarilă, și, deși numele componenților camarilei se schimba, funcțiile erau mereu aceleași: un mareșal al Curții, un membru al cabinetului care se pricepea s-o măgulească pe Duduia, un șef al poliției secrete, precum și inevitabilii proaspăt îmbogățiți. Era adunarea cea mai coruptă și mai lipsită de scrupule care s-a străduit vreodată să stoarcă sîngele poporului în umbra tronului, căci România fusese întotdeauna cîrmuită de o camarilă mai curînd decît de partide politice sau de guverne. Chiar

și Carol I avusese o camarilă la sfîrșitul domniei sale, dar era compusă doar din bărbați și femei în vîrstă care cleveteau împotriva „curții tinere" condusă de principesa moștenitoare Maria. La rîndul ei, principesa moștenitoare, mai tîrziu Regina Maria, fusese de asemeni înconjurată de o altă camarilă, în capul căreia se aflase prințul Știrbey, un bărbat remarcabil de frumos, înalt, aristocrat român și totodată geniu în afaceri, care aparținea clanului Brătianu: el a fost ani îndelungați Eminența Cenușie a politicii românești, omul cel mai puternic din țară și cel mai detestat.

Totuși, între camarila lui Carol condusă de Urdăreanu și anturajul Reginei Maria aflat sub autoritatea prințului Știrbey era o deosebire ca de la cer la pămînt. Altfel arătase anturajul reginei, altfel se purtase, se poate chiar spune că, prin comparație cu îngrozitoarea societate dominată de Carol, părea compusă din apostoli dedicați fericirii poporului român. La urma urmei, Regina Maria și cei din jurul ei făuriseră România Mare și, pe vremea lor, nimeni nu fusese asasinat, ceea ce însemna ceva. Camarila lui Carol se mîndrea cu oameni ca Gavrilă Marinescu, șeful poliției, căruia, se spunea, fiecare femeie de stradă din București și fiecare proprietar de bar de noapte sau de restaurant trebuia să-i plătească un tribut și care trecea drept principal răspunzător de asasinarea legionarilor; și Moruzov, atotputernicul șef al poliției secrete care, spunea lumea, și-a început cariera ca spion rus, a trecut apoi de partea României, sfîrșind prin a deveni garda de corp a lui Carol și omul tuturor treburilor murdare. Și el avea reputația de a fi fost implicat în asasinarea legionarilor.

Omul cel mai important din actuala camarilă era marele industriaș Malaxa. De origine grecească, foarte inteligent, incredibil de șiret, Malaxa manevrase pe întregul eșichier politic, finanțîndu-i pe socialiști și pe gardiști, pe francofili și pe germanofili, iar de cînd venise Hitler la putere, vira pe nesimțite înspre nemți și legionari. El era cel care încercase să-l împace pe Carol cu Codreanu; se spunea că el îi introdusese pe rege și pe doamna Lupescu în marile sale afaceri și că le transfera cîștigurile în străinătate. El era cel

care contribuia la cheltuielile casei doamnei Lupescu, căci atît ea cît și regele erau foarte zgîrciți. La partidele de poker din casa sa, jucătorii, inclusiv regele, găseau deseori cîte 100 000 de lei în fața fiecărui scaun.

Felul cum s-au descotorosit de Max Auschnitt a arătat cum operau regele și Malaxa. Acest tînăr evreu de la Galați, antipatic, urît, dar inteligent, care crease Reșița — cel mai mare combinat siderurgic din România, care producea de toate, de la minereu de fier pînă la produse finite, mai ales armament — fusese chiar mai apropiat de Carol și de doamna Lupescu decît Malaxa. Cu doar cîteva săptămîni mai devreme, el o escortase pe Lupeasca la *Balul Milionarilor*, unul din evenimentele cele mai importante din București. Și, deodată, se afla în închisoare sub acuzații care mergeau de la încălcarea legii schimbului valutar pînă la fraudă. Adevăratul motiv al acestei dizgrații subite și complete a făcut obiectul unor speculații care o luaseră razna.

Unul din zvonuri era că Lupeasca era geloasă pe tînăra și frumoasa doamnă Auschnitt, căreia se presupunea că îi făcuse Carol curte. Din altă sursă sigură de informații mi s-a povestit o versiune mai plauzibilă. Cu ocazia unei vizite la Berlin, Malaxa a adunat de la prietenii săi germani dovezi scrise cum că unii industriași români, cînd tratau cu nemții afaceri comerciale, adăugau întotdeauna mari sume de bani presupuse a fi destinate regelui. Malaxa dezvălui aceasta regelui care s-a înfuriat, nu pentru că numele său a fost folosit într-un context care-l discredita, ci pentru că nu primise niciodată banii. De aceea, potrivit versiunii mele, crezînd că unul din acești industriași era Auschnitt, porunci să fie aruncat în temniță, și astfel Malaxa a reușit să-și elimine concurentul.

I s-a oferit lui Auschnitt ocazia să părăsească țara, dar, supărat pe camarilă, el a ales procesul și răzbunarea. Însă răzbunarea sa a fost un fiasco, cel puțin pentru moment. Procesul s-a judecat cu ușile închise și nu a transpirat nimic, afară de faptul că Auschnitt a fost găsit vinovat și că era închis într-o celulă umedă, legat cu lanțuri de podea ca Masca de Fier — imagine care a plăcut deosebit femeilor

de moravuri ușoare din holul hotelului Athénée Palace, care spuneau că Auschnitt era genul de bărbat care punea fetele să-i restituie cadourile atunci cînd se plictisea de farmecele lor — cel puțin așa mi-au povestit fetele.

Camarila era părtașă la fiecare contract încheiat de guvern, iar regele era amestecat pînă în gît în afacerile lor. Lumea spunea că setea evreiască de bani a doamnei Lupescu avusese un efect molipsitor asupra lui Carol, dar și aici ea nu a făcut decît să întărească o slăbiciune existentă. Iubirea de bani a lui Carol pusese deja limbile în mișcare la Potsdam unde, înainte de războiul mondial, tînărul prinț servea într-un regiment prusac. Mama sa îi trimitea covoare și broderii românești ca să împartă cadouri camarazilor săi. Carol găsea că este mai profitabil să le vîndă la licitație. Sărăcia de care a suferit în timpul exilului l-a determinat să profite la maximum de privilegiile sale de rege. Instinctele Duduii nu erau potrivnice acestei tendințe; ea avea pe deasupra simțul afacerilor, astfel încît zece ani după ce se suise fără un ban pe tron, cercurile financiare evaluau averea lui Carol la 20 000 de dolari. Carol era mare acționar la fiecare societate importantă din România și avea fonduri importante în străinătate. Poporul era de părere că unui rege nu i se cuvenea să se îmbogățească așa de repede.

Nimic nu arăta că doamna Lupescu ar fi avut cel mai mic interes pentru țara sa, exceptînd unul indirect, în măsura în care putea să-l ajute pe rege. Pe de altă parte, nimic nu dovedea, așa cum pretindeau dușmanii ei, că doamna Lupescu se ținea de rege numai pentru banii lui. Ea era de multă vreme o femeie bogată, cu bani investiți în siguranță în bănci americane. Dacă ar fi fost vorba numai de bani, doamna Lupescu ar fi putut pleca de mult. Aproape oriunde în lume, viața ei ar fi fost mai sigură decît în România. Oricare ar fi fost sentimentele ei pentru Carol la începutul legăturii lor, cu trecerea anilor ea pare să-i fi devenit cu totul devotată. În vara aceasta din 1940, prietenii ei o îndemnau să plece acum cînd se putea pleca, dar ea insista să rămînă cu Carol la București, afirmînd că nu vor pleca

decît împreună. Totuși, ar fi fost mai bine pentru Carol dacă ea s-ar fi dus. Chiar după cedarea Basarabiei și chiar după aceea a Transilvaniei, ieșirea ei definitivă de pe scena politică, împreună cu Urdăreanu, ar fi întors poate curentul opiniei publice în favoarea lui Carol.

Barbu Ionescu pretindea că regele și Duduia se căsătoriseră în timpul exilului, scurtă vreme după ce divorțase de Regina Elena. Potrivit spuselor unor diplomați italieni și germani, ei s-ar fi căsătorit după legea românească după ce s-au întors în România. Alții pretindeau că regele nu o părăsea pentru că o prezicătoare prorocise că va muri dacă o va lăsa să plece. Multe erau versiunile prin care lumea încerca să explice cum de rămăsese Carol atît de leal unei femei care nu mai era tînără și care devenise mai mult ca oricînd un obstacol politic pentru el. Toată lumea știa că ochii lui Carol mai lunecau cîteodată și în altă parte, dar el revenea întotdeauna la Duduia, care nu părea să ia escapadele sale în nume de rău. „*C'est une artiste*", spuneau fostele Excelențe cu un aer atotștiutor. „Toți banii lui Carol sînt investiți pe numele ei", spuneau germanii cu oarecare severitate.

Dar sexul și banii nu ajungeau să explice de ce două făpturi reci, egoiste și nestatornice rămîneau împreună în pofida propriilor lor interese și cu mari sacrificii. Erai tentat să crezi că în acest caz era vorba de dragoste adevărată.

Și totuși, cu tot devotamentul ei pentru Carol, sigur este că doamna Lupescu i-a ruinat viața. Carol nu a încetat totuși nici un moment să-și facă datoria de rege cu un fel de îndîrjire. El lucra pînă tîrziu, insistînd să vadă personal toate documentele mai importante, uimind pe toți aceia care colaborau cu el prin amănuntimea și originalitatea notelor sale marginale. Avea și cu ce se mîndri: printre altele, o organizație de tineret care era una dintre cele mai bune din Europa, o capitală adevărată, croită pe scară largă, creată aproape din nimic în decurs de zece ani.

Nenorocirea lui Carol era că pe măsură ce-și făcea mai cu sîrg datoria de rege, cu atît mai lipsit de speranță se făcea vidul în care se mișca. Devenise prea dictatorial pentru

aceia dintre colaboratorii săi care nu erau dispuși să spună mereu „da". El insista cu un fel de invidie să fie singurul stăpîn al țării sale, singura persoană căreia poporul îi datora totul, singurul care să fie iubit. Acesta era lucrul cel mai straniu la un rege care se îmbogățea fără scrupule, care se înconjura cu oamenii cei mai corupți, care se servea de unii împotriva celorlalți, care nu era leal decît doamnei Lupescu și fiului său Mihai; totuși, el voia să fie iubit de poporul său și să fie sursa tuturor binefacerilor ce-i erau hărăzite. Invidia lui Carol împotriva oricărei persoane care ar putea fi iubită de popor mai mult decît el însuși era tot atît de puternică precum setea sa de bani. Aceasta explica persecutarea Gărzii de Fier și atitudinea atît de dură față de mama sa.

Dacă s-ar fi cercetat în adîncime viața lui Carol, s-ar fi putut probabil găsi urmele profundei influențe pe care mama sa o exercita asupra lui. Ca băiat, Carol o iubise pe această frumoasă zeiță, dar cînd a descoperit că ea era la fel ca toți oamenii, dragostea lui s-a amestecat cu ură. N-a încetat niciodată să fie preocupat de personalitatea ei, de dragostea pe care putea s-o trezească în inimile oamenilor în ciuda slăbiciunilor sale, de influența imensă pe care a avut-o asupra unei generații întregi. Multe din acțiunile întreprinse de Carol mai tîrziu în viață aveau drept scop să facă în ciudă mamei sale sau să-i răpească aura. De exemplu, politica sa în favoarea Aliaților era menită să o lipsească pe ea de rolul pe care-l jucase alături de ei — numai că regina, cu straniul ei al șaselea simț, își dădea deja seama de puterea celui de-al Treilea Reich și era gata să cocheteze cu Führerul chiar dacă nu-l prețuia, în timp ce Carol mai pierdea vreme cu politica sa de sancțiuni împotriva Italiei. Ziarele românești nu aveau voie să scrie despre Regina Maria. Dar cînd ea a plecat în Elveția unde trăia prințul Știrbey exilat de Carol, Palatul a comunicat editorilor de ziare că „Regina Maria era în vizită la prințul Știrbey". Carol spera că legătura mamei sale cu detestatul favorit va asmuți poporul împotriva ei.

Pentru aniversarea celor șaizeci de ani ai Reginei Maria, organizațiile de femei din țară au plănuit o mare sărbătoare, dar Carol s-a opus: mama sa nu va fi sărbătorită decît de dînsul și de nimeni altul. Ea nu trebuia să se apropie de poporul ei decît cu voia lui, iar poporul al cărui destin Regina Mamă îl împărtise timp de cincizeci de ani, nu avea voie să-și manifeste dragostea decît prin Carol.

Cu toate astea, orice agent de publicitate american, cu un onorariu de doar 50 de dolari pe săptămînă, ar fi putut să salveze tronul lui Carol chiar și după verdictul de la Viena — și ar fi putut s-o salveze în același timp și pe doamna Lupescu. La aceasta românii ar răspunde că originea evreiască a doamnei Lupescu ridica obstacole de neînvins împotriva ei, pentru că poporul român, profund antisemit și profund religios, nu ar fi putut niciodată ierta faptul că ea stricase căsnicia regelui. Nu s-a făcut însă nici un efort pentru a o prezenta pe această femeie într-o lumină mai acceptabilă. Numele ei, din păcate atît de legat de bani și de corupție, n-a fost menționat niciodată în legătură cu opere de binefacere. Într-o țară unde sărăcia era atît de răspîndită, nu se știa ca ea să fi făcut vreodată vreo donație generoasă săracilor, bolnavilor sau, în ultimul timp, refugiaților din Basarabia. Numele ei nu era niciodată asociat cu arta sau cu știința. Orice agent de publicitate american s-ar fi priceput să construiască imaginea unei binefăcătoare anonime care-și petrecea orele libere înființînd cantine populare și grădinițe de copii — o imagine desigur mai atrăgătoare decît aceea a unei femei care acumula bani și se deda la vrăji asupra regelui.

În ceea ce-l privește pe Carol, nu pare să fi avut altă scuză pentru pierderea tronului decît faptul că era obosit și sătul de atîta zbucium — o impresie devenită evidentă dacă observai atitudinea lui în criza care a început o dată cu cedarea Basarabiei. După cedarea Basarabiei, Carol nu a apărut niciodată în public. În timpul săptămînilor de tensiune care au precedat verdictul de la Viena, Palatul a tăcut. Orice agent de presă american ar fi prezentat un plan care să-i arate cum să-și pregătească poporul pentru această

grea încercare, cum să se arate mai demn de compasiune în însăși neputința sa. În schimb, nu s-a aflat nimic despre rege decît că făcuse o donație neînsemnată pentru refugiații din Basarabia, contrată de altă știre apărută în Monitorul Oficial cum că vînduse palatul de la Balcic al Reginei Maria municipalității Bucureștiului pentru o sumă însemnată de bani — o afacere cît se poate de discutabilă avînd în vedere iminenta pierdere a sudului Dobrogei.

Românii, pătimași, credincioși și mistici, nu interpretau neapărat un dezastru național în termeni de politică. Erau tot atît de dispuși să considere un dezastru în termeni de păcat și ispășire. Aveau doar nevoie să fie conduși, să aibă un rege care să se implice în acest proces de păcat și ispășire. Chiar după arbitrajul de la Viena, un apel la radio lansat cu vocea melodioasă a lui Carol ar fi fost benefic pentru poporul său. Dar Carol nu a făcut nimic. „Cum se poate pierde un tron în zece mișcări", aceasta ar fi putut fi concluzia de tras asupra întregii performanțe a lui Carol din ultimele două luni de domnie.

8
Abdicarea

Păzește-l pe Principe! Căci el nu va putea niciodată să jefuiască un om într-atît încît să nu-i rămînă un cuțit cu care să se răzbune.

MACHIAVELLI

În seara zilei de 3 septembrie nu se vedeau mașini în curtea palatului și numai ferestrele de la al treilea etaj unde se afla biroul mareșalului palatului erau luminate. Pe acoperiș, drapelul românesc, în bernă acum pentru Transilvania ca mai înainte pentru Basarabia, flutura ușor în voia brizei. Oamenii treceau încet prin Piața Palatului, fețele și hainele păreau pete de un alb șters în asfințitul care se lăsa repede. Umblau încet pentru că, în noaptea aceea, un sentiment de vid și de sfîrșeală luase locul durerii pătimașe din ultimele cîteva zile. Cu prudență, bucureștenii încercau să reînnoade firele vieții lor normale.

Deodată răsună o împușcătură lîngă palat, apoi o a doua și a treia. De fiecare dată o licărire asemeni unui fulger se ridica lîngă grilajul înalt de fier din jurul palatului, și aveai impresia că după ultimul foc de armă căzuse ceva. Oamenii care traversau piața se repeziră înspre locul unde se auziseră împușcăturile. Părea că de peste tot au răsărit soldați și polițiști, împiedicîndu-i pe pietoni să se apropie de palat și îndreptînd automobilele să ocolească piața. Apoi iar se făcu liniște în piață; nu se mai auziră împușcături.

La Athenée Palace, unde toată lumea se repezise la ferestrele dinspre piață, se răspîndi zvonul că împușcăturile erau o parte dintr-un puci organizat de partidul țărănesc al lui Maniu și de armată pentru a-l răsturna pe Carol și că aceștia reușiseră chiar să pună mîna pe clădirea telefoa-

nelor și pe stația de radiodifuziune. Această știre păru să se adeverească pentru că toate liniile telefonice s-au întrerupt, iar radioul părea mort. O liniște amenințătoare se lăsase asupra orașului, o tensiune care slăbi cu încetul numai spre miezul nopții, cînd serviciul telefonic se puse iar în mișcare. Cîțiva soldați se înșiraseră de-a lungul zidurilor palatului, în timp ce alții patrulau pe trotuare. Numai demnitarii guvernului, în uniforme albe, erau lăsați să treacă cu limuzinele lor. La Athénée Palace lumea stătea de vorbă dar nu știa nimic: era o criză din cele mai chinuitoare pentru că nu ni se spunea nimic.

A doua zi dimineață ziarele, pe care toată lumea se repezi, minimalizau puciul eșuat. Nu se dădeau nume, nici nu se pomenea de vreun partid, dar s-a aflat în cursul zilei că puciul nu fusese pus la cale de partidul țărănesc al lui Maniu și de armată; din nou era vorba doar de una din acele numeroase știri false răspîndite în acest oraș al zvonurilor. Era o lovitură încercată de Garda de Fier. În noaptea aceea, gardiștii puseseră mîna pe clădirea telefoanelor din Brașov și Constanța, care se mai aflau încă în mîinile lor. Era clar că gardiștii au simțit că le venise vremea. Erau porniți să pună mîna pe Carol.

La amiază se spunea că guvernul Gigurtu — concesie făcută de Carol lui Hitler — își dăduse demisia și că Antonescu fusese chemat să formeze un nou cabinet. Nu s-a mirat nimeni de faptul că Antonescu trecuse din închisoare în capul guvernului; mi s-a spus că în România închisoarea servise de atîtea ori drept anticameră unui cabinet ministerial, încît nimeni nu se mai mira. În alte privințe însă, persoana generalului care prelua acum rolul predominant pe scena politică românească a dat naștere la tot felul de speculații.

Toată lumea știa că Antonescu își ieșise cu totul din fire din cauza cedării Basarabiei. Întrebarea era ce va face generalul, acum că era la putere, în problema Transilvaniei? Poziția lui Antonescu nu era cu totul clară. El avea prieteni și admiratori printre nemți, și, mulțumită eforturilor

ministrului plenipotențiar german, pedeapsa cu închisoarea a fost schimbată în *arrêt à domicile*[1], un statut cu mult mai plăcut.[2] Aceasta însă nu era de ajuns pentru a socoti că Antonescu ar fi trecut la colaborarea cu Germania, mai ales acum după verdictul de la Viena și avînd în vedere educația și legăturile sale care-l aplecaseră întotdeauna înspre Franța. Se părea, așa spunea lumea, că Antonescu va fi mai degrabă un De Gaulle decît un Pétain, că se va opune Germaniei și va lupta împotriva Ungariei. Armata îl va sprijini, ca și Garda de Fier. Dar ce vor face nemții dacă Antonescu va lua hotărîrea să lupte? Probabil că ei vor ocupa România și o vor transforma în protectorat, ceea ce fără îndoială ar fi fost în stare să facă în cîteva ceasuri. La legația lor, englezii începuseră deja să-și facă bagajele.

Timp de cîteva ore, totul părea pe muchie de cuțit. La ora cînd lumea se aduna pentru „cocktail" în holul de la Athénée Palace, șansele abdicării lui Carol creșteau pe măsură ce trecea timpul. Totuși, această abdicare dorită de un popor întreg, părea lipsită de importanță în lumina evenimentelor petrecute în dimineața aceea. Lumea voia să știe acum ce va face Antonescu. Se va opune oare ungurilor, provocînd astfel intervenția nemților, sau va forma o dictatură militară puternică, satisfăcînd astfel preferința nemților pentru orice guvern puternic în stare să mențină liniștea în sfera furnizării de materii prime?

La ora cinci, o impresie de prost augur arăta că Antonescu nu va fi un De Gaulle al României. S-a aflat că el îl va păstra pe Manoilescu, omul arbitrajului de la Viena, ca

---

1. Arest la domiciliu. (*N. t.*)

2. R. G. Waldeck confundă două evenimente separate. Germanii au intervenit în favoarea lui Antonescu, însă numai pentru a-l împiedica pe regele Carol să-l omoare în felul cum fusese executat Codreanu. Nu ei au intervenit ca întemnițarea să fie schimbată în arest la domiciliu. Puțin timp înainte să fie chemat la Palat, Antonescu a fost autorizat să se întoarcă acasă, dar aceasta s-a datorat intervenției șefului Partidului Național Țărănesc Iuliu Maniu, și s-a făcut fără aprobarea regelui. (*N. ed.*)

ministru de Externe, cel puțin pînă se va fi terminat evacuarea Transilvaniei. Această măsură era o indicație că intențiile sale erau pașnice. Ziariștii și diplomații germani care luau masa în grădina hotelului afișau o satisfacție prudentă. Ei spuneau că speră la o dictatură Antonescu, cu condiția ca generalul să fie în stare să mențină ordinea. Nu erau siguri că generalul va instaura o dictatură militară, păstrînd pentru el cele două ministere importante — cel al Internelor și cel al Apărării — și numind alți generali la celelalte ministere, sau dacă va include Garda de Fier în cabinetul ministerial, formînd un guvern mixt, militar și gardist. Englezii și americanii continuau să nutrească speranța deșartă că Antonescu va forma un cabinet cu Iuliu Maniu, șeful partidului țărănesc și cu Gheorghe Brătianu, șeful neo-liberalilor și dascălul tînărului Mihai. În orice caz — gîndeau englezii și americanii în chip de consolare — va fi imposibil ca Garda de Fier să cîștige multă influență în noua formulă. Garda de Fier semăna cu cartofii: partea principală era sub pămînt. Cei o mie de oameni necesari pentru ocuparea posturilor-cheie fuseseră uciși. În Garda de Fier nu mai erau decît ciurucuri.

În noaptea aceea, iar era forfotă în piață. O lume liniștită, împăciuitoare, nu prea îngrijorată, care aștepta formarea noului cabinet. Persoana lui Antonescu în fruntea statului inspirase încredere, căci se știa că era un om cinstit, o trăsătură atît de neobișnuită și interesantă pentru o personalitate publică în România, încît atingea aproape senzaționalul. Mai mult, se știa că Antonescu fusese profetul actualului dezastru, că fusese umilit și maltratat de rege și că nu era omul care să-și ierte dușmanii. Lumea considera că, apelînd la Antonescu, Carol își desemnase propriul călău.

Noaptea tîrziu au apărut primele semne ale dezmembrării guvernului. Pe cînd așteptam la Athénée Palace, s-a aflat că Urdăreanu, dușmanul de moarte al lui Antonescu, își dăduse demisia din funcția de mareșal al Palatului. Ceea ce echivala aproape cu abdicarea regelui, căci Urdăreanu era omul cel mai puternic din țară și, după rege, cel mai detestat. După ce a scăpat de Urdăreanu, Antonescu ceru

regelui să semneze o serie de decrete și să anuleze Constituția din 1938 care-l învestea pe suveran cu puteri depline, trecîndu-le asupra generalului. Carol refuză cu vehemență, la care Antonescu îi spuse că nu putea să răspundă de siguranța regelui; gardiștii erau porniți împotriva lui și nu se vor da bătuți pînă nu vor afla că în viitor regele va păstra doar un rol de fațadă în guvernarea țării. Carol, furios, îl acuză pe Antonescu de înaltă trădare. Se spune că la aceasta Antonescu ar fi răspuns calm: „Pînă acum, Maiestate, numai unul din noi s-a făcut vinovat de înaltă trădare", ceea ce s-a interpretat fie ca o referire la plecarea lui Carol la Odessa în timpul primului război mondial, îmbrăcat în uniformă de ofițer rus, pentru a se căsători în secret cu Zizi Lambrino, fie ca o aluzie la toată comportarea sa în timpul cît a domnit.

Mînios, regele îi ordonă lui Antonescu să părăsească palatul, și Antonescu plecă. Dar doamna Lupescu, care din camera alăturată ascultase tot ce s-a vorbit în cursul agitatei nopți, se grăbi să intervină și-l imploră pe Carol să-l cheme pe Antonescu înapoi. Palid, zdruncinat și umilit, Carol se declară gata să semneze decretele.

A doua zi dimineață, noile decrete erau publicate în ziare. Carol nu mai avea decît dreptul să amnistieze condamnați și să confere decorații. Dictator era acum Antonescu. După-amiază, nemții au început să spună: „Povestea s-a terminat în ceea ce-l privește pe Carol. A devenit inofensiv și de acum înainte poate tot atît de bine să rămînă pe tron." Străinii mizau din ce în ce mai puțin pe abdicare. Unii au încercat să-și retragă pariul, spunînd că noile decrete echivalau cu o abdicare. Însă românii care-și cunoșteau omul, spuneau că Antonescu nu-și putea permite să-l lase pe tron; atîta timp cît Carol va fi la palat, cu Urdăreanu și cu doamna Lupescu în preajmă, el va reuși să se redreseze și să-l domine pe Antonescu, care, spunea lumea, știa acest lucru tot atît de bine cum îl știau și gardiștii.

În aceeași seară, la ora opt, pe neașteptate, jandarmii au început să blocheze toate ieșirile dinspre Piața Palatului. Nimeni nu a mai avut voie să intre sau să iasă din hotel. Cîteva clipe mai tîrziu piața se golise și trupele au început

să înainteze din toate părțile. O tăcere mormîntală se așternu asupra pieței în timp ce soldații ocupau poziții în fața porților palatului, în fața hotelului, peste tot. Pe toată lărgimea pieței, soldați cu mitraliere se întinseseră pe burtă. Unul din tancurile vopsite albastru ca cerul aștepta mai la o parte. În cinci minute, piața căpătase aspectul amenințător al unei scene de război civil modern, ca într-un film de mare spectacol.

La Athénée Palace, jandarmii treceau din cameră în cameră, ordonînd ca obloanele să fie trase pentru protecție. Ei spuneau că oamenii Gărzii de Fier înaintau înspre palat și că, dacă vor putea trece, se va trage. Și, deodată, liniștea a fost întreruptă de tropăitul picioarelor pe caldarîm, de cîntece războinice și de cîteva împușcături. Zgomotul venea dinspre bulevardul Elisabeta, în apropiere, unde un grup de gardiști încerca să spargă blocada. Se putea auzi cum strigau în cor: „Dați-ni-l pe rege! Nu-l lăsați să iasă din țară cu toți banii lui! Nu-l lăsați să plece cu Lupeasca! Dați-ni-l pe Urdăreanu!"

Suna autentic, și chiar așa era, căci gardiștii voiau într-adevăr capul regelui. Totuși, în noaptea aceea, fără să știe, gardiștii erau doar marionete mînuite de sforile lui Antonescu. Căci Antonescu însuși era regizorul acestei scene de război civil. Propriul său rol era totodată contradictoriu și complicat. Pe de-o parte, el dăduse frîu liber gardiștilor să înainteze asupra palatului, pe de altă parte, tot el organizase apărarea și protecția armată a aceluiași palat.[1]

---

1. Arhivele germane și române deschise mai tîrziu arată că situația nu era chiar așa. Nemții insistau pentru un guvern al Gărzii de Fier cu Antonescu și pentru abdicarea regelui; gardiștii făceau presiuni pentru un guvern gardist și pentru abdicarea regelui, iar Antonescu încerca să impună un guvern cu șefii democratici tradiționali care cereau abdicarea regelui, dar care în același timp căutau să-i cîștige pe germani de partea lor luînd legătura cu conducătorul gardist Horia Sima, care rămînea ascuns. A se vedea, de exemplu, documentele privitoare la România în *Documente asupra politicii externe germane*, 1917–1945 (Washington D. C.: US Government Printing Office, seria D, vol. XI (iulie 1940–dec. 1940). (*N. ed.*)

Ce joc urmărea generalul? El voia să-l oblige pe Carol să abdice demonstrîndu-i că gardiștii erau hotărîți să-l răstoarne și că el, generalul, nu mai putea răspunde de viața lui. El bănuia că regele acceptase să semneze decretele care făceau din el doar un suveran marionetă numai ca mijloc de a trage de timp pînă în momentul cînd va fi iar destul de tare pentru a intra în acțiune. Antonescu nu-și putea lua un asemenea risc cu un cap încoronat în care nimeni nu mai avea încredere și în care toți vedeau izvorul tuturor nenorocirilor abătute asupra țării. El trebuia să scape de Carol pentru liniștea sa și a României. Nu putea să atingă acest scop decît arătîndu-i că moartea îl aștepta după colț. Carol era fricos și pericolul era real: gardiștii nu mai erau dispuși să-l rabde pe tron. Chiar dacă piesa montată în seara aceasta de generalul cu părul roșu nu fusese pe de-a-ntregul inventată, el alesese însă momentul — tocmai în această noapte —, iar deznodămîntul era cu totul opera lui. Generalul nu voia nici ca gardiștii să ajungă la palat, nici ca trupele să tragă în ei. El știa că urletele și cîntecele ajungeau ca să-l convingă pe Carol că vremea lui a trecut.

Am luat masa închiși în hotel, tot uitîndu-ne prin crăpăturile obloanelor. Strigătele și cîntecele gardiștilor răsunau în continuare, dar ei nu s-au mai apropiat. Pentru prima oară am auzit cîntecul legionar al Căpitanului, pe care aveam să-l aud atît de des în lunile următoare. Trist și violent, este imnul revoluționar cel mai tulburător în felul său pe care mi-a fost dat vreodată să-l ascult.

Către miezul nopții, cîntecele și strigătele gardiștilor dinspre bulevard se potoliră. Mitraliorii întinși în mijlocul pieței se ridicară de pe asfalt și dispărură. Numai tancul cel albastru rămăsese la fața locului, împreună cu trupele care păzeau palatul și străzile laterale. Înscenarea lui Antonescu *ad usum regi* se terminase. La etajul al treilea al palatului toate ferestrele erau acum luminate.

Încremeniți la ferestrele hotelului, ne uitam cum coteau limuzinele în curtea palatului, descărcînd pasagerii în uniforme albe sau în jachete negre, siluete nesigure în lumina slabă a nopții. Una din limuzine era a ministrului

plenipotențiar al Germaniei. El sosise la Palat la orele 11 seara. La ora 3 după miezul nopții era tot acolo.

A doua zi dimineață, am aflat că regele abdicase. Demonstrația legionară înlesnise planul lui Antonescu de a-l face pe Carol să înțeleagă că el, Antonescu, nu-și mai putea asuma răspunderea vieții regale. Ministrul plenipotențiar german îl susținuse. La orele 4 dimineața, Carol a semnat actul de abdicare, așa a declarat ziariștilor străini un domn de la Direcția Presei. Orele care s-au scurs pînă atunci au servit firește mai ales la discutarea pensiei ce-i va fi oferită.

Toată lumea își închipuia în ziua următoare că regele plecase în primele ore ale dimineții. S-a spus chiar la Direcția Presei că, pentru mai mare siguranță, Carol a fost condus la Constanța într-o mașină a legației germane, însoțit de ministrul german. La Constanța, Carol cu doamna Lupescu și Urdăreanu, se va urca pe iahtul său, care din întîmplare era același iaht cu care Edward, duce de Windsor, făcuse celebra croazieră împreună cu doamna Simpson. Această poveste plauzibilă a fost răspîndită pentru a distrage atenția publicului de la o realitate mai puțin plauzibilă. În realitate, timp de douăzeci și patru de ore după abdicare, atît Carol cît și doamna Lupescu și Urdăreanu au rămas în București, la palatul Cotroceni. Nimeni nu-și putea explica de ce, dat fiind că riscul implicat era foarte mare.

Riscul de a pleca cu trenul în loc de a folosi avionul era și mai mare. Era vorba de un tren special cu un vagon salon pentru Carol și însoțitorii săi și un număr foarte mare de bagaje, printre care opere de artă celebre ca pînzele lui El Greco, cumpărate de regele Carol I, despre care unii spuneau că ar aparține statului român. În timp ce, sîmbătă după-amiază, trenul înainta încet înspre granița iugoslavă, gardiștii au început să-l mitralieze la sosirea la Timișoara. Însă, în loc să oprească, mecanicul de locomotivă a mărit viteza și vagoanele au scăpat doar cu cîteva găuri neînsemnate. Unii spuneau că regele s-ar fi adăpostit într-o cadă de baie. Alții povesteau că s-ar fi aruncat asupra doamnei Lupescu pentru a o proteja.

Aghiotantul care l-a însoțit pe fostul rege pînă în Elveția a povestit la înapoierea sa la București că în tot timpul drumului cei trei refugiați erau deprimați și obosiți și se învinuiau pe rînd de cele întîmplate. Cînd, în cele din urmă, Urdăreanu o atacă pe doamna Lupescu, Carol l-a repezit: „Las-o în pace, pentru numele lui Dumnezeu! Orice ar fi făcut, n-ar fi putut să facă decît din cauza slăbiciunii mele."

Se pare însă că, în orele cele mai grele, Carol considera abdicarea sa ca un neajuns trecător. În ajunul plecării, scrise pe meniul a ceea ce se putea presupune că e ultima sa masă la palat „Auf Wiedersehen!"[1]

În vinerea abdicării, ziua se ridică însorită asupra Bucureștiului. Cerul era foarte albastru, iar aerul era uscat și rece ca la munte. Era sărbătoarea sfîntului Mihail[2], patronul nu numai al noului rege, dar și al Gărzii de Fier. Și a fost într-adevăr ziua gardiștilor.

La ora zece, cînd mulțimea a început să se adune iar în piață, am văzut primele cămăși verzi ale gardiștilor, interzise atîta vreme în România. Fuseseră probabil ascunse ani de zile prin lăzi și sertare, așteptînd să sosească Ziua cea Mare. Gardiștii înaintau în lungi coloane. Cu ei mergeau preoți în anteriele lor negre, surori de caritate în alb și tineri în zdrențe. Era o mulțime pestriță, o mulțime tînără, venită să întîmpine un rege tînăr. A umplut spațiul dintre statuia de bronz a regelui Carol I și palat, cîntînd imnul național și „Căpitanul". Nu era de față nici o forță de poliție care să-i împiedice. În schimb, două cămăși verzi străjuiau porțile palatului alături de santinelele obișnuite. Cîțiva tineri se cățăraseră pe grilajul de fier. Au izbucnit strigăte într-un crescendo din ce în ce mai accentuat: *„Trăiască regele Mihai!"*[3]

---

1. La revedere. (*N. t.*)

2. Abdicarea lui Carol a avut loc în 6 septembrie, zi în care nici calendarul ortodox, nici cel catolic nu pomenesc de un sfînt Mihail! (*N. t.*)

3. În românește, în original. (*N. t.*)

După cîtva timp, ușile aripii din mijloc a palatului au fost date la o parte și a apărut tînărul rege escortat de Antonescu și de cîțiva miniștri din cabinetul Gigurtu. Mihai a pășit înaintea celorlalți în mijlocul balconului și a ridicat brațul pentru salut. Era foarte înalt, în uniformă kaki, cu trăsăturile feței nemișcate. Nu surîdea și saluta mereu, precis și cu răbdare. O înfățișare frumoasă și patetic de singuratică. Lumea izbucni în urale și strigăte. Toate mîinile se ridicară și imnul național răsună triumfal, transformînd miraculos orice apăsare și umilință în speranță nouă și entuziasm.

A deveni rege nu era pentru acest băiat de nouăsprezece ani o experiență nouă. În 1927, la vîrsta de cinci ani, el îi urmase bunicului său regele Ferdinand, în locul tatălui său Carol care renunțase la drepturile sale asupra tronului și trăia în exil. Cînd copilul s-a arătat mirat de faptul că servitorii i se adresau deodată cu „Maiestate", mama sa îi spuse: „Nu-i decît o altă poreclă, dragul meu."

Copilul Mihai a fost apoi proclamat rege în Parlament. Speriat de uralele și strigătele deputaților și senatorilor care-l aclamau, și-a ascuns capul în vălurile negre ale mamei sale și a șoptit: „De ce strigă toți atît de tare?"

„Te aclamă pe tine, Mihai, pentru a-ți arăta cît te iubesc", i-a răspuns în șoaptă Regina Elena.

„Mamă, spune-le să nu mai strige niciodată atît de tare pentru mine", se rugă el.

Treisprezece ani mai tîrziu, oare-i vor fi plăcut strigătele mai mult? Te întrebai ce putea să gîndească acest tînăr despre poporul său care părea înnebunit de bucurie și de ușurare. Își amintea el oare că același popor, nu demult, îl ovaționa pe tatăl său?

Mihai își adora tatăl care-l ținuse aproape de el pentru a compensa lipsa mamei lui. Carol fusese un tată bun și înțelept, pe cît se putea, date fiind împrejurările atît de complicate. După toate normele, băiatul primise o educație foarte bună. Împreună cu alți douăzeci și patru de băieți aleși din toate straturile sociale, terminase liceul și trecuse bacalaureatul cu cîteva săptămîni înainte. În timp ce Carol

însuși fusese crescut în tradiția internaționalistă a caselor domnitoare din Europa, el a avut grijă ca „Marele Voievod de Alba Iulia" — titlu purtat de Mihai ca prinț moștenitor — să fie mai întîi de toate român. Chiar dacă în silă, și dușmanii lui Carol recunoșteau că dăduse dovadă de inteligență în educația viitorului rege al României. Desigur, tînărul era sfîșiat în sentimentele sale, așa cum sînt în lumea întreagă toți copiii cu părinți divorțați. Mihai își petrecea vacanțele cu mama sa la Florența sau la Veneția, și spera probabil ca părinții săi să se împace. Însă obișnuința și o serie întreagă de interese comune îl legau din ce în ce mai mult de tatăl său.

Mihai se bucura de oarecare libertate. El putea fi văzut la Șosea conducîndu-și mașina cu mare viteză, singur sau însoțit de copiii lui Malaxa. Tînărul Malaxa era cel mai bun prieten al lui Mihai, care la rîndul său era foarte atașat de domnișoara Malaxa, frumușică și de o vîrstă cu el. Se spunea că doamna Lupescu pusese la cale această prietenie între prințul moștenitor și fiica lui Malaxa pentru a-și întări dominația asupra tuturor. În orice caz, tînărul Mihai avusese o tinerețe fericită, atît cît îngăduia faptul că devenise rege la vîrsta de cinci ani și că părinții săi erau despărțiți. Cel puțin pînă în seara dinainte...

Se spune că Mihai l-ar fi implorat pe generalul Antonescu să-l lase să plece împreună cu tatăl său, arătîndu-se atît de disperat încît chiar severului general i s-a făcut milă. Dar Dr. Fabricius a obiectat, aducîndu-și aminte că Hitler ținea foarte mult să păstreze dinastia în România. Pînă la urmă s-au hotărît să-i telefoneze Führerului ca să afle ce avea de spus. Nu l-au putut găsi pe Hitler, în schimb au vorbit cu Ribbentrop care a răspuns: „Nu-i nimic de făcut. Cel mic trebuie să rămînă."

Mai tîrziu, generalul Antonescu a făcut o declarație publică din care reieșea că în noaptea abdicării, apărînd în chip dramatic în toiul negocierilor, doamna Lupescu a afirmat că regele și ea vor pleca cu Mihai sau nu vor pleca deloc. Antonescu a interpretat această intervenție ca o încercare de șantaj și ca un plan diabolic de a lipsi poporul

român de regele său legiuit. O interpretare care mi se pare prea severă. Duduia ținea foarte mult la băiatul pe care-l cunoscuse din fragedă copilărie și care juca un rol atît de important în viața lui Carol. Apropiații Curții spuneau că Mihai apela la Duduia cînd avea dificultăți cu pedagogicul său tată și că Duduia îi lua apărarea. Astfel, părea plauzibil ca în această situație disperată, Mihai să fi căutat ajutor la Duduia și că, din milă pentru băiat, ea a intervenit, știind de asemenea cît de nenorocit va fi tatăl de această despărțire.

Sus, din balconul palatului, Mihai continua să salute frumos și cu răbdare, în timp ce strigătele entuziaste ale mulțimii se înălțau în jurul său. Poporul uitase în acele clipe toate dezastrele și pierderile suferite. Lumea era cuprinsă de bucuria de a fi scăpat de Carol și de tot ce reprezentase el — și de a avea un nou rege. Din cînd în cînd Mihai ridica cealaltă mînă, parcă spre a șterge o lacrimă. Apoi s-a întors și, urmat de Antonescu și de miniștri, a dispărut în interiorul palatului.

9
Regina Mamă

Această minune a durat nouă zile (atît cît pot dura minunile).

JOHN HEYWOOD

Duminică dimineața, la zece zile de la abdicarea regelui Carol al II-lea, Regina Mamă Elena a sosit la București. Pentru primirea ei, Piața Palatului era împodobită cu drapele tricolore, iar de-a lungul fațadei clădirilor atîrnau banderole festive. Piața era înconjurată de lume: țărani în haine de sărbătoare împreună cu femeile lor care, îmbrăcate în splendoarea broderiilor de toate culorile, semănau cu tot atîtea lumînări multicolore; cavalerii Ordinului Mihai Viteazul, în lungile lor pelerine albe cu crucile prelungi; oficialitățile orașului în redingote negre și jobene și surorile de caritate purtînd caste văluri albe. În acea dimineață, piața era aidoma cu visul unui regizor de la Hollywood cuprins de nebunia tehnicoloră.

Ore întregi au defilat legionarii, mii de oameni care se desfășurau într-o nesfîrșită undă verde. Ore întregi au defilat și soldații, curent neîntrerupt de uniforme maronii. Ore întregi a răsunat văzduhul de imnul național, de cîntecele legionare și de ritmul tobelor.

A venit apoi rîndul clericilor ortodocși, în veșminte aurite și odăjdii de brocart verde, care pășeau pe Calea Victoriei în drum spre Patriarhie. O dată cu venirea lor, au început să tragă tunurile din oraș, anunțînd că Regina Mamă și Mihai, care o întîmpinase la graniță, coborau din tren. Febra așteptării a cuprins pe dată mulțimea, și toate privirile s-au îndreptat spre locul de unde trebuia să vină perechea regală. Uralele se apropiau din ce în ce mai mult,

iar călăreții Regimentului 4 Roșiori au trecut în galop cu căciulile lor înalte. Era fostul regiment al Reginei Elena și se spunea că, în ultimii zece ani, cailor acestui regiment li se redusese rația de hrană, drept pedeapsă. Apoi s-au întețit uralele, iar călăreții de avangardă, cu egrete albe la cască, au sosit în galop pe Calea Victoriei. Și, în sfîrșit, caleașca aurită trasă de patru cai și acoperită cu trandafiri a apărut și într-o clipită a și dispărut.

Regina Mamă, care purta o tocă din flori trandafirii deasupra profilului ei delicat, se înclina în dreapta și în stînga, mulțumind cu mîna ei înmănușată în alb pentru însuflețitele saluturi și urale ale mulțimii, cu o mișcare firească dar superbă care l-ar fi încîntat pe Marcel Proust ca unul din puținele secrete profesionale ale personajelor regești. Umărul ei subțire, îmbrăcat într-o mătase imprimată de culoare închisă, atingea umărul în uniformă al regelui frumos și încruntat; și a trecut careta, în timp ce se stingeau uralele în dangătul clopotelor care însoțeau perechea regală în drumul ei către Patriarhie.

Nu era principesă care să fi avut mai puține iluzii legate de riscanta meserie de regină ca Elena a Greciei, fiica lui Constantin, regele Greciei exilat de trei ori și mort în surghiun; nepoată a regelui George I al Greciei, asasinat la Salonic; soră cu George al II-lea al Greciei, exilat de două ori; nepoată de soră a împăratului detronat al Germaniei; vară de-al doilea cu țarul Rusiei, masacrat; soția părăsită a Regelui Carol, de două ori exilat. Însă nenorocirile dinastice pe care le-a trăit principesa nu au fost nimic pe lîngă necazurile ei casnice. Căsătoria ei începuse sub cele mai bune auspicii. Tineri, frumoși și plini de farmec, nu era nici un motiv ca acești doi strănepoți ai Reginei Victoria să nu poată trăi liniștiți împreună pînă la adînci bătrînețe. Este adevărat că mariajul fusese aranjat de Regina Maria, mai ales pentru a-l lecui pe Carol de pasiunea sa pentru fosta sa primă soție, Zizi Lambrino; s-a văzut însă că, foarte repede, Carol arăta mai mult decît o caldă afecțiune pentru logodnica sa. „Fiul meu cel foarte îndrăgostit", spunea Regina Maria despre logodnic în interviurile reproduse în

ziare, și, potrivit spuselor lui Carol însuși, în timpul logodnei, „Elena are foarte multă înțelegere pentru inima mea rănită și împărtășește întru totul vederile mele asupra vieții".

Dar în ciuda unor semne atît de bune și a nașterii lui Mihai, căsătoria s-a destrămat repede. Un timp Zizi Lambrino a apărut iarăși în viața lui Carol; apoi au fost alte doamne mai puțin însemnate — și în sfîrșit a apărut Lupeasca.

Părerile despre felul cum a tratat Regina Elena problema cu doamna Lupescu au fost împărțite. Aceleași persoane care-și închipuiau că întîlnirea între Carol și Lupeasca a fost ticluită de prințul Știrbey ca să-și atingă propriile sale scopuri, considerau că Elena nu i-a lăsat lui Carol nici o șansă de împăcare. Dacă Elena nu s-ar fi lăsat prinsă cu tot cu undiță în complotul lui Știrbey, ea ar fi putut din nou să și-l apropie. Carol o rugase chiar să vină cu Mihai la Paris și să împartă exilul cu el. Tot aceleași persoane au criticat faptul că Elena a părăsit Bucureștiul cînd Carol s-a întors cu Lupeasca în bagaje. La urma urmei, spuneau ei, ea era regina și ar fi trebuit s-o pună la punct pe metresa regelui. Părăsind Bucureștiul, ea l-a servit de fapt pe Carol doamnei Lupescu pe tavă.

Poporul român însă nu împărtășea aceste păreri. Oamenii se atașaseră de această tînără și nenorocită principesă, mamă a micului lor rege, care ducea o existență dificilă și singuratică în mijlocul intrigilor și aventurilor prea multor rude încoronate, ea care nu fusese niciodată regină. Acum, Regina Mamă trebuia să facă față altor greutăți. Căci generalul Antonescu nu aștepta altceva de la ea decît să fie o guvernantă severă pentru tînărul rege.

În puținele zile de cînd era rege, Mihai opusese un fel de rezistență încăpățînată pe care Antonescu o găsea greu de suportat. Tînărului rege îi era dor de tatăl său și nu-și putea suferi îndatoririle. În noaptea care a urmat după plecarea lui Carol, el a cerut voie generalului să păstreze pe lîngă el pe tînărul Malaxa în acest palat acum atît de pustiu după plecarea tatălui său. Antonescu a refuzat fără

înconjur; după părerea lui, nimic nu putea fi mai nepotrivit decît o strînsă tovărășie între tînărul rege și fiul geniului rău al lui Carol. Nu voia să mai aibă de-a face cu vreo altă camarilă. Însă răspunsul negativ al generalului și alte dovezi ale noii ordini pe care avea de gînd s-o instituie la Curte, au întărit împotrivirea dezgustată a lui Mihai. Cînd generalul i-a cerut să vorbească la radio, Mihai a refuzat. Nu va vorbi la radio, a declarat el, pînă nu vor fi oprite atacurile mîrșave ale ziarelor împotriva tatălui său. Însăși Regina Elena, după ce generalul a rugat-o să se întoarcă imediat în țară pentru a-și lua locul cuvenit lîngă fiul său, a pus condiția să se pună capăt atacurilor atît de dăunătoare dinastiei. Reginei i-a trebuit mai mult timp decît s-ar fi cuvenit ca să părăsească Italia, unde își petrecuse viața în ultimii zece ani, ca și cum s-ar fi codit să renunțe la plăcutul fel de viață retrasă pe care și-l clădise.

Acum, dangătul clopotelor s-a oprit și perechea regală a intrat în catedrală. Curînd a început slujba divină, difuzată prin megafoane în exterior. În piață și pe străzi, cît se putea vedea cu ochii, oamenii îngenuncheau pentru rugăciune: soldați și legionari, țărani și paza din jurul palatului lui Carol, și chiar șoferii de taxi coborîseră cu toții din mașină și îngenunchiaseră pe caldarîm. Lumea plîngea făcîndu-și semnul crucii, iar cei care nu plîngeau erau vădit emoționați. O fetiță englezoaică, la fereastra vecină cu a mea, spuse: „Guvernanta mea mi-a spus că oamenii devin foarte răi cînd este o revoluție, că își taie capul unul altuia și își fac alte rele. Dar cred că au fost numai povești ca să mă sperie. Revoluția seamănă mult cu biserica, nu-i așa?"

Primul act al revoluției române, atunci cînd Antonescu a luat locul lui Carol, a fost pus sub semnul unei renașteri religioase. Generalul Ion Antonescu — sau *Conducătorul*, cum i se spunea acum — făcuse foarte bine față situației pînă acum. Proclamațiile sale la radio și în ziare, cuvîntările sale erau rostite în graiul monosilabic al soldatului și țăranului, un grai liniștitor care mergea drept la inima oamenilor simpli și care atingea cîteodată o măreție și o frumusețe aproape biblice. Ce spunea Antonescu și felul cum o spunea

părea să aparțină unei lumi slave feudale și semi-orientale mai curînd decît lumii latine. Românii nu mai auziseră astfel de cuvinte în România modernă decît în manifestările Gărzii de Fier, și ele surîdeau imaginației populare. Într-o săptămînă, Antonescu a ridicat starea de spirit a țării, căzută în cea mai neagră disperare, insuflînd o încredere nouă în destinul său, schimbînd un sentiment de deznădejde și de umilință într-o nouă speranță și încredere în sine. Era aproape o minune, căci el a fost nevoit să facă toate astea fără ca evenimentele să-i fi adus vreun sprijin.

În timp ce ungurii cotropeau partea cedată a Transilvaniei, în timp ce mașinile autorităților române și ale multor alți refugiați tot mai blocau drumurile spre Sibiu și Brașov, s-a semnat fără multă vorbă cedarea sudului Dobrogei către Bulgaria. Viteaza inimă a Reginei Maria, din ultimul ei locaș de odihnă, a luat calea exilului spre miazănoapte. În pofida acestor evenimente, românii s-au simțit fericiți în această primă săptămînă sub Antonescu.

Erau mulțumiți nu numai pentru că au scăpat de Carol și de Lupeasca, sau pentru că se credeau la începutul unei ere noi; generalul se servise în chip măiestrit de misticismul religios și de naționalismul atît de specific poporului său, cît și de predispoziția acestuia de a interpreta un dezastru național în termeni de păcat și ispășire mai curînd decît ca o greșeală politică. Astfel, Antonescu își începuse revoluția printr-o duminică a căinței, imediat următoare abdicării lui Carol. În acea zi, la ora 11 dimineața, potrivit unei proclamații a lui Antonescu, tot românul a îngenuncheat oriunde se afla pentru a se căi de păcatele țării sale și pentru a se ruga pentru martirii care suferiseră și muriseră pentru o Românie puternică și curată. Astfel de demonstrații religioase au avut loc toată săptămîna și au culminat cu întoarcerea în țară a Reginei Mamă. Căci pentru acești oameni, înapoierea reginei, atît de nedreptățită, care în imaginația populară era întruchiparea Binelui — așa cum doamna Lupescu era întruchiparea Răului — simboliza purificarea vieții naționale și iertarea Domnului pentru păcatele dinastiei lor și pentru ale lor proprii...

Cînd, puțin mai tîrziu, în această zi de duminică, Regina Mamă și fiul ei s-au dus la palat în sunetul clopotelor și al nesfîrșitelor urale — de data aceasta într-o mașină deschisă — generalul Antonescu, singur în picioare în altă mașină deschisă, se bucura de asemeni de uralele mulțimii.

Aceste urale porneau din toate părțile, dar mai ales dinspre mulțimea legionarilor în cămașă verde aliniați în Piața Palatului și pe străzi. Căci în aceeași zi de 15 septembrie, în care românii se treziseră cu speranța întoarcerii Reginei Mamă, generalul Antonescu proclamase Statul Legionar, trezind fericirea și recunoștința legionarilor.

Pînă în ultimul moment, ziariștii englezi și americani au nutrit speranța că generalul își va întemeia guvernul pe armată și pe colaborarea cu Iuliu Maniu și Gheorghe Brătianu[1], a căror popularitate mai era încă foarte mare în România. Dar era scris de la început că Antonescu nu putea cîrmui decît cu Garda de Fier. Chiar dacă ar fi preferat să guverneze cu armata, nu putea fi vorba deocamdată de așa ceva. O armată își poate permite să fie învinsă și totuși să rămînă o forță decisivă în stat, așa cum s-a dovedit a fi în Germania Republicii de la Weimar. Însă o armată nu-și poate permite să rămînă inactivă fără să-și piardă prestigiul cînd două dezastre naționale lovesc o țară, așa cum se întîmplase cu oastea română în iulie și august 1940. Astfel, oricît ar fi fost de devotată generalului Antonescu, armata nu reprezenta o bază destul de puternică pe care să-și poată clădi regimul, ceea ce excludea, cel puțin pentru moment, o dictatură militară.

Pe de altă parte, considerente de politică externă erau potrivnice alianței cu Maniu și Brătianu. Maniu, din cauza lungului său trecut în favoarea Aliaților, iar Brătianu, din cauza violentelor sale sentimente potrivnice Axei, rezultat al Dictatului de la Viena, nu erau agreați de naziști. Prezența lor în noul cabinet ar fi pus piedici serioase liniei de strictă colaborare cu Axa, pentru care se hotărîse generalul, în speranța de a salva cel puțin independența țării.

---

1. E vorba de fapt de Constantin (Dinu) Brătianu. (*N. t.*)

Astfel totul părea să indice guvernarea cu Garda de Fier, nu numai pentru că abdicarea lui Carol și venirea la putere a lui Antonescu se datorau în mare parte umbrei amenințătoare a Gărzii de Fier și pentru că Antonescu avea o datorie de recunoștință față de legionari pentru sprijinul lor. Ceea ce era mult mai important era faptul că, în acel moment, Garda de Fier era cea mai puternică forță din țară. Acest partid, care timp de mai mulți ani trăise în semi-clandestinitate și își pierduse întreaga elită, avea o miraculoasă atracție pentru tineretul țării. În ultimele zece zile, la sediile nou înființate, mulțimea celor care cereau să se înscrie în partid era atît de mare încît listele au trebuit să fie închise. Deși mulți dintre acești noi partizani ai Căpitanului nu erau decît oportuniști, era vădit că suferințele prin care a trebuit să treacă mișcarea și martiriul conducătorilor ei au exercitat o atracție aproape irezistibilă. Nimic nu poate fi mai de folos unui partid revoluționar decît martiriul, mai ales pentru un popor mistic cum este poporul român.

Un alt avantaj al colaborării cu gardiștii era devotamentul lor de neclintit față de Axă; ei aruncau vina pentru verdictul de la Viena pe politica duplicitară a regelui Carol și, pe deasupra, erau mai anglofobi decît Hitler, astfel încît generalul Antonescu putea să se simtă în siguranță în această privință. Ar fi totuși o greșeală să se creadă că germanii au insistat în favoarea stabilirii unui regim legionar, căci n-au făcut-o. Veșnic preocupată să aibă liniște în domeniul aprovizionării cu materii prime, Germania oficială era mai degrabă speriată de zelul acestor tineri revoluționari. Chiar dacă credeau în avantajele prezentate de un regim fascist ale cărui interese erau angajate în victoria germană, pînă și cei mai naziști dintre naziști se îndoiau pe bună dreptate de abilitatea de a guverna a acestor rebuturi ale elitei legionare. Totuși, dîndu-și seama că în această fază a jocului politic nu era nimic altceva de făcut, nemții și-au încrucișat brațele sperînd că totul se va sfîrși cu bine. Ei au adoptat astfel o atitudine de așteptare care nu corespundea cu metodele naziste obișnuite, mult mai expeditive; un fel de

atitudine de „văzînd și făcînd" care făcea parte din felul lor de a încurca lucrurile.

Și astfel, Antonescu, după ce a temporizat vreme de zece zile sub cuvînt că fostul guvern Gigurtu trebuia mai întîi să rezolve problema Transilvaniei, însă în realitate pentru că el tot se mai tocmea cu Horia Sima pentru Ministerul de Interne, minister-cheie în orice revoluție, a fost în cele din urmă destul de abil pentru a forma Statul Legionar. Generalul însuși era Conducătorul, iar Horia Sima era vice-președinte. Iar Garda de Fier, în cap cu Horia Sima, era singurul partid recunoscut.

Noul cabinet era compus mai ales din legionari, însă cu un adaos de militari și de experți. Singurul supraviețuitor din guvernul Gigurtu era Leon[1], ministrul economiei, concesie făcută Dr. Neubacher care a lăsat să se înțeleagă că nu era dispus să explice din nou altcuiva teoria economică germană. Horia Sima nu a primit Ministerul de Interne, ceea ce a liniștit burghezia — care însă se înșela, pentru că la Ministerul de Interne a fost numit generalul Petrovicescu care, s-a dovedit mai tîrziu, era omul Gărzii de Fier și credincios lui Horia Sima. Însă acest important deznodămînt a fost păstrat pentru ultimul act al acestei tragice revoluții.

Numele românești cele mai aristocratice se aflau printre demnitarii legionari, ca de pildă noul ministru de Externe, prințul Mihail Sturdza, diplomat de carieră, fost ministru la Copenhaga, care-și pierduse postul din cauza simpatiilor sale legionare și a cărui soție fusese chiar închisă. Un Ghyka — cu y, ceea ce pentru un motiv oarecare era mult mai la modă decît un Ghika scris numai cu „i"[2] a fost numit prefect al poliției. Un Grecianu a fost trimis ca ministru la Berlin. Mulți alți aristocrați români au primit slujbe în

---

1. Gheorghe N. Leon (1888–1949), profesor de finanțe și statistică la Facultatea de drept din București, deputat liberal, ministru al economiei în guvernul Gigurtu. (*N. t.*)

2. Familia Ghyka, ramura din Moldova, își scria numele cu „y". (*N. t.*)

Statul Legionar, ceea ce arăta cît de numeroși erau așa-numiții „oameni de bine" care l-au urmat pe Căpitan.

În cursul săptămînilor următoare m-am uitat deseori la portretele Căpitanului care, pe fond verde, decorau fundalul marilor demonstrații legionare. Sub imaginea Căpitanului erau întotdeauna scrise cuvintele următoare: CORNELIU ZELEA CODREANU PREZENT. Și într-adevăr, la aceste demonstrații la care luau parte miniștri și generali încărcați cu decorații, emisari ai lui Hitler, Mussolini, Franco și ai împăratului Japoniei, nimeni nu era atît de prezent ca tînărul cu părul negru, mort la treizeci și nouă de ani, cu ochii negri și focoși și surîsul fericit, care obișnuia să poarte cămașa groasă de pînză albă a țăranului. Nu știu de nici o altă mișcare care să fi fost atît de complet stăpînită de o figură de dincolo de mormînt ca mișcarea legionară. În închipuirea poporului român, Codreanu apărea ca un profet martirizat și ca adevăratul conducător al revoluției lor.

În timp ce, din lumea de apoi, Căpitanul continua să domine scena legionară, scundul Horia Sima, cu coama sa neagră și ochii mici și ageri, cîrmuia ca trimisul său pe pămînt. Horia Sima nu a pretins niciodată că exercita puterea prin meritul său propriu, și spunea limpede că autoritatea sa se sprijinea pe un mandat divin. Și-a dovedit astfel deșteptăciunea, pentru că, în realitate, atît timp cît Căpitanul a fost în viață, Horia Sima nu a făcut niciodată parte din primele rînduri ale conducerii legionare. Acum însă, el ajunsese în vîrful a tot ceea ce a rămas după ce fusese ucisă întreaga elită a mișcării.

De la început însă, „dumnezeiescul mandat" al lui Sima a fost contestat de familia Codreanu, tatăl și doi frați. Codreanu-tatăl fusese profesor de liceu, un bătrîn cu privirea vioaie, obraz rumen și mustață lungă. Era și el îmbrăcat ca un țăran român, dar deși nu avea o personalitate prea impunătoare, era totuși tatăl conducătorului dispărut, și cînd spunea: „Așa a spus fiul meu", cuvintele sale căpătau evident mare greutate. Codreanu-tatăl era un bătrîn șiret. El rostea formula „Așa a spus fiul meu" în momente psihologice și o lăsa să explodeze ca o bombă la urechile lui

Horia Sima. O zi înainte de formarea Statului Legionar, bătrînul a dat un interviu din care reieșea că niciodată Căpitanul nu a dorit ca mișcarea legionară să vină la putere înainte să fie puternică și bine organizată, ceea ce nu era posibil după zece ani de existență subterană. Această „bombă" era îndreptată mai ales împotriva lui Horia Sima, pe care l-a afectat foarte mult.

Bătrînul Codreanu nu și-a lămurit niciodată jocul. Poate că dorea puterea pentru sine însuși, poate o dorea pentru unul din fiii săi. Poate voia numai să tulbure apele. În orice caz, s-a văzut destul de limpede că existau cel puțin două grupuri legionare distincte: unul în jurul lui Horia Sima, celălalt în jurul familiei Codreanu. Chiar de pe atunci se zvonea că mai era un al treilea grup, zis comunist și terorist, dar nimeni nu putea spune nimic sigur despre acest grup, nici cît era de mare sau de influent, și nici cine era în fruntea sa. Totul nu servea decît ca dovadă că, deși mișcarea era puternică, conducerea ei nu era unită cînd a venit la putere. S-a văzut că Horia Sima era confruntat cu o opoziție sau cel puțin cu o concurență într-un partid căruia nu i-a fost de fapt niciodată conducător, ci numai comandant.

După ce Regina Mamă a intrat în palatul neterminat al lui Carol, pe care ea nu-l văzuse niciodată pînă în ziua revenirii ei la București, limuzinele oficiale au început din nou să intre în curtea palatului, iar valeții cu pantofiori albi ieșeau să deschidă ușa demnitarilor în redingotă și uniformă, așa cum se întîmplase în zilele de criză care puseseră capăt domniei lui Carol. Însă de data aceasta, demnitarii și-au adus soțiile, pentru că era vorba de o recepție elegantă cu Regina Mamă care urma să primească felicitările oficialităților și ale corpului diplomatic.

Nu știam atunci că aceasta va fi ultima oară cînd voi vedea viața de la Curte, dar așa a fost. De acum înainte populația Bucureștiului nu se va mai uita la lămpile aprinse la etajul al treilea ca să se asigure că regele era acolo, nici nu va mai număra limuzinele din curtea palatului ca să-și dea seama dacă se întrunea Consiliul de Coroană și dacă vor fi anunțate mari evenimente. De acum înainte nimănui

nu-i va păsa de palatul neterminat al lui Carol — nici de macaraua înțepenită în dreptul anexei de cărămidă roșie. Generalul Antonescu a găsit că erau alte lucruri mai urgente de îndeplinit decît de a clădi palate regale. De asemeni, Antonescu a descurajat intenția Reginei Mamă de a reanima viața de curte în aceste vremuri atît de nesigure, și de a-și alcătui propriul ei anturaj. Biata regină a început să ducă o viață plicticoasă, ocupîndu-se de chipeșul și încruntatul său fiu care se împotrivea cum putea regimului sever impus de general și tînjea după tatăl său și după răsfățurile Duduii.

Într-o zi, la ora amiezii, Regina Mamă însoțită de Antonescu și de Mihai, au pornit la plimbare pe Calea Victoriei, numai ei trei, uitîndu-se la vitrine. Formau un grup destul de plăcut la vedere, frumoasa femeie atît de zveltă, îmbrăcată într-un costum cu dungi albastre bine croit și cu o pălăriuță albastră de marinar, pășind între cei doi chipeși ofițeri. Această imagine era menită să demonstreze opiniei publice deosebirea între noul și vechiul regim, pentru că, în decursul ultimilor ani, Carol nu ar fi îndrăznit niciodată să iasă pe stradă fără un cordon de poliție. Trebuia de asemenea demonstrat că regele împreună cu Regina Mamă și Conducătorul formau o familie fericită. Generalul, spre deosebire de Carol, nu avea nevoie de un agent publicitar; el știa pe de rost ce avea de făcut.

Dar oricine se uita la Mihai cu această ocazie putea să observe cum i se crispau mușchii în jurul gurii îndărătnice, ca și cum cu greu își stăpînea disprețul și furia, probabil pentru general, care-l obliga să joace teatru mereu, și pentru mulțimile care-l aplaudau azi și care mîine ar fi în stare să-l împroaște cu noroi, așa cum au făcut și cu tatăl său.

Familia regală și-a stabilit reședința la Sinaia aproape toată toamna, iar la sfîrșitul lui noiembrie, regina a plecat pe neașteptate în Italia. Se pare că, așa cum se întîmplase și cu biata doamnă Dr. Fabricius, regina s-a lăsat ispitită de magazinul Neumann de la Brașov, casa de mode cea mai elegantă din România, al cărui proprietar era însă evreu. În plus, avînd nevoie de un tratament la ochi, ea insistase

să-și consulte oftalmologul care era evreu. Plecarea ei neașteptată a fost interpretată drept un gest de protest față de reproșurile pe care i le-a făcut Horia Sima. A fost poate și un gest de protest împotriva lipsei de tact cu care ziarele românești tratau Grecia atît de dragă inimii ei, intrată în război după atacul italian; poate însă că a avut numai nevoie de o mică schimbare după plictiseala la care era condamnată ca Regină Mamă a României. Plecarea ei a făcut destulă vîlvă pe vremea aceea, dar ea s-a întors înainte de Crăciun și a rămas.

Palatul lui Carol era astfel liniștit ziua și întunecat noaptea. Interesul politic a trecut de la Palat la Președinție, mai jos pe Calea Victoriei, unde generalul Antonescu lucra și chiar dormea într-o cămăruță alături de biroul său — negăsind timp nici pentru masă, astfel încît doamna Antonescu era nevoită să-i aducă de mîncare; la piețele și străzile unde legionarii își desfășurau uriașele demonstrații și unde echipe ale poliției lor treceau ca fulgerul pe motociclete, îndreptîndu-se spre vreo groaznică descindere; la cimitirele unde legionarii își exhumau și își reînhumau martirii; și la închisori care deveniseră atît de neîncăpătoare încît surplusul nu ar fi putut fi absorbit decît printr-un masacru masiv.

Înapoierea Reginei Mamă la București a pus capăt primului act al revoluției române. Era de prevăzut că în momentul cînd acești mărunți legionari frustrați se vor urca în șa, nu se vor mulțumi să ispășească păcatele predecesorilor lor prin rugăciune. Renașterea religioasă nu putea să satisfacă ura multă vreme acumulată și setea lor de răzbunare. Ei nu vor suporta mult timp o revoluție *à la pastorale* care să semene cu o slujbă la biserică — vorba micii englezoaice, vecina mea de la hotel. Nu se putea să nu fie vărsare de sînge și violență.

Astfel, în timp ce drapelele tricolore mai înveseleau Piața Palatului scăldată în soare, „foștii" și evreii au început să se pregătească pentru o „noapte a cuțitelor lungi", sortită să țină atît cît vor dori cămășile verzi. Era vădit că nu se putea face apel la mișcarea naționalistă cea mai crunt

persecutată din Europa, la tineri înfometați care-și văzuseră toate căpeteniile și mulți dintre camarazii lor uciși cu brutalitate, și totuși totul să rămînă în limitele bunei-cuviințe și respectabilității.

10
Revoluție fără vărsare de sînge

...Revoluția pe care am condus-o a dat greș pentru că nu am vrut să provoc căderea a trei capete sau să împart partizanilor mei șapte sau opt milioane închise într-o ladă a cărei cheie era la mine.

STENDHAL

O revoluție trebuie să se consume cît mai repede. Nici un conducător inteligent al unei revoluții nu va pune capăt vărsării de sînge decît atunci cînd ea va fi atins o culme a răului îndelung așteptată; el va îngădui revoluției, la început, să aibă noaptea sau „nopțile cuțitelor lungi", știind că, cu cît setea de răzbunare va fi satisfăcută mai repede, cu atît viața se va reașeza mai curînd pe făgașul ei normal și că acest fel de a proceda va costa pînă la urmă sînge mai puțin.

Pare cinic să spui așa ceva. În ceea ce mă privește, nu-mi plac revoluțiile în stadiul sîngeros și aș prefera să trăiesc într-o lume cu totul lipsită de revoluții. Însă, deoarece se pare că revoluțiile sînt tot atît de inevitabile în viața omenirii ca nașterea, moartea sau dragostea, aș vrea ca cel puțin să se desfășoare, tactic vorbind, într-o manieră fără cusur.

Există revoluții care se pot lipsi de acte de răzbunare imediate și tangibile, pentru că acei care o cîștigă găsesc „panem et circenses" la capătul drumului, sau pentru că suferința pe parcurs este relativ redusă. Dar cînd o mișcare naționalistă persecutată, decimată, pune mîna pe putere, natura omenească a decretat că exploziile de ură și violență sînt de neînlăturat, și că cel mai bun lucru de făcut este să se termine cît mai repede cu vărsarea de sînge.

Toți cei care au fost martori ai rebeliunii legionare de la București și-au dat foarte bine seama de acest lucru; ea

a început într-un mod prea onorabil și a sfîrșit prin a îneca țara într-un rîu de sînge și teroare.

Păcatul revoluției gardiste a fost că Antonescu nu s-a hotărît să-i pună capăt de la bun început. Oricît ar fi fost de priceput ca om politic, el nu știa nimic despre dinamismul revoluționar și se temea ca germanii să nu găsească un pretext în orice tulburări violente pentru a lua măsuri împotriva independenței României. Astfel, el a încercat să-i ducă pe gardiști cu vorba, luînd încetul cu încetul măsuri legale împotriva vinovaților din vremea lui Carol, pe care legionarii ar fi vrut să-i vadă arzînd pe rug, și a organizat manifestații de stradă ordonate, în loc să se mulțumească cu cîteva spectacole violente. Era ca și cum ai hrăni tigri cu conopidă.

În ceea ce-i privește pe germani, al căror program de ordine în sfera aprovizionării cu materii prime era în mare măsură compromis de această revoluție prost înjghebată și prea mult amînată, ei observau de pe marginea scenei fără să facă nimic, afirmînd fără convingere că „o revoluție are nevoie să se încingă", ceea ce însemna că revoluția trebuia lăsată să-și atingă viteza și intensitatea adecvate pe măsură ce se desfășura. De aceea, chiar dacă atitudinea nemților putea fi socotită destul de înțeleaptă, politica lor de neintervenție punea în pericol — cel puțin temporar — obiectivul lor principal în România: liniștea în domeniul aprovizionării cu materii prime.

Prima oară cînd am intuit că se făceau greșeli tactice în aplicarea revoluției legionare, a fost în timp ce stăteam la coadă pentru a vizita casa doamnei Lupescu, pe care gardiștii o deschiseseră publicului.

O colivie supradimensionată era așezată în curtea vilei de cărămidă roșie din Aleea Vulpache — genul de colivie care se vede în grădinile zoologice. Ușa era deschisă, iar colivia de alamă ce părea nou-nouță era goală. Era felul legionarilor de a da de înțeles că pasărea își luase zborul.

Un tînăr în cămașă verde, arătînd cam hămesit, care aștepta la coadă în fața faimoasei case, aruncă o privire sumbră asupra coliviei și mormăi: „Ce bine ar fi dacă *ea* ar fi

purtată pe străzi, despuiată, într-o colivie, să o vadă toată lumea!" Colegii lui aprobau cu fervoare. „N-a fost bine că au lăsat-o să părăsească țara vie."

În cursul lunilor care au urmat, m-am gîndit deseori la acest crîmpei de dialog: expunerea doamnei Lupescu, în primele zile ale revoluției legionare, într-o colivie sau orice altă distracție tot atît de stridentă și de dezgustătoare ar fi scutit mai tîrziu țara de multă teroare și vărsare de sînge. Nu că i-aș fi vrut vreun rău acestei femei, dar din punct de vedere al metodei revoluționare, gardiștii aveau într-adevăr nevoie de distracție. Or, tot ce li s-a oferit în acest sens a fost o plimbare prin casa doamnei Lupescu.

Legionarii s-au inspirat de la bolșevicii ruși și au deschis casa Lupescu pentru vizitatori; intrarea costa 20 de lei, dar membrii mișcării, copiii și unele grupuri favorizate intrau gratis. Bolșevicii făcuseră același lucru cu vila lui Nicolae al II-lea de la Țsarskoie Selo, prezentînd-o ca mostra principală a felului de viață luxos al „foștilor". Vila banală a țarului nu avea nimic împărătesc; arăta ca orice locuință a unei familii burgheze mai înstărite, cu un băiat foarte bolnav, ale cărui bandaje și medicamente mai umpleau încă rafturile camerei copiilor. Nu s-a aflat niciodată ce au vrut bolșevicii să dovedească deschizînd această locuință modestă și oarecum îmbîcsită; desigur nu splendorile desfrînate ale autocratului ucis. Ea exprima mai degrabă sentimentul de neîmplinire și de neîncredere în puterea sa care l-a împins pe țar să-și ascundă grandoarea ereditară în spatele unor satisfacții mic-burgheze.

Ce au încercat gardiștii să dovedească arătînd vila Lupescu se putea vedea în poveștile de senzație ale ziarelor, unde erau descrise „neprețuitele" mătăsuri, dantele și brocarturi, precum și parfumurile și săpunurile rafinate cu care se înconjurase femeia roșcovană în timp ce poporul murea de foame.

Dinspre stradă, vila din Aleea Vulpache nu dădea deloc impresia de lux. Era genul de casă pentru o singură familie, din cele care se văd în orice suburbie cît de cît înstărită din America, nici măcar ospitalieră și nici prea bine

întreținută. Cele două etaje înguste, fără nici o pretenție de frumusețe arhitecturală, erau ascunse sub iederă. Vila părea chiar mai mică în comparație cu altele mai noi și mai elegante din jurul ei. Vila Lupescu nu avea nici un fason, ba chiar, judecînd după ferestrele ei destul de mici, părea să fie întunecoasă în interior.

Într-adevăr, era întunecoasă în interior, și nicidecum luxoasă. Etajul întîi era cu totul neînsemnat, ticsit cu mobilă oarecare și bibelouri îngrămădite ca într-un magazin de mîna a doua. Această expoziție a păcatelor vechiului regim nu dovedea de fapt decît un singur lucru — că păcatul nu prea rentează. Doamna de Pompadour s-ar fi întors în mormînt dacă ar fi putut vedea ce ajunsese acum meseria ei. Casa celei mai renumite metrese regale din anii '30 nu era nimic altceva decît o locuință deprimantă.

Ghidul cu cămașă verde ne-a dus mai întîi printr-o serie de salonașe. S-a oprit într-unul din ele și, întorcîndu-se spre turma care-l urma, spuse solemn: „Asta este camera unde Elena Lupescu obișnuia să doarmă cu Puiu Dumitrescu." Cuprinzînd dintr-o privire încăperea care arăta tot atît de lipsită de farmec ca o după-amiază ploioasă de duminică, un vizitator ca mine putea gîndi cu compătimire că, la urma urmei, era și modul cel mai potrivit de a o folosi. Însă cămășile verzi, care nu văzuseră niciodată un exemplar din revista engleză de decorațiuni interioare *House and Garden* și nu aveau simțul umorului, erau impresionați de combinația de catifea roșie și de păcat extraconjugal.

Este adevărat că doamna Lupescu poseda cîteva tablouri bune, dar acestea erau prost atîrnate și treceau drept „furate" dintr-un muzeu al statului. Mai erau cîteva piese de jad foarte frumoase despre care se spunea că aparținuseră colecției Reginei Maria, și o mulțime de bibelouri de duzină, printre care una sau două piese nostime de porțelan din secolul al XVIII-lea, ușor pornografice. Duduia avea și un gust pronunțat pentru icoane îmbrăcate în argint sau aur, și pentru o mică colecție de Biblii, Vechiul și Noul Testament, așezate în mijlocul unei biblioteci care consta mai ales din romane franțuzești. Ghidul gardist ne-a atras atenția

asupra Stelei lui David de pe Vechiul Testament, dîndu-ne impresia că aceasta dovedea că Duduia era în strînsă legătură cu autorii Protocoalelor Sionului.

Casa nu dădea altă impresie decît cea de banalitate, și nici această trăsătură nu era realizată decît în așa-zisul „studio" și în camera de culcare. Studioul era o cameră mică cu mobilă modernă din lemn de culoare deschisă, cu un portret în mărime naturală al lui Carol în civil, mîngîind cu o mînă un pechinez și ținînd în cealaltă mînă un port-țigaret lung și negru. Aici, în studio, și-a găsit ghidul momentul de glorie. Pe jos erau aruncate o sumedenie de cutii de bijuterii îmbrăcate în piele neagră, verde, roșie sau albă, marcate cu numele în litere aurite ale marilor bijutieri din Rue de la Paix și Place Vendôme. Căptușeala lor de catifea și de mătase mai purta amprenta colierelor de perle, a garniturilor de diamante, a broșelor, clipsurilor și inelelor. Ghidul exclamă: „Iată ce a rămas din bijuteriile cumpărate de Carol pentru Elena Lupescu cu prețul lacrimilor și sudoarei poporului român." Asistența părea foarte încruntată, în afară de doamnele din grup care căzuseră pe gînduri, oarecum invidioase.

„Iar aici..." spuse scurt ghidul făcînd un gest elocvent în direcția unui dormitor, lăsîndu-i apoi pe vizitatori singuri cu gîndurile lor. Camera de culcare era în stil franțuzesc obișnuit. Toate privirile s-au îndreptat într-o tăcere meditativă asupra patului larg acoperit cu mătase cenușie. Erau cîteva scaune bune în stil Empire, dăruite, zice-se, de profesorul Voronoff; pe măsuțe și scrinuri erau multe fotografii, cele mai multe ale Duduii însăși: ba plimbîndu-se într-un parc în rochie de vară și cu o pălărie mare, ba cu tatăl și cu prieteni ai ei, ba cu regele într-o mașină albă, acum cîțiva ani la Paris, cu pavilionul Expoziției Universale în fundal. Pe noptieră se afla un aparat de telefon cu mai multe butoane: era linia directă cu Palatul. Pe butoane scria Birou, Oficiu, Dormitor — pe unul scria: Baie.

Spre deosebire de familia fostului țar, care a trebuit să plece în grabă, fără să ia nimic, Duduia sau camerista ei au putut duce împachetatul la bun sfîrșit. Dulapuri încăpătoare

erau deschise vraiște, lăsate goale, cu excepția unor umerașe și calapoade de pantofi. Singur un capot de mătase verde mai atîrna în camera de baie acoperită cu faianță verde. Tinerii fasciști hămesiți erau fascinați de splendorile acestei camere de baie care, cu excepția unui foarte frumos bideu din marmură verde cu robinete aurite, nu conținea nimic ce nu s-ar fi putut cumpăra la oricare magazin universal obișnuit din America.

Eram foarte curioasă să văd cum arătau mult trîmbițatele parfumuri și săpunuri „unicate" și m-am uitat cu mare grijă în dulăpioarele din camera de baie. Mai erau încă pline cu sticluțe pe jumătate goale, borcănașe cu cosmetice marca Elisabeth Arden și cu cîteva cutii cu săpunuri Guerlain, dar n-aș putea spune că aveau ceva extravagant. Singurul articol care provoca nedumerirea era o cantitate foarte mare de astringent. Ai fi zis că Duduia trăise cu frica în sîn că Hitler ar putea să cumpere toată piatra acră din lume, cumpărînd-o de aceea pe toată. Întrebarea „la ce i-ar fi putut folosi atîta piatră acră?" a stîrnit multe comentarii printre ziariștii străini; în dicționarele medicale se putea citi că piatra acră are tot felul de întrebuințări și că, pentru calitățile ei astringente, era folosită ca un element de seducție de către doamnele din secolul al XVII-lea.

Cînd gardiștii au intrat pentru prima oară în această casă, s-au găsit în fața ultimei feste jucate de doamna Lupescu lumii bune românești: o cutie mare plină cu scrisori în mijlocul camerei de culcare. Era o glumă amară pentru că — așa se povestea — în aceste scrisori primite de la cele mai înalte personalități, bărbați și femei, din România, autorii o lingușeau în termenii cei mai abjecți pe „scumpa Duduie". O principesă română cunoscută pe plan internațional mersese pînă la a se adresa doamnei Lupescu cu *„Ma souveraine"*, adăugînd în continuare că „momentul de azi, cînd mi-ai dat voie să-ți sărut mîna, a fost cel mai fericit din viața mea". Iar un înalt demnitar al fostului regim i se adresa cu „Maiestatea Voastră", asigurînd-o că singura lui dorință pe lume era să o vadă încoronată ca regina legiuită a României. Aceste scrisori, acum în mîinile legionarilor,

atîrnau ca sabia lui Damocles asupra societății românești, existența lor fiind deosebit de dureroasă pentru unele fețe simandicoase care făceau acum eforturi disperate pentru a se pune la unison cu noua ordine, mărturisind adînca lor oroare pentru „jidanca împuțită". Este sigur că Duduia a lăsat intenționat aceste scrisori în urma ei, știind foarte bine că asemenea bilețele oportuniste îi expuneau pe autorii lor marii răfuieli din „amurgul zeilor".

Un amurg al zeilor care era acum în plin avînt. La Șosea, cartierul elegant al Bucureștiului, vedeai gardiști de pază la fiecare a doua casă, ceea ce însemna că proprietarul era supravegheat de poliție în așteptarea anchetei care să determine prin ce căi și mijloace își dobîndise locuința. Gardiștii îi anchetau pe toți cei care ocupaseră funcții în ultimii zece ani. Au fost cercetate și transferurile de la Banca Națională în străinătate, la fel ca și utilizarea fondurilor armatei, ale flotei, aviației și mișcării tineretului.

Sidorovici, conducătorul mișcării pentru tineret din România și prieten apropiat al lui Carol, primise cu numai cîteva zile înainte o înaltă decorație din partea lui Hitler; acum se sinucisese pentru că nu putea justifica proveniența a vreo unsprezece milioane de lei. Chiar fostele Excelențe din holul de la Athénée Palace au fost neliniștite timp de cîteva zile, dar după aceea și-au revenit repede, căci erau într-adevăr foarte săraci. Însă Negus-ul, admiratorul doamnei von Coler, care prevestise atît de corect amurgul zeilor (printre care nu se număra și pe sine, din cauza prieteniei sale cu germanii), a fost închis la Văcărești, într-o celulă vecină cu aceea a lui Max Auschnitt. Despre acesta se spunea că, după abdicarea lui Carol, sugerase: „Și acum, o celulă mare și frumoasă pentru prietenul meu Malaxa!" S-a ales însă cu o dezamăgire pentru că, cel puțin pentru moment, Malaxa s-a aranjat iar cu destinul. Nu încape îndoială că el era figura-cheie în transferul banilor Duduii și ai lui Carol și în tranzacțiile lor comerciale, și că generalul Antonescu îl ura pe Malaxa. Însă, deocamdată, Horia Sima întindea o mînă protectoare asupra marelui bogătaș al industriei românești, care oferise Legiunii un stadion și cantine. Tot

așa, în timp ce nemții aveau grijă să nu intervină în mersul justiției legionare, se pare că ei îl considerau pe Malaxa ca fiind prea însemnat în schema economiei românești ca să-l lase să putrezească în închisoare.

Ofițeri de poliție și foști miniștri care fuseseră amestecați în uciderea gardiștilor și generalii care prezidaseră Curtea Marțială ce-l condamnase pe Căpitan pentru înaltă trădare au fost întemnițați în așteptarea procesului. Printre cei mai importanți era Gavrilă Marinescu, ministrul poliției și membru în camarila lui Carol; Moruzov, șeful poliției secrete; fostul prim-ministru, generalul Argeșanu, care răzbunase asasinarea predecesorului său, Călinescu, cu groaznica ucidere în masă a legionarilor în septembrie 1939; generalul Ion Bengliu, șeful poliției, care contribuise la acest masacru — aceștia și încă mulți alții au fost aruncați în Fortul Jilava unde cadavrul lui Codreanu mai zăcea încă sub lespedea masivă de beton. S-au pregătit mandate de arestare pentru procesul monstru al acestor oameni, proces care urma să aibă loc în fața unui tribunal al poporului fiind mediatizat în toată țara — o măreață acțiune de răzbunare întîrziată a Căpitanului și de condamnare a fostului regim.

Horia Sima și băieții lui au fost foarte agitați de acest plan, care din nefericire era cu totul eronat din punct de vedere al tacticii revoluționare. Era prea legalist și prea încet. Nu aveai decît să iei parte la manifestările organizate de Antonescu în „Marea Piață 6 Septembrie" și îți puteai da seama că legionarii nu se puteau mulțumi numai cu atît. Erau destul de pitorești și pline de culoare aceste demonstrații. Piața se află la poalele frumosului Deal al Spirii[1], un soi de Kremlin al Bucureștiului, încununat cu bisericile albe și clădirile care formează Mitropolia, sediul Bisericii ortodoxe române și al Parlamentului. Piața din josul dealului era o mare de cămăși verzi și de țărani cu cămăși albe pe fond de draperii verzi, și de steaguri ale Axei, ale Spaniei și ale Japoniei, la rînd cu drapele românești. Detașamente

1. De fapt, al Mitropoliei. (*N. t.*)

germane de SA și SS în uniformă, fasciști italieni și falangiști spanioli înconjurau o tribună cu platformă înaltă vopsită în verde și dominată de mari panouri de lemn purtînd imaginea Căpitanului. Ceea ce avea loc în această incintă era de fapt o serbare de familie a Axei, cu diplomații și emisarii speciali ai Führerului, ai lui Mussolini, ai lui Franco și ai împăratului Japoniei. Îmbrăcat în cămașă verde, Antonescu vorbea de pe înălțimea platformei, după care scundul Horia Sima s-a ridicat și a vorbit și el. Cei doi au stat apoi mînă în mînă, uitîndu-se în ochi o vreme. Totul părea frumos și plin de speranță, lumea din incintă era gata să plîngă, în timp ce diplomații Axei observau reprezentația cu bunăvoință, cum ar face un regizor care supraveghează jocul actorilor din vreo piesă de Shakespeare.

Ceea ce-ți rămînea în minte, mai ales după aceste serbări, nu erau emisarii importanți ai marilor puteri, nici țăranii îmbrăcați în alb veniți din toate colțurile țării, sau miile de tineri în cămașă verde care înconjurau piața, ci sutele de oameni în doliu care au fost admiși lîngă tribună. Acești oameni, în majoritate persoane de condiție umilă, de aspect cu atît mai sărăcăcios cu cît se aflau nu departe de demnitarii medaliați, erau rudele gardiștilor uciși de poliția lui Carol. Petele negre formate de ei în mijlocul culorilor strălucitoare aduceau o notă sinistră, de rău augur: prea erau mulți cei ce purtau doliu după legionarii uciși. Doar uitîndu-te la ei îți puteai da seama că niciodată nu se va putea face o revoluție fără vărsare de sînge cînd atîta sînge cerea răzbunare. Erau acolo mama și văduva lui Codreanu, invizibile sub vălurile lor cernite, precum și văduvele și mamele așa-zișilor „Nicadori" și „Decemviri", cei treisprezece camarazi uciși o dată cu Căpitanul în pădurea de la Ploiești, și nenumărați alții care au avut fii, soți, frați uciși de poliția lui Carol.

În toată această mulțime, cea mai distinsă dintre toate persoanele îndoliate era bătrîna principesă Alexandrina Cantacuzino, scundă, corpolentă, cu o față nemișcată, impenetrabilă, amintind de Regina Victoria în văluri de văduvă, dar cu ceva oriental, enigmatic și în același timp cu

o vioiciune latină în priviri. În calitatea ei de mamă a unuia din legionarii uciși și una din marile boieroaice ale României, principesa era scoasă în evidență la solemnitățile noului regim. După ce stătuse un an închisă din ordinul lui Carol într-o cameră din palatul ei, Antonescu o eliberase în ziua în care a luat puterea. Neînfrîntă, cu un fel de seninătate detașată, și-a reluat firele vieții sale neasemuit de active, ocupîndu-se de școlile patronate de ea și de Societatea Ortodoxă a Femeilor Române, pe care o întemeiase după exemplul Clubului Femeilor Americane, și de multiplele și diversele sale opere de binefacere. Ea primea vîrfurile mișcării legionare în jurul căminului din salonul ei, o încăpere luminoasă și lungă, unde scaunele stil secolul al XVIII-lea, acoperite cu tapițerie de Aubusson, îmbiau la conversație, după modelul clasic al marilor saloane pariziene din Faubourg Saint-Germain. Pe pereți, splendorile misterioase aurii și brune ale unui Rembrandt licăreau pe lîngă aurul și roșul unui maestru florentin și albul unui impresionist francez, iar un superb strămoș cu turban, cu barba sa crescută pînă pe sub ochi și iataganul bătut în pietre scumpe înfipt în brîul său aurit, se uita semeț la această mîndră lume nouă.

În jurul unor delicate *petits fours* de la Capșa, nepoții și verii gardiști ai bătrînei doamne și prietenii lor expuneau planurile și teoriile lor pentru Noua Românie: planuri economice, literare, artistice, pedagogice, teorii pentru o „rasă pură românească", ceea ce-i făcea să rîdă și pe nemți, căci nu exista o rasă mai amestecată cu alte rase decît cea a românilor. Erau în focurile creației, acești tineri, trăsăturile lor fine și oarecum efeminate formau un contrast straniu cu termenii aspri în care obișnuiau să considere viața cînd vorbeau de temniță, fugă și asasinat.

Principesa însăși nu era gardistă. „Știu, spunea ea despre tineri, că ei vor distruge tot ce iubesc eu și tot ceea ce reprezint, dar Doamne, cu cît îmi plac mai mult decît tinerii din Franța care nu vor să lupte pentru nimic!"

Era o patrioată înfocată, cuprinsă de patima politicii. Ca atare, ea privea cu scepticism revoluția fără vărsare de

sînge a lui Antonescu. Generalul, îi prevenea ea pe diplomații Axei, trebuie să reușească repede, de nu, revoluția va deveni foarte, foarte sîngeroasă. Regimul trecut, sublinia ea — și vorbea din proprie experiență — stabilise norme de violență pe care revoluția nu va putea să nu le depășească. Prin „succes rapid", ea voia să spună că Axa ar trebui să restituie României o parte din Transilvania pierdută, ceea ce Hitler și Mussolini nu ar fi putut face, chiar dacă ar fi vrut, din cauza ungurilor. De aceea, anticipa principesa, legionarii vor adopta altă ieșire violentă.

Erau și alte multe motive pentru care Antonescu încerca să îmblînzească revoluția sa. Unul era sentimentul de datorie al soldatului, respectul disciplinei și al bunei-cuviințe. Alt motiv era ideea greșită că el ar putea să substituie reforma dinamismului revoluționar. Dar motivul principal era teama ca nemții să nu ia tulburarea ordinii publice drept pretext pentru a înființa un protectorat în România. Această teamă de o intervenție germană era împărtășită și de Horia Sima, și de aceea el a fost de acord cu ideea Conducătorului de a face o revoluție fără vărsare de sînge. Cel puțin la început.

Mai curios era că această teamă de Germania era și cea mai puțin justificată. În faza actuală, germanii nu doreau cîtuși de puțin să stabilească un protectorat sau ceva asemănător în România.[1] A apărut o nouă fază de improvizații

---

1. Germanii, și mai cu seamă militarii germani, favorizaseră de fapt ocuparea completă a României pentru a asigura cantitățile de petrol necesare efortului de război german și luaseră obiceiul să descurajeze orice posibilă contribuție militară românească la o alianță efectivă. Numai după ce Antonescu a dovedit că era în stare să mențină ordinea și să-și reorganizeze armata, spre sfîrșitul anului 1940, această atitudine s-a schimbat. A se vedea *Documents on German Foreign Policy*, 1917–1945 (Documente asupra politicii externe germane), seria D, volum XI, documente 71, 80 și 84 și vol. XII, doc. 544, și Charles Burdick și Hans-Adolf Jacobsen, *The Halder Diaries* (Agendele Halder) (Novato, CA, 1988), pp. 335–339 și 343–347. (*N. ed.*)

din cele mai contradictorii în cadrul diplomației germane. Mai era oare „ordinea în domeniul aprovizionării cu materii prime" obiectivul lor principal? Desigur că da. Dar ei nu făceau nimic decisiv pentru a-l aplica. În schimb, păreau hotărîți să se spele pe mîini de toată învălmășeala gardistă. Era evident că ei erau tot atît de puțin dispuși să joace rolul de „dădacă a revoluției române", cum ar fi fost un burlac căruia i s-ar cere să aibă grijă de un sugar. Nu se putea ști niciodată dacă aceasta era numai o dispoziție trecătoare, o manevră politică sau o tactică de camuflaj din partea lor.

Dar era evident la vremea aceea că existau cîteva motive temeinice pentru care dominația completă asupra României sub forma unui protectorat nu convenea germanilor. Ei nu voiau să-i neliniștească pe ruși prin spectacolul unei dominații fățișe a vreunei țări balcanice. Rușii, așa explicau înalții diplomați germani, recunoscuseră mai mult sau mai puțin explicit că Balcanii erau sfera de influență a intereselor economice germane, însă ei nu renunțaseră la ideile lor panslaviste care cuprindeau Balcanii în sfera intereselor politice rusești. De asemenea, ca unii bătrîni bogați care vor ca lumea să creadă că vreo fată, tînără și frumoasă, i-a luat de soț pentru farmecul lor personal, nemții voiau să arate democrațiilor că erau irezistibili fără să aibă nevoie să cucerească prin forță.

Aceasta însă nu era doar o chestiune de vanitate, ci era și una de conveniență. Naziștii începeau acum să aibă mari dificultăți în Olanda, Norvegia și în alte zone cucerite de ei, în timp ce se înțelegeau foarte bine cu necombatanții, ca suedezii, elvețienii și bulgarii, care păstraseră o oarecare libertate, cel puțin cu numele. Experții economici germani, hărțuiți în negocierile lor de oameni de afaceri și economiști din țările ocupate sau din protectorate și de rezistența lor pasivă, se întorceau la Wilhelmstrasse și-i sfătuiau pe șefii lor să evite pe cît posibil orice formă de dominație directă în România. Astfel, germanii au lăsat rebeliunea legionară să-și urmeze cursul — și așa se explică de ce, patru săptă-

mini după ce începuse, nu mai rămăsese nici urmă de „liniște în domeniul materiilor prime românești".

Legionarii nu erau singurii răspunzători. Evacuarea Transilvaniei dezmembrase sistemul de transport al țării în așa măsură încît practic anulase acordul încheiat în august, prin care Germania trebuia să primească tot surplusul exportabil de grîne al României. Iarăși, nu era vina gardiștilor dacă nu existau destule mijloace de transport pentru petrolul exportabil românesc, evaluat la cinci milioane de tone pe an, către țările Axei sau țări prietene cu Axa, cu toate că rezervoarele și cisternele românești erau pline cu țiței care nu avea unde să plece. Dar în afară de aceste dificultăți de ordin pur tehnic, revoluția gardistă îi împiedica fără doar și poate pe germani să-și vadă de afaceri ca de obicei.[1]

Întîi de toate, activitatea germanilor era paralizată de consecințele amurgului zeilor. Tînărul Stinnes, fiul industriașului german care dirijase economia germană în timpul inflației, a spus ziariștilor străini că la Reșița, fosta firmă a lui Max Auschnitt, și la Malaxa, toți directorii și administratorii lipseau — fiind fie la închisoare, fie în domiciliu obligatoriu — sau erau prea speriați ca să-și asume responsabilitatea negocierii acordurilor comerciale. Această situație a imobilizat practic afacerile. Oricît de mari ar fi fost aceste piedici în activitatea comercială, ele nu erau atît de

---

1. Ceea ce R. G. Waldeck și alții nu știau la vremea aceea era că Antonescu stabilise o politică formală constînd în asigurarea prealabilă a nevoilor consumului intern al României, și apoi în livrarea către Germania a produselor agricole și a petrolului numai pe bază de schimb reciproc, mai curînd decît prin credite extensive acordate Germaniei.

Pentru o descriere a efectelor acestei politici asupra domeniului agricol, a se vedea Karl Brandt, *Management of Agriculture and Food in German-occupied and other Areas of Fortress Europe* (Administrarea agriculturii și alimentației în zonele ocupate de germani și în alte zone ale fortăreței Europa) (Stanford, 1953). Pentru petrol, a se vedea Maurice Pearton, *Oil and the Romanian State* (Petrolul și statul român) (Oxford, 1971). (*N. ed.*)

grave pe cît era noua legislație antisemită. Masele gardiste, adînc antisemite și pline de un resentiment violent împotriva evreilor, voiau în realitate să-și înceapă revoluția printr-un pogrom în cartierele evreiești.

Pe de altă parte, Antonescu, cu teama sa de violență, a încercat dimpotrivă să facă compromisuri cu noua legislație antisemită care mergea mult mai departe decît tot ce decretase Carol nu demult. Începînd cu exproprierea proprietăților rurale evreiești, achitate cu bonuri fără valoare și la un preț fictiv, noua legislație era menită să-i elimine pe evrei din viața economică a României în decurs de un an sau doi. Între timp, importante întreprinderi evreiești au fost date în grija unor „comisari": tineri legionari care nu știau aproape nimic despre economie, dar erau foarte versați în teroare, șantaj și corupție. Dacă hotărîrea Conducătorului era să stabilească norme de cinste într-o țară în care fiecare om are un preț al său, era evident că nu a reușit în ceea ce-i privea pe acești comisari. Erau adevărați răufăcători, gonindu-i prin teroare pe oamenii de afaceri evrei din mașinile și vilele lor și ruinîndu-le întreprinderile. Cînd vreun evreu îndrăznea să se plîngă, poliția gardistă făcea o descindere nocturnă la el, îl aducea la Prefectură pentru vreo vină imaginară și îl lăsa acolo pînă era dispus să cedeze tot ce avea, inclusiv fabricile.

Această metodă de „arianizare" îi consterna pe naziști din cauza efectului distrugător asupra afacerilor. Un expert economic german l-a întrebat pe Horia Sima cum putea să încerce deiudaizarea afacerilor românești într-un an, cînd germanilor le-au trebuit șase sau șapte ani, și încă mai păstrau în funcție anumiți evrei etichetați „WW-Juden", adică (*wirtschaftlich wertvolle Juden*: evrei cu valoare economică). În România, a subliniat neamțul, era în mîini evreiești un procent mult mai mare al afacerilor decît în Germania, și în timp ce puteai găsi în Germania zece nemți capabili pentru fiecare evreu competent, în România nu exista nici măcar un român priceput pentru a înlocui zece evrei competenți. Horia Sima răspunse cu o nechibzuință care-l dezgustă pe economistul german: „Aceasta înseamnă că sîntem în stare

să facem mult mai mult decît voi." O deiudaizare rapidă, în opinia lui Horia Sima, era singura distracție pe care gardiștii o puteau oferi partizanilor lor. Dar ea nu era destul de rapidă, nici destul de generală pentru a pune capăt revoluției.

Spre a împiedica industriile vitale pentru ei să se ruineze cu desăvîrșire, germanii au imaginat un plan ca să cumpere acțiunile întreprinderilor evreiești, plasînd oameni de afaceri români și germani în consiliile de conducere, dar — aceasta era partea cea mai importantă — păstrînd pe foștii proprietari evrei ca administratori. Din acest motiv, oameni de afaceri germani au început să vină cu zecile la Athenee Palace, cu intenția să pună mîna pe vreo mină sau vreo fabrică la un preț de nimic. Noii sosiți nu mai erau aleși pe sprînceană și arătau mai teutoni decît lotul de oameni de afaceri germani care veniseră vara trecută înainte de prăbușirea Franței și înainte ca România să devină un stat totalitar. Naziștii erau desigur convinși că, după cucerire, ei nu mai aveau nevoie să pară atît de seducători ca înainte.

Acești oameni de afaceri de la Hamburg sau din Renania au sosit convinși că totul se va desfășura conform planului. Ei își închipuiau că proprietarii evrei vor fi foarte bucuroși să vîndă și să rămînă în chip de manageri timp de un an sau doi, pentru că oricum nu aveau unde emigra. Văzînd cum unul din nemții aceștia se autofelicita de cum sosise, l-am întrebat: „Ați primit deja aprobarea guvernului român?" „Am trimis hîrtiile la semnat la minister, dar aceasta este numai o formalitate", răspunse el. Dar nu era numai o formalitate, cel puțin nu în felul cum o tratau gardiștii.

În aproape cinci luni de regim legionar, nu am văzut îndeplinită nici o singură tentativă de „arianizare". Autoritățile gardiste, cu toate că nu refuzau de-a dreptul, găseau căi și mijloace ocolite pentru a-i împiedica pe germani să pună mîna pe economia românească. Lozinca lor a devenit: „România pentru români, și ducă-se dracului evreii și nemții!" Deși nu se exprimau chiar așa pe șleau, metodele

nehotărîte și alunecoase ale legionarilor i-au scos din răbdări pe oamenii de afaceri de la Hamburg și din Renania.

Aceștia stăteau cu zilele la Athénée Palace, așteptînd să primească hîrtiile semnate; mai întîi bine dispuși, apoi ușor nedumeriți, pe urmă încetul cu încetul pierzîndu-și răbdarea, apoi supărați, la urmă de-a dreptul furioși. Din acest moment, fie plecau înapoi în Germania, lăsîndu-și interesele în mîinile avocatului legației germane, fie rămîneau mai departe la București, stînd posomorîți la bar, cînd nu se duceau în strada Wilson, unde doctorul Neubacher și tinerii săi colaboratori ar fi trebuit să exercite presiuni asupra autorităților române. Dar Dr. Neubacher, cu fața sa de vultur obosit arătînd mai obosită ca oricînd, nu putea promite rezultate rapide. „Românii, spunea el, sînt atît de orientali!"

De fapt, Dr. Neubacher știa bine cum opera rezistența gardistă. Era lunecoasă, insesizabilă, și nu ajungea niciodată pînă la un refuz direct. În schimb, autoritățile gardiste trăgeau de timp, restituind hîrtiile pentru vreo greșeală tehnică, apoi înapoindu-le iar pentru că apăruseră decrete noi. Pînă la urmă, promiteau o decizie pînă la sfîrșitul săptămînii. Și atunci cînd omul de afaceri german credea că treaba era în sfîrșit rezolvată, gardiștii îl băgau pe proprietarul evreu la închisoare și-l țineau acolo în timp ce comisarii duceau liniștit întreprinderea sa la ruină. Sau îl maltratau pînă îl obligau să-și vîndă negoțul pe nimic unui gardist. În amîndouă cazurile germanii pierdeau.

„De ce nu pun germanii mîna pe România înainte ca gardiștii să o fi ruinat cu totul?", l-am întrebat pe conte. „Este povestea cu acvariul", replică el, și-mi povesti anecdota. La conferința de pace, între negocieri, Hitler, Churchill și Pétain se uitau la un peștișor auriu într-un acvariu. Care din noi va putea să-l prindă mai întîi, s-au întrebat ei, și fiecare și-a încercat norocul. Churchill a făcut un laț din lanțul ceasului său, l-a aruncat după pește, dar nu l-a prins. Pétain a lăsat să cadă o muscă drept momeală, dar peștele nu s-a sinchisit. La urmă a venit rîndul lui Hitler. El a luat un polonic și cu răbdare a golit acvariul pînă cînd peștișorul

zăcea neputincios pe fundul vasului. „Acum prăjește-l, Adolf", au sugerat Churchill și Pétain. „O, n-aș face așa ceva decît dacă m-ar ruga peștișorul să-l prăjesc", răspunse Hitler modest.

Exista însă un străin care era în stare să facă afaceri cu legionarii. Se numea Dr. A. A. Tester. Pe jumătate german și pe jumătate englez, adevărat geniu al afacerilor, el cunoștea destul mentalitatea orientală ca să-i înțeleagă pe români. Un împătimit al mișcărilor naționaliste (în Anglia era un partizan al lui Sir Oswald Mosley[1], de fapt unul din cofondatorii partidului fascist englez), el afișa pentru gardiști un entuziasm care-i încînta. Dintre toate lucrurile uluitoare care se petreceau pe agitata scenă românească, cea mai uluitoare era că unul din supușii Maiestății Sale Britanice era singurul om care putea să netezească calea germanilor în afacerile românești.

Trecut de patruzeci de ani, gras, de talie mijlocie, brunet, purtînd monoclu, Tester, înfundat ca într-o găoace în hainele sale încăpătoare croite pe Bond Street, înainta legănîndu-se prin absida centrală a holului ca și cum ar fi fost o procesiune cu un singur om. Rîzînd cu ușurință și vorbind cu glas răsunător, era socotit personajul cel mai sinistru aruncat de război pe țărmurile Athénée Palace-ului. Nici englezii, nici germanii nu aveau nici o încredere în el. Britanicii îl acuzau de trădare prin faptul că făcea afaceri cu naziștii. Germanii, mai puțin siguri, pretindeau că își folosea legăturile comerciale și fascismul numai ca o acoperire pentru munca sa în folosul Serviciului de Informații britanic.

L-am întîlnit pe Dr. Tester la sfîrșitul lui iulie, scurt timp după sosirea sa la București. În cursul săptămînilor și lunilor, am ajuns să-l cunosc foarte bine și să-l apreciez. Mie nu mi s-a părut niciodată un personaj sinistru, poate pentru că un bărbat gras, îmbrăcat în halate de culoarea prunei, care tîrăște după sine, printr-o lume sfîșiată de război,

---

1. Oswald Mosley (1896–1980), politician englez, conducătorul Uniunii Fasciștilor Britanici între 1932 și 1940. (*N. t.*)

o nevastă, șase copii, gineri, guvernante, cameriste și cățel de salon are întotdeauna ceva patetic.

Fiu al unui om de afaceri englez și al unei cîntărețe germane, Tester se născuse la Stuttgart și fusese educat în școli și universități germane. Spunea cu modestie: „Am trecut prin școală cu viteza zborului." Asta nu-l împiedica să fie însă un om foarte citit: putea să recite pe dinafară pe toți autorii germani clasici în maniera unor mari actori germani; același lucru era în stare să-l facă cu Shakespeare în engleză și cu clasicii francezi în franceză, chiar dacă se exprima în engleză și franceză cu un accent german. Dacă era dispus, putea să cînte oricare operă de Wagner, Verdi sau Mozart cu libret cu tot, sau să fredoneze a Cincea de Beethoven fără să se oprească. Obișnuia să spună că ceea ce ar fi vrut într-adevăr să fie era șef de orchestră. În schimb a devenit avocat internațional și „finanțist".

Tester mi-a spus că fusese complet ruinat de trei ori: prima oară în Germania cînd Dr. Schacht[1] a stabilizat marca. Tester și-a luat atunci tînăra soție la Paris și i-a spus să nu fie îngrijorată, pentru că peste șase săptămîni va avea din nou mașina ei Hispano-Suiza cu doi șoferi în livrea albă. După șase săptămîni, îi avea. De atunci nu și-a mai dat silința să-i spună cînd era ruinat, pentru că, înainte ca ea să se obișnuiască cu ideea, își refăcuse un cont substanțial în bancă și treburile mergeau iar strună.

Cu vocea sa răsunătoare, Tester anunța că era „ultimul fascist englez în libertate", și omul de legătură „al șefului meu, Sir Oswald Mosley". La ocazii mari, își punea cămașa neagră, făcea salutul fascist și striga „Heil Mosley!" După ce trăise în Anglia în ultimii cincisprezece ani, Tester hotărî să facă o croazieră timp de un an, pe iahtul ce-l dăruise soției sale. Războiul i-a surprins în croazieră pe Mediterana. Tester își adună nevasta și copiii în jurul său pe

1. Hjalman Schacht (1877–1970), economist și finanțist german, a stabilizat marca germană și a stăvilit hiperinflația care a afectat Republica de la Weimar (1923); a condus economia nazistă între 1934 și 1937. (*N. t.*)

punte, le ceru să se angajeze să uite de fascism și să nu se mai gîndească decît să fie buni englezi. Își amintea întotdeauna de această scenă cu multă emoție și, pentru că prevedea că partizanii lui Sir Oswald vor trece prin vremuri grele în Anglia, se îndreptă mai întîi spre Port Said, unde-și predă iahtul Marinei Maiestății Sale și, precaut, se stabili în Grecia. Hotărît să facă și el ceva pentru țara sa, se apucă să călătorească prin Balcani, încercînd să stabilească legături importante cu scopul de a cumpăra alimente pentru Anglia. Însă autoritățile engleze au întîmpinat eforturile sale patriotice cu deosebită răceală; în ochii lor, tot fascist și pe jumătate german era.

Toate acestea erau pentru Tester deosebit de chinuitoare pentru că, la fel ca toți oamenii înzestrați cu talente contradictorii și legăminte împărțite, Tester dorea cu fervoare să „aparțină" și să se bucure de considerație pe lîngă oameni respectabili. Era de înțeles ca el să dorească să fie folosit pentru extraordinarele sale aptitudini. Să cîștige bani mulți oriunde și în orice împrejurare era atît de simplu încît îl plictisea. Avea nevoie să adulmece scena politică și să se agite. Dacă nu putea figura în distribuție, ar fi vrut măcar să tragă sforile, să modifice scena, să fie sufleurul și confidentul starurilor.

Astfel, cînd autoritățile engleze de la Atena și de la Belgrad au refuzat să-l trateze ca pe un patriot englez care tocmai predase un iaht Marinei Maiestății Sale, ci ca pe unul din băieții rătăciți ai lui Sir Oswald și un semi-german pe deasupra, Tester, ofensat, hotărî că, de fapt, era fascist în fundul sufletului și începu să se poarte ca atare. Cel puțin așa suna propria-i poveste.

Tester nu ar fi recunoscut niciodată că lucra pentru germani. El lucra mai degrabă pentru totalitarism, spunea el. Încredințat că nemții vor cîștiga războiul pînă la sfîrșitul iernii, Tester era convins că numai un regim fascist în Anglia era în stare să obțină o pace onorabilă cu Hitler, o pace care să lase Imperiul britanic neatins. Ceea ce îl încînta în noua lume fascistă erau, pe lîngă problema păcii, posibilitățile ei economice. „Să nu crezi că s-a terminat cu vremea

marilor afaceri. De-abia începe", explica el, și își expunea teoria despre o Europă devenită piață comercială pe bază de troc: o întreprindere uriașă care va dirija economia totalitară europeană mult mai temeinic decît a dirijat vreodată City-ul londonez economia privată capitalistă a Europei. Această piață comercială uriașă își va avea desigur sediul la Londra. Față de obiecțiile scepticilor, anume că o astfel de piață comercială va fi administrată la Berlin de guvernul german însuși, Tester replica, în primul rînd, că astfel de înțelegeri nu pot fi realizate decît de oameni de afaceri și nu de autorități, și, în al doilea rînd, că fascismul englez va fi cu mult mai eficient decît fascismul german și cu mult mai acceptabil pentru alte națiuni.

„Vă puteți da seama chiar aici în România, spunea el. Chiar acum, cu toată puterea lor, nemții sînt tolerați, nu iubiți. Nu fiindcă sînt aroganți, ci fiindcă nu procedează elegant ca englezii. Acești români sînt obișnuiți cu englezii care vin cu un carnet gros de cecuri, semnează un cec de 100 000 de lire și își cumpără vreo societate petrolieră fără să pună întrebări. Ei nu pot să-i sufere pe oamenii de afaceri germani, care mai întîi își trimit experții, apoi cer o garanție, după care vor o ipotecă asupra fabricii, iar la urmă se tocmesc ca să o aibă cît mai ieftin posibil. Pur și simplu așa ceva nu merge."

Tester, sau „A.T." cum îi spuneau prietenii, atribuia succesul singular ce-l avea cu legionarii faptului că se purta ca un englez și că era un fascist atît de autentic. Dar eu cred că succesul lui Tester se datora faptului că felul lui de viață corespundea cu tradițiile orientale ale românilor și plăcea mentalității lor. Tester trăia domnește, ceea ce românii apreciau. Le plăcea felul cum construise în jurul lui un stat în miniatură care cuprindea rudele, furnizorii, cumnații, clienții, și *Hausjuden* (evreii de casă) și în sfîrșit o legiune amorfă de pierde-vară, a căror singură ocupație vizibilă era să fie prezenți, să formeze un cor ca în tragediile grecești, să umple golul de spațiu și de timp din jurul protectorului lor. Din trecutul lor îndepărtat, românii au păstrat un cuvînt turcesc pentru a desemna pe acești pierde-vară. Ei

îi numeau „Mosafiri". În Turcia „mosafirii" aveau un sindicat și era socotit o mare onoare să fii un mosafir perfect, așa cum se cuvine într-o lume unde nimeni n-a dorit vreodată să fie singur. Și Tester avea oroare de singurătate; cuvîntul „intimitate" nu figura în vocabularul său. Chiar în timp ce dormea — ceea ce se întîmpla ziua, pentru că nu se ducea niciodată la culcare înainte de ora 3 dimineața, și de multe ori mai tîrziu — îi plăcea să simtă că erau oameni care-l așteptau în camera de alături.

La ora 6 după-amiază, în salonul mare din apartamentul său de la Athenee Palace, se afla într-un colț o masă de joc cu oameni care jucau cărți: o principesă română cam trecută care voia să vîndă o casă, sau o brățară cu diamante, sau o fiică; un inspector vulgar, cu obrajii roșii, din poliția secretă a lui Moruzov, care era pe lista de plată a lui Tester pentru că „nu se știe niciodată"; un industriaș evreu întristat pentru că Tester era pe cale să-i „arianizeze" fabrica; și „Colonelul", un legionar bătrîn care era primit la generalul Antonescu și care făcea parte din majoritatea consiliilor de administrație ale lui Tester. Un alt grup cuprindea unele din fiicele lui Tester, drăguțe și cu părul șaten roșcat, un înalt funcționar de la Ministerul de Justiție, un ofițer de la Marele Stat Major, un om de afaceri de la Hamburg și cîțiva membri din prima camarilă a lui Carol pe care legionarii uitaseră să-i pună la răcoare. Ușa era deschisă spre camera de culcare, unde doamna Tester, o femeie frumoasă încă, vorbea cu soția unuia dintre miniștrii lui Carol care era la închisoarea Văcărești, de unde A. T. promisese că îl va scoate, indiferent ce dificultăți va întîmpina.

„Lotti", numele doamnei Tester, diminutiv pentru Charlotte, era germană trecuse de treizeci de ani, o blondă frumoasă cu ochi prelungi încercănați, o piele albă și un surîs încîntător care se desfășura încet și-i încrețea nasul, de altfel clasic, cum vezi la unii copii. Capul ei mic ședea grațios pe un gît subțire și pe umerii lați. Mîinile, gambele și picioarele ei erau de o indestructibilă perfecțiune. Pentru copiii lui Tester, chiar fetele cele mai mari provenite

dintr-o primă căsătorie, ea era „Mămica", pentru musafiri era „Madame Champagne".

Pentru că, din momentul cînd se trezea dimineața tîrziu, pînă în momentul cînd se ducea la culcare a doua zi în zori, Lotti avea la îndemînă, într-o frapieră cu gheață, o sticlă de șampanie. Sticle de șampanie goale sau pe jumătate goale erau împrăștiate pe mese, pe scrinuri și chiar pe scaunele apartamentului și făceau în egală măsură parte din recuzitele cuplului Tester ca și halatul din mătase de culoarea prunelor sau mosafirii. Ea golea zilnic trei sau patru sticle de șampanie, fără vreun efect vizibil; era doar pentru că șampania o ajuta să suporte viața cu dinamicul și imprevizibilul Dr. Tester. Aproape șaptesprezece ani de viață în comun o goliseră pe frumoasa creatură de orice inițiativă personală, de orice dorință de a se afirma, de orice voință de activitate proprie. Ea devenise umbra subțire, tăcută, a acestui soț voinic, zgomotos, care cîteodată o considera ca de la sine înțeleasă, ca un pantof vechi devenit comod, iar alteori se agita în jurul ei ca un elev de liceu la prima sa dragoste.

În primii ani ai căsătoriei lor, A.T. a fost de o gelozie nebună, supraveghind fiecare mișcare a ei, nu-i dădea voie niciodată să se ducă la vreun club sportiv, sau oriunde ar fi putut să întîlnească alți bărbați; telefona după dînsa chiar la croitorese și modiste. Pentru a evita scene, Lotti se resemnase să ducă o existență ermetic izolată de lume, de parcă ar fi fost favorita vreunui pașă. Deși avea o mașină cu doi șoferi pentru uzul ei personal, care aștepta zi și noapte în fața hotelului, Lotti nu ieșea niciodată de la Athénée Palace. Și nici nu cobora vreodată în hol sau la restaurant. Coaforul urca la ea; își alegea rochiile din colecții pe care un șir nesfîrșit de croitorese le aduceau pînă la ea. Tot așa proceda cu parfumuri, pantofi, lenjerie și orice alt articol.

Lotti știa să se îmbrace și hainele o prindeau bine, dar foarte rar puteai să o vezi purtîndu-le — ea spunea „Dormitorul nu este niciodată liber ca să mă pot îmbrăca" —

și de obicei purta pijamale cu un guler rusesc ridicat, și pe deasupra o jachetă lungă din același material. A.T. comanda la furnizorul său de cămăși duzini de exemplare din acest echipament în toate culorile și materialele posibile. Mă gîndeam deseori că era uniforma perfectă pentru un harem modern.

De partea cealaltă a salonului era un mic birou unde Tester putea fi auzit vociferînd, făcînd complimente, insultînd, argumentînd în engleză, franceză și germană. Deși avea un birou la banca sa, aproape toate treburile le făcea la hotel. El discuta acum cu avocatul său român, prietenul său cel mai apropiat, un evreu care era avocatul legației engleze, cu ginerele său român și cu cei doi secretari ai săi, tot evrei. Din cînd în cînd apărea la ușă, îmbrăcat într-un halat de mătase de culoarea prunei și fumînd o țigară imensă. Era un du-te-vino neîncetat de legionari, de oameni de afaceri evrei, de copii Tester și de guvernante ale lor și de tot felul de persoane care aveau de vîndut ceva.

Scene asemănătoare, cu aceiași actori sau cu alții cam la fel, continuau pînă mult după miezul nopții. Conferința de afaceri mergea mai departe; între timp, Tester pleca să facă o cursă misterioasă, sau primea un apel telefonic în doi peri: în acel caz ruga pe toată lumea să dispară în dormitor pentru că „cineva dorește să mă vadă, dar nu vrea să fie văzut". Acel cineva putea fi Horia Sima, sau Marele Rabin al Bucureștiului, sau un emisar special al lui Mussolini, sau un colaborationist britanic oarecare. Pe la miezul nopții, evrei, legionari, foști oameni ai lui Carol și oameni de afaceri din Renania se așezau cu toții la masă, cinau, după care A.T. începea să joace cărți, dacă nu cumva era chemat de soția unui prieten evreu care tocmai fusese ridicat și dus la Prefectură. Atitudinea sa față de teroare și de persecuție era cît se poate de detașată atît timp cît era vorba de teroare în general și de persecutarea unor necunoscuți. Dar dacă victima avea cu el vreo legătură personală — fie și un văr de-al doilea al secretarului său căruia legionarii îi confiscaseră băcănia —, el se dezlănțuia împotriva

amicilor săi legionari și înfrunta tot felul de dificultăți ca să salveze victima.

Se spunea că Tester dădea partidului gardist 25% din toate beneficiile sale comerciale și că plătea bacșișuri foarte grase multor membri însemnați ai mișcării. În schimb, se spunea că-i ceruse lui Horia Sima și ciracilor săi să nu se atingă de cei două sute de prieteni evrei ai săi din București și de unii membri ai fostei camarile regale.

Acesta era englezul în stare să facă afaceri cu legionarii. Se zvonea că el nu era decît un intermediar pentru germani și că lucra cu fonduri germane, dar nu prea cred. Pe cît știu, el făcea toate tranzacțiile pe cont propriu, cu propriile sale fonduri și cu cele ale unui prieten român. Una din manevrele sale era ca, oficial, să rămînă în umbră și să pună legionari și prieteni de-ai generalului în consiliile de administrație ale diverselor sale societăți. În unele cazuri, el a reușit cu guvernul legionar ceea ce nu reușiseră nemții niciodată: să-i păstreze pe foștii proprietari evrei ca administratori. Cert este că el a cumpărat unele întreprinderi cu intenția să le vîndă unor firme germane, însă rareori a reușit, dată fiind rezistența gardistă. Tester se ocupa de întreprinderile sale în spiritul colaborării cu Germania. El a susținut și o firmă comercială care era în parte românească și în parte germană și care se ocupa și de vînzarea de bunuri Germaniei.

În septembrie, cînd au venit legionarii la putere, el a pariat că va cîștiga o sută de milioane de lei înainte de Crăciun. „Pentru că, spunea el, oricum ar merge o revoluție, nu se poate să nu reușești să cîștigi bani de pe urma ei." Cred că Tester a pierdut pariul, dar pînă la urmă a izbutit să conducă o serie de întreprinderi arianizate dintre cele mai valoroase, înainte ca aventura legionară să se fi terminat, ceea ce era cea mai mare realizare cu care s-ar fi putut lăuda un străin. Cu toate că le era de folos, germanii au rămas mereu contrariați pentru că nu puteau face afaceri cu gardiștii fără acest englez. Iar englezii socoteau că nu aveau de ce să se bucure.

„Nenorocirea cu mișcarea legionară, spuneau germanii cu părere de rău, este că în afară de cîțiva Horst Wessel[1], ei nu au nici un expert așa cum avem noi pe Wohltat, Funk[2], Schacht, Göring sau chiar pe Hitler. Este o mișcare de martiri."

În schimb, deși recunoșteau că faptul de a-l fi lăsat pe Carol să plece și de a-i fi adus pe legionari era probabil o greșeală, germanii continuau să creadă că puteau să-și permită să se țină de politica lor de neamestec, și nu prea vorbeau de pericolul crescînd care amenința mult dorita lor liniște în domeniul aprovizionării cu materii prime.

Noua Ordine, subliniau pe bună dreptate experții economici germani, nu se putea obține ca printr-un mecanism de ceasornic. În planuri la o scară atît de mare, trebuia să lași loc pentru tot felul de greșeli umane, pentru o seamă de întîmplări neașteptate și tot felul de insuccese. În toate sferele vieții, planificarea își avea limitele ei. Exact așa cum nu poți să prevezi fiecare mișcare în timp ce traversezi o stradă, ci ai în minte numai traversarea străzii, tot așa nu poți decît să faci planul Noii Ordini în linii mari, nu a fiecăreia din fazele lui. Aceasta nu înseamnă, subliniau nemții, că ei nu sînt eficienți. Ar fi o lipsă de eficiență din partea lor abia dacă ar uita să includă imprevizibilul și toate posibilitățile de nereușită în calculele lor, ceea ce însă nu uitau niciodată să facă. Astfel, spuneau ei, au inclus posibile tulburări în sfera aprovizionării cu materii prime românești și nu și-au bazat planurile de război pe petrolul și grînele românești. Nu vor fi nevoiți să „închidă prăvălia" dacă nu le primeau deloc, ipoteză la care nu aveai nici un motiv să te gîndești. Nu se întîmplase nimic în domeniul materiilor prime care nu s-ar fi putut îndrepta într-un timp foarte scurt, și aceasta era principalul.

---

1. Horst Wessel (1907–1930), martir al mișcării naziste asasinat în 1930 și celebrat într-un cîntec devenit imn al mișcării naziste. (*N. t.*)

2. Experți economici germani care au ocupat posturi ministeriale atît în Republica de la Weimar cît și în cadrul celui de-al Treilea Reich. (*N. t.*)

Tulburări temporare nu contau în genul lor de întreprindere, explicau germanii. În această privință, ei își făceau planurile cu mult înainte, și le venea să rîdă de corespondenții străini care vorbeau de dezorganizarea sistemului de transport românesc și a economiei României ca și cum ar fi fost definitive și ireparabile. Aceasta semăna a diletantism, spuneau nemții, ca și felul cum corespondenții străini triumfau răutăcios cînd într-o campanie podurile erau aruncate în aer sau erau incendiate puțuri petrolifere. Ca și cum podul distrus în modul cel mai eficient nu putea fi reparat în cîteva ore, sau ca și cum un puț petrolifer nu putea fi pus la punct în șase luni. Era același lucru cu mult trîmbițata dezorganizare a economiei românești: nimic, spuneau ei, care să nu poată fi restabilit în cîteva luni.

Astfel, în general, economiștii germani nu erau nemulțumiți de cucerirea fără vărsare de sînge a României în ciuda unor greutăți temporare pe care le considerau a fi de ordin trecător, specific românești. La urma urmei, subliniau ei, germanii erau cei care stăteau de pază la puțurile petrolifere, nu englezii. De asemenea, ei și-au ameliorat poziția strategică față de Balcani și Rusia, spre marea satisfacție a autorităților lor militare. Pe deasupra, afirmau ei cu înțeles, erau în măsură să readucă ordinea în sfera aprovizionării cu materii prime dacă și cînd s-ar strica lucrurile din cale-afară.

Și aveau dreptate, așa cum aveau s-o dovedească evenimentele viitoare. Totuși, se punea o întrebare: dacă naziștii nu erau în stare să-și atingă obiectivul principal fără probleme nici măcar într-o țară care se predase de bună voie, aliniindu-se cu Axa în mod aproape spontan, cum și unde își vor putea ei atinge obiectivele fără greutate?

11
Misiunea militară

Trecînd în revistă istoria națiunilor europene, nu găsesc nici un exemplu din care să rezulte că dăruirea sinceră și devotată față de bunăstarea pașnică atrage mai mult decît gloria războiului, bătăliile cîștigate și cuceririle.

BISMARCK

La 13 octombrie 1940, mult trîmbițata misiune militară germană a sosit în sfîrșit la București: musiunea militară pe care Carol al II-lea încercase s-o obțină în iulie cu scopul de a-i speria pe unguri și pe bulgari, și pe care, atunci, Hitler o refuzase. Chiar și generalul Antonescu, anunțînd publicului această veste, mărturisise cu modestie că, invitînd misiunea militară, el nu făcuse decît să reia „strălucita idee" a fostului guvern, punînd astfel totul în seama guvernului răsturnat de revoluția sa.

După spusele generalului Antonescu, scopul misiunii militare era să dea armatei române o instruire de prim ordin, așa cum numai armata germană era în stare să o facă, și să desăvîrșească apărarea antiaeriană a regiunii petrolifere. Dar era evident că nemții nu și-ar fi dat atîta osteneală numai de dragul românilor, ci că aveau un scop al lor, bine definit. Avînd un interes vital în regiunea petroliferă, desăvîrșirea apărării antiaeriene era de înțeles. Dar în ceea ce privește armata română, voiau oare nemții să o întărească, întărind astfel poziția lui Antonescu în caz de revolte posibile? Sau aveau nevoie de trupele române ca să lupte în bătăliile lor — dar în care bătălii? În Balcani? În Orientul apropiat? În Rusia? Unde? Răspunsul avea să vină un an mai tîrziu.

Sosirea misiunii militare germane a fost precedată de zvonuri exagerate despre divizii germane „revărsîndu-se"

asupra României. În holul de la Athénée Palace numărul acestor divizii se ridicase la 30, 50, 75, înainte chiar ca vreun locotenent german să fi trecut granița. De altfel, nimeni nu vorbea de „misiune militară". Toată lumea o numea „Forța de ocupație germană", cu toate că germanii își dădeau mare silință ca activitatea lor să fie moderată. Dar față de cît îi credea lumea, ar fi putut tot atît de bine să meargă pînă la capăt și să ocupe toată țara. Să te porți frumos doar o dată nu rentează.

În realitate, misiunea militară germană, cel puțin pentru moment, era exact ceea ce autoritățile germane și române spuneau că este — dar era totuși ceva mai mult.[1] Era o misiune militară foarte puternică, condusă de un general din forțele aeriene și de un general din forțele terestre, cu un efectiv de cîteva sute de ofițeri din amîndouă armele și mai multe mii de oameni — nimeni nu știa exact cîte mii erau —, care formau așa-zisele „cadre de instruire", unități din diverse arme care trebuiau să instruiască trupele române, plus personalul prevăzut pentru apărarea antiaeriană a regiunii petrolifere... Așa explica, în acel 13 octombrie, atașatul american, colonelul J. P. Ratay, ziariștilor americani care, văzîndu-se confruntați cu sute de ofițeri superiori germani, se agățau cu încăpățînare de povestea cu „diviziile germane care se revărsau ca un puhoi".

„Voi, jurnaliștii, habar nu aveți cum arată o misiune militară, spunea colonelul Ratay. De aceea vă închipuiți că în spatele fiecărui general amator de țuică stă un corp de armată."

Colonelul semăna cu o căpetenie de cazaci din vreo legendă cu Boris Godunov și cu zăpadă însîngerată sub zidurile Kremlinului; avea un cap pătrat cu păr negru tuns

---

1. Dimpotrivă, misiunea fusese inițial plănuită de germani ca o forță de ocupație deghizată pentru a proteja aprovizionarea cu petrol românesc. Ordinele lui Hitler în această privință sînt reproduse în *Documents on German Foreign Policy, 1917-1945* (Documente asupra politicii externe germane), seria D, volum XI. (*N. ed.*)

„en brosse"[1], o mustață lungă îndoită la vîrf și două șiruri de dinți puternici care completau tabloul. Pentru mine, era atașatul militar favorit.

Viața la București fără Ratay ar fi fost curată plictiseală nu numai pentru că avea o casă frumoasă plină cu lucruri de preț aduse de la Pekin unde fusese în misiune, că la masa lui se mînca mai bine ca în tot orașul, că împrumuta cărți și chiar ultimele numere ale săptămînalelor americane *Saturday Evening Post* și *Times*, de negăsit atunci în Europa zguduită de război, dar răspundea la întrebările cele mai idioate în materie militară cu nesfîrșită răbdare — și, ceea ce era și mai important, pronosticurile sale asupra mersului războiului se dovediseră pînă atunci straniu de corecte. În timp ce diplomații americani din Europa continuau să repete clișeele răspîndite de Aliați cum că Hitler a pierdut trenul, că Linia Maginot era de nepătruns, că generalii germani erau în plină revoltă, colonelul Ratay vorbea despre puterea armatei germane, despre superioritatea comandamentului german, enumera dinainte campaniile germane în ordinea în care s-au succedat efectiv, precum și victoriile pe care le vor repurta nemții în aceste campanii. Trebuia să fii deosebit de îndrăzneț și de curajos ca să spui astfel de lucruri, căci chiar un atașat militar aliat putea fi bănuit de simpatie pentru naziști.

Ca toată lumea în ziua aceea de 13 octombrie, a apărut și colonelul Ratay înainte de masă în holul de la Athénée Palace, pe care de obicei îl evita. Era o sîmbătă. Se anunțase de dimineață că generalul Hansen, șeful misiunii militare, va sosi cu trenul la amiază, iar șeful misiunii aeriene, generalul Speidel, va veni cu avionul mai tîrziu, după-amiază, și că amîndoi generalii și statul lor major vor locui la Athénée Palace. Un steag mare cu svastica fusese ridicat sub fereastra mea, iar etajele doi și trei ale hotelului fuseseră evacuate în grabă pentru ofițeri; cei care au fost obligați să se mute erau furioși. Vreo cincizeci de avioane Messerschmidt

1. Perie. (*N. t.*)

cu svastică și 13 bombardiere Henkel în formație au trecut uruind deasupra orașului în dimineața aceea, îndreptîndu-se probabil spre Ploiești, o priveliște minunată pe albastrul cerului.

Niciodată nu mai văzusem chiar în holul de la Athénée Palace atîta agitație: ea umplea literalmente spațiul dintre coloanele de marmură galbenă și se simțea în felul în care oamenii se foiau neliniștiți pe scaune, sporovăind sau bîndu-și țuica cu gîndul aiurea. Niciodată nu mai văzusem holul hotelului atît de plin la ora aperitivului de prînz. Diplomați, atașați militari, agenți ai serviciilor de informații, petroliști, ziariști — toți veniseră în păr. Veniseră acolo demi-mondene și doamne din înalta societate îmbrăcate ca pentru atac, în toalete elegante: haine după ultima modă, din vulpi roșii, și tocă înaltă împodobită cu coadă de vulpe. Lumea se revărsase și în bar, iar cei care n-au mai găsit scaune, se rezemau de stîlpii de marmură sau se plimbau de-a lungul lor în absida centrală.

Nici jurnaliștii și diplomații englezi nu s-au putut abține să asiste la sosirea misiunii militare germane. Era ultima oară cînd aveau să fie văzuți, căci cîteva zile mai tîrziu colonia engleză din România și o parte din personalul legației au fost evacuați. Era ultima oară, în această sîmbătă la amiază, cînd holul de la Athénée Palace era cuprins de agitația războiului în desfășurare în ambianța internațională strălucitoare a marilor hoteluri.

În sala mare a restaurantului decorat în roșu și aur, care fusese închis în timpul sezonului de vară, se puteau vedea mesele lungi acoperite cu flori la care generalii români aveau să-i ospăteze pe colegii lor germani. Anton, maître-d'hotel-ul austriac, care-și petrecuse viața la Athénée Palace și nu se mai mira de nimic, stătea lîngă ușile larg deschise. Nimeni nu avea voie să intre în sală înainte de venirea generalilor germani.

Deodată, s-a produs o comoție în holul de la intrare. Conversațiile s-au oprit și paharele s-au pus deoparte. Toate privirile erau îndreptate spre ofițerii germani care-și făcuseră apariția. S-a lăsat o liniște atît de mare încît se auzea

zăngănitul metalic ușor care însoțea fiecare pas al ofițerilor ce-și croiau drum spre salonul verde care le fusese rezervat. Apoi, timp de cîteva clipe nu s-a mai auzit decît pocnetul din călcîie al ofițerilor germani care ridicau brațul pentru salutul nazist adresat diplomaților Axei, ofițerilor și oficialităților române pe care îi prezenta atașatul militar german. Salutul nazist era un obicei nou în armata germană, o concesie făcută epocii naziste. Ofițerii nu salutau astfel decît atunci cînd erau cu capul descoperit, ridicînd brațul energic și păstrînd această poziție ca și cum ar fi numărat unu, doi, trei; ei nu se mulțumeau cu o fluturare neglijentă a mîinii ca Fuhrerul și paladinii săi.

Erau vreo optzeci de ofițeri superiori germani îmbrăcați în verde-cenușiu, unii cu guler roșu și lampasuri roșii la pantaloni. Cei mai mulți purtau Crucea de Fier clasa I și chiar decorații mai importante. Nici colonelul Ratay nu ar fi putut spune de ce tunicile lor erau croite atît de scurt încît silueta lor prezenta o protuberanță la spate. Toate privirile erau ațintite asupra generalilor și fiecare gîndea: iată deci exemplarele acestei irezistibile armate.

Formau un grup pe care simțeai că te poți bizui; unii erau frumoși în chip foarte masculin. Erau cîțiva care semănau cu răposatul Herr von Seekt, făuritorul Reichswehrului, cadrul armatei lui Hitler: uscățivi, subțiri, aristocrați cu monoclu în arcada sprîncenelor care era parcă anume croită pentru monoclu. Erau de toate vîrstele, dar ce mă frapa mai mult era că majoritatea, pînă și ofițerii superiori, aveau trăsături copilărești bine marcate și ten colorat, în contrast cu ofițerii români cu chipurile lor puhave; în timp ce soldații români făceau o impresie foarte bună cu felul lor țărănesc, ofițerul român reușea mereu să dea impresia că petrecuse prea mult în ajun și că era foarte, foarte obosit. Era ultimul lucru pe care-l puteai bănui despre ofițerii germani: toți erau treji, iuți, sănătoși și cu o plăcută atitudine marțială.

Generalul Hansen era foarte chel și avea o față îngustă, colorată; părea tînăr. Se pare că el condusese operațiile din Olanda. Colonelul Ratay spunea că e un „om curat". Nici el, nici vreun altul dintre ceilalți ofițeri superiori nu avea

acel aer de aroganță sinistră pe care-l afișau actori ca Eric von Stroheim în rolurile de ofițeri germani din filmele americane. Erau prea ocupați cu treburile lor și prea demni pentru a fi aroganți. Erau foarte diferiți de ofițerii germani de pe vremea Kaiser-ului ce au servit de model lui Stroheim, care a făcut din ei automate ce apar pe ecran cu mișcări sacadate, țepene, lipsite de viață, lovindu-și călcîiele și avînd un scop neînduplecat. Ofițerii lui Hitler erau mult mai puțin țepeni și nu-și loveau așa des călcîiele, iar mișcările lor erau mai pline de politețe și mai reținute. Mi se părea că vechea tradiție prusacă, cu simplitatea ei, cu disprețul pentru bunăstare și asprimea devizei *noblesse oblige*, se manifesta într-un fel nou. Corpul ofițerilor germani avea sentimentul că e o castă privilegiată, așa cum era menită să fie în schema Germaniei moderne. Dar conștiința acestor privilegii nu se mai manifesta printr-o atitudine arogantă ca și cum lumea ar fi fost a lor, ci prin umila mîndrie de a fi primul servitor al națiunii. Cîteodată, cînd îi vedeam pășind pe Calea Victoriei în lungile lor mantale cenușii, cu spatele drept și cu pași măsurați, mi se părea că aveau mai mult din demnitatea însingurată a preoției decît din aroganța marțială legată de obicei de ideea militarismului prusac. Dar aceste impresii le-am avut mai tîrziu.

După satisfacerea curiozității dintîi, holul Athenee Palace-ului și-a recăpătat glasul. „Dumnezeule, ofta un diplomat englez, ni s-a spus că armata germană este îmbrăcată în celofibră. Nici vorbă, nu au pe ei decît lînă din cea mai bună și piele." Dar fostele Excelențe române nu erau impresionate de spectacol. „Toate astea, *chère amie* — și cel cu barba à la Brătianu făcu un semn spre salonul verde — le-am văzut în 1916. Atunci veneau în chip de cuceritori. Curtea și guvernul se refugiaseră la Iași. Situația era mult mai proastă ca azi și nimeni nu-și putea închipui atunci că ar putea fi vreodată învinși. Însă, doi ani mai tîrziu, erau la pămînt, și aici și pretutindeni. Cînd ai trăit astfel de experiențe, devii sceptic."

În timp ce alaiul ofițerilor români și germani traversa holul mergînd spre restaurant, vocea uneia din demi-mon-

dene se ridică, plăcută și cu inflexii nazale, în germană. Pînă azi, nu dăduse niciodată de bănuit că ar ști să vorbească altceva decît franțuzește, și probabil că ultima oară cînd a vorbit nemțește a fost în 1917, cînd o fi spus unuia din băieții lui Mackensen *„Ich liebe dich"*[1]. Dar era clar că avea de gînd să se adapteze noii situații.

Toată lumea se îmbulzi în urma ofițerilor în sala restaurantului. Era o încăpere mare, în care te puteai simți pierdut, dar azi era plină pînă la refuz. Chiar și principesa Elisabeth Bibescu era acolo. Și-a ales cu grijă o masă vecină cu cea a ofițerilor germani și s-a așezat cu spatele la ei. Această mișcare studiată nu a avut nici un efect: tot atît de bine ar fi putut să ia masa la ea în cameră. Căci, în afară de cîțiva englezi și americani, nimeni nu a dat atenție strălucitei fiice a lordului Asquith, nemții mai puțin ca oricare. „S-a ridicat alt rege peste Egipt, care nu cunoscuse pe Iosif."[2]

Stăteam la masă cu un tînăr ziarist american care-mi spunea că scena îi amintea de intrarea trupelor germane în Oslo în aprilie trecut. Mă întrebam neîncrezătoare dacă aceeași plăcută curiozitate s-a manifestat și la Oslo, unde nemții intraseră în chip de cuceritori, pe cînd în România erau musafiri, cel puțin cu numele. „A fost aceeași atmosferă, spuse tînărul american. Așa sînt europenii, ca niște bebeluși care rîd fericiți, momiți de un răpitor care pretinde că-i scoate la plimbare." Înghiți cîteva linguri de ciorbă și adăugă gînditor: „Desigur, mai tîrziu se sperie și plîng, dar asta se întîmplă mai ales pentru că, între timp, noi americanii ne-am sesizat și protestăm energic împotriva agresiunii și răutății. Altfel ar putea trăi în continuare fericiți sub germani, exact ca bebelușii în mîinile răpitorilor."

Românii nu erau deloc întristați de sosirea germanilor și a forțelor lor blindate. La primirea oficială făcută lui Hansen la gară, guvernul, un detașament de legionari și o companie militară i-au ieșit în întîmpinare, cîntînd *Căpitanul* și *Horst Wessel*, cîntecul lor războinic, pe românește,

1. Te iubesc. (*N. t.*)
2. Ieșirea, 1. 8. (*N. t.*)

precum și imnurile naționale german și român. Dintr-o primire oficială se puteau trage prea puține concluzii, dar în conversații particulare gardiștii se arătau convinși că ofițerii germani îi vor ajuta să ridice o armată cu care-i vor putea învinge pe unguri, pe bulgari și pe ruși și că vor primi înapoi tot ce pierduseră, și erau foarte mulțumiți. Unii se simțeau mai în siguranță împotriva unei posibile mișcări a rușilor, acum că se afla la fața locului un gaj al invincibilei armate germane. Mulțimea care s-a adunat după-amiază în piață, căscînd gura la mașinile și camioanele cenușii ale misiunii militare germane parcate în fața hotelului și la ordonanțele care forfoteau ducînd bagaje, nu părea pătrunsă de alt sentiment decît de curiozitate.

În aceeași după-amiază, șeful misiunii aeriene germane și corpul ofițerilor săi sosiră pe aerodromul Băneasa. Era generalul-locotenent Speidel, care pînă acum ocupase o poziție înaltă în comandamentul forțelor aeriene în Vest. Avea în jur de 45 de ani și semăna cu o sculptură de Rodin ușor deteriorată, cu forma capului foarte frumoasă, dar cu nasul puțin ciobit. Tînărul general, cu aparența sa de cavaler medieval, arăta ca întruchiparea visului oricărei femei, dar el nu părea dispus să recunoască acest lucru. Treburile războiului păreau să-l absoarbă cu totul, destul ca să te cuprindă furia. Cînd, la restaurant sau în holul hotelului, privirile doamnelor romînce îl urmăreau cu prea mare insistență, pleoapele sale lungi coborau peste ochii cenușii cu același rezultat cu care cortina de fier cade peste scenă. Era fascinant să-l privești. Altfel, Speidel era plăcut la vorbă și prietenos cu ziariștii.

Deoarece fusese atașat al aerului la ambasada germană de la Washington în 1931, Speidel vorbea cu afecțiune de peisajele americane și de aviatorii americani. Aviatorii din lumea întreagă, spunea el, se plăceau și se înțelegeau chiar dacă erau obligați să se doboare unii pe alții. Domnea printre ei o nobilă camaraderie sportivă care nu era de găsit în nici o altă armă. El spunea că această „stranie dragoste între vrăjmași" rămînea reală chiar în toiul celor mai înverșunate lupte aeriene. Era, gîndea el, o apropiere fundamentală

între oameni care împărtășeau întinderi atît de tăcute și de îndepărtate, atît de asemănătoare visurilor, dar totuși atît de pline de toate energiile vremurilor noastre, o viață de o intensitate atît de fantastică, aflată cu totul dincolo de trăirile altor oameni.

Acest sentiment al aviatorului de a fi o ființă aparte l-am văzut exprimat în multe conversații pe care le-am avut cu ofițeri din corpul generalului Speidel. Acești tineri în verde-cenușiu, cu gulere albe și lampasuri albe la pantaloni, erau tovarăși foarte agreabili și reprezentau culmea a ceea ce francezii înțeleg prin „rasă"; aveau o atitudine marțială, subliniată de o lejeritate și de o însingurare aristocratice.

Colonelul Ratay spunea că atît misiunea aeriană cît și cea militară în sine erau înzestrate cu oamenii cei mai buni din armata germană, ceea ce arăta că germanii aveau probabil planuri mari pentru România. După părerea lui, aceasta era chiar o indicație că Rusia va fi atacată; el credea că nemții nu și-ar fi dat silința să trimită ofițeri atît de excepționali numai pentru o campanie în Balcani. Evenimentele au dovedit încă o dată că Ratay avea dreptate.

Timp de o zi sau două, misiunea militară germană a fost ospătată la hotel, la legațiile Axei, la Palat și la Președinție. La vremea dejunului și a cinei, ordonanțele generalilor și ale celorlalți ofițeri superiori așteptau în holul de la intrare cu buchete mari de flori învelite în hîrtie subțire, pe care stăpînii lor aveau să le ducă stăpînei casei unde erau poftiți: era o imagine a unei *douceur de vivre*[1] din vremuri apuse.

Misiunea militară a trecut apoi la acțiuni practice, și primul lucru pe care l-a făcut a fost să înființeze un bordel pentru soldații germani. Bordelurile bine organizate erau, se pare, o realizare a civilizației moderne tot atît de importantă pentru o armată ca și cantinele. Cînd japonezii au cucerit Manchukuo, am văzut fetele coreene care au fost trimise la popasuri. Faptul în sine nu prezenta nimic spectaculos.

---

1. Irai tihnit. (*N. t.*)

Ceea ce era spectaculos era numai felul cum procedau nemții în România, căci cele 80 de fete de care era nevoie trebuiau să fie nu numai sănătoase, dar și ariene. „Bordelul garantat arian", cum îl numeau fostele Excelențe, li s-a părut românilor lucrul cel mai caraghios care se petrecuse vreodată la București, și pentru prima oară după cedarea Basarabiei, românii au rîs cu poftă. Nici măcar gardiștii nu au luat în serios logica perversă cu care nemții își duceau ideile la îndeplinire pînă la punctul în care deveneau curată farsă.

În primul război mondial, mareșalul Mackensen ar fi spus: „Am venit la București cu o trupă de eroi cuceritori și plec de aici cu o trupă de «gigolo» și de petrecăreți." Ceea ce li se întîmplase sub cerul atît de albastru și soarele atît de puternic ofițerilor germani era exact ceea ce se întîmplase cu dinastia de Hohenzollern. Lipsindu-le elementul natural protector care permitea clasei băștinașe suspuse a românilor să ducă o viață de desfrîu și corupție cu o oarecare grație izbăvitoare și simț al proporției, acești nemți, care nu văzuseră niciodată așa ceva, au uitat că există și limite — chiar în București ei i-au întrecut pe români, au iubit prea intens și fără înțelepciune, și unii din ei s-au dus de rîpă — într-o vîlvătaie de aventuri amoroase și de scandaluri bănești murdare.

Hotărîți să evite asemenea situații în viitor, li s-a pus în vedere ofițerilor germani să se ferească de doamnele din societate și de demi-mondene, cu atît mai mult cu cît erau socotite agenți potențiali ai unui serviciu secret sau altul. Ei fuseseră de asemenea puși în gardă împotriva pericolului rasial sub forma unor frumoase evreice care pîndeau pe după fiecare stîlp de marmură galbenă din holul hotelului.

Astfel, ofițerii germani se adunau mai ales între ei și puteau fi văzuți frecventînd în grupuri restaurantele bune și barurile de noapte din oraș. În acest caz erau îmbrăcați civil. Mai tîrziu, după ce misiunea militară se mutase la hotel Ambasador, sîmbătă seara tinerii ofițeri puteau fi văzuți, tot în civil, fiecare cu cîte o fată, poposind pentru o

noapte la Athénée Palace. Fetele care-i însoțeau pe acești ofițeri arătau ca niște servitoare „Volksdeutsch" și erau alese din comunitatea germană de Gauleiterul Conradi, care pusese accentul pe cei patru bunici arieni, dar pe nimic altceva. În vremuri normale, niciodată un ofițer german nu s-ar fi arătat în public cu asemenea fete, chiar dacă era în civil. El ar fi ieșit cu o demi-mondenă sau cu o încîntătoare *petite amie*. Generația tînără, mi-a explicat contele, are un mod diferit de a trata aceste lucruri. „Toți acești băieți au făcut căsătorii bune — din punct de vedere rasial, se înțelege — și ei cred că nu se cuvine față de soțiile lor de acasă să se avînte aici în vreo aventură care i-ar angaja în alt mod decît «funcțional». O astfel de primejdie nu există cu aceste fete «Volksdeutsch»."

Am spus: „Ce plictiseală groaznică!" El mi-a răspuns laconic: „Acestei generații îi place să trăiască plicticos."

Atît timp cît a stat misiunea militară acolo, Athénée Palace era împînzit cu agenți ai Gestapo-ului militar care nu pierdeau din ochi nici un musafir care ar fi putut deveni un asasin potențial al generalilor germani. Noaptea, cînd te întorceai acasă, vedeai cîte o figură stranie în holul de la intrare, apărînd pe palier sau uitîndu-se printr-o gaură în oficiul servitorilor. Deoarece misiunea militară dispusese ca toate casele din București să fie camuflate noaptea, iar coridoarele și scările hotelului erau luminate după miezul nopții doar cu cîteva becuri de culoare violetă, aceste figuri cu purtări stranii îți dădeau frisoane.

Pe de altă parte, nemții erau destul de neglijenți. În ceea ce mă privește, puteam să urmăresc viața particulară a unuia dintre ofițerii superiori ai misiunii printr-un orificiu de aerisire care se afla între odaia lui de baie și a mea. Existența sa desfășurîndu-se între camera de baie și dormitor, era pentru mine ca o carte deschisă. Deoarece purta conversații animate cu ordonanța sa în timp ce se bărbierea sau era în cadă, nu mă plictiseam nici un moment dimineața sau cînd se schimba după-amiază. Din păcate, acest personaj avea obiceiul să vorbească numai despre vin, femei

și cîntece[1], în timp ce fredona *Liebestod*. Dacă vorbea cu ordonanța despre război, erau numai reminiscențe din campaniile din Franța și Polonia.

Cel mai aproape să aflu secrete militare prin orificiul de aerisire am fost cînd l-am auzit vorbind cu aghiotantul său despre bombardarea aeriană a Angliei. A fost un insucces total, spunea șeful, și nu va produce nici un rău decisiv industriei britanice, și nici nu va frînge moralul englezilor. Părea să se bucure foarte tare de acest fapt. Băieții din Luftwaffe, spunea el în esență, mai au de învățat. Ei au procedat ca și cum ei singuri ar fi cîștigat campaniile germane; dar vor vedea acum că forța aeriană fără o forță terestră de invazie nu are nici un efect.

Pe vremea aceea — era luna noiembrie 1940 — această părere era cu totul deplasată în gura unui ofițer german de grad înalt, și pentru prima oară mi-am dat seama că armata germană se îndoia de eficacitatea bombardării aeriene a Londrei. Cîteva săptămîni mai tîrziu, ofițerii vorbeau foarte deschis. Bombardarea aeriană cu acest scop, explicau ei, nu mai fusese încercată niciodată, deci ei nu erau în măsură decît să ghicească efectul pe care-l va avea asupra moralului populației civile, asupra producției industriale și asupra obiectivelor militare. Marile raiduri aeriene asupra Angliei din octombrie și noiembrie îi convinseseră că atacurile aeriene singure nu vor avea niciodată o valoare decisivă nici într-o parte, nici în alta. Germanii nu vor fi în stare să șteargă Anglia de pe hartă, după cum nici englezii nu vor putea face același lucru cu Germania, chiar dacă puterea lor aeriană ar ajunge s-o egaleze pe cea germană, pentru simplul motiv că Germania era mai departe și mai întinsă

Se specula foarte mult în privința poziției pe care o va adopta misiunea militară germană în revoluția română, pentru că, pe zi ce trecea, situația se deteriora tot mai mult. Sub presiunea grupului radical al partidului său, Horia

1. În germană, „Wein, Weib und Gesang", expresie consacrată, menită să caracterizeze o conversație frivolă. (*N. t.*)

Sima începu să vireze spre calea teroarei absolute. Nu era noapte fără ca temuta poliție legionară să nu treacă val-vîrtej de-a curmezișul pieței cu motocicletele, pornită într-unul din raidurile sale asupra unei case evreiești. Oameni pur și simplu dispăreau, nu se știa unde. Era socotit periculos să ieși singur. Afacerile mergeau foarte prost. Antonescu era consternat. Se zvonea că erau veșnic frecușuri între Conducător și reprezentantul pe pământ al Căpitanului; zile întregi, Antonescu se retrăgea plictisit în cortul său de la Predeal, iar prietenii legionari ai lui Horia Sima se lăudau că peste foarte puțin timp Garda de Fier va putea guverna fără general. Dar mai erau frecușuri și între Horia Sima și tatăl lui Codreanu, ca și între Horia Sima și un al treilea grup din mișcarea legionară, grup socotit comunist.

Întreaga revoluție română depindea de factiunea ce va fi susținută de misiunea militară: dacă aceasta va încerca să-l întărească pe generalul Antonescu în dauna lui Horia Sima, sau îl va întări pe Horia Sima în dauna generalului Antonescu. Sau va încerca să împace aceste două forțe. Legionarii înșiși erau convinși că naziștii vor rămîne legați de ei orice s-ar întîmpla, chiar dacă ei l-ar debarca pe Antonescu. Motivul lor era mai ales sentimental. Mișcarea legionară, și cu aceasta erau toți de acord, era mezinul care se arătase mereu leal cu naziștii. În realitate, cum am aflat foarte curînd, naziștii nu și-au pus niciodată chestiunea în termeni de fraternitate întru totalitarism. Cu toate că ar fi preferat să păstreze cele două forțe — generalul Antonescu și Horia Sima — împreună ca o echipă, fără nici o îndoială naziștii aveau să-l sprijine pe cel ce se va dovedi mai puternic și va garanta mai bine liniștea și ordinea.[1]

---

1. Aici, informațiile culese de R. G. Waldeck par să se fi bazat mai ales pe retorica germană. În urma unor cercetări oficiale făcute la Berlin asupra acestor evenimente, s-a descoperit că peste o duzină de activiști ai partidului nazist și membri ai SS au fost direct implicați în instigarea și susținerea rebeliunii gardiste împotriva lui Antonescu, iar conducătorii gardiști erau ascunși la legația germană. Între timp, militarii germani au ajutat multe din

Prezența acestei misiuni militare atît de numeroase dovedea că România era nu numai importantă ca sursă de materii prime, dar și ca teren de pe care se vor putea recruta trupe pentru o campanie în Balcani, în Rusia, sau în amîndouă. Pentru observatori neutri era foarte clar că, indiferent cît de mult țineau la tinerii lor camarazi totalitari, germanii nu vor admite haos în spatele armatei lor.

Numai Horia Sima și ciracii lui refuzau să vadă lucrurile astfel. Pînă în ultimul ceas de guvernare, ei erau convinși că erau favoriții lui Hitler și ai Wilhelmstrasse, în timp ce misiunea militară germană avea înțelegeri unilaterale pe tărîm politic cu generalul Antonescu.

Însă toți se înșelau. Misiunea militară germană era poate grupul cel mai departe de politic cu putință, cel puțin în măsura în care era vorba de politica românească.[1] Rostul ei era să dea armatei și aviației române mijloacele la care vor putea apela în viitor și să pună pe picioare apărarea antiaeriană a regiunii Ploiești, cu prețioasele sale puțuri petrolifere. Este tot ce o interesa în legătură cu România. Între timp, ei se străduiau cu tenacitate și cu succes să rămînă într-o ignoranță totală a treburilor românești.

Cînd trecuseră deja două luni de la venirea misiunii militare, în cursul unei conversații cu generalul Speidel, am pomenit numele lui Maniu. „Cine-i Maniu?", întrebă generalul. Am crezut mai întîi că-și bate joc de mine, deoarece

---

căpeteniile gardiste să iasă din țară în uniforme militare germane, mai curînd decît să lase să fie prinși. A se vedea documentele privitoare la România în *Documents on German Foreign Policy*, 1917–1945 (Documente privitoare la politica externă germană), seria D, vol. XII, doc. 94, 118, 29, 661 și 709. (*N. ed.*)

1. Totuși, armata germană procurase anticipat arme gardiștilor, inclusiv mitraliere, pe care armata română încă nu le avea. A se vedea Max Axworthy, Cornel Scafeș și Cristian Crăciunoiu, *Third Axis, Fourth Ally: the Romanian Armed Forces in World War II, 1941–1945* (A treia Axă, al patrulea Aliat: Forțele armate române în al Doilea Război Mondial) (Londra, 1994). Au fost ofițeri germani care s-au oferit ca mediatori pentru a proteja Garda în timpul rebeliunii. (*N. ed.*)

Maniu era figura politică poate cea mai cunoscută pe scena românească, dar el îmi aminti cu blîndețe că numai cu cîteva săptămîni mai înainte se afla în zbor deasupra Angliei și nu auzise niciodată de cămășile verzi sau de Maniu.

Ori de cîte ori un ofițer german afla despre un nou asasinat sau o intrigă legionară, răspunsul obișnuit era: „Slavă Domnului, eu nu am nimic de-a face cu aceste treburi murdare. Eu sînt soldat."

Totuși, deși misiunea militară germană nu prezenta nici un fel de plan politic propriu, simpla ei prezență tindea să întărească puterea ce ar fi asigurat liniștea și ordinea, din oricare parte s-ar fi manifestat această putere. Victimele îngrozite ale revoluției legionare se uitau la ofițerii germani ca la cavaleri în zale care-i vor salva de lăcomia și sadismul gardiștilor. Evrei hărțuiți ar fi dat orice pentru ca vilele lor, sau măcar o parte din ele, să fie rechiziționate de ofițeri germani. S-ar fi simțit atunci cel puțin la adăpost de raidurile nocturne ale poliției legionare.

S-a povestit un fapt semnificativ, întrucît arată ce fel de legendă s-a format în jurul misiunii militare germane: într-o joi după-amiază, în mijlocul unui film care rula într-unul din cinematografele mari de pe bulevardul Brătianu, deodată s-au aprins luminile și un legionar ordonă ca toți evreii să iasă din sală imediat. La care, unul din ofițerii germani s-a sculat și a ținut o cuvîntare din care era de reținut că nu așa se procedează: „Acești oameni, a spus el, au plătit la fel ca și noi, și dacă ei trebuie să plece, eu și camarazii mei vom pleca de asemenea." Deoarece niște pușlamale legionare așteptau în stradă ca să-i ia pe evrei în primire și să-i bată, se poate spune că, practic, ofițerii germani salvaseră vieți evreiești. N-am putut niciodată să verific această poveste; ofițerii nemți pe care i-am întrebat negau ferm, faptul nefiind conform cu politica lor de neintervenție. Însă, adevărată sau apocrifă, povestea arată că în toiul teroarei legionare, românii socoteau că misiunea militară germană e un element liniștitor.

12
Das Hohe Tier

Adaug... că această hotărîre rapidă și curajoasă, această candoare bărbătească și sinceră, sarea și piperul vieții sociale, nu poate fi găsită în epoca noastră aproape exclusiv decît la ofiterii educați.

FICHTE

La sfîrșitul lui decembrie 1940, trupe și echipament german au început efectiv să se reverse asupra României, adeverind astfel zvonurile premature care le anunțaseră în luna octombrie. Între Budapesta și București traficul a fost aproape complet oprit pentru civili; ziariștii americani spuneau că în fiecare zi intrau în București douăzeci și două de trenuri pline cu oameni și material militar. Piața din fața hotelului Athenee Palace semăna cu un cantonament german în plină campanie, cu rînduri peste rînduri de autocare și camioane cenușii parcate pe stratul gros de zăpadă.

Mai erau și alte autobuze cenușii care cutreierau Bucureștiul transportînd soldați germani dornici să viziteze orașul înainte de a fi încartiruiți în satele dimprejur, unde nu era nimic de văzut. Soldații, foarte tineri și cu obraji bucălați, păreau să se distreze de minune. Era clar că aceștia nu mai erau cadre de instruire, și pentru un ochi cunoscător, nici nu arătau ca o armată de ocupație. Chiar dacă legionarii creau multe probleme, nu ar fi fost nevoie de o armată de ocupație de asemenea anvergură. Se știa că erau de ajuns cîteva unități de tancuri pentru a strivi orice eventuală revoltă legionară. Pentru experți, noii soldați germani arătau ca trupe care se pregătesc pentru vreo campanie. Despre ce campanie era vorba nu li se părea românilor prea important pe vremea aceea, pentru că Garda de Fier se afla pe locul întîi în preocupările tuturor.

În timp ce șuvoiul verde-cenușiu al diviziilor germane se îndrepta spre sud, mici grupuri de generali apăreau la Athénée Palace, locuiau acolo cîteva zile, apoi plecau mai departe. Ei nu aveau nimic de-a face cu misiunea militară germană. Pentru ei nu se dădeau mese, căci păreau să aibă un program încărcat, nu aveau timp de distracție și păreau foarte importanți. Într-adevăr, făceau parte din Marele Stat Major și puteai fi sigur că, de îndată ce apăreau undeva, se va întîmpla ceva. Aveau revere roșii la șubele lor îmblănite, lampasuri roșii la pantaloni și tunici cu gulere înalte roșii. Printre ei se vedeau fizionomii frumoase, cu trăsături energice, riduri multe și ochi pătrunzători. Unii păreau proaspăt bărbieriți și arătau sănătoși, alții erau doar bărbieriți proaspăt.

Generalii germani luau masa într-un colț al restaurantului, stîrnind foarte puțin interes printre ceilalți meseni, care și așa erau mai toți germani sau italieni. Împrăștiați printre ei, erau și cîțiva români care văzuseră în ultimul timp prea mulți generali ca să le mai pese de alții nou veniți. Generalii mîncau și beau cu măsură și vorbeau cu voce scăzută. Erau prevenitori unii cu alții, ca de altfel cu toată lumea. Văzîndu-i astfel așezați, nu ai fi crezut niciodată că erau acolo ca să plănuiască un război. Nu păreau deloc nici încordați, nici agitați și nimic nu arăta că petrecuseră noaptea aplecați asupra hărților. Păreau tot atît de proaspeți și disponibili ca o rochie de dantelă de la Chanel.

Am făcut această observație pe cînd vorbeam cu colonelul Ratay, care începu să rîdă și-mi spuse: „Fetiță dragă, cum vrei să se poarte Statul Major german? Vrei să se răstească unul la altul, să-și smulgă părul și să se prezinte cu cearcăne la ochi de oboseală? Nu așa obișnuiesc ei să lucreze."

Printre ei se afla un general mic de statură, în jur de cincizeci de ani. Fața lui îmi amintea de mareșalul Moltke, al cărui portret îl văzusem cîndva: o față foarte mobilă, cu buze subțiri, cu un nas ascuțit și cu o privire care, cînd te privea, părea că te măsoară; ochii lui cenușii erau cufundați într-un cuib de riduri mărunte. Unul dintre ofițerii

germani din misiunea militară mi-a spus numele acestui general: era un nume foarte cunoscut, iar purtătorul său era ceea ce nemții numesc „ein hohes Tier", adică „un mare șțab", cum s-ar spune în America. Acest general, care fusese un erou în primul război mondial, era astăzi unul din apropiații Führerului. Purta *Pour le mérite*, cea mai aleasă decorație a imperiului german și *Ritterkreuz*, cea mai aleasă decorație din războiul actual. Amîndouă se purtau *aus dem Halse heraus*, la gît, peste guler, nu pe piept, ceea ce le conferea adevărata valoare.

De la masa din colțul unde mînca singur sau cu ceilalți generali, Marele Șțab se uitase deseori la mine în felul său serios și apreciativ care părea că te măsoară. Într-o seară, pe cînd părăseam restaurantul, mi se adresă politicos, cum ar fi procedat oriunde în lume un domn singur și respectabil ca să abordeze o doamnă respectabilă.

Mă oprisem lîngă masa din hol, pe care erau înșirate ziarele străine. Marele Șțab se opri lîngă mine și observă că toate ziarele erau vechi. Am îngînat și eu că într-adevăr erau vechi. Apoi își murmură numele, și eu l-am șoptit pe al meu. Ne-am apropiat de una din sofalele joase îmbrăcate în roșu și ne-am așezat. Luasem masa devreme și mai erau cîteva persoane care veniseră o dată cu mulțimea la ora cocktailului, dar nu venise încă lumea de după cină. Fostele Excelențe erau așezate la măsuța lor strategică, de unde nu le scăpa nimic; mă așteptam să mă bombardeze mai tîrziu cu întrebări. Puțin mai departe, într-un grup de diplomați, era așezată frumoasa doamnă românca, prietenă cu miniștrii plenipotențiari de la București ai Germaniei, Italiei și Ungariei, și care se pregătea să-l anexeze și pe cel al Spaniei — doamna care, fără îndoială, îi inspirase lui Hitler ideea Pactului Tripartit.

Henri, barmanul, se opri la masa noastră. Marele Șțab comandă o țuică pentru el și cafea turcească pentru mine. Mă întrebă de cîtă vreme eram la București, ce făceam aici; i-am răspuns. Mă întrebă apoi dacă era posibil ca America să intre în război. „Da", am răspuns eu. El dădu gînditor din cap și spuse că așa credea și el. Apoi reluă cu regret:

„Nu vi se pare totuși că ar fi păcat? Intrarea Americii în luptă nu ar face decît să înăsprească războiul și îl va prelungi." Adăugă că intrarea Americii nu va schimba rezultatul războiului, cu toate că el ar fi fost ultimul în stare să subestimeze imensa capacitate de producție a Americii.

„Noi sîntem cu o lungime bună în avans, explică el, și nu cred că vom aștepta ca America să ajute Anglia pe scară mare. Vom da lovitura decisivă înainte."

Am întrebat: „Fie că intrăm, fie că nu intrăm în război, nu veți fi oare nevoiți să dați Angliei o lovitură decisivă?" „Nu, nu am face-o, spuse el foarte ferm; dacă Anglia nu ar conta pe ajutorul american, ar încheia pacea." Am subliniat că dacă lovitura lor decisivă asupra Insulelor britanice ar reuși, intrarea Americii în război nu l-ar prelungi. Dar Marele Ștab spuse: „O, o dată ce America a intrat în război, s-ar putea întîmpla ca britanicii să se bată mai departe din Canada sau din Australia.Vom avea un război între lumea nouă și lumea veche. Deși nu văd cum ar putea să ajungă lumea nouă în lumea veche, sau invers. Și nici nu cred că un astfel de război l-ar împiedica pe Hitler să organizeze Europa. Totuși, război va fi, iar noi vrem pace."

Marele Ștab făcu un zgomot expert din buze, trezind un piccolo care ațipise rezemat de o coloană de marmură, și comandă alt rînd de țuică și cafea turcească.

Se întoarse apoi către mine și întrebă: „Spuneți-mi, președintele dumneavoastră crede într-adevăr că Hitler ar putea cîndva să atace Statele Unite?" și se răsturnă pe pernele sofalei cu atîta violență încît decorațiile sale *Pour le mérite* și *Ritterkreuz* se ciocniră una de alta. Își dădu singur răspunsul: „Dumnezeule, cum ar putea Hitler să treacă în America cînd de-abia poate să treacă în Anglia?"

Marele Ștab ridică paharul spre mine și-l dădu pe gît dintr-o înghițitură. „Oamenii de stat care sînt azi la cîrma marilor națiuni sînt mai însemnați decît erau cei din primul război mondial." Mă așteptam să vorbească despre Hitler și Mussolini; în schimb, el îi lăudă pe Churchill și pe Roosevelt. „Nu te poți împiedica să-l admiri pe Churchill,

iar Roosevelt este un om politic desăvîrșit. Înainte de război îi ascultam convorbirile la radio. Dar ce păcat, adăugă el cufundat în amintiri, că un om atît de însemnat ca Roosevelt pierde adevărata sa oportunitate istorică. El putea fi făuritorul păcii în lume, pe o scară mult mai largă decît a putut s-o facă Wilson. Tragedia lui Wilson a fost că a vrut să salveze Germania, pe cînd partenerii săi Clemenceau și Lloyd George voiau s-o distrugă. Dar de data aceasta situația este cu totul alta. Roosevelt vrea să păstreze Imperiul britanic, ceea ce vrea să facă și Hitler."

Am întrebat atunci: „Credeți oare că Führerul vrea într-adevăr acest lucru?" — „Sigur că da. Führerul își dă seama că din toate țările europene, numai Anglia poate administra Imperiul. El știe că Germania nu ar fi în stare, pentru că Germania nu are nici tradiția, nici oamenii necesari pentru asta. Și Führerul nici nu vrea ca Imperiul, pe care-l consideră ca un mare patrimoniu al Europei, să fie pierdut pentru Europa, împărțit între ruși, japonezi și americani. Această perspectivă nu-i place Führerului deloc."

„Dar, am spus eu, publicul american nu crede nici un cuvînt din ceea ce spune Hitler, și cert este că nu vor crede că Hitler ar cruța ceva sau pe cineva, mai puțin ca orice Imperiul britanic." La care generalul răspunse cu multă blîndețe: „Este foarte trist că lumea nu crede niciodată decît lucrurile rele despre Hitler, niciodată pe cele bune."

Înainte să pot răspunde, un ofițer blond cu ochi albaștri se apropie de noi, bătu din călcîie și se opri cu brațul ridicat, în timp ce, probabil, număra în gînd pînă la trei. Marele Șțab mi-l prezentă ca fiind nepotul său, și îmi spuse că luptase în campaniile din Polonia și din Franța. „Toți acești tineri eroi habar n-au ce este un război adevărat. S-au obișnuit ca inamicul să ridice brațele și s-o ia la fugă de cum apar. Foarte curînd s-ar putea să se trezească la altă realitate. Ei vor întîlni un dușman care se va lupta. Atunci își vor putea dovedi adevărata valoare." El continuă să vorbească de Franța și despre moralul francez atît de scăzut, chiar înainte să fi început bătălia. Nu numai lipsa de armament a provocat înfrîngerea Franței, ci și faptul că francezii

nu știau pentru ce se bat. „Revoluția nazistă cîștigase deja bătălia Franței înainte ca prima noastră divizie blindată să fi intrat în joc", și surîse, oarecum stînjenit. „Este împotriva mîndriei mele profesionale să recunosc acest lucru."

Îmi povesti apoi că provenea dintr-o veche familie prusacă care timp de secole dăduse Germaniei ofițeri și diplomați și că el însuși își începuse cariera în corpul de paji ai Kaiserului. După război, se hotărîse să studieze dreptul. Nu mai era tînăr și era însurat. Surîse, năpădit de amintiri: „Soția mea și cu mine eram foarte săraci, dar aveam întotdeauna foarte multe cărți; ne ieșeau din toate buzunarele, și eram foarte fericiți." Nu aveau niciodată grija banului, pentru că banul venea întotdeauna în chipul cel mai neașteptat. „Am fost foarte norocos, mult peste meritele mele." Și arăta umil și fericit. Acest om îmi plăcea într-adevăr, dincolo de orice curiozitate.

M-a întrebat apoi cum de am reușit să vorbesc atît de bine limba germană; și după ce i-am spus că familia mea era din Germania, a vrut să știe cum de am ajuns să trăiesc în America. I-am spus că ajunsesem acolo cu unsprezece ani înainte, că mi-a plăcut America și am rămas. Am adăugat că aceasta a fost pentru mine o întîmplare fericită, deoarece, nefiind ariană, nu aș fi putut lucra în cel de-al Treilea Reich.

Mă fascina întotdeauna să văd reacția unor germani bine-crescuți cînd spuneam acest lucru. Cei mai mulți păreau întristați și vinovați, și se simțeau stînjeniți. Puteam vedea cum trăsăturile lor deveneau rigide, privirea se făcea mai atentă, apoi observam cum gînduri prudente le întunecau ochii. Încercau să-și amintească fiecare cuvînt pe care mi-l spuseseră, dacă cumva îmi sărutaseră mîna prea îndelung, și dacă-i văzuse cineva. Cînd își dădeau seama că nu se întîmplase nimic compromițător, o destindere vizibilă se așternea pe fața lor și-i făcea să semene cu un șofer oftînd ușurat după ce reușise să nu se răstoarne în șanț. În această situație, cei mai naziști dintre naziști erau înfuriați împotriva Naturii care ar fi trebuit să le atragă atenția asupra pericolului apărut sub forma unui nas neîndoielnic

evreu, sau picioare, sau ochi caracteristici — sau cel puțin să trezească în ei un instinct ce nu da greș. Contele mi-a spus odată că, pentru un „arian veritabil", era penibil să descopere că nu văzuse imediat că avea în față un nearian.

Marele Ștab a primit mărturisirea mea cu bărbăție și spuse că tratamentul aplicat evreilor era ceea ce aproba mai puțin în revoluția național-socialistă. Nedreptatea acestui tratament era greu de suportat.

„Vreți să spuneți că este greu de suportat pentru victimă", am spus eu.

„Este greu de suportat și pentru cel ce o vede, replică el cu blîndețe. Nu uitați că sînt ofițer prusac, și ofițerilor prusaci nu le place nedreptatea."

„Hitler însă are nevoie de ofițerii săi superiori. Ați fi putut lua atitudine împotriva persecuției."

„N-ar fi servit la nimic, spuse el foarte serios. Ar fi creat numai dezbinare, și pentru a fi puternici, trebuia să fim uniți."

I-am replicat că acest punct de vedere era foarte greu de înțeles pentru opinia publică americană. Publicul american nu putea crede că cel puternic avea dreptul să facă rău celui slab, oricît de folositor ar fi fost pentru binele statului. La care se uită la mine cu un larg surîs: „Mă bucur să cred că există un popor bogat și puternic care-și poate permite luxul să fie bun."

Am continuat să vorbim despre război. Generalul răspundea la cele mai multe din întrebările mele. La unele din ele spunea cu răbdare: „Mă tem, *meine gnädigste Frau*[1], că nu pot răspunde la aceasta", și surîdea scuzîndu-se. El considera campania din Polonia mai interesantă decît cea din Franța, dar era de părere că, pînă acum, războiul actual nu a produs vreo bătălie comparabilă cu una din marile lupte din războiul mondial. „Cu excepția retragerii engleze de la Dunkerque, care a fost o performanță deosebită."

Nu am aflat însă nimic despre campania pe care nemții o plănuiau în Balcani și Orientul Apropiat, și nici măcar

1. Mult stimată doamnă. (*N. t.*)

dacă se gîndeau la așa ceva. Marele Ștab spuse că ideea de a desfășura în România cîteva din numeroasele divizii germane nefolosite, i se părea bună, adăugînd că s-ar putea ca nemții să fie nevoiți să utilizeze aceste trupe dacă, după cum se întrevedea acum, înfrîngerile lui Mussolini în Albania vor permite armatei britanice din nordul Africii, liberată acum datorită insucceselor italiene în Libia, să debarce în Grecia. Am întrebat dacă trupele germane din Balcani erau îndreptate împotriva Rusiei. „Poate", spuse el, și adăugă repede, „dar numai în măsura în care se poate negocia mai ușor cu rușii în umbra diviziilor germane prezente în Balcani".

Am constatat că generalul era un adept al pactului germano-rus și vorbea cu multă căldură despre prietenia tradițională dintre Armata Roșie și Reichswehr. Îmi spuse că în noiembrie, cînd a venit la Berlin, Molotov voia chiar să intre în Pactul Tripartit, care lega Germania de Italia și Japonia. Dar, spuse el, Führerul se temea: „Pactul Tripartit ar însemna că rușii, cu apetitul lor imens, ar putea să ne silească să luptăm în folosul lor mult mai mult după sfîrșitul războiului, pentru că rușii vor cîte o nouă provincie în fiecare an. Această perspectivă nu-i place Führerului."

Molotov, insinuă generalul, nu a fost prea mulțumit cînd a fost la Berlin în noiembrie, pentru că Hitler nu numai că a refuzat să recunoască pretențiile Rusiei asupra Turciei, dar a și declarat că Balcanii, inclusiv Turcia, erau o zonă de interes german și a cerut rușilor să facă anumite ajustări politice și economice. El a admis că, de atunci, relațiile germano-ruse s-au întunecat în oarecare măsură.

Totuși, Marele Ștab nu credea că Rusia va înșela Berlinul pe scară mare, pentru că, spunea el, rușii prea se tem de armata germană. El credea că prezența diviziilor germane în Balcani și în Polonia va fi de ajuns pentru ca să conserve intactă prietenia germano-rusă; dar dacă nu... „N-ar fi oare interesant dacă ar izbucni un război între cea mai bună armată din lume și cea care ține al doilea loc?" întrebă el, și adăugă gînditor: „Armata învingătoare ar fi singura armată rămasă pe glob în lumea de azi, ceea ce

nu-mi amintesc să se fi întîmplat vreodată în istorie." Nu era greu de ghicit pe care din cele două armate o considera ca fiind cea mai bună și care credea el că va rămîne singura în lume.

Marele Șțab făcu iar un semn și mai comandă un rînd de țuică și de cafea turcească. Fostele Excelențe se tot uitau la noi cu aceeași curiozitate indiscretă pe care o rezervau unor intrigi amoroase bizare.

Marele Șțab îmi spuse apoi că după Dunkerque, planul armatei germane era să invadeze Anglia imediat, în loc să curețe restul Franței. Dar la 28 mai, a precizat el, Ribbentrop a venit pe neașteptate să ia masa la Cartierul General german, undeva în Flandra, și ne-a spus să obligăm Franța să capituleze necondiționat, și că invazia Angliei era amînată. Ribbentrop a explicat că Franța va capitula în următoarele săptămîni și după aceea va începe o mare ofensivă de pace împotriva Angliei. Berlinul era convins că, pînă atunci, Anglia va fi gata să negocieze pacea.

Am întrebat: „Credeți că a fost o greșeală că nu ați invadat Anglia vara trecută?" S-a gîndit un moment, apoi a spus: „Vara trecută am fi intrat în Anglia ca-n brînză. Englezii ar fi fost prea surprinși ca să se apere." Posibilitatea de a-i surprinde pe englezi a trecut, explică el, dar, între timp, Germania și-a perfectat pregătirile în așa fel încît acum această întîrziere a fost mult compensată. Totuși, interlocutorul meu nu era deloc sigur că Germania va invada Anglia. Principiul călăuzitor al Führerului, spuse el, era economia de forțe, și în timp ce Statul Major credea în reușita invaziei, Hitler știa că va costa extrem de multe vieți.

Un alt motiv pe care l-a expus pentru a arăta că invadarea Angliei nu era o certitudine, era că Führerul încă mai spera să ajungă la o pace negociată cu Londra. Hitler, în mod destul de paradoxal, se temea de două rezultate ale acestui război: desigur, unul era să nu fie bătut, al doilea era să vadă Imperiul britanic distrus. El credea că Hitler nu va întreprinde invadarea Angliei decît dacă și cînd intrarea Americii în război ar anula ultima speranță într-o pace negociată. Chiar și atunci s-ar putea ca Hitler să aș-

tepte pînă cînd forțele unite ale Angliei și Americii vor constitui un pericol real pentru continentul european — ceea ce se va întîmpla peste cîțiva ani de-acum încolo. Führerul, insista el, era destul de sentimental în ceea ce privește Anglia.

„Datorită englezilor, dl Hitler trebuie să fie foarte mulțumit de rasa nordică", am susurat eu.

Marele Șțab se uită radios la mine și spuse: „Mă credeți sau nu, este într-adevăr mîndru", și exclamă: „Nu sînt oare britanicii minunați? Felul cum anunță evenimentele în buletinele lor: «Cardiff arde!» Ca și cum ar fi exact ceea ce trebuie să se întîmple la Cardiff. Secretul măreției britanice este încăpățînarea lor. Nemții sînt mult mai puțin încăpățînați. Dar într-un război nu este suficient să iei. Trebuie să și dai."

„Nu credeți că într-o zi britanicii vor fi în stare să și dea? Chiar cu sprijin american?" El dădu din cap: „Nu au unde să debarce în Europa."

I-am amintit că vorbise de armata anglo-egipteană care ar putea să debarce în Grecia. „A, asta! Nu este o armată, este o dovadă de forță. Putem s-o dăm afară oricînd." „Scumpă doamnă, adăugă apoi, nu prea știți multe despre treburile militare, și nici nu aveți pentru ce. Luați bine aminte: noi, oriunde în Europa, putem fi «cei dintîi și cei mai tari». Știind asta, nu veți greși niciodată."

„Și credeți că puteți învinge Anglia?" — „Cred că putem învinge Anglia, răspunse el foarte serios, adăugînd cu un zîmbet: Dar să nu mă întrebați cum." — „Încă o ultimă întrebare, am spus: credeți că puteți să învingeți Anglia în mod decisiv pe oricare cîmp de bătălie din afara Insulelor? Anume în Mediterana sau în Balcani, sau în Africa?" — „Războiul împotriva Angliei, spuse el cu fermitate, nu poate fi decisiv decît în Insulele britanice." — „Dar dacă nu invadați Insulele britanice? Atunci războiul va continua la nesfîrșit?"

„Da, la nesfîrșit. Cunoașteți, mă întrebă surîzînd, cuvintele spuse de Frederic cel Mare în timpul războiului de Șapte Ani? «Sînt ca un om care caută sfîrșitul unei

epigrame și nu-l poate găsi. Nu văd cum aș putea pune capăt campaniei mele.» S-ar putea ca așa să se întîmple și cu sfîrșitul celui de-al doilea război mondial. Nimeni nu va fi în stare să găsească «sfîrșitul epigramei»."

„Nu vreau să spun că un război prelungit, continuă generalul, ar fi pentru Hitler o perspectivă plăcută. Ar ruina multe din speranțele Führerului. Ar pune piedici în felul lui de a construi Noua Ordine. Cu toate astea, el ar putea să organizeze Europa din punct de vedere economic, cu sau fără război."

„Dar cum va suporta poporul german un război prelungit? Nu se va revolta oare împotriva regimului?"

Rise. Este adevărat că poporul german este imprevizibil, spuse el. E supărător de indiferent față de victorii, căci a avut atît de multe în ultimii șapte ani — atît victorii diplomatice cît și izbînzi militare. Așa că nu poate fi înșelat cu perspectiva puterii universale; un război prelungit și toate privațiunile pe care le implică l-ar obosi. „Însă — Marele Ștab se aplecă brusc în față: *Pour le mérite* și *Ritterkreuz* se ciocniră împreună — țineți minte, scumpă doamnă, nici un german nu preferă înfrîngerea de dragul păcii, sau din ură față de Hitler. Nici chiar socialiștii și liberalii nu vor pacea cu orice preț. Nemții nu au încredere în propaganda engleză care le promite condiții de pace onorabile dacă scapă de Hitler. Ei își amintesc de pacea din 1918 și nu se vor lăsa păcăliți a doua oară. Sînt convinși că, atunci, condițiile păcii de la Versailles erau dumnezeiești în comparație cu cele care li s-ar pune acum. Ei știu că englezii nu vor numai să-l distrugă pe Hitler, dar și pe oricare potențial Hitler viitor. Pentru aceasta ei ar fi în stare să distrugă însuși poporul german. Cea mai bună propagandă de război germană nu sînt victoriile, ci teama de înfrîngere."

Am constatat că generalul citise foarte mult în germană și franceză, în engleză mai puțin, totuși. El citea atunci *Histoire de France* de Bainville, care-i plăcea foarte mult și pe care o comenta cu finețe.

„Partea proastă cu d-ta și cu mine este că sîntem al dracului de liberali. Noi vedem întotdeauna punctul de vedere

al celuilalt și nu urîm pe nimeni, ceea ce-i foarte prost." Apoi spuse pe tonul unui conspirator vorbind cu alt conspirator: „Eu îi înțeleg chiar și pe naziști, adică pe cei care nu înțeleg, dar *cred*." Și îmi vorbi despre un aghiotant al său care murise în urma rănilor suferite în Flandra. În ultimele ore, pe care generalul le-a petrecut cu el, i-a vorbit despre credința lui nazistă. Încă nedumerit, generalul adăugă: „Vorbea cu fervoarea lui Alfred Rosenberg și a editorialelor din *Völkischer Beobachter*. Totul mi se părea numai inepție. Dar el *credea*, a trăit și a murit în această credință. A fost un soldat minunat."

Am vorbit apoi despre Hitler. Care a fost contribuția Führerului la reușita războiului, am întrebat. „Contribuția lui a fost totală, spuse el înflăcărat. Viziunea lui Hitler este o viziune revoluționară, care a inspirat crearea armamentului german, a flotei aeriene și a conceptului campaniilor germane. Hitler este un geniu în alegerea colaboratorilor săi: mai mult ca oricînd, în Germania oamenii cei mai buni sînt în frunte, fiecare la locul potrivit. La fel este și cu armata. De aceea colaborarea între toate piesele mașinăriei germane este atît de perfectă. În același timp, Hitler a reușit să păstreze intactă inițiativa personală a fiecăruia, în ciuda sistemului totalitar."

Apoi deveni de-a dreptul entuziast: „El a fost singurul om de stat din lume care a sesizat esența războiului total și a procedat în consecință. Hitler a înțeles că întreaga țară, în fiecare din funcțiile sale, trebuie să fie organizată pentru război. Și asta a și făcut."

Vorbind cu Marele Ștab, mă miram cu ce emfază pronunța cuvîntul „revoluționar". Revenea mereu: „caracterul revoluționar al corpului ofițerilor germani", „elanul revoluționar" căruia el îi atribuia puterea armamentului german și miraculoasa coordonare a tuturor forțelor. Personificarea elanului revoluționar era însuși Adolf Hitler. Viziunea sa, instinctul alegerii momentului potrivit, îndrăzneala sa purtau aura revoluționară, datorită căreia reușea atît de bine. Contribuția practică la planificarea și executarea tuturor campaniilor era mult mai decisivă decît știa lumea.

Dar era oare Hitler în stare să colaboreze? Din ceea ce citisem în memoriile unor diplomați străini care l-au întîlnit, el pare să se fi răstit la toată lumea, sau să fi vorbit mereu ca și cum ar fi prezidat un miting de masă. Marele Șstab răspunse că Hitler se comporta astfel cînd voia să producă o anumită impresie. Însă cu cei cu care lucra, Hitler era cu totul altfel, avea încredere în experți și asculta cu răbdare părerile altora.

„Lucru curios la Führer, spuse generalul, cu toate că este un revoluționar și un geniu, el este în realitate extrem de rațional."

„Vă place? am întrebat eu. Nu întreb dacă îl admirați, ci dacă vă *place*?" Generalul spuse că da, că pentru un geniu, Hitler era un om plin de farmec. Cînd l-a întîlnit pentru prima oară, avea anumite rezerve pentru că nu se putea obișnui cu cel de-al Treilea Reich. Însă, chiar înainte să-l admire, l-a plăcut.

Mi-a spus că Hitler se înconjura acum cu un ceremonial de curte asemănător cu cel de pe vremea Kaiser-ului. La recepțiile oficiale de la Cancelaria Reich-ului, foștii lachei imperiali serveau șampanie și tartine cu icre negre. Hitler se adapta foarte bine acestui fast, fiind el însuși simplu și lipsit de ostentație, dar atît de demn.

Am spus: „Deseori mă întreb ce gîndește Hitler despre el însuși, dacă se minunează mereu de propria lui viață de basm. Dacă într-adevăr crede că ceea ce construiește pentru Germania va dăinui în veci, sau, cum spune tot el, o mie de ani. Dacă simte vreodată că blestemele milioanelor de oameni pe care-i face să sufere ajung pînă la el. Dacă se teme de viitor. Sau dacă spune ca Napoleon: «*La vie, que m'importe! Mon nom vivra aussi logtemps que celui de Dieu!*»"[1]

Marele Șstab n-a putut să-mi dea un răspuns hotărît. Hitler rareori vorbea despre el, dar dădea impresia unui om care crede în ceea ce face și crede că sînt necesare chiar și acțiunile dure și crude. Generalul nu credea că Hitler

---

1. „Viața mea, ce-mi pasă de viața mea! Numele meu va dăinui cît cel al lui Dumnezeu!" (*N. t.*)

se teme pentru sine. El pare cîteodată foarte conștient de faptul că e un Om al Destinului, ceea ce uita apoi cu desăvîrșire, și atunci vorbea și rîdea ca și cum s-ar fi distrat enorm. Este într-adevăr un personaj foarte imprevizibil acest Adolf Hitler.

Generalul adăugă că el personal nu s-a simțit niciodată opresat de Führer. Dimpotrivă, de fiecare dată cînd se afla în prezența lui, se simțea mai inteligent decît era în realitate.

Interlocutorul meu disprețuia ideea că generalii germani s-ar putea revolta împotriva lui Hitler. „Este ca și cum te-ai aștepta ca sfetnicii americani ai Casei Albe să-l împuște pe Roosevelt, spuse el. Dacă s-ar produce vreodată vreo mișcare pentru a-l răsturna pe Hitler, ea nu va veni niciodată din sînul armatei." Armata, nu numai că nu se va revolta niciodată împotriva lui Hitler, dar se va agăța de el ca de o mascotă. Hitler și revoluția sa erau foarte potriviți pentru război.

Casta ofițerilor prusaci și nazismul, insista Marele Șțab, se înțeleg perfect. Contrar mitului anglo-saxon al conservatorilor, cei cu particula „Von", casta ofițerilor prusaci nu se identifica niciodată cu casta aristocratică sau cu cea capitalistă. Disprețuind bogăția și luxul, a fost mereu în esență socialistă și naționalistă. Desigur, socialismul ei nu se baza pe contrastul dintre sărac și bogat, ca socialismul marxist. Socialismul prusac se definea în contrastul dintre Comandă și Ascultare. Libertatea individuală nu a însemnat niciodată mare lucru pentru ofițerul prusac. Idealul lui era însă disciplina și colectivismul ca în formula „Toți pentru Unul și Unul pentru Toți".

Mai mult, casta ofițerească prusacă a fost întotdeauna revoluționară cînd s-a aflat la zenit, ca în războaiele de eliberare din 1813. Blücher și York von Wartenburg și Clausewitz au fost copiii Revoluției franceze, însă ideea franceză a libertății individuale devenise ideea prusacă a libertății naționale.

În ziua de azi, noua castă a ofițerilor germani nu se mai recruta din rîndul vechilor familii prusace, ci în parte din

rîndurile SS și altor organizații de partid, și își datora astfel existența regimului însuși. Aceste două straturi, vechii prusaci și noii naziști, erau atît de bine sudate împreună încît era greu să deosebești cine era din vechea castă prusacă și cine se ridicase din rîndurile partidului.

Marele Ștab era mai puțin sceptic în privința posibilității ca armata să capete supremația asupra partidului nazist și să stabilească o dictatură cu Hitler, dar fără partid, armata fiind, grație războiului, partea cea mai importantă a mașinăriei statului. Această supremație, gîndea el, era doar de natură tehnică și numai pentru durata războiului. El nu credea că există în armată vreo figură cu răspundere care să se gîndească la eliminarea partidului, pentru că partidul era baza pe care se sprijinea revoluția germană. Distrugerea acestei baze ar însemna ca revoluția să atîrne în gol. Și, apolitic cum era, corpul ofițerilor germani era pentru revoluție — pentru revoluție ca atmosferă, fără să aibă dorința să se amestece cu revoluția ca acțiune — pentru că revoluția era benefică pentru război. În tot cursul istoriei, numai armatele revoluționare și-au croit drumul spre victorie. Dictatura militară a fost întotdeauna oligarhică și contrarevoluționară. Germania nu atinsese încă această fază. Germania avea nevoie de revoluția sa pentru a cîștiga războiul.

L-am mai întîlnit de multe ori pe Marele Ștab în holul Athenee Palace-ului. Ultima oară cînd l-am văzut era în civil, într-un costum pepit maroniu, prost croit, la care purta o cravată urîtă maronie cu roșu. Astfel îmbrăcat, Marele Ștab își pierduse toată prestanța. Semăna cu un profesor de liceu oarecare, părea chiar foarte neajutorat. Mai tîrziu, de fiecare dată cînd numele său era menționat în știrile zilei, mi-am amintit de cele ce mi-a povestit: după campania din Franța, el a trăit cîtva timp într-un castel din provincia franceză, și în fiecare dimineață culegea flori în minunata grădină și le așeza în vaze prin toată casa.

13
Noiembrie la București

Oamenii își resping profeții și îi ucid, dar își iubesc martirii și-i onorează pe aceia pe care i-au ucis.

DOSTOIEVSKI

Noiembrie 1940 a fost o lună foarte bogată în evenimente la București. S-au întîmplat de toate: cutremur și epurări în Garda de Fier, nopți ale cuțitelor lungi și funeraliile naționale întîrziate ale Căpitanului — pentru a nu pomeni decît cîteva din faptele Domnului și ale oamenilor. În noiembrie au avut loc și cîteva evenimente politice care priveau direct România, cum era intrarea ei în Pactul Tripartit și evenimente politice mai îndepărtate, dar care au avut repercusiuni puternice la București ca și în toată Europa: realegerea președintelui Roosevelt și primele înfrîngeri ale armatei italiene în Grecia.

Înainte de sfîrșitul lui noiembrie, românii spuneau: „Ne-au năpădit cele șapte molimi pomenite în Scripturi: ungurii, rușii, bulgarii, Lupeasca, regimul gardist, misiunea militară germană și cutremurul." În ultimele zile ale lunii mai spuneau: „De cînd am intrat în Pactul Tripartit, mîncăm ca nemții, avem o armată ca a italienilor, un război civil ca în Spania și un cutremur ca în Japonia."

Cînd îmi rememorez această lună atît de încărcată, cred că evenimentul cel mai important a fost cutremurul. Poate că fără cutremur nu ar fi avut loc noaptea cuțitelor lungi, adică noaptea întîrziatelor represalii. Pentru un popor atît de profund religios și superstițios ca românii, acest cutremur înspăimîntător a părut o pedeapsă divină pentru că nu și-au răzbunat martirii.

A fost primul cutremur mare pe care l-am trăit. L-am găsit foarte convingător, în sensul că Domnul, în mînia sa, poate încă să facă mult mai multe decît omul. În mai puțin de trei minute, vreo zece mii de case în București și încă multe alte mii în țară au devenit de nelocuit. Au fost nenumărați morți. Pagubele produse de natură în aceste cîteva minute n-ar fi putut fi egalate de aviația britanică sau de Luftwaffe nici în zile sau în săptămîni întregi.

Cutremurul a avut ceva implacabil. Într-un atac aerian, alergi să te pui la adăpost și faci tot ce au prescris autoritățile. Mortalitatea este comparativ mică. Dar n-ai cum să fii deștept într-un cutremur. Nu poți face nimic: dacă rezistă casa, totul este bine, dacă se prăbușește, ești îngropat dedesubt, fie că te afli la jumătatea scării sau afară din casă, sau în pat. Atît de repede se petrece totul. Senzația că ești neputincios într-un cutremur nu se poate uita; s-au speriat chiar și soldați germani încercați: „Spune-mi, întreba un tînăr ofițer german pe camaradul său: a trebuit să vin aici ca să-mi găsesc o moarte sigură? Într-un atac aerian, omul poate cel puțin să fugă. Dar aici? Am văzut stîlpii de marmură galbenă venind spre mine, și nu aveam nici o șansă de scăpare. Groaznică senzație!"

Cutremurul a început la ora 3.30 dimineața, cînd cei mai mulți dormeau. Nu m-am trezit decît atunci cînd stucatura de pe tavan a început să cadă pe patul meu, iar pereții se înclinau solemn spre mine. Prin fereastră am văzut cum casele din jurul pieții se legănau ca pomii într-o pădure bătută de vînt. „Ăsta, m-am gîndit, trebuie să fie sfîrșitul, și mi-am pus perna pe față: nu pentru că aș fi fost mai în siguranță, dar pentru că mă gîndeam că va durea mai puțin cînd toată tencuiala Athénée Palace-ului va cădea peste mine. Am auzit zgomot de lemn care crapă, așa cum se aude pe vapor, am auzit cum se desprinde faianța în baie, cum se sparge sticlă; am auzit voci și strigăte afară pe coridor. Nu avea rost să cobor; hotelul s-ar fi prăbușit probabil în timp ce aș fi fost pe scări.

Cutremurul nu a durat decît două minute și jumătate, așa s-a spus mai tîrziu, dar aceste minute au părut nesfîr-

șite și tensiunea îți măcina nervii. Pereții se aplecau cu un unghi din ce în ce mai ascuțit, mesele se răsturnau, dulapul se înclina periculos. La viitoarea zguduitură se va prăbuși, m-am gîndit de multe ori. Și deodată pămîntul s-a liniștit; lanterna mea, căci se stinsese lumina, mi-a arătat camera răvășită, fragmente de sticlă și bucăți de stucatură peste tot, crăpături mari în pereți. Camera arăta ca și cum nu ar mai fi rezistat la o nouă zguduitură. Cineva din familia Tester a bătut în ușă și mi-a strigat că mai vine un cutremur și că aș face bine să cobor în hol. Am pus ceva pe mine și am bîjbîit pe scări.

Lumea din hotel era deja adunată în holul de la intrare, cît mai departe de stîlpii de marmură galbenă și cît mai aproape de ieșire. Cei mai mulți erau răvășiți și speriați. O tînără nemțoaică, cu haina ei de blană cea mai bună pe spate, avea o criză de isterie. Toată lumea era în toaletă de noapte, în afară de niște oameni de afaceri de la Hamburg care sărbătoriseră la bar. Am descoperit cu această ocazie că italienii purtau decorațiile de partid chiar și în pijama fiind și că aveau o slăbiciune pentru halate vărgate în culori aprinse. Germanul prosper, asemănător lui Babbits din literatura americană, arăta în toaletă de noapte exact așa cum bănuiam eu înainte să-i văd. A fost o noapte care a confirmat multe lucruri și a adus multe decepții.

Principesa Elisabeth Bibescu pășea în sus și în jos prin holul de trecere, ca o tigresă în captivitate — o tigresă îmbrăcată în crêpe de Chine roz cu dantele, ținută care părea cam răcoroasă în această noapte rece de noiembrie. Părea supărată de faptul că se întîmpla ceva neplăcut în Balcani, ceva pentru care Hitler nu putea fi făcut răspunzător.

...Cineva a auzit-o mormăind: „Acest cutremur mă dezgustă, dar toți hunii ăștia din preajma mea mă dezgustă și mai mult." Perspectiva de a fi îngropată cot la cot cu hunii părea să o îngrijoreze.

„Ai găsit pe cineva în această mulțime cu care ți-ar fi plăcut să mori?" am întrebat-o pe Priscilla Bibescu, tînăra fiică a Elisabethei Bibescu, un amestec amuzant între ceea ce Occidentul are mai civilizat și Orientul mai sofisticat,

cu ochi mari luminoși și păr arămiu. În contrast cu maicăsa, nu era foarte aplecată spre meditații politice și niciodată nu făcea discriminări împotriva nimănui pe motive naționale. „Nu credeți că acești italieni sînt drăguți?", și făcu un gest cu mîna spre halatele vărgate.

În rest, se vorbea aproape numai de cutremur. Fiecare își dădea cu părerea, spunea ce gîndise și ce făcuse cînd a început, ce va face cînd va începe din nou, toată lumea fiind convinsă că așa se va întîmpla.

Soțul tinerei femei care avea o criză de isterie, a ieșit să-și ia mașina; credea că este prudent să iasă în afara orașului, unde nimic nu putea să cadă peste el. Dr. Tester, dimpotrivă, socotea că puteau cădea multe peste tine pînă să ieși la cîmp deschis, încît era tot atît de bine să rămîi unde erai. Arăta mai puțin ca oricînd a revoluționar îndrăzneț; drapat într-un halat de mătase de culoarea zmeurei și înconjurat de soție, copii, gineri, guvernante și cățel de salon, era întruchiparea patriarhului Avraam.

A venit vestea că s-a prăbușit blocul Carlton, îngropînd sub dărîmături sute din cei ce locuiau acolo; unii dintre noi au plecat în recunoaștere, sub ploaia care cădea mărunt. Era întuneric și vîntul sufla tare. Blocul Carlton era un imobil cu apartamente pe bulevardul Brătianu, la mai puțin de cinci minute de Athénée Palace. Era un zgîrie-nori cu o sală de cinematograf și prăvălii la parter. Cînd am ajuns la locul unde se înălțase blocul Carlton, nu mai era decît o grămadă de moloz, piatră, fiare încîlcite și plase de sîrmă. Grămada nici măcar nu era foarte înaltă, și ceea ce era mai groaznic, era că se așternuse peste toate o liniște impresionantă. Se știa că vreo trei sute de persoane erau îngropate sub această grămadă, și liniștea făcea ca totul să fie atît de înspăimîntător.

Arhitectul și antreprenorii blocului Carlton au fost mai tîrziu întemnițați pentru că s-a descoperit un defect grav în construcție. În primul rînd însă, ei nu ar fi trebuit să construiască zgîrie-nori la București. „Să nu clădești niciodată în Principate", ar fi sfătuit unul din domnii fanarioți pe fiul său, gîndindu-se la cutremurele și incendiile care pustiiseră

periodic orașele din Moldova și Muntenia; pînă la începutul secolului, casele din București nu se clădeau decît cu un singur etaj și majoritatea tot așa erau. Aceste case joase erau acum foarte căutate.

O mulțime tăcută era adunată în jurul grămezii care fusese blocul Carlton, uitîndu-se la soldații germani, sute de soldați, care săpau de zor. Soldații germani au fost primii care au sosit. Atît generalii cît și statul lor major supravegheau munca, mantalele lor lungi de piele străluceau la lumina torțelor înfipte în jurul grămezii. Se pare că mai erau oameni în viață în subsolul Carltonului. Se vorbise cu ei la telefon. Puteau oare să fie salvați? Unul dintre ofițerii germani întrebat, dădu din umeri. Trebuia săpat cu cea mai mare grijă, pentru a nu răni pe cei care mai erau în viață. Pînă acum, scăpaseră fără o zgîrietură cîțiva oameni care locuiau în garsoniere direct sub acoperiș și lunecaseră pînă jos. Nemții încercau să libereze colivia ascensorului pentru ca să poată coborî pe acolo. Pericolul să izbucnească un incendiu era mare.

Cot la cot cu cămășile verzi și cu soldații români, nemții au săpat timp de 48 de ore, și cu toate că oamenii din subsolul Carltonului nu au putut fi salvați, românii au fost mișcați de eficacitatea și modul în care soldații germani, ca de la sine înțeles, au împărtășit dezastrul lor național. Cum ar fi un individ — cu toții cunoaștem astfel de oameni — care nu este de mare ajutor în rutina zilnică a prieteniei, dar care știe cum să intervină cu folos în caz de nevoie, nemții au datorat unui cutremur popularitatea lor de scurtă durată.

Cutremurul, venind peste atîtea nenorociri, a avut un efect destabilizator asupra moralului românilor. Și nu era de mirare! Acum, în România, în afară de refugiații din Basarabia și Transilvania, erau mii de refugiați din casele prăbușite sau care stăteau să se prăbușească. Prețurile s-au urcat vertiginos. Prețurile maximale fixate de guvern pentru alimente, n-au avut drept rezultat decît o lipsă mare de ouă și unt în orașe. Desigur lumea spunea că totul mergea la trupele germane, dar aceasta nu era încă adevărat la

vremea aceea. Motivul principal era că țăranii începuseră să stocheze produsele alimentare, în loc să le vîndă la un preț care nu acoperea costul. Un alt motiv a fost eliminarea prea rapidă a intermediarilor evrei, care a întrerupt în parte alimentarea piețelor. Străzile au fost invadate de cîini pe jumătate înfometați, pentru că primul lucru pe care l-au făcut românii cînd au început să se simtă strîmtorați, a fost să-și alunge cîinii. Cerșetorii țigani încercau să te înduioșeze atît de convingător cu povești despre „mama lor aflată pe patul de moarte", încît aproape că ți se rupea inima.

În această atmosferă întunecată, un cioban, căruia românii îi atribuiau un mare dar de profeție, a prorocit că sîmbătă 23 noiembrie se va produce în București un cutremur mai mare și mai înfricoșător, că pămîntul va înghiți Bucureștiul și mai ales acea clădire a pierzaniei, Athénée Palace — o profeție care a produs un exod al burgheziei înstărite și a multor musafiri ai Athénée Palace-ului la Sinaia și Brașov, pentru „sfîrșitul de săptămînă". Lumea devenise într-adevăr nervoasă. Eu însămi am început să supraveghez stîlpii de marmură galbenă și candelabrele care puteau să se prăbușească dacă venea alt cutremur.

Străzile principale ale orașului continuau să fie blocate din cauza pietrelor care amenințau să cadă de pe case; în jurul blocului Carlton se simțea mirosul cadavrelor în descompunere, iar ziarele erau pline de reportaje despre cutremur[1] cînd, fără veste, generalul Antonescu a plecat la Berlin și a semnat intrarea României în Pactul Tripartit. Acest pact era un instrument diplomatic caracteristic Noii Ordini a lui Hitler, în sensul că nici nu încerca să pretindă că puterile mici s-ar putea bucura de drepturi egale cu cele mari. În conformitate cu stipulațiile acestui pact, România nu avea nici un cuvînt de spus în consiliile celor Trei Mari; ea va participa numai la deliberările de interes vital pentru ea însăși. Cu toate că intrarea în pact însemna numai că statul legionar recunoștea oficial dominația Axei asupra Europei și supremația Japoniei asupra Orientului Îndepărtat, presa legionară s-a străduit să prezinte evenimentul

1. În românește, în original. (*N. t.*)

ca un succes important al tînărului stat, precursor al unor evenimente și mai profitabile. Era straniu să vezi cît de optimiști erau legionarii în legătură cu toate aceste evenimente.

Pentru că scăpase de un regim care-l înșelase pe Hitler, România legionară găsea că este îndreptățită să obțină o revizuire a deciziei de la Viena, provocată, erau ei convinși, exclusiv de păcatele guvernării precedente. Era foarte bine, argumentau ei, ca Hitler să-l pedepsească pe Carol, dar nu exista nici cel mai mic motiv să-i pedepsească pe lealii săi frați fasciști. Hitler — așa gîndeau ei — le „datora" cel puțin restituirea imediată a regiunii din jurul Clujului în Transilvania. Astfel, cînd Antonescu s-a întors de la Berlin, legionarii i-au ieșit în întîmpinare, apoi au mărșăluit direct la legațiile Italiei și Germaniei, ovaționînd călduros pe cei doi miniștri ai Axei; dar după ovații, strigau: „Războ bunare pentru Transilvania!"

În timp ce toate acestea se petreceau în chip destul de pașnic, diplomații Axei erau îngrijorați pentru că atitudinea legionarilor indicată prin aceste manifestări putea intra în conflict în mod jenant cu necesitățile politicii Axei. Cum ar fi putut Hitler, chiar dacă ar fi vrut, să retrocedeze Transilvania, cîtă vreme Ungaria era leal înlănțuită de Axă pe vecie, iar pretențiile ei revizioniste erau strîns legate de vederile sale? Era cu totul lipsit de realism să și consideri această eventualitate. Ce se putea face cu acești legionari necopți a căror lealitate față de cel de-al Treilea Reich fusese neîntreruptă, dar care erau în același timp atît de proști și de departe de realitate?

Totuși, deși nu a adus Transilvania înapoi cu el de la Berlin, Antonescu nu a venit acasă cu mîinile goale. Succesul pe care l-a repurtat, și care a rămas atunci neobservat, chiar oarecum secret, era un succes care avea să aibă consecințe importante. Căci Antonescu făcuse asupra Führerului un efect personal deosebit și cu totul neașteptat.[1] Am auzit

1. Aceasta a fost confirmat mai tîrziu de interpretul lui Hitler, Paul Otto Schmidt, în interogatoriul care i s-a luat în 1945, și apoi în cartea sa, *Hitler's Interpreter* (Londra, 1951). (*N. ed.*)

din surse diplomatice germane că el petrecuse cîteva ore singur cu Führerul în tête-à-tête, în timp ce chiar ambasadorul german, Dr. Fabricius, care-l introdusese la Wilhelmstrasse, se frămînta nerăbdător în sala de așteptare. S-a spus după aceea că Führerul ar fi declarat anturajului său că „dintre toți acești latini" — se presupune că el voia să vorbească de Petain, Laval, Darlan și poate chiar de Mussolini — acest general român era singurul cu care putea într-adevăr să lucreze. Fără îndoială că în această lungă convorbire de la om la om, generalul s-a justificat de trecutul său antigerman și de dificultățile sale prezente cu Horia Sima și că Führerul l-a sfătuit să facă dovada valorii sale și i-a promis sprijin.

Sima a făcut o mare greșeală lăsîndu-l pe general să meargă fără el la Berlin. Aceasta dovedea că revoluționarul pletos nu avea nici cea mai elementară cunoaștere a relațiilor dintre oameni; el nu știa că absenții nu au niciodată dreptate. Horia Sima avea două motive să rămînă în București: unul era că se simțea foarte sigur că el, ca vechi gardist, va fi întotdeauna mai aproape de inima Führerului decît un fost camarad al mareșalului Gamelin — idee care dovedea cît de puțin știa el despre jocul politic așa cum îl practica Hitler. În al doilea rînd — și aici avea dreptate — lui Sima îi era frică să întoarcă spatele intrigilor și neliniștii crescînde din propriul său partid.

Era de înțeles ca masa partidului legionar să fie nemulțumită de cît de puțin a profitat de revoluția lor. După ce li s-au servit un timp demonstrații frumoase dar obositoare, ei au trebuit să se mulțumească în ultimele săptămîni cu o serie de funeralii. Românii au o pasiune pentru funeralii, cu cît sînt mai lungi, cu atît le par mai frumoase; ideea de a deshuma martirii partidului și de a-i îngropa din nou cu toate onorurile părea bună. În mod obișnuit, aceasta ar fi fost cu totul pe placul legionarilor, dar stomacul gol și lungile marșuri legate de aceste ceremonii, precum și opririle prelungite în aerul rece de noiembrie, au făcut ca băieții să-și dea seama că le era foarte foame. Chiar înainte de cutremur a devenit evident că numai deshumarea și

reînhumarea cadavrelor nu-i mulțumea pe legionari. Ei aveau nevoie de un alt fel de circ și mai ales de pîine.

De această nemulțumire crescîndă în sînul partidului a profitat bineînțeles Codreanu-tatăl, acest bătrîn viclean. Moș Codreanu nu încetase nici un moment să-l hărțuiască pe Horia Sima. El și-a pus protejații pe lista de plată a partidului sau a guvernului — nu știa nimeni cu ce drept; spunea lucruri înjositoare despre Horia Sima și pînă la urmă, la una din marile adunări legionare de la Iași, a ținut în public o cuvîntare din care reieșea că dacă fiul său avea un reprezentant pe pămînt, acesta era fără doar și poate el, tatăl. Acest discurs, repede cenzurat în vederea publicării, a fost ascultat de mii de legionari și nemulțumirea în partid a crescut pe măsură. Un grup radical din partid, cu o netă tendință comunistă, s-a aliat cu bătrînul într-un efort comun de a smulge puterea de la Horia Sima. Într-o zi, cîteva sute din acești gardiști din opoziție au invadat Casa Verde, replica gardistă a Casei Brune naziste și cartierul general al partidului legionar la periferia Bucureștiului și s-au tras focuri. Horia Sima a procedat la o epurare a cărei întindere nu a fost niciodată cunoscută. Cîteva sute de gardiști au fost întemnițați și alți cîțiva împușcați. De Codreanu-tatăl, bineînțeles, nu s-a atins nimeni, dar el pare să fi fost de acord cu un „arest la domiciliu", cel puțin timp de cîteva zile. Cum s-a exprimat el însuși în felul său șiret: „Îmi place să stau acasă. Acolo mă simt mai ferit de gloanțele comuniste, știți ce vreau să spun." E limpede că nu la „gloanțe comuniste" se referea el, ci la gloanțele bandei lui Sima.

Dacă Horia Sima a procedat la o epurare minoră ca să scape de opoziția activă din sînul partidului său, cam în felul în care procedase Hitler cînd l-a împușcat pe Roehm și pe oamenii lui în 1934, acțiunile care au urmat s-au deosebit foarte mult de cele ale lui Hitler. Pentru Hitler, epurarea aripii radicale a partidului său era mijlocul de a ajunge la o înțelegere cu forțele conservatoare ale armatei, o înțelegere care avea să formeze adevărata bază a puterii sale. În

schimb, jocul lui Horia Sima era să devină el însuși capul acestui grup radical, după ce i-a eliminat conducerea.

M-am întîlnit deseori cu gardiști apropiați de Horia Sima și aflați în poziții guvernamentale înalte. Ei spuneau că era necesar ca Sima să-i cultive pe radicali, altfel nu putea să-și mențină unitatea turmei. El trebuia să sufere acum de greșeala tactică pe care o făcuse la începutul revoluției, cînd nu a dat frîu liber unei destinderi sîngeroase.

Astfel, în sfîrșit, în noiembrie, făcînd pe placul radicalilor, Horia Sima a ridicat zăgazurile și le-a dat voie băieților săi să aibă acel gen de revoluție sîngeroasă după care tînjeau. Și pentru că atîta amărăciune, ură și sete de răzbunare au mocnit prea mult, revoluția a degenerat într-o orgie de teroare. Gardiștii au obținut mai întîi ceva ce echivala cu o lumină verde în persecutarea evreilor. Două sute de echipe a cîte șase oameni fiecare au fost dezlănțuite în fiecare noapte asupra Bucureștiului, în raiduri asupra caselor evreiești. Scopul oficial era căutarea de bani ascunși, dar în realitate acești gardiști îi jefuiau și-i șantajau pe evrei pînă obțineau argintărie, bijuterii, bani, orice era la îndemînă. Figurile acestor băieți îmbrăcați în haine de piele, cu căciulile lor înalte și motocicletele lor, au devenit o caracteristică nocturnă a Bucureștiului, simbolul teroarei legionare.

Prăvăliile evreiești au fost confiscate pe față de gardiști, fără îndeplinirea măcar a formalităților de cumpărare, iar proprietarii de prăvălii evrei erau jefuiți de ultimul ban, în orașele mici din provincie chiar mai mult decît la București. Cînd elemente de treabă din partid — căci existau și oameni de treabă în partid — sau naziștii îi cereau lui Horia Sima să facă ceva, el dădea din umeri și spunea: „Nu pot, nu ar tolera așa ceva." Atît de departe se ajunsese.

Dr. Neubacher l-a întrebat odată pe Horia Sima: „Pentru aceasta a murit Căpitanul vostru, pentru ca cei mai înrăiți criminali să-și însușească prada cea mai bogată?" Horia Sima nu mai avea răspuns la astfel de întrebări. Acum era obligat să dea frîu liber revoluției sale.

Jefuirea evreilor era numai prima parte a programului. A doua era noaptea cuțitelor lungi, mai multe nopți ale

cuțitelor lungi — răzbunarea martirilor legionari. Încă cu o lună înainte, pentru a împăca aripa radicală a partidului, care nu iertase niciodată fuga lor, guvernul României ceruse guvernului spaniol extrădarea doamnei Lupescu și a lui Urdăreanu. De fapt, nimeni în afară de gardiștii înșiși nu credea că se va ajunge la extrădare, deoarece formalitățile pentru extrădarea refugiaților politici sînt foarte anevoioase. Nici măcar țările fasciste nu s-au pretat la extrădarea refugiaților politici pînă cînd mareșalul Petain, supus probabil unor mari presiuni, a acceptat o clauză a tratatului de armistițiu care cuprindea extrădarea refugiaților politici către Hitler. Românii nu puteau exercita asemenea presiuni asupra lui Franco; este aproape sigur că nici nu au încercat, pentru că se loveau de împotrivirea a două persoane importante: Regele Mihai și Regina Elena. Antonescu însuși, care, la urma urmei, încercase să păstreze dinastia, nu putea privi cu ochi buni un proces care ar fi compromis-o iremediabil. În ceea ce-i privește pe germani, ei se opuneau acestei idei pentru că Führerul, avînd în inima sa o slăbiciune pentru dinastia Hohenzollern în România, nu dorea s-o implice într-un scandal de proporții uriașe.

Deși guvernele fasciste iau legalitatea peste picior cînd le convine, ei devin campioni ai legalității dacă așa cer planurile lor. Argumentul legal invocat de diplomații Axei împotriva extrădării doamnei Lupescu era că devenise soția lui Carol.[1] O soție nu poate fi martor împotriva soțului ei și astfel, ca martor împotriva lui Carol — și acesta ar fi fost rolul ei în procesul plănuit —, doamna Lupescu era exclusă, și de aceea diplomații Axei proclamau că ea nu putea fi extrădată legal. După cîteva săptămîni, nu s-a mai vorbit de extrădarea doamnei Lupescu, dar gardiștii tot mai sperau să fie extrădat Urdăreanu, fiind încredințați că, deoarece oamenii lor s-au luptat și au murit pentru Franco,

1. În realitate, Carol nu s-a căsătorit cu doamna Lupescu decît în 1947. A se vedea Alice Leone Moateș, *Lupescu* (New York, 1955) și Paul D. Quinlan, *The Playboy King: Carol II of Romania* (Westport, ST, 1995), p. 234. (*N. ed.*)

regimul franchist le datora o favoare. În holul de la Athénée Palace îți îngheța sîngele în vine auzind că Urdăreanu a sosit la granița română cusut într-un sac, după ce călătorise tot drumul de la Sevilla într-un vagon de vite. Această poveste îi încînta pe români, chiar pe cei care nu erau legionari, dar nu era adevărată. Spaniolii l-au lăsat pe Urdăreanu s-o șteargă din Spania peste granița în Portugalia, spre marea ușurare a tuturor, cu excepția gardiștilor.

Extrădarea principalilor împricinați căzînd la apă, următorul punct din programul de răzbunare pentru uciderea legionarilor era procesul lui Marinescu și al călăilor săi. Membru al camarilei, Gavrilă Marinescu, șeful poliției lui Carol, ale cărui isprăvi ar fi făcut să pălească prin comparație chiar pe cele ale lui Al Capone, era în mare parte răspunzător pentru teroarea dezlănțuită împotriva Gărzii de Fier. Se spunea de pe acum ziariștilor străini că actul de acuzare împotriva lui Marinescu cuprindea cinci sute de pagini, că fusese tradus în patru limbi și că vom avea ce citi în el mai mult ca în cele mai proaste romane de doi bani. Procesul avea să fie un eveniment măreț, care nu putea avea alt sfîrșit decît spînzurătoarea publică. Tinerele autorități legionare ne spuneau aceasta ca și cum ar fi fost ceva aranjat în mod special în beneficiul nostru, ceva ce nu putea fi așteptat de noi decît cu nerăbdare.

Într-o zi s-a aflat însă că nu va fi nici proces, nici spînzurătoare publică, pentru că Marinescu și alți șaizeci și trei de prizonieri politici au fost asasinați la închisoarea militară de la Fortul Jilava. Alții care au fost omorîți au fost Moruzov, despre care se spunea că din spion rus devenise atotputernicul șef al poliției secrete a lui Carol; generalul Argeșanu, fost prim-ministru, sub a cărui guvernare a avut loc asasinarea legionarilor în 1939; toate oficialitățile, jandarmii și ministrul Justiției implicați în asasinarea Căpitanului. Era o știre senzațională, dar cenzura s-a abătut asupra ziariștilor străini. Numai agenția oficială germană a putut transmite vestea folosind telefonul legației germane care nu era cenzurat.

Douăzeci și patru de ore mai tîrziu, Biroul de Presă a găsit o versiune a omorurilor potrivită pentru a fi transmisă în lume. Iată versiunea sa: un grup de gardiști însărcinați cu ridicarea dalei de azbest de pe mormîntul Căpitanului, a celor zece „Decemviri" și a celor trei „Nicadori", au fost atît de înfuriați la vederea trupurilor mutilate ale Căpitanului lor și a camarazilor săi, încît au luat închisoarea cu asalt și i-au omorît pe toți cei care fuseseră în legătură cu fapta. Generalul și Horia Sima dezaprobau omorurile, iar cei vinovați erau întemnițați și aveau să fie pedepsiți.

Adevărul era cu totul altul. Asasinarea în masă a fost într-adevăr înfăptuită după exhumarea celor paisprezece cadavre; versiunea oficială era pînă aici corectă; însă — și aceasta era important — acțiunea nu a fost defel spontană: ea a fost, mai bine-zis, plănuită și aprobată de cei mai înalți demnitari gardiști. Asta nu înseamnă că asasinii nu erau cuprinși de furie, cu siguranță că erau. Un comunist, care pe vremea aceea era prizonier la Jilava, a spus mai tîrziu că gardiștii au început prin a-i omorî pe toți cei implicați în asasinarea șefilor lor și, după ce au terminat, au tras în oricine li s-a aflat în cale. Nu se puteau opri, a spus comunistul; erau cuprinși de un fel de amoc pe care erau siliți să-l reverse în afară.

Vederea corpurilor mutilate nu ar fi putut inspira singură gardiștilor această faptă sîngeroasă, pentru că ei știau dinainte în ce stare vor găsi cadavrele. Ei erau mai degrabă îmbătați de setea de răzbunare ținută în frîu prea multă vreme. Funcționarul gardist care a transmis povestea presei străine, un tînăr fermecător, crescut în Statele Unite, și-a terminat raportul cu o declarație provocatoare personală prin care preciza că fiecare gardist aproba asasinarea în masă de la Jilava, lucru perfect adevărat.

Unul din cei mai înalți demnitari gardiști mi-a spus mai tîrziu că el participase la planurile pentru asasinatele de la Jilava și că de față era și Horia Sima. Nu am nici un motiv să pun la îndoială veracitatea acestei povești. Unul dintre cei mai însetați de sînge, dintre cei mai sadici oameni pe care i-am întîlnit vreodată în încercările mele de a înțelege

realitatea, acest om era mîndru de propriul său trecut criminal. Nici nu era în intenția lui să-l calomnieze pe Horia Sima subliniind că și el știa ce avea de făcut. Se căzuse de acord — așa mi-a explicat demnitarul gardist — ca Horia Sima să aibă un alibi solid pentru noaptea masacrului și că, după aceea se va preface surprins și șocat.

Singurul care a fost într-adevăr surprins și șocat a fost Antonescu. Generalul a pus asasinatele la inimă și nu s-a lăsat înșelat. El și-a dat seama că Horia Sima făcea jocul aripii radicale a partidului legionar, poate pentru că nu putea face altfel. Detestînd violența, se spune că Antonescu a vrut cu orice preț să-și dea demisia; însă Dr. Fabricius, care, de cînd cu fericita întîlnire cu Führerul, îl ocrotea pe general cum își ocrotește o cloșcă puii, i-a spus că era dator față de prietenia Führerului să facă față situației. De asemenea, a sugerat ministrul, Führerul ținea întotdeauna cu cel mai tare. Așa se face că Antonescu nu și-a dat demisia.

În ziua care a urmat după asasinatele de la Jilava, s-a aflat că legionarii i-au omorît de asemenea pe Nicolae Iorga și pe Virgil Madgearu, acesta din urmă fiind unul din conducătorii partidului țărănist și prieten cu Iuliu Maniu. Groaznica moarte a lui Iorga m-a făcut să plîng. Legionarii i-au ridicat din casa sa de la țară, lîngă Ploiești, l-au dus în pădure și, înainte de a-l omorî, i-au smuls barba lungă și albă. Am plîns la gîndul de nesuportat că ultimul bărbat goethean a fost asasinat atît de mișelește. Este adevărat că profesorul Iorga era numai versiunea românească a unui goethean, dar era ceva genial în erudiția sa enciclopedică și deopotrivă plină de grație, pe care, prin memoria sa prodigioasă și veșnic trează, o avea întotdeauna la îndemînă.

Cu Iorga aveai și mulțumirea să vezi, prin contrast, un om de știință care trăia pe picior domnesc, rezervat numai unor bancheri, magnați sau producători de filme de la Hollywood. Pendulînd între casa lui de pe șoseaua Bonaparte de la București, cu minunata sa bibliotecă de cincizeci de mii de volume, universitatea sa de lîngă Ploiești, casa de la Sinaia, școala românească de la Fontenay aux Roses în Franța și palatul de la Veneția care adăpostea

școala bizantină — Iorga preda din mers, povestind anecdotele sale rabelaisiene, dintre care cele mai multe ieșeau din închipuirea sa, dar el le atribuia lui Rabelais pentru că deveneau astfel mai respectabile. Ca mulți oameni de talent, își schimba deseori părerile, dar el nu găsea nici o lipsă de logică în asta. Toate concepțiile politice îi stîrneau curiozitatea și era în stare să pledeze pe rînd pentru fiecare din ele, dar lumea nu-i aprecia versatilitatea.

Din reacția personală față de asasinatele gardiștilor, am constatat că una este să vorbești despre nopțile cuțitelor lungi și alta să le fii martor. Nervii noștri nu se implică în nici un fel în recunoașterea teoretică a necesității unei destinderi sîngeroase pentru o revoluție; dar faptele reale cer o mare rezistență nervoasă.

Contele era și el dezgustat cînd ne-am întîlnit la aperitiv în ziua care a urmat asasinatelor.

„Iată ce se întîmplă cînd lași revoluția să se înfierbînte", am încercat eu să-l descumpănesc.

„Probabil, aprobă el umilit, că ar fi trebuit să fie lăsați să se dezlănțuie de la început."

„Credeți că germanii vor interveni acum?"

„Nu cred, răspunse el nesigur. Lucrurile trebuie să se înrăutățească înainte să se amelioreze."

Pentru a încununa această săptămînă întunecată de asasinate în masă, rămășițele pămîntești ale lui Corneliu Codreanu, ale celor zece „Decemviri" și ale celor trei „Nicadori" au fost așezate, sîmbătă 30 noiembrie 1940, în ultimul lor loc de odihnă, în cripta Casei Verzi. Privite retrospectiv, funeraliile naționale ale lui Codreanu au fost apoteoza scurtei existențe a regimului legionar. Pentru ultima oară, cu această ocazie, emisarii Axei și-au făcut apariția pentru a onora un martir legionar. Pentru ultima oară, generalul Antonescu și-a pus cămașa verde, identificîndu-se astfel cu revoluția legionară; și, pentru ultima oară, el și Horia Sima au apărut împreună în public, făcînd astfel front comun.

Ziua aleasă de legionari pentru funeraliile lui Codreanu a fost comemorarea asasinării sale din 1938. Pentru că nu era om care să nu fi fost zdruncinat de asasinatele în masă

de la începutul săptămînii, și de teroarea care a urmat, s-a presupus că funeraliile vor fi amînate în ultimul moment. Însă legionarii n-au vrut să anuleze călătoria trimisului special a lui Hitler, Baldur von Schirach, fostul conducător al tineretului hitlerist, acum Gauleiter al Vienei, și a lui Herr Bohle, care se ocupa de secțiunea pentru *Volksdeutsche* de la Wilhelmstrasse. Mai mult, legionarii socoteau că funeraliile principalului lor martir erau un final potrivit pentru o săptămînă în care moartea jucase rolul principal, final pe care-l voiau macabru. Astfel, funeraliile Căpitanului s-au desfășurat conform planului.

Românii de toate culorile politice se pricep minunat la funeralii și le adoră, dar legionarii i-au depășit pe toți. Nu-i de mirare că regimul legionar a fost poreclit la București *Le régime des pompes funèbres*, iar lumea spunea în glumă că, în ciuda numeroșilor martiri, încă nu erau destui pentru a satisface pasiunea gardistă pentru exhumări și înhumări. Desigur, funeraliile Căpitanului le-au depășit în lungime pe toate. Au început la ora 8.30 dimineața și s-au terminat la 4.30 după-amiază. În afara demnitarilor și a presei, majoritatea celor care erau în cortegiu a parcurs pe jos cam șase mile la dus și șase mile la întors.

Vremea în dimineața funeraliilor Căpitanului era în ton cu împrejurarea: cerul era cenușiu, ninsoarea stătea să înceapă și sufla un vînt tăios ca la Chicago. Pe bulevardele prin care trebuia să treacă cortegiul, toate lămpile de stradă erau acoperite cu un văl verde, și la fiecare sută de metri erau panouri mari verzi pe care era scris cu litere mari CORNELIU ZELEA CODREANU PREZENT. Cortegiul s-a format în dreptul bisericii Sf. Ilie Gorgani, pe o stradă laterală de pe bulevardul Elisabeta. Tot exteriorul bisericii și piața din fața ei erau înfășurate în draperii verzi. Pe unul din pereți erau panouri mari de lemn cu imaginea Căpitanului și a Arhanghelului Mihail; pe celălalt perete era o altă pancartă cu CORNELIU ZELEA CODREANU PREZENT. Postat în fața bisericii se afla un batalion de soldați români și trupe de cămăși verzi tremurînd de frig. Paisprezece năsălii așteptau în piață pentru cele paisprezece sicrie, și pe

paisprezece mese era așezată coliva[1], fiertura dulce de grîu care după obicei avea să fie purtată în urma sicrielor.

După exhumarea de la Fortul Jilava, cele paisprezece sicrie au fost așezate în bisericuță și în ciuda sinistrelor evenimente — sau poate din cauza lor — lumea s-a îngrămădit aici pentru a se ruga lîngă sicriul Căpitanului. În ziua respectivă numai familia și demnitarii au fost admiși în interiorul bisericii pentru scurtul serviciu religios, dar cortegiul era atît de lung încît a trecut cîtva timp pînă s-a format în fața bisericii. Veneau mai întîi rudele celor paisprezece morți, apoi trimisul regelui, care mergea singur, îmbrăcat într-o uniformă practic numai din fireturi, urmat de generalul Antonescu și de Horia Sima în simplele lor cămăși verzi. Apoi veneau miniștrii Pactului Tripartit: cel german, cel italian și cel japonez, dar nu și cel al Ungariei, cu toate că Ungaria făcea parte din Pact. În schimb, era ministrul Spaniei, cu toate că Spania nu făcea parte din Pact. Acești miniștri, în uniformele lor diplomatice, erau urmați de trimișii speciali ai lui Hitler în uniformele lor SA, iar după ei venea generalul Speidel cu cîțiva ofițeri superiori, apoi atașații militari ai țărilor din Pactul Tripartit, dintre care lipsea iar cel al Ungariei, dar era iar prezent cel al Spaniei, urmați de presă, de diverși tineri din Hitler Jugend și de etnici germani, de delegații italiene și spaniole, apoi mii și mii de cămăși verzi.

Unul după altul, sicriele au fost coborîte pe scările bisericuței acoperite cu drapelul românesc. Pentru fiecare sicriu, toate mîinile se ridicau pentru salut, numai ofițerii salutau milităreste. Pentru fiecare sicriu izbucneau bocetele celor ce conduceau doliul în capul procesiunii, cu atîta putere ca și cum jalea lor data de două zile, nu de doi ani. Ultimul sicriu a fost cel al Căpitanului, și aici bocetele s-au transformat într-un fel de urlet, așa cum auzisem pe arabi urlînd la Fantasiile din Maroc. Clerul, în veșminte aurite voalate cu negru, s-a rînduit în spatele sicrielor, și procesiunea a

1. În românește, în original. (*N. t.*)

pornit încet pe bulevardele tăcute drapate în verde, cu cămăși verzi și cetățeni de rînd înșirați pe margini, toți salutînd.

Mergeam pe jos alături de singurul ziarist englez rămas în București, domnul Clark, care trebuie să fi dus o existență destul de dură și singuratică în Bucureștiul dominat de naziști și de cămășile verzi, dar care avea mult farmec și se comporta cu demnitate. Împrejurarea fiind atît de tristă, șeful protocolului ne interzisese să vorbim sau să rîdem în timp ce imensa procesiune se desfășura încet pe bulevarde, dar am reușit să purtăm o conversație pe șoptite, distrîndu-ne în încercarea de a descoperi cine omorîse pe cine. Pentru că se aflase că asasinii lui Nicolae Iorga și ai lui Madgearu n-au fost întemnițați cum se anunțase oficial, ci erau chiar în mijlocul nostru. Mai erau și cîțiva oameni cu înfățișare foarte crîncenă, în haine de piele neagră și căciuli înalte brumării, care mergeau pe lîngă rînduri. Făceau parte din temuta poliție legionară, care și ea, oficial, fusese lichidată — cel puțin așa era „scris pe hîrtie", ceea ce nu însemna nimic în realitatea românească.

Casa Verde era undeva la periferia orașului, unde drumul nu era nici măcar pietruit, ci era numai noroi și praf. Frigul se întețise. Chiar și generalilor germani li se învinețise nasul. Curtea Casei Verzi era mult prea mică pentru a cuprinde miile de cămăși verzi care înfruntaseră viscolul, venind de departe, pentru a vedea funeraliile Căpitanului lor. Mi-era milă de ei, arătau înfometați și înfrigurați, dar șefii lor m-au asigurat că gardiștii sînt rezistenți și că sub cămașa verde, ei purtau un cojocel de blană de pisică și că, în orice caz, „acești băieți sînt fericiți că li s-a dat voie să însoțească rămășițele pămîntești ale Căpitanului lor, chiar dacă nu puteau asista la slujba religioasă". Fulgi rari de zăpadă au început să cadă în timp ce clerul în veșminte aurite oficia slujba de înmormîntare, iar sicriele Căpitanului, ale „Decemvirilor" și „Nicadorilor" erau coborîte în mormînt. Avioane ale armatei române și germane zburau la mică înălțime deasupra curții, lăsînd să cadă coroanele drept în criptă, în fața căreia alte cămăși verzi mai în vîrstă

formau o gardă de onoare, în timp ce fumul de tămîie trecea prin fața lor și urca spre cerul cenușiu. Ofițerii au dat salutul militar, toți ceilalți salutul fascist. Era un frig aproape insuportabil. Cîțiva diplomați tremurau așa de tare încît mîinile lor ridicate pentru salut parcă făceau semn de adio. Bocitorii și-au dat iar drumul, cuprinși de o nouă jale. Bătrînul Codreanu plîngea ostentativ. Speram că, sub cămașa sa albă de țăran, purta și el un cojocel de blană de pisică. Era totuși surprinzător că mai era încă în viață. Horia Sima stătea pe o ridicătură deasupra criptei, ochii lui mici se mișcau repede de la generali la posibili asasini gardiști, înapoi la trimișii Pactului Tripartit, deasupra lui Codreanu-tatăl și înapoi la generalul Antonescu. Nimic nu-i scăpa.

După funeralii, unul din generalii germani, pentru a-și arăta aprecierea, îi spuse lui Horia Sima, în chip de laudă: „A fost o înmormîntare foarte frumoasă." Horia Sima îl cuprinse cu privirea: „Frumoasă? zise el sever. A fost foarte *tristă*." Generalul, pus la punct cum se cuvine, a observat mai tîrziu că el nu-și dăduse seama niciodată cît de teribil de mistici erau legionarii. Însă, de data aceasta, Horia Sima avea dreptate, nu generalul german. Înmormîntarea Căpitanului era de o melancolică măreție: înalții demnitari străini care reprezentau Puterile cu care în zadar voise Căpitanul ca țara sa să fie în cele din urmă aliată; uniformele lor strălucitoare care erau într-un straniu contrast cu sărăcăcioasele haine cernite ale mamelor și văduvelor celor morți care veniseră de departe pentru a-i onora; tinerii legionari care tremurau în frigul tot atît de neîndurător ca și soarta care-i lipsise de adevăratele lor căpetenii; peisajul de o jalnică pustietate; fulgii rari de zăpadă; mirosul dulceag al tămîii amestecat cu mirosul înțepător al teroarei; tragedia sau tragi-comedia trădării mutuale care se desfășura în umbra mormîntului Căpitanului.

Mirosul înțepător al teroarei se infiltrase în aerul Bucureștiului și în holul hotelului Athénée Palace, descumpănind chiar pe fostele Excelențe care vorbeau în șoaptă despre atrocități, în loc să rostească în gura mare indiscreții amoroase, cum le era obiceiul. Părea că nu era om să nu

fi avut o rudă sau un prieten printre cei asasinați; acum nu numai evreii erau speriați de-a binelea, ci toată lumea din România.

Exceptînd faptul că Dr. Fabricius a scos din țară pe unii dintre „foști" care au cerut protecția legației germane, printre care Manoilescu, Gigurtu și Tătărăscu, nemții nu au intervenit în cursul teroarei legionare nici într-un fel, nici în altul — rezervă care a dat naștere la o explozie de critici vehemente. Iuliu Maniu, bătrînul țărănist, a trimis Führerului una din scrisorile sale caracteristice, care dacă nu a ajuns în mîinile lui Hitler, a fost cunoscută de toți cei din holul de la Athénée Palace. În această misivă Maniu îi spunea lui Hitler cît de supărător era că astfel de fapte groaznice se petreceau direct sub nasul misiunii militare germane, care și așa era prea costisitoare pentru poporul român. (Unul din succesele mai puțin răsunătoare ale lui Antonescu la Berlin a fost că obținuse o reducere substanțială a cheltuielilor pentru „musafirii" săi militari, dar acest lucru nu era îndeobște cunoscut.)

Însă, în general, burghezia română se plîngea mai ales de faptul că misiunea militară germană nu era destul de numeroasă. Cu teroarea dezlănțuită în mijlocul lor, românii reclamau acum o armată serioasă de ocupație care să-i țină în frîu pe legionari. La urma urmei, argumentau ei, Hitler le datora protecție împotriva regimului pe care el însuși îl susținuse.

Mai mult: românii considerau că în realitate teroarea se instaurase din vina lui Hitler, nu numai pentru că el susținuse regimul legionar, dar cu atît mai mult cu cît el introdusese normele fărădelegii care prevalau acum în toată Europa. În timp ce în Germania, sublinia lumea, nemții interpretau aceste standarde cu mai multă conștiinciozitate birocratică decît sete de sînge — datorită faptului că germanii nu erau aplecați spre ură și că erau prea adînc disciplinați ca să-și facă o trambulină din violență — nu se putea nimeni aștepta ca românii să interpreteze fărădelegea în termeni atît de disciplinați. Românii, spuneau ei, erau un popor sadic, pe jumătate oriental, sălbatic, un

popor care păstra în memoria sa subconștientă imaginea faptelor sîngeroase pe care tot felul de cuceritori străini le revărsaseră asupra lor în decursul veacurilor, păstrînd de asemenea în memoria lor conștientă imaginea legionarilor omorîți și lăsați să zacă pe străzi. Dacă le este dată românilor fie și o jumătate de șansă să se răzbune sîngeros, ei o vor folosi din plin.

Această necontrolată interpretare gardistă a totalitarismului era capabilă să-i compromită pe naziști ca avocați ai totalitarismului. Fără îndoială că, înainte de teroarea legionară, erau mult mai mulți români care găseau că germanii sînt minunați sau cel puțin tolerabili, decît după aceea.

„Gardiștii discreditează totalitarismul ca atare", i-am spus contelui. „Nu exagerați, răspunse el molcom. Gardiștii discreditează totalitarismul cam tot atît cît un cimpanzeu dresat să se folosească de cuțit și furculiță poate discredita bunele maniere care trebuie respectate la masă." Dar contele nu avea dreptate. Teroarea legionară a lovit efectiv în prestigiul naziștilor în România.

Probabil că românii nu ar fi îndrăznit în această lună noiembrie să formuleze împotriva nazismului critici atît de pronunțate dacă Axa nu ar fi suferit, pentru prima oară, oarecare înfrîngeri. În timp ce, după căderea rapidă a Franței, România ca și restul continentului european credea că nimeni nu avea vreo șansă să reziste forțelor Axei, acum neașteptata rezistență a englezilor față de bombardamentele germane, precum și rezistența Greciei împotriva agresiunii italiene, au insuflat o nouă energie națiunilor europene, mai ales celor din țările mici. Este posibil, gîndeau ele, ca armata germană să nu fie invincibilă. Este posibil ca germanii să piardă războiul, acum că Roosevelt a fost reales și a promis sprijin englezilor. La vremea aceea, toată lumea în Europa, cu excepția nemților și francezilor de la Vichy, credea că America era în stare să facă sub presiunea evenimentelor minuni pe tărîm militar și industrial, o convingere întreținută în mod asiduu de diplomații americani și de distinși călători.

„Nu cred că există un singur român care să creadă azi că germanii vor cîștiga războiul", îmi mărturisi contele într-o zi din acea lună noiembrie, pe jumătate în glumă, pe jumătate plictisit.

„Poate așa crede generalul Antonescu", am sugerat politicos.

„Poate că generalul Antonescu vrea să creadă, mă corectă contele. Dar oare chiar crede?" Apoi adăugă cu fermitate: „Își vor schimba repede această părere ridicolă, românii, în momentul cînd Fuhrerul, ca un prestidigitator, va mai scoate un iepure din pălărie."

Într-adevăr, românii și-au schimbat repede părerea. Cine nu a fost martor nu-și poate imagina cît de schimbătoare erau părerile în acest război. Cînd, timp de cîteva luni, Hitler părea că suferă înfrîngeri, lumea paria pe victoria englezilor; dar repede reveneau la convingerea că Hitler avea toate cărțile în mînă imediat ce-și afirma monopolul puterii militare pe continent. Dispoziția popoarelor Europei este foarte fluidă, ceea ce nemții înțelegeau prea bine și nu o luau prea în serios. Atît timp cît dura războiul și armatele germane erau peste tot în Europa ca să le întărească voința, nemții nu aveau de ce să fie îngrijorați.

Totuși, era fascinant să constați cum, de-abia cinci luni după abjecta sa capitulare față de perspectiva unei existențe veșnice sub Hitler, Europa a început să ridice o oarecare opoziție Germaniei. Exact cum capitularea României era caracteristică pentru ceea ce se întîmpla în toată Europa, opoziția sa din noiembrie era imaginea opoziției întregii Europe. Această opoziție, cît era ea de vremelnică, dovedea un fapt important: Hitler nu cîștigase sufletul continentului european după prima înfrîngere totală din vara anului 1940. Cel mai mic semn de slăbiciune pe care îl arăta undeva, devenea un semnal pentru încordarea rezistenței împotriva lui. Trebuia să se manifeste mereu cu tancuri și parașutiști. Era nevoit să-și dovedească mereu puterea sau, așa cum spunea marele istoric și sociolog german Max Weber: „Un om care conduce prin carismă, trebuie să-și dovedească farmecul mereu."

Ceea ce conta într-adevăr era: cît timp va putea Hitler, sau oricare altul, să-și dovedească farmecul? Și cum va putea să-l dovedească în continuare după război, cînd nu se va mai putea exprima cu tancuri și parașutiști? Va putea oare Hitler să cîștige sufletul Europei cu Noua Ordine?

14
Ordinea germană

O, le vom îngădui chiar să păcătuiască, ei sînt slabi și neajutorați și ne vor îndrăgi ca niște copii pentru că le îngăduim să păcătuiască. Le vom spune că fiecare păcat va fi ispășit dacă a fost comis cu încuviințarea noastră.

DOSTOIEVSKI

Pe măsură ce trecea toamna la București, am văzut cum, încetul cu încetul, se contura modelul noii ordine europene. Acest model m-a făcut să mă întreb dacă nemții vor reuși vreodată să pună Noua lor Ordine în aplicare, chiar de-ar fi să cîștige războiul. Nu era vorba doar de încurcăturile diplomatice și politice în care se băgaseră, încurcături care compromiteau pînă și proiectul însuși. Trebuie să admitem — dat fiind că toată lumea, în mod surprinzător, atribuia nemților o eficiență supraomenească — că această confuzie a provocat în cele din urmă prea puține daune ireparabile, ea nefăcînd decît să încetinească eficiența planurilor germane. Însă, în afară de asta, detectam în modelul însuși slăbiciuni și contradicții intrinseci care păreau să compromită funcționalitatea Noii Ordini, determinînd propria ei nereușită. Această confuzie se bătea cap în cap deseori cu aceste contradicții și slăbiciuni intrinseci. În acest caz, Noua Ordine nu părea să mai aibă nici un sens.

Ceea ce modelul arăta incontestabil era că, deși naziștii se pricepeau foarte bine să cucerească, felul cum își exploatau cuceririle era contrar intereselor lor, fără a mai vorbi de binele celor cuceriți. Germanii s-au dovedit foarte inteligenți în modul cum au reușit să cîștige mentalitatea românilor cu coloana a cincea a lor care a operat cu succes în societatea românească, cu sistemul lor de barter, cu conștiinciozitatea lor desăvîrșită care, toate, au adus avantaje de netăgăduit economiei românești. Însă din ziua în care

căderea Franței a aruncat în cele din urmă România în brațele lui Hitler, a cincea țară din lume și a doua în Europa în privința rezervelor de petrol, politica germană s-a transformat într-o serie de improvizații neinspirate, duse orbește înainte fără elan, fără prevedere și cu idei foarte puține. Ceea ce arată că, și în politica totalitară, geniul nu se manifestă tot timpul vreme de douăzeci și patru de ore în șir.

Prima greșeală a nemților a fost arbitrajul de la Viena care a dat naștere unui nou curent de revizionism românesc, fără a satisface întru totul revizionismul maghiar. Unii observatori argumentau că această hotărîre de la Viena era un mijloc chibzuit cu inteligență de politica lui Hitler bazată pe principiul „dezbină pentru a guverna" în Balcani — un mijloc de a perpetua dușmănia dintre Ungaria și România în așa fel încît cele două țări să nu se poată uni împotriva Germaniei. Dar, deoarece Ungaria și România, chiar unite, nu ar fi putut face nimic împotriva Germaniei, argumentul cădea. Ceea ce îi trebuia lui Hitler în Grossraum-ul din sud-estul Europei nu era tensiunea care mergea mînă în mînă cu politica bazată pe principiul „dezbină pentru a guverna", ci măsuri de liniște și pace. Dimpotrivă, o dată cu acest revizionism, surveneau în Sud-Est tot felul de complicații, toate de nedorit pentru germani și toate îndreptate, cu timpul, împotriva Noii Ordini.

Prima consecință a deciziei de la Viena a fost abdicarea lui Carol al II-lea. Oricît de bucuroși au fost românii că au scăpat de el, nu a fost în interesul germanilor să-l lase să plece. Privind retrospectiv, autoritățile germane înseși admiteau cu regret că se lucra mai ușor cu un rege balcanic decît cu acești gardiști, corupți și ei, dar care mai aveau pe deasupra și multe alte defecte. Carol ar fi devenit pînă la urmă o unealtă perfectă în mîinile germanilor, așa cum doar un om cu conștiința veșnic frămîntată de acțiuni duplicitare întreprinse sau plănuite împotriva Führerului, un om detestat de poporul său și dependent de sprijin din afară, putea fi.

Aceleași autorități germane mai admiteau că fusese mult mai ușor de lucrat cu cabinetul lui Gigurtu și Manoilescu,

care în ciuda tendințelor lor de dreapta erau burghezi get-beget și potrivnici dezmembrării economiei românești, decît cu prezentul regim gardist. Guvernul Gigurtu cuprindea nu doar mulți experți financiari ci și economici, în timp ce legionarii se pricepeau doar la răzbunare și distrugere — dar erau și mult mai dispuși să colaboreze cu germanii decît regimul gardist.

În complexitatea modelului de cucerire a României de către Germania, nimic nu reprezenta un indiciu mai bun decît faptul că guvernul gardist, expresia perfectă a totalitarismului românesc, era mai puțin dispus să colaboreze cu Germania decît guvernul Gigurtu de ale cărui convingeri fasciste naziștii germani se îndoiau pe drept cuvînt.

Această stare de fapt avea puțin sau nu avea deloc de-a face cu confuzia sau cu lipsa de eficiență a germanilor, ci oglindea mai degrabă slăbiciunile și contradicțiile intrinseci ale Noii Ordini. Căci dificultățile pe care le întîmpinau nemții cu gardiștii nu erau nici pe departe provocate doar de o lipsă de experți gardiști sau de calitatea revoluționară a regimului, sau de faptul că atrocitățile înfăptuite de gardiști compromiteau totalitarismul ca atare, afectînd deci bunăvoința cu care fuseseră întîmpinați germanii la sosirea lor. Principalul motiv pentru care fascismul românesc nu funcționa în mîinile Germaniei era că, o dată cu revoluția legionară, un val de egocentrism naționalist, de neconceput pentru un regim burghez, s-a revărsat asupra României. Acest naționalism strident, care era rațiunea de a fi a revoluției legionare, era sortit să intre în conflict cu interesele germane și nici nu se limita doar la revoluția legionară din România. El reprezenta esența oricărei revoluții fasciste, și de aceea naziștii vor întîmpina dificultăți oriunde vor întreprinde o revoluție fascistă în Europa. Din modelul pe care l-am observat în România, s-ar părea că o revoluție fascistă în țări supuse devine în realitate mai periculoasă pentru Germania decît menținerea oricărui fel de statu quo.

Iată cum am văzut funcționînd această revoluție în cazul României: nemții, cu toate că nu erau peste măsură de satisfăcuți de revoluția legionară deoarece era lipsită de

conducere, se resemnaseră totuși cu această idee, pentru că își închipuiau că gardiștii, datorînd naziștilor însăși existența lor, vor avea ca țel principal victoria germană, că grija lor fundamentală vor fi interesele germane și că lealitatea față de Germania va exclude orice alt legămînt. Dar lucrurile nu s-au petrecut așa. Gardiștii nu erau lipsiți de lealitate față de Germania, dar în primul rînd erau leali față de România — ca și în al doilea, și al treilea, și al patrulea rînd. Apoi nu mai urma nimic, și de-abia după aceea se manifesta lealitatea față de Germania. Așa se explică de ce gardiștii uitau aproape mereu că-și datorau existența naziștilor și de ce se gîndeau mai ales la ce ar putea să mai scoată de la ei.

Colaborarea cu Germania nu-i interesa pe legionari decît în măsura în care îi ajuta să-și întărească sistemul lor militar și industrial pentru propriile lor scopuri revizioniste. Întreaga lor atitudine față de Germania era întemeiată doar pe principiul „mai dă-mi", atitudine pe care Carol, cu conștiința sa vinovată, nu ar fi îndrăznit niciodată s-o adopte, dar pe care acești virtuoși revoluționari fasciști o socoteau perfect firească. Lealitatea lor față de Germania era legată mai ales de credința lor că Hitler va face din ei o națiune puternică și că le va restitui provinciile pierdute.

Primul indiciu al întețirii egoismului naționalist al legionarilor a fost rezistența pasivă la încercările de a germaniza economia românească, lipsa de colaborare a gardiștilor față de dorința germană de liniște în domeniul materiilor prime. Însă, în ultimele săptămîni, naționalismul lipsit de orice perdea al gardiștilor a devenit și mai evident. Spre exasperarea naziștilor, reieșea din ce în ce mai clar că primul țel al legionarilor nu era victoria germană, ci înapoierea provinciilor pierdute ale României.

Demnitarii gardiști exprimau această speranță în două feluri. Cei mai moderați ar fi spus: „Trebuie să fim înarmați pînă în dinți pentru a lupta împotriva ungurilor, a bulgarilor și rușilor. De aceea tolerăm misiunea militară germană și experții germani care se amestecă în industria noastră: avem mult de învățat de la ei." Gardiștii extremiști,

cu mult mai numeroși, spuneau că Führerul le „datora" restituirea imediată a Transilvaniei, ca apreciere a faptului că ei au creat o Românie nouă, cu totul diferită de România duplicitară și nesigură a lui Carol.

Era fascinant să observi cum egocentrismul naționalist al fascismului românesc se confrunta cu interesele germane, pentru că, în ceea ce-i privea, nemții nu aveau nici un interes ca România să fie puternică, și era exclus să facă ceva în problema Transilvaniei, așa cum sperau românii. La urma urmei, fascismul maghiar era mai vechi decît cel românesc. Unii nemți erau destul de sinceri pentru ca să explice aceasta gardiștilor. În prezența mea, un diplomat nazist experimentat i-a spus unui conducător gardist că România nu avea nici o șansă la o mie să recapete Transilvania; iar în ceea ce privește Basarabia, dacă o luau vreodată înapoi de la ruși, germanii ar păstra-o pentru ei. Conducătorul gardist răspunse înfuriat: „În acest caz, monsieur, ne vom lupta împotriva Germaniei cu rușii." Și era sincer.

Așa arăta lealitatea față de Germania într-o țară totalitară. Egocentrismul naționalist fiind însăși esența totalitarismului, era inevitabil ca orice țară care, spontan sau nu, devenea fascistă, să aibă doar un singur scop: menținerea sau restaurarea independenței și integrității sale naționale, și de aceea era menită să se întoarcă împotriva dominației germane. Și asta deschidea perspectiva neașteptată a unei Europe totalitare pronunțînd condamnarea patriei totalitarismului.

Toate acestea le discutam ore întregi cu contele, căruia într-un fel pe jumătate serios, pe jumătate ironic, îi plăcea să disece teorii, chiar dacă nu erau favorabile celui de-al Treilea Reich. În punctele principale, el gîndea desigur că nu aveam dreptate. Ca cei mai mulți dintre intelectualii germani, contele nu admitea că popoarele europene ar putea să-i deteste pe nemți, ci doar că ele se împăcau cu revoluția totalitară ca rațele cu apa; și asta nu doar pentru că 85% din popoare nu aveau nimic de pierdut ci mult de cîștigat dintr-o schimbare, ci și pentru că o ființă umană simplă (și marea majoritate a umanității era compusă din

oameni simpli) nu știa ce să facă cu libertatea, nu-i găsea utilizarea.

„Din felul cum au acționat, era vădit că popoarele europene nu doreau să se lupte pentru libertate", spunea contele, și pînă una-alta avea dreptate. Pentru marea majoritate a popoarelor europene, libertatea era tot atît de necesară cum ar fi o cască de polo, sport eminamente aristocratic, pentru un om fără mijloace, locatar al unui hotel de mîna a patra. Însă același lucru nu era adevărat în ceea ce privește independența națională. Popoarele europene erau pregătite să lupte pentru independența lor națională. Era singurul punct pe care contele îl trecea cu vederea. De ce se împăcau popoarele europene cu totalitarismul ca rațele cu apa? Puține erau cele care o făceau din dragoste pentru Hitler și pentru că socoteau fascismul minunat. Majoritatea țărilor care au devenit fasciste o făceau pentru că erau conștiente că pentru a-și asigura independența națională, trebuiau să fie puternice, disciplinate și unite; anume ele trebuiau să tragă o lecție din cartea lui Hitler, punînd binele public înainte de urmărirea fericirii, nevoile naționale înainte de cîștigul personal, faptul de a fi pregătiți înainte de libertatea individuală. De asemenea, popoarele Europei n-ar lupta împotriva lui Hitler fiindcă acesta e nazist. Ele ar lupta împotriva lui pentru a răsturna dominația germană.

Într-adevăr, ceva asemănător s-a întîmplat în urma Revoluției franceze din 1789. Atunci, strigătul pentru libertate a măturat continentul ca o dîră de foc. Dar cînd Bonaparte a început să supună Europa în numele Revoluției franceze, libertatea n-a mai însemnat pentru popoarele Europei libertatea individuală, ci a devenit independența națională. Și cu strigătul pentru independență națională aprins de avîntul revoluției, Prusia și Austria și Rusia s-au întors împotriva Franței, patria Revoluției franceze și l-au învins pe Napoleon. Hitler, asemenea lui Napoleon, ar putea fi învins de o Europă totalitară ticluită chiar de el, mai curînd decît de o Europă democrată.

Comparația între Hitler și Napoleon era unul din puținele subiecte care-i enervau pe intelectualii naziști. „Asta

este cu totul greșit", protesta contele cu indignare. Europa totalitară nu va dori să combată Germania nazistă pentru că, spunea contele, va fi foarte mulțumită de Noua Ordine pe care o va stabili Hitler. Naziștii nu erau chiar atît de lipsiți de idei cum îi prezentam eu, și ei au înfăptuit ceva pentru poporul lor. Drept exemplu, el îmi vorbi despre organizarea la Galați a unui lagăr pentru refugiații germani din Basarabia. Aceasta era într-adevăr una din cele mai bune realizări germane, insista contele.

„De ce nu aruncați o privire asupra Galațiului? sugeră el. Vă veți schimba părerea despre capacitatea noastră de a construi o ordine europeană."

Cîteva zile mai tîrziu, eram pe malurile Prutului lîngă Galați. Vîntul care sufla în jurul meu părea să vină direct din stepele rusești mai curînd decît din România. Și venea într-adevăr de acolo, cel puțin în acel moment, căci dincolo de firul subțire și mîlos al rîului, soldați ruși înarmați cu baionete pășeau în sus și în jos. Dincolo de Prut se întindea Basarabia, devenită iar o provincie rusească.

Posomorîtă graniță era aici! Două poduri aruncate în aer de români în ajunul cedării cu patru luni înainte, ridicau spre cerul cenușiu tristele lor capete de fier. Soldați români cu baionete păzeau unul din capetele podului de pontoane, anume construit pentru trecerea germanilor basarabeni din Rusia pe teritoriul românesc; la celălalt capăt păzeau ruși, și ei cu baioneta la armă. Între ei, la mijlocul podului, erau două santinele SS neînarmate. În fiecare noapte, soldații români desfăceau cu grijă podul de pontoane, nu se știe de ce, pentru că Prutul era îngust și puțin adînc în acel loc. Era mai mult un gest simbolic.

De cîteva zile deja, germanii basarabeni, cu miile, trecuseră pe podul de pontoane, îndreptîndu-se spre patrie. În lagărul de la Galați ei aveau să stea doar cîteva zile, după care aveau să fie îmbarcați pe vasele de la Dunăre spre Austria, unde urmau să fie internați în alte lagăre pînă la primăvară, cînd Führerul avea să hotărască ce se va face cu ei.

Cînd rușii au luat Basarabia, autoritățile germane le-au spus celor circa 100 000 de coloniști germani să rămînă în continuare la fermele lor pînă la noi dispoziții și să nu le fie teamă de ruși: Führerul îi va proteja. Ideea era ca această evacuare în masă să nu se facă decît după suficiente pregătiri. Și într-adevăr, rușii i-au lăsat pe țăranii germani în pace: precauți, pe fermele germane au pus indicatoare pe care se putea citi „Proprietate germană". Cel puțin atunci, nemții apreciau comportarea „corectă" a cuceritorilor ruși, calificînd drept satisfăcătoare înțelegerile privind compensațiile pentru bunurile pe care emigranții germani le vor părăsi.

Evacuarea acestor 100 000 de oameni și transportarea lor în Germania era realizată de așa-numitul Comandament de Reașezare, o organizație creată de partidul nazist și compusă din doctori, agenți SS, infirmiere și fete din organizațiile femeilor naziste din România și Iugoslavia.

În timp ce stăteam acolo în bătaia vîntului tăios, un tînăr SS austriac, doctor în filozofie al Universității din Graz, care era șeful biroului de presă al Comandamentului de Reașezare, mi-a spus că agenții organizației lor cutreieraseră Basarabia în lung și în lat, ajutîndu-i pe *Volksdeutsche* să împacheteze, sfătuindu-i ce să ia și ce să lase, asistîndu-i în toate felurile. Punerea în mișcare a acestor oameni a durat mai mult decît timpul necesar pentru crearea lagărului de la Galați care trebuia să-i primească. Nu erau obișnuiți să călătorească, acești germani basarabeni ai căror strămoși veniseră din Württemberg încă din 1775, dar își păstraseră limba germană și obiceiurile germane, cum au făcut coloniștii din Transilvania și cei de pe Volga și de oriunde s-au așezat printre națiunile străine din Europa.

Doar un grup mic îi aștepta pe cei sosiți din Basarabia; primirea cea mare avusese loc cu o zi înainte. Erau acolo cîțiva ofițeri SS care trebuiau să-i călăuzească pe refugiați cu motociclete pînă la lagăr; mai era acolo, stînd de vorbă cu cîțiva pompieri veniți în vizită de la București și de la Berlin, Gauleiterul care conducea Comandamentul de Reașezare, unul din cei mai competenți organizatori ai

partidului nazist, un om arătos, de vîrstă mijlocie, care-și sucea mereu gîtul cu un tic nervos care amintea de ducele de Windsor. Lîngă Gauleiter erau cele două fiice ale sale, două frumuseți surîzătoare, cu picioare lungi, care lucrau în lagăr ca infirmiere. Nici măcar uniformele cenușii ponosite nu reușeau să le ascundă frumusețea radioasă. Familiarizate cu Cancelaria Reichului, aceste mîndre și răsfățate copile, sărbătorite în toată Europa dominată de germani, aveau să petreacă sezonul de toamnă și de iarnă al anului 1940 în serviciul obositor al Comandamentului de Reașezare, în lagăre și pe vase, o muncă ce era departe de a fi o plăcere.

„Iată-i, sosesc", spuse cineva din grupul nostru, și departe, la orizontul fără margini de pe celălalt mal, a apărut prima căruță. Cineva mi-a dat un binoclu Zeiss și am văzut un spectacol care mi-a amintit de gravurile din perioada colonizării Americii acum 150 de ani: un șir lung de căruțe cu coviltir de pînză, trase de boi, avînd cîteodată pe de lături un mînz sau un cal. Am avut un sentiment straniu la vederea căruțelor cu coviltir, simbol al pionierilor individuali de pe vremea colonizării Americii, devenit simbolul european al Statului totalitar protector.

Germanii basarabeni nu s-au oprit pe partea rusească a Prutului înainte de a părăsi pămîntul de care erau legați prin fiecare amintire și tradiție. Prima căruță înainta greoi pe podul de pontoane. Ajunsă la mijloc unde așteptau agenții SS, noii veniți strigară „Heil Hitler!" În primele două căruțe erau mai multe generații ale unor familii, și plînsetele copiilor mici se amestecau cu cotcodăcitul unor păsări. Cînd se opriră pe malul românesc, Gauleiterul pronunță un discurs de bun-venit punctat de mișcarea nervoasă a gîtului — o călduroasă și prietenoasă alocuțiune menită să-i facă pe refugiați să se simtă în siguranță, ca la ei acasă. El sublinie că Führerul va avea grijă de ei, iar ei arătau fericiți și încrezători.

Organizarea lagărului de la Galați reprezenta o performanță de vîrf a eficienței germane și dovada considerației și prieteniei cu care cel de-al Treilea Reich înțelegea să-și

strîngă fiii la piept. Lagărul era un fost aeroport militar, unde 16 000 de oameni puteau fi adăpostiți în hangare prevăzute cu priciuri confortabile acoperite cu paie și pături. Aceste hangare purtau denumiri: Casa Flandrei, Casa Dunkerque — amintind de recentele victorii germane — sau Casa Stuttgart, Casa Schwartzwald, după fosta patrie a refugiaților. Aveau instalații sanitare foarte bune (cu ustensile aduse din Germania) și erau într-o stare de curățenie care era desigur rară la Galați sau în împrejurimile orașului.

Lagărul începu să freamăte de viață. Geambași de cai și de vite se ocupau să cumpere animalele ce nu aveau să fie luate pe vaporul de pe Dunăre. Motociclete ale Comandamentului și mașinile cenușii ale Crucii Roșii intrau și ieșeau din lagăr, precum și camioane pline cu alimente care veneau din toate regiunile României, Iugoslaviei și Ungariei, pentru a nu descompleta rezervele județului Galați.

Oameni în vîrstă erau așezați la soare pe bănci plasate pe o fișie de iarbă verde, ca o peluză comunală. Femei legate la cap cu basmale ca nemțoaicele din această parte a lumii vorbeau între ele în timp ce spălau rufe în albiile așezate de-a lungul hangarelor. Sub bolți acoperite cu verdeață, alte femei călcau sau întindeau rufele. Tineretul defila, cînta și striga „Heil", supravegheat de agenții SS și de șoferii *Volksdeutsch* cu uniforma neagră pe care o văzusem în Transilvania. Mi s-a părut că erau aici foarte mulți copii mici. Ei se jucau sub îngrijirea unor educatoare, cu precădere fete tinere din România și Iugoslavia care-și îndeplineau programul de muncă voluntară. Din cînd în cînd, un tînăr SS ridica duios cîte un copil, îl plimba în brațe sau îl ținea pe genunchi. Indiferent ce puteau fi acești SS-iști în altă parte, aici erau blînzi și iubitori de copii.

În vastele bucătării ale cantinelor erau fete care lucrau pe lîngă cazane enorme, noi și lucitoare, și cu tot felul de aparate culinare, cele mai moderne care se pot imagina, toate aduse din Germania. Ceea ce arăta că industria germană a bunurilor de consum producea intens, în ciuda războiului. Mîncarea era bună și bogată, ținînd seama de

felul de a se alimenta al germanilor basarabeni, un mod pe care dieteticienii din lagăr nu-l aprobau deloc. Ei îl considerau mult prea sățios, mai ales pentru copii.

Refugiații mîncau la mese lungi, sub copaci, în soarele plăcut al amiezii. Ai fi zis că este un restaurant popular în aer liber. Cineva cînta chiar din acordeon și ceea ce îi va fi încîntat pesemne cel mai mult pe acești oameni era că nu aveau de cheltuit nici un ban. Totul era pe socoteala Führerului.

Am vorbit cu un mare număr de refugiați, alegîndu-i la întîmplare în timp ce înaintam în mijlocul lor — autoritățile germane nu se sinchiseau să mă însoțească. Era uluitor să-i asculți. După toate normele, ei trăiseră o catastrofă majoră, fiind obligați să părăsească pămînturile strămoșilor lor. Nu știau încă unde și cînd vor găsi cămine noi. Perspectiva lor imediată erau alte lagăre, deoarece destinația lor finală nu fusese încă hotărîtă. Și totuși, tineri și bătrîni, bogați și săraci, exprimau foarte puține regrete și erau animați de o încredere fără margini în viitorul lor în Germania Führerului. Acești prolifici descendenți ai unor prolifici coloniști care vorbeau germana veche a Württembergului de pe vremea lui Schiller, se întorceau în Germania lui Hitler ca în Țara Făgăduinței. Fiecare german se simțea un om predestinat. Trebuia să admit că faptul de a fi insuflat o credință atît de arzătoare era un mare triumf al lui Hitler. Aici Statul protector se arăta într-adevăr protector în chip măreț.

Dar ca întotdeauna cînd te izbea un aspect mai uman al celui de-al Treilea Reich, cum era lagărul de la Galați, urma un șoc care ștergea impresia favorabilă.

Românii aveau între Galați și București un tren expres, un mijloc de transport cam fantezist, în întregime alb și foarte rapid, un spectacol cam nepotrivit cu această parte a lumii. Am luat loc într-un vagon mai grozav ca orice vagon Pullman, echipat cu toate accesoriile posibile. În fața mea erau așezați doi agenți SS și o româncă brunetă cu un băiețel tot atît de brunet. Alergînd prin tot vagonul,

uitîndu-se la accesorii, băiatul s-a ciocnit de unul din cei doi SS-iști.

„Pariez că asta trebuie să fie o mămică evreică cu micul ei Moritz", spuse unul dintre agenți pe nemțește, destul de tare pentru a fi auzit, dacă nu înțeles.

„E român", îl corectă celălalt SS-ist. Tatăl lui l-a urcat în tren — un ofițer."

„E român, așa-i? spuse primul. Așteaptă numai să devenim stăpîni aici, și atunci băieții români vor călători în vagoane de vite, nu în Pullman."

Deci, m-am gîndit, aceasta este Noua Ordine Europeană. De fapt, nu era decît o ordine germană. Am constatat în lagărul de la Galați că naziștii lucrau foarte frumos pentru germanii ce părăseau Basarabia, le dădeau un sentiment de siguranță, de mîndrie, de apropiere unul de altul, cum poate nu existase niciodată între ei înainte. Dar era clar că această Nouă Ordine nu juca decît în folosul nemților. Acești agenți SS care mîngîiau copiii germani din Basarabia erau neîndurători cu un băiat român sau evreu. Era o ordine în care numai germanii aveau parte de îndurare și mîngîiere, aproape toți ceilalți oameni fiind ca și condamnați pe vecie. Și totuși știam că niciodată Europa nu va putea fi organizată prin *„Deutschland, Deutschland über alles"*.

Cîteva ore mai tîrziu ședeam la barul de la Athénée Palace cu contele de la legația germană. Fusese pentru mine o zi foarte lungă, dar nu eram obosită. De fapt, mă simțeam deosebit de reconfortată din cauza Pervitinului, noul stimulent german pe care mi-l dăduse contele pentru că voia să mă țină trează ca să-i spun ce cred despre lagărul de la Galați.

Germanii au început prin a da Pervitin piloților și ostașilor care aveau de îndeplinit sarcini deosebit de grele: aceasta ar putea fi o explicație pentru poveștile care circulau despre starea de „extaz" în care luptau soldații naziști în Franța. Acum, în Germania, toți cei care voiau să reziste ducînd o viață activă, dar dormind puțin, luau Pervitin, și aceasta însemna practic toată pătura suspusă

a națiunii germane care, înjugată la mașina cuceririlor naziste, nu avea decît foarte puțin timp pentru recreere și chiar pentru somn.

„Pervertin", cum mă obișnuisem să-l numesc, spre deosebita iritare a cunoștințelor mele naziste, putea fi cumpărat în toate drogheriile din întreaga Europă dominată de naziști. Este un medicament ieftin și, după cum mi s-a spus, inofensiv. Efectul său stimulator era produs de un conținut foarte ridicat de vitamina B_1. Mult mai tîrziu, un doctor militar german m-a prevenit împotriva folosirii acestuia „în exces", pentru că naziștii nu mai erau prea siguri de efectele sale secundare după ce au observat că cei care utilizau Pervitin în mod obișnuit erau predispuși la coșmaruri și depresii nervoase.

„Hai să vorbim toată noaptea", sugeră contele cînd ne-am întîlnit după înapoierea mea de la Galați. Chipul său era tot atît de plin de înflăcărată așteptare ca acela al unui tînăr cardinal din secolul al XVI-lea. Nu din amor era gata contele să-și sacrifice noaptea pentru mine, ci din curiozitate. Pentru el, eram cel mai recent observator neutru al giganticei lupte dintre două lumi — un observator sceptic dar tolerant. Așa mă vedea contele, și n-am încercat niciodată să-i schimb convingerea, cu toate că nu mă simțeam mereu tolerantă, ci mai degrabă sceptică.

L-am luat la bar fiindcă știam că Henri putea fi convins să-l țină deschis pînă dimineața. În afară de un petrolist american așezat la o măsuță cu o austriacă nostimă și un grup de tineri naziști, funcționari ai Ministerului Economiei Naționale german, veniți de curînd pentru a pregăti viitorul tratat comercial româno-german, barul era pustiu. Tinerii naziști schimbară un salut degajat cu contele. Nici unul dintre ei nu avea peste treizeci de ani. Blonzi, cu privirea ageră, cu fălci încleștate, erau exemplare frumoase ale generației naziste de funcționari care în unele ministere germane, mai ales al Economiei și Agriculturii, formau de pe acum pînă la 40% din funcționărime. Mă întrebam dacă ei moșteniseră geniul prusac pentru birocrație care de atîtea ori adusese reușita Germaniei.

Instalîndu-ne în colțul cel mai îndepărtat al barului, l-am întrebat pe conte dacă nu va avea neplăceri stînd alături de o doamnă neariană. Gîndul că aș putea provoca sfîrșitul abrupt al unei cariere naziste promițătoare mă supăra din cînd în cînd. Însă contele rîse doar de îngrijorarea mea și mă asigură că toate aceste reguli erau numai pentru oamenii de rînd. În ierarhia complicată a partidului nazist, insistă el, multe lucruri considerate ca erezii pentru mase erau permise celor „inițiați". Era, așa am înțeles eu, cam în felul cum Biserica interpreta celibatul pe vremea Renașterii, cînd cardinalii își permiteau să se culce cu fete tinere, ceea ce le era interzis preoților de rînd. Cu cît urcai mai sus în ierarhie, cu atît erau mai puține reguli — bineînțeles dacă credeai în principiile cele mai importante ale național-socialismului. Chiar dacă un dușman ar încerca să-l incrimineze, explica contele, nu s-ar întîmpla mare lucru. Naziștii duceau lipsă de oameni de calitate și aveau mare grijă să nu-i îndepărteze fără vreun motiv temeinic. Aceasta era una din deosebirile dintre Führer și Stalin, care a ucis atîția dintre cei care i-au condus revoluția.

Barmanul Henri aduse două sticle de vin alb într-o frapieră plină cu gheață și se retrase. Curînd după aceea, petrolistul american și duduia nostimă au ieșit, apoi tinerii de la Ministerul Economiei au plecat și ei, salutînd lejer. Din cînd în cînd, cîte un client întîrziat arunca înăuntru o privire plină de speranță, dar cum nu mai era nimeni care să servească băuturi, pleca.

Așezați în barul întunecos și liniștit de la Athénée Palace, eram ca rămași singuri pe lume. Pe masa din fața noastră era o lampă cu lumina atît de slabă încît eram aproape invizibili unul pentru celălalt. Înseninată de penumbră și de liniște și stimulată de vin și de Pervitin, am spus contelui că lagărul de la Galați corespundea întru totul, și chiar depășea ceea ce îmi spusese el. Era o realizare impresionantă. Dar mai era și crîmpeiul de conversație surprins în tren între cei doi agenți SS și i-am spus că întreaga experiență de la Galați mă convinsese că naziștii nu vor putea niciodată să organizeze Europa, că Hitler, chiar dacă avea să cîștige

războiul, nu va putea niciodată să cîștige pacea. Motivul era că Noua Ordine a lui Hitler era exclusiv germană, nu era o ordine europeană.

„Să presupunem, am spus, că aveți un plan economic pentru Europa și că sînteți chiar capabili să-l duceți la îndeplinire. Și cu asta ce ați făcut? Nu ajunge ca să organizați Europa."

„Au oare democrațiile un plan mai cuprinzător pentru Europa?" întrebă contele politicos. „Nu au", am admis eu. Și nici nu eram convinsă că democrațiile vor fi în stare să organizeze Europa. Însă istoria a arătat că starea de fapt putea, comparativ, să meargă mai departe cu puține idei, în timp ce forța uzurpatoare trebuie să prezinte mereu ceva nou, frapant.

„Noi reprezentăm ordinea totalitară", spuse contele. Un lucru de care omul are nevoie și pe care democrația nu i l-a dat, continuă el — o ordine care să conțină tot ce a cunoscut și înțeles orice ființă umană obișnuită de la începutul timpurilor: o societate organizată ierarhic, în loc de „fraternité"; conducerea în loc de „égalité"; sacrificiu și disciplină în loc de „liberté", precum și adevărul absolut, în jurul căruia să fie centrat un sistem al păcatului și ispășirii, al paradisului și al infernului.

Ca toți intelectualii naziști, contele era convins că practic orice ordine va fi bună, cu condiția de a fi recunoscută ca atare de popoare. Oricine ar fi în stare să convingă masele că îndoind genunchii de treizeci de ori în fiecare dimineață vor ajunge în rai, și dacă vor omite acest exercițiu de gimnastică vor ajunge în iad, poate crea, credea el, imperativul categoric prealabil oricărei ordini. Nu era însă destul. Ordinea trebuie să se impună peste orice sferă a existenței umane, așa cum reușise atît de bine Biserica să-și impună ordinea sa.

Ordinea nazistă se sprijinea pe trinitatea rasei, a națiunii și a statului. Biserica naziștilor era ierarhia de partid; Gestapo era Sfînta Inchiziție; Revoluția franceză era păcatul lor originar; Dachau era Purgatoriul lor pentru cei care au

păcătuit împotriva trinității: națiune, stat și rasă. Eretic era oricine nu era nici nordic, nici german.

La prima vedere, s-ar fi părut că această ordine era perfectă, chiar dacă la un nivel intelectual scăzut. Însă, examinînd-o mai îndeaproape, constatai că lipsea elementul cel mai important, indispensabil oricărei ordini, și acest element era îndurarea universală. Și de aceea ordinea germană nu era bună de nimic.

Biserica lasă pe orice eretic care se căiește și se luminează să se bucure de îndurare; în Noua Ordine nazistă însă, numai germanii puteau spera să fie mîntuiți. De fapt, raiul le era practic hărăzit pentru că erau germani. Dar polonezul și cehul, chiar și latinul, puteau să se roage și să-și dovedească priceperea, el nu era pentru *Herrenvolk*[1] decît gunoi. Iar pentru evreu nu exista nici o îndurare în universul nazist, ci numai condamnare pe vecie. Nici măcar unul dintre mareșalii lor nu putuse să afle îndurare pentru procentul de sînge evreiesc pe care-l avea: el a fost nevoit să se declare copil din flori și mama sa adulteră.

Construind ordinea sa în care îndurarea era strict limitată la germani — sau rasa nordică —, Hitler era ca un arhitect în al cărui zgîrie-nori scara și liftul nu duceau decît la etajul întîi. Nu puteai ajunge oriunde.

Această lipsă de îndurare în ordinea totalitară îi lua caracterul universal, atotcuprinzător pe care-l avea orice religie adevărată și pe care îl avea și orice revoluție care devenea o revoluție mondială. Revoluția franceză din 1789 poseda această îndurare atotcuprinzătoare și a cucerit lumea — sau aproape a cucerit-o. Iar Revoluția rusă din 1917 era atotcuprinzătoare, și mai avea destule șanse să cucerească lumea.

Această îndurare universală era elementul imperialist în orice ordine, pentru că nici o ordine nu putea spera să cucerească lumea condamnînd *a priori* pe vecie rase și națiuni întregi. Doctrina lor mărturisită privitoare la *Herrenvolk*

1. Popor de stăpîni. (*N. t.*)

a fost potrivită pentru revoluția germană propriu-zisă, însă pentru revoluția mondială sau pentru dominarea Europei era pe de-a-ntregul greșită. Excluzîndu-i pe polonezi, pe cehi și pe Dumnezeu știe ce alte popoare din făgăduiala paradisului, ordinea totalitară a lui Hitler era în esență antiimperialistă.

S-ar putea concepe ca un sistem să mențină libertatea în cercul restrîns al celor inițiați: așa făcuse fiecare Biserică. În fiecare ordine, chiar și justiția era dependentă de ceea ce era benefic pentru ordinea însăși. Un singur lucru trebuia să fie însă atotcuprinzător și universal, și acesta este îndurarea. Fără principiul unic care acordă tuturor popoarelor Europei făgăduiala paradisului, nemții nu vor putea niciodată nutri speranța că vor organiza Europa.

La care contele reacționă întrebînd indignat dacă împărtășeam ideea democratică neghioabă, deosebit de îndrăgită de americani, anume ca practic toate națiunile europene să fie puse pe picior de egalitate — un sîrb egal cu un francez egal cu un lituanian egal cu un german. Aceasta, insistă el, era curată prostie. Pentru că, dintre toate puterile de pe continentul european care au avut un efect decisiv asupra istoriei Europei, numai Franța și Italia și Germania — și Rusia, dacă o numărați printre puterile europene — mai erau încă mari puteri! Pentru conte era deci de neconceput ca în Noua Ordine a Europei să fie permis tuturor națiunilor mici să-și spună părerea în treburi care priveau națiunile mari, așa cum li se permisese în Liga Națiunilor, sau să răstoarne întreaga căruță europeană pentru propriile lor probleme de minorități sau chestiuni de frontieră.

A trebuit să admit că aici contele avea oarecare dreptate. Aceste adunări ale Ligii Națiunilor în anii douăzeci, în care ședințe întregi erau acaparate de cîte un politician veros, reprezentant al vreunei țări baltice, erau supărătoare; tot așa erau și politicienii balcanici pompoși, care se umflau în pene pentru că erau pe partea Marilor Puteri, hotărînd ei dacă Germania trebuia să încheie sau nu o uniune vamală cu Austria și alte probleme de viață și de moarte pentru o mare națiune. Totdeauna am simțit că ceva nu era

în regulă într-un sistem care întreținea ficțiunea națiunilor mici, pline de ambiție, dar lipsite de puterea fizică și de forța creatoare pentru a realiza aceste ambiții prin ele însele, jucîndu-se de-a Marile Puteri și îmbîcsind scena internațională cu intrigile și doleanțele lor.

Un fel de organizare ierarhică a țărilor europene care să fi lăsat numai adevăratele puteri să-și spună cuvîntul asupra marilor probleme europene și unde națiunile mici să fie chemate doar pentru a discuta problemele care le priveau cu adevărat, mi se păruse a fi de dorit încă din anii douăzeci, în timp ce observam capul leonin al lui Briand[1] moțăind pe masa Consiliului de la Geneva, și monoclul lui Sir Austen Chamberlain[2] sticlind în lungile ore lipsite de substanță. Aici însă era vorba de egalitate, nu de îndurare universală. O națiune ar putea să recunoască un sistem chiar dacă acesta i-ar refuza egalitatea, dar nici o națiune nu poate accepta o ordine care îi stîrpește inteligența și îi tratează poporul ca pe sclavi. Și totuși, se știa că germanii anihilau inteligența și în general toată clasa suspusă a polonezilor și cehilor, pasibili să se opună dominației germane; și înainte să termine cu Europa, ei vor face la fel cu alte națiuni subjugate.

Contele nu negă. „Ca Europa să revină la rațiune, trebuie sacrificată o generație (prin rațiune el înțelegea acceptarea dominației germane) și după aceea toată lumea va fi cu mult mai fericită." Orice revoluție fundamentală, orice stabilire a unei noi ordini, observă el, se face cu prețul unei generații, poate chiar mai mult.

Poate, dar se punea întrebarea: oare va accepta Europa un sacrificiu atît de mare pentru stabilirea unei ordini care nu a produs pînă acum decît o singură idee europeană — o idee care nu era originală, ci era împrumutată de la Rusia

---

1. Aristide Briand (1862–1932), om politic francez, în mai multe rînduri prim-ministru și ministru de externe al Franței, animator al Ligii Națiunilor. (*N. t.*)

2. Sir Austen Chamberlain (1863–1937), om politic britanic, ministru de externe (1924). (*N. t.*)

Sovietică și era condamnată să piară o dată cu sfîrșitul prieteniei germano-ruse. Era ideea „tinerelor națiuni revoluționare împotriva vechilor națiuni plutocrate" și produsese cea mai dinamică lozincă lansată de nemți în cel de-al doilea război mondial. Era și singura idee produsă de revoluția germană care se armoniza cu ideea de îndurare universală inerentă revoluțiilor mondiale, și atotcuprinderea care ar face ca un sistem să devină atrăgător pentru Europa.

Cu toate acestea, chiar dacă această idee se etala pe toate paginile ziarului *Völkischer Beobachter*, foarte puțin numeroase erau căpeteniile naziste sincer pătrunse de ea. Mai mult ca toți ceilalți, Hitler nu avea încredere într-o idee care-i punea pe naziști laolaltă cu bolșevicii și continua să creadă în ideologia rasei nordice ca parte integrantă a revoluției național-socialiste, ideologie care a fost foarte bună pentru poporul german. El nu părea să-și dea seama că nu prea era dinamism în ideea unei rase nordice ale cărei națiuni principale încercau să se alunge cu bombe de pe harta lumii. Și, mai ales, el nu părea să vadă că aceeași ideologie care fusese foarte bună pentru revoluția germană, era complet greșită pentru revoluția europeană pentru că speria, descuraja și înfuria popoarele europene, întărîtîndu-le împotriva dominației germane.

Pentru mine era clar că nemții nu vor putea să domine Europa decît atîta vreme cît se vor putea afirma cu tancuri. Se putea vedea de pe acum că resemnarea popoarelor cucerite începea să slăbească, însă atît timp cît durau urgențele războiului, modelul forței era plauzibil. Războiul îi scutea pe nemți de efortul de a găsi pentru organizarea Europei alte idei decît cele economice. Se mai putea crede că naziștii au într-adevăr idei legate de organizarea Europei, dar că războiul îi împiedică să le ducă la îndeplinire. Războiul era o binecuvîntare pentru Hitler. O dată cu venirea păcii, se va descoperi că-i lipsește această concepție europeană. O dată cu venirea păcii, el va trebui să-și retragă armatele de pe continentul european, altfel nu va fi pace! — și atunci popoarele europene vor începe să se revolte cu adevărat împotriva dominației germane. Ordinea

germană a lui Hitler, așa cum era, nu avea nici o șansă să supraviețuiască în Europa pe timp de pace.

S-ar putea ca această ordine să capete amploare, să se întindă și să ia un caracter european. În acest caz însă, nu va mai fi ordinea lui Hitler. Pentru că geniul și slăbiciunea lui Hitler, sursa imenselor sale succese precum și a prăbușirii sale potențiale, era că el nu putea și nu voia să gîndească în chip de european — ci numai ca un german.

15
Final românesc

Puțină teroare ațîță spiritele; multă teroare le calmează. Folosesc acest termen înadins: ele nu sînt doar subjugate, sînt calme.

TOCQUEVILLE

Niciodată nu mi s-a părut Bucureștiul atît de tipic ca în decembrie 1940, contopind în chip fermecător Orientul și Occidentul, vechiul și modernul, satul și orașul. În ciuda amintirii încă vii a nopții cuțitelor lungi și a teroarei care, deși domolită, tot mai mocnea, luna decembrie părea aproape veselă. Zăpada o făcea să pară așa, ca și atmosfera de Crăciun și evenimentele care se succedau atît de repede în Europa. În decembrie, toate mișcările de du-te-vino ale diplomaților germani păreau centrate în jurul Bucureștiului. Toți poposeau în holul de la Athénée Palace într-un moment sau altul, între două trenuri sau avioane, ca atrași de viața intensă și colorată cu care Bucureștiul îi întîmpina, ca dărnicia unei femei frumoase care, știindu-se pe moarte, distribuie tot ce are tuturor fără excepție. Însă, în realitate, oamenii veneau la București pentru că aici era stația terminus a întregului trafic între Europa și Orient și trebuiau oricum să se oprească aici în drum sau la înapoiere din vreo misiune mai mult sau mai puțin misterioasă. Și cînd, în sfîrșit, marea rebeliune legionară a izbucnit într-un *finale furioso*, preludiul ei a fost atît de fantastic, cu complot și contra-complot, intrigă și duplicitate, încît erai cuprins de o fascinație irezistibilă.

Iarna îi ședea bine Bucureștiului. Deodată, peste noapte, toate zgomotele orașului s-au oprit, făcînd loc unui sunet nou: zurgălăii săniilor. O blană groasă albă, ca alb-albastrul absolut al diamantelor pure, a căptușit totul, întinsă ca

perne strălucitoare pe turlele celor aproape o sută de biserici în stil bizantin. În afară de bulevarde, unde tramvaiele împingeau zăpada cu ajutorul unor pluguri de lemn cu totul ineficace, nimeni în București nu se atingea de zăpada care-și păstra astfel nobila prospețime. Aerul era nemișcat; la amiază era cald cînd soarele se arăta pe albastrul cerului. Cîteodată, un vînt tăios, venind din Rusia, crivățul[1], despre care bucureștenii spuneau că „are dinți", îți înlăcrima ochii.

Atunci, săraci și bogați își trăgeau căciulile înalte din astrahan negru sau brumăriu, sau de miel alb, peste urechile învinețite. Bărbații bogați purtau șube lungi căptușite cu samur sau cu piei de bizam, care le ajungeau aproape pînă la glezne. Cei săraci purtau cojoace scurte căptușite cu miel, cu buzunare verticale pe burtă. Țiganii se înveleau în ziare. Șoșoni și galoși înalți de cauciuc se îngrămădeau în anticamerele birourilor, în holurile hotelurilor, în vestiarele caselor particulare, în pridvorul bisericilor, dînd loc la o ceremonie complicată de du-te-vino, pentru că trebuia să stai jos în timp ce însoțitorul sau un servitor te ajuta să-i pui sau să-i scoți.

Pe străzile atît de pustii încît te speriai de propriii tăi pași scîrțîind pe zăpadă, țigănuși vindeau flori de hîrtie, trandafiri și margarete uriașe, roșii și albe, aruncau în tine boabe de grîu în timp ce-ți urau să trăiești, să-mbătrînești, ca un măr, ca un păr, ca un fir de trandafir!

În amurgul prelungit de toată albeața dimprejur, bucureștenii se lăsau furați de ispitele Căii Victoriei — ultimele parfumuri de la Paris, lînețuri englezești, marochinărie vieneză și munți de salam, de bomboane și de marrons glacés. Soldați germani cu chipuri de copil mărșăluiau prin zăpadă purtînd în loc de pușți cutii de bomboane decorate cu îngerași. Ofițeri germani cu aspect de cărturari căutau frumoasele broderii țărănești din care se fac bluzele și cămășile de noapte cele mai străvezii, și se opreau la „Cartea

1. În românește, în original. (*N. t.*)

Românească" unde puteau cumpăra cărți în toate limbile, chiar și din cele care, în Germania, se ard. Înapoi, spre Athénée Palace, era Luchian, o mică bodegă unde se vindeau cele mai bune icre din Basarabia.

Frigul făcea ca toată lumea să aprecieze felurile de mîncare românești — care de fapt erau rusești, unguresti, turcești, grecești, vieneze și poloneze, dar fiecare cu un caracter mai pronunțat. Mîncai ciorbă[1], o supă acrită cu lămîie, cu carne de pasăre sau de vînat sau de vită fiartă în ea și cu un strop de smîntînă; carne tocată înfășurată în foi de viță, servită cu smîntînă groasă; pateuri calde; pilaf de raci sau cu ficat de pui; fripturi imense la grătar. Mîncai părți de animale pe care nici n-ai fi gîndit că se pot mînca: ugere de vacă în sos de vin roșu sau — o deosebită delicatesă —, testicule de berbec care pe românește se cheamă „fudulii", gătite cu un sos care conține toate mirodeniile. Și masa se încheia cu o dulceață de fructe stropită cu maraschino. Toate astea te făceau să pui zilnic pe tine un kilogram și te îmbolnăveau de gută. Orice român respectabil suferea de gută — adică cele cîteva sute de mii de oameni care-și puteau permite astfel de ospețe. Marea majoritate a populației mînca zi de zi mămăligă[2], făină de porumb fiartă cu apă, pe care o mîncau fără unt, fără carne și chiar fără sare, pentru că erau prea săraci.

La început, după ce săptămîna sîngeroasă din noiembrie s-a încheiat, se părea că lumea se săturase de teroare. Teroarea își vedea de drum, dar mai încet, mai discret; lucrul se datora pe de-o parte calității zăpezii de a acoperi zgomotul făcut de motocicletele legionarilor pornite în raidurile lor nocturne, și pe de altă parte noii legislații prin care Antonescu decretase pedeapsa cu moartea practic pentru orice. La acestea se adăugaseră preocupările legate de sărbătorile Crăciunului. Forțele legii și ale ordinii — generalul Antonescu, nemții, Biserica și armata — timp de cîteva săptămîni păreau să se fi strîns împreună și

1. În românește, în original. (*N. t.*)
2. În românește, în original. (*N. t.*)

aveau situația în mînă. Gardiștii nu-și vor mai putea face de cap.

De exemplu, campania gardistă pentru „sanctificarea lui Codreanu" fusese un fiasco lamentabil. Se pare că legionarii au intervenit pe lîngă Sfîntul Sinod, consiliul suprem al Bisericii ortodoxe în România, cerînd ca Biserica să facă din Codreanu un sfînt. La care Sinodul le-a răspuns cu blîndețe să revină peste două sute de ani, căci de atîta timp era nevoie pentru a crea un sfînt.

Și în alte privințe gardiștii păreau trecuți pe locul al doilea. Nemții, conștienți în sfîrșit că teroarea gardistă nu dăuna numai liniștii în sfera materiilor prime, dar și propriului lor prestigiu, au făcut unele gesturi oportune ca să arate că, deși nu doreau să se amestece în treburile interne ale României, erau totuși prezenți.

Prima lor mișcare a fost o paradă în care misiunea militară a arătat românilor o parte din accesoriile și oamenii săi. Pe o zi liniștită și însorită, s-a construit la Șosea o tribună, de unde regele și Antonescu, amîndoi în uniformă, împreună cu cei doi generali germani ai misiunii, au asistat la defilare. Tînărul Mihai părea interesat și punea generalilor o serie de întrebări. În tribună se aflau multe femei frumoase înfășurate în blănuri și diplomați ai Axei în uniformă. Mult firet lucea în soarele iernatic. Îți amintea puțin de vremuri trecute în Europa — vremuri dinaintea primului război mondial, cînd accentul era pus fără sfială pe uniformele militare.

Întreg Bucureștiul era aliniat pe Șosea, și în timp ce treceau tancurile germane iar pe sus zburau avioanele în formație, românii exclamau „Formidabil"[1] și erau încîntați. Era o paradă frumoasă, dar, cum spunea colonelul Ratay, „toate paradele sînt frumoase". Aceasta era mică, nu cuprindea mai mult de 6 000 de oameni și puține mijloace tehnice. Totuși, pentru popor era o parte din magica armată germană.

---

1. În românește, în original. (*N. t.*)

Eram cu doi tineri jurnaliști americani care, în tot timpul paradei, înjurau în sinea lor împotriva acestei demonstrații a puterii militare germane și păreau să nu-i guste precizia și eleganța de muzică de cameră. Ei detestau într-adevăr militarismul ca atare, atitudine pe care am întîlnit-o la mulți tineri americani și care era întrucîtva contradictorie pentru că ei simțeau în același timp că America ar trebui să aibă o armată ca să-l bată pe Hitler. Dar cum putea America să bată cea mai bună armată din lume dacă tinerii americani detestau militarismul? Meseria de soldat este ca dragostea: ca să o faci cum se cuvine, trebuie să ia și inima parte la ea.

Cîteva zile mai tîrziu, misiunea militară germană a făcut în afara Bucureștiului manevre la care au asistat din nou regele și Antonescu. „Ne-am gîndit că va fi o schimbare plăcută după atîtea funeralii", a spus cu delicatețe unul dintre generali.

În același timp, experții economici germani au intrat în acțiune. Ei au trimis în România două mii de tractoare de fabricație germană și au înființat în toată țara școli pentru tractoriști. Ideea era să instruiască cinci sau șase tractoriști pentru fiecare tractor, care să cultive în primăvara viitoare fiecare palmă de pămînt în schimburi de zi și de noapte pentru a compensa, măcar în parte, pierderile teritoriale ale României. Aceasta era una din performanțele uimitoare și inimitabile ale organizării germane în toiul războiului, care nu-și pierdea nimic din merit prin faptul că nemții nu o realizau atît pentru români cît pentru propriul lor beneficiu.

Tractoarele și școlile pentru tractoriști erau exemple a ceea ce nemții aveau să facă pentru România în cadrul noului tratat comercial germano-român semnat recent la Berlin. Acest tratat comercial a luat forma unui plan pe zece ani și, o spuneau înșiși economiștii germani, era schița unui sistem de tratate comerciale menite să formeze coloana vertebrală a noii economii europene, în sensul că scopul acestor tratate era să cultive bogăția naturală a fiecărei țări și să dezvolte sursele sale naturale și industriale.

În România, țară predominant agricolă, tratatul comercial punea în valoare intensificarea producției agricole. Cu acest scop în minte, germanii aveau să furnizeze mașini agricole și instalații pentru mari proiecte de drenaj și irigații, pentru îmbunătățirea drumurilor și a căilor de comunicație, planuri la care vor colabora tehnicieni români și germani.

Era un tratat ambițios, dar nu era nici un motiv care să te facă să te îndoiești că germanii îl vor putea duce la îndeplinire, în ciuda războiului, o dată ce revoluția română va fi trecut de stadiul de teroare. Din punct de vedere pur economic, nemții au făcut pentru agricultura poloneză tot ce republica poloneză nu reușise să facă în douăzeci de ani. Și în Franța germanii realizau lucruri uimitoare. Fără îndoială că 85% din poporul român va beneficia imens de pe urma unui astfel de plan. Germania era singura dintre toate puterile lumii care avea imaginație și era direct interesată să-și dea silința să întocmească și să îndeplinească un astfel de plan în care oricare altă mare putere nu ar vedea decît un proiect caritabil și, ca atare, fără nici un rost. Lucru dovedit prin douăzeci de ani de eforturi neproductive ale Franței și Angliei pentru eliminarea influenței germane în Balcani, eforturi din care au rezultat sărăcirea Europei răsăritene și restaurarea triumfală a influenței germane, chiar înainte de venirea lui Hitler la putere. Din nefericire, nici o altă putere nu a produs pentru România un plan economic nici pe departe atît de constructiv ca acest plan german pe zece ani. Ceea ce arăta cît de greșită a fost ideea de a exclude Germania din viitoarea Europă. Numai Germania, ca mare putere, putea să facă pentru țările din răsărit ceea ce trebuia făcut. Cu toate că eram ferm convinsă că pentru a organiza Europa nu ajungea numai un plan economic, mi-am dat seama că nu era nimic de disprețuit aici și că, pentru mari părți ale popoarelor europene, un astfel de plan putea să aibă o importanță mult mai mare decît unele planuri economice ale americanilor.

Ar fi o prostie ca acest fapt să nu fie privit în față. Nu ține nici obiecția că Hitler l-a aplicat impunînd muncă

forțată. Din ceea ce am văzut în ultimii douăzeci de ani în Balcani și în Polonia, știam că munca forțată era doar o frază, căci aceste popoare nu cunoscuseră niciodată condiții cu mult diferite de cele impuse de Hitler, și era lesne de închipuit că, pe măsura trecerii timpului, condițiile pe care le vor avea sub Hitler vor fi mai bune decît cele pe care le cunoșteau înainte, cu condiția, bineînțeles, ca el să nu decidă exterminarea lor ca rasă inferioară sau periculoasă pentru *Herrenvolk*. Dar aceasta este o altă poveste.

Cea mai mare piedică în îndeplinirea planurilor economice ale Germaniei în Europa nu era războiul, nici bălmăjelile politice și diplomatice, ci lipsa de experți. Toți germanii recunoșteau că problema era unde să găsească experții de care aveau nevoie în diferite țări. Desigur, nu toate țările aveau atîta nevoie de experți ca România, dar totuși, peste tot, talentele locale erau rare și nesigure din punct de vedere politic. Germanii duceau mare lipsă de specialiști, practic în fiecare domeniu, și o ameliorare a situației în viitorul apropiat nu era de așteptat. În consecință, fiecare era nevoit să depună un efort dublu și triplu.

Nu am văzut niciodată pe nimeni muncind atît de mult, de exemplu, ca actuala primă figură a economiei germane, Dr. Carl Clodius care, în calitate de șef al secției „W" („Wirtschaft", economie) din Wilhelmstrasse, alerga în toată Europa încheind tratate comerciale. El a venit deseori la București în acea lună decembrie 1940, pentru o zi-muncă de 24 de ore între două avioane. Deoarece îl cunoșteam bine din vremuri mai puțin agitate, acum cincisprezece ani cînd era al treilea secretar la ambasada germană de la Paris, găseam că ritmul nou în care lucra era uluitor, dar lui părea să-i placă.

Clodius a fost întotdeauna unul din oamenii cei mai afabili și fermecători pe care i-ar fi putut produce orice serviciu diplomatic. Înalt, corpolent, în jur de 45 de ani, cu fața plină, ochi frumoși și o voce limpede, Dr. Clodius putea trece drept un gentleman sub orice regim. Studiase economia la Heidelberg și la Berlin și îmi aduc aminte că încă din 1926 discutasem împreună — cu toate că în chip teo-

retic — despre național-socialism. Cîțiva ani mai tîrziu, a devenit evident că el înclina spre naziști. Fiind o persoană blîndă și cu totul lipsită de fanatism, această tendință ar fi putut părea curioasă dacă n-ar fi fost vorba de doi factori. Clodius crezuse întotdeauna în Anschluss-ul cu Austria și fusese mereu preocupat de problema minorităților germane în Balcani. El găsea că felul cum naziștii abordau ambele chestiuni era extrem de rațional. Am constatat mai tîrziu că partizanii cei mai de folos ai lui Hitler nu erau cei care înghițeau nazismul prostește, cu momeală cu tot, ci acei cărora le plăcea felul său de a aborda cutare sau cutare problemă. Dintre aceștia făcea parte Clodius. De asemenea, nu-și arunca complet peste bord facultățile sale critice. El și oameni ca el găseau că erau multe de obiectat în cel de-al Treilea Reich, însă, cîntărit față de ceea ce găseau valabil, tot ce era de obiectat nu avea prea mare importanță.

Clodius era un caz interesant prin faptul că el ar fi deținut probabil aceeași poziție sub Republica de la Weimar sau oricare alt regim în Germania, nefiind astfel un profitor al nazismului. Era tipul funcționarului german care nu servește un regim, ci servește întotdeauna Germania. Clodius era animat de dinamismul revoluției național-socialiste, dinamism care pătrundea întreaga mașinărie militară și birocratică a Germaniei lui Hitler. La toți înalții funcționari — cunoscusem de-a lungul întregii mele vieți pe mulți dintre ei, și pe unii i-am întîlnit din nou în această lună decembrie la Athénée Palace — am găsit acest elan, chiar la cei care șovăiseră mult mai mult decît Clodius pînă au acceptat cel de-al Treilea Reich. Erau ca într-o stare de beție. Toți spuneau că niciodată nu s-au simțit atît de liberi în munca lor ca acum cînd nu mai era nici un Reichstag care să intervină la momentul inoportun, că niciodată nu le-a fost permis să dezvolte atîta inițiativă personală ca acum, sau să se bucure de atîta apreciere de la cei de sus.

Am crezut la început că aceasta se datora numai faptului că era plăcut să fii de partea cîștigătorilor. Dar nu era numai atît. Acești oameni nu erau deloc siguri că se află de partea celor care vor cîștiga. Mi s-a părut că cei mai

mulți dintre ei credeau că războiul se va termina printr-un compromis între revoluție și starea de fapt, așa cum se termină cele mai multe revoluții. Toți erau convinși că, oricum se va termina războiul, sau dacă se va termina, național-socialismul va trece prin mari schimbări care numai în parte vor veni din presiuni exterioare, majoritatea rezultînd mai ales din nerăbdarea generației tinere față de o existență în care sfera personală și viața particulară erau reduse la minimum.

„Dacă ne gîndim bine, spunea un funcționar superior german, oamenii cărora le convine cel mai bine totalitarismul sînt cei de vîrstă mijlocie, care sînt prea bătrîni ca să se mai înflăcăreze pentru propria lor persoană și destul de tineri ca să se înflăcăreze pentru un țel impersonal."

Oamenii aceștia, din rîndul cărora mulți aveau copii la vîrsta adolescenței, mi-au spus că, printre membrii cei mai dotați din punct de vedere intelectual ai mișcării de tineret hitleriste, se ivise o rezistență crescîndă față de imixtiunea statului și partidului în viața personală. Această rezistență nu va putea fi trecută cu vederea la infinit. Dar și aceasta făcea parte din sarcina zilnică, pentru că în revoluție totul este fluid, și esența ei este însăși schimbarea. Faptul că erau conștienți de acest lucru nu diminua cu nimic imboldul pe care acești oameni îl găseau în munca lor.

Pentru cîtva timp, nimeni nu mai discuta situația din România.

Germanii vorbeau acum despre Italia și am constatat că, de cînd cu capitularea Franței, nimic nu a dat nemților un atare imbold ca eșecurile italienilor. Toate bancurile bune despre italieni erau inventate de germani, care nu-i iubeau în mod deosebit și păreau să fi păstrat în sinea lor un resentiment pentru faptul că fascismul fusese creat de italieni și nu de ei, ceea ce însă nu admiteau. De la început îi supăra aroganța italienilor pe care îi acuzau de tot ce nu ieșise bine din punct de vedere diplomatic în acest război: pretențiile mari ale Italiei asupra Franței împiedicaseră o înțelegere germană cu Pétain, iar presiunea exercitată de

Ciano[1] produsese nenorocitul arbitraj de la Viena — toate acestea erau sigur exagerate și chiar neadevărate. Dar în orice caz ei sperau că dezastrele militare îl vor potoli oarecum pe Mussolini.

Nici italienii nu erau mulțumiți de nemți. Erau mulți oameni de afaceri acum la București, cei mai mulți erau în legătură cu „Prahova", o societate petrolieră care era, pare-se, proprietatea Eddei Ciano[2]. Toți purtau însemnele partidului, dar erau fasciști lipsiți de entuziasm și nu aveau nici o indulgență pentru il Duce. Ei spuneau că ce nu e în ordine în Italia este că ignoranța în care a fost ținută națiunea atîta vreme afecta acum guvernul. Acești oameni credeau în victoria germană și considerau că nu este bine să fii de partea cîștigătorilor ca perdant; dar că e totuși mai bine decît să nu fii deloc de partea cîștigătorilor. Aici în România aveau multe păsuri împotriva nemților, unul din ele fiind presiunea morală exercitată asupra lor pentru a-i determina să-i concedieze pe funcționarii lor evrei, care erau apoi imediat angajați de nemți. Nemții respingeau această acuzație cu vehemență, dar era adevărată.

Italienii și germanii vorbeau de vizita lui Molotov la Berlin, despre care tocmai începeau să apară rapoarte stranii. Se părea că Molotov îl supărase pe Führer cu pretențiile sale asupra Dardanelelor și a Moldovei, că refuzase reducerea drastică a Armatei Roșii cum îi ceruse Hitler, nici n-a vrut să retragă Cominternul din Europa și să facă ajustări regimului cu scopul garantării unei cooperări economice totale. De la vizita lui Molotov, criza ruso-germană intrase în faza acută. Ceea ce nu înseamnă că germanii luaseră deja hotărîrea să declare război Rusiei. Majoritatea militarilor erau însă pentru război, căci decizia finală fiind în orice caz inevitabilă, era mai bine să termine cu rușii acum cînd aveau o armată uriașă și nu aveau unde s-o

---

1. Galeazzo Ciano (1903–1944), om politic italian, ginere al lui Mussolini și ministru de externe al Italiei fasciste. (*N. t.*)

2. Fiica lui Mussolini, soția lui Ciano. (*N. t.*)

ducă. Era foarte greu, argumentau ei, să menții moralul unei armate atît de mari cînd era nefolosită de atîta vreme.

Un grup important de diplomați și economiști care-l înconjurau pe Ribbentrop pledau pentru o înțelegere cu Rusia pe cale pașnică. Argumentul lor principal era că, și după o victorie, organizarea unei țări populate cu ruși potrivnici care timp de douăzeci de ani sabotaseră propriul lor guvern, va fi foarte anevoioasă. Acești economiști și diplomați nu luau prea în serios șantajul sau duplicitatea lui Stalin. „O, va încerca desigur, spuneau ei înțelegători, și ce dacă? Este un om atît de deștept! În realitate el nu vrea să se războiască cu noi." Aveau și motive ideologice cînd susțineau teza înțelegerii pe cale pașnică: ei considerau că actuala lor lozincă: „Tinere Națiuni Socialiste împotriva Vechilor Națiuni Plutocrate", era cea mai dinamică lozincă de război și și-au dat seama că era și singura lor lozincă universală cu care-i puteau atrage pe europeni. Se temeau că o campanie împotriva Rusiei nu numai că va îndepărta de revoluția germană muncitorimea din Germania însăși și din toată Europa, dar va slăbi chiar dinamismul revoluției germane. Atracția exercitată asupra Europei de o Cruciadă Sfîntă împotriva Rusiei părea îndoielnică de la început.

Între aceste facțiuni pro și contra războiului, lupta era aprigă în Germania. Hitler nu se pronunțase încă; dar în timp ce ambele părți credeau că el tot mai încerca o soluție pașnică, ele erau totuși convinse că o campanie împotriva Rusiei va fi singura în care Hitler își va pune toată inima. Nu era un secret pentru nimeni faptul că Hitler era nemulțumit de campania împotriva Angliei. Hitler credea sincer în desăvîrșirea rasei nordice și-i admira pe englezi. El nu încetase niciodată să considere că pactul cu Rusia era printre cele mai sinistre necesități ale războiului și nici nu se domolise ura sa împotriva rușilor și comunismului. Militarii germani erau destul de siguri că vor reuși cu timpul să-l aducă pe Hitler de partea lor pentru campania în Rusia.

Între două trenuri, diplomații germani de la Athénée Palace îmi spuneau: „De ce mai zăboviți la București?

Nimic nu se va mai întîmpla aici. Povestea e pe cale să se termine." Dar asta nu era adevărat. În timp ce eram preocupați cu iarna, cu pregătirile de Crăciun, cu campaniile europene viitoare, evenimentele înaintaseră pe nesimțite, însă ca un înotător sub apă, astfel încît, atunci cînd au ieșit iar la suprafață, România se îndrepta către o înfruntare finală între generalul Antonescu și Horia Sima, între guvernul român și partidul gardist.

Demonstrațiile militare din ultimele săptămîni se centraseră firește în jurul lui Antonescu și-l lăsaseră pe Horia Sima în afară. Erau calculate în așa fel încît să arate gardiștilor că forțele liniștii și ordinii se strîngeau în jurul generalului. Horia Sima a înțeles acest lucru prea bine și nu i-a plăcut.

Mai mult, aparenta prietenie a generalilor germani și a Dr. Fabricius pentru Antonescu și tonul mai ferm și mai sigur pe care-l adoptase acesta de cînd se întorsese din vizita sa la Führer, îl călcau pe Horia Sima pe nervi. Urmînd instrucțiunile severe ale lui Hitler privind instaurarea măcar moderată a liniștii în sfera aprovizionării cu materii prime și zdrobirea influenței comuniste în sînul partidului gardist, generalul se arăta hotărît să-i doboare pe teroriști. În plus, Antonescu căzuse de acord cu Hitler pentru instalarea în România a unor „comisari" economici și politici germani și a unor agenți ai Gestapo în fiecare minister, la Banca Națională și la Prefecturi, pentru a garanta condiții normale de lucru. Horia Sima a înțeles că se pusese în mișcare contrarevoluția al cărei succes însemna sfîrșitul propriei sale conduceri. El reproșa prostește generalului că a întors spatele gardiștilor care-l aduseseră la putere, în loc să se critice pe sine pentru că își ținea partidul atît de slab în mînă încît era silit să accepte tendințele sale cele mai teroriste într-un moment cînd, în sfîrșit, germanii trebuiau să asigure aici liniște din motive economice și mai ales strategice.

Sima se hotărî să-l doboare pe Antonescu înainte să fie prea tîrziu. Folosind metoda de a-i întărîta pe nemți împotriva acestui oportunist nou-venit în care Hitler nu trebuia

să aibă încredere, Sima se puse pe treabă după tipicul bizantin caracteristic tuturor regimurilor din România.

Unul din oamenii cu gradul cel mai ridicat în ierarhia gardistă îmi spuse în cursul unui dineu: „Ca jurnalist, poate că vă interesează să aflați că generalul Antonescu tolerează un post de radio secret care emite spre Anglia."

Într-o țară revoluționară este periculos pentru orice străin să se amestece în confidențele unui partid revoluționar. Dar eram curioasă și am întrebat de ce ar face generalul așa ceva. Gardistul răspunse că generalul nu credea în victoria finală a germanilor și că juca astfel de partea englezilor pentru ca, în caz de victorie britanică, să poată pretinde că a fost mereu filo-englez. Și adăugă în grabă că generalul nu făcea asta pentru propria lui poziție, ci fiindcă asta socotea el că era datoria sa patriotică. Apoi mai spuse că singurul om din România în care Germania putea să aibă încredere era Horia Sima.

A doua zi, această poveste cu postul secret de radio se răspîndise în tot Bucureștiul. Gardiștii porniseră o campanie de zvonuri și în fiecare zi alte știri de felul acesta erau lansate cu scopul de a submina încrederea nemților în Antonescu. În capul acestei campanii de zvonuri era un fost prefect de poliție legionar care fusese obligat de Antonescu să-și dea demisia. Potrivit legendei, acest ofițer înlesnise revenirea frauduloasă a lui Carol de la Paris și intrase apoi în rîndurile gardiștilor. Nu am văzut niciodată un om atît de pătruns de ură; el nu vorbea și nu gîndea decît în termeni de teroare.

Cînd acest om nu a mai avut ce spune împotriva lui Antonescu, se legă de prietenii generalului, victima sa preferată fiind generalul Rioșanu, subsecretar de stat la Ministerul de Interne, devotat lui Antonescu. Gardiștii răspîndiseră zvonul că era francmason, că noaptea, în secret, îl vizita pe ministrul plenipotențiar al Angliei, Sir Reginald Hoare, și că soția lui era evreică. Nimic din toate acestea nu era o recomandare pentru nemți.

Același ofițer gardist nu numai că alimenta campania de zvonuri, dar avea cunoștință și de comploturi în vederea

asasinării generalului. Trebuie să recunoaștem că aceste comploturi semănau mai mult cu intrigi de operetă, însă acesta era felul de a complota în această parte a lumii, și eu însămi nu pot încă să înțeleg cum de Antonescu a rămas teafăr. Este adevărat că de atunci Rioșanu a „murit" în campania ruso-română, și s-ar putea să aflăm într-o bună zi că a fost asasinat de un gardist.

Complotistul principal era o anumită doamnă din înalta societate. Într-o zi, la aperitiv, contele m-a făcut să rîd informîndu-mă că putea să-mi pună la dispoziție asasinul generalului. „Nu vreți să o întîlniți?" Însă nu era o glumă. Această doamnă își pusese în minte să-l asasineze pe general, sau să pună pe altcineva să-l ucidă. Contele mi-a spus că ea locuia într-un apartament elegant și, în afară de faptul că voia să salveze revoluția legionară eliminîndu-l pe general, ducea o viață foarte normală. Se părea că doamna adunase o celulă legionară compusă din 13 oameni aleși anume duri și neînfricați, șoferi de taxi, măcelari, sportivi etc. Aceștia, legați de ea prin toate jurămintele gardiste, îi erau devotați și gata să comită orice omor le-ar fi cerut să săvîrșească.

Inițierea unui nou membru în celula ei era o ceremonie extraordinară, un amestec de obiceiuri trace vechi, de vendetă siciliană și de Liturghie Neagră, doamna oficiind în chip de Mare Preoteasă. Era îmbrăcată cu o rochie verde lipită de corp, ceva între o cămașă verde gardistă și o rochie de casă care nu ascundea nimic. Era foarte slabă, dar avea umeri și sîni frumoși. După ceremonie, ea reținea întotdeauna pe unul din musafiri și leșina în brațele lui sub cuvînt că ceremonia de inițiere o lăsase sleită de puteri și se simțea singură, atît de singură — ceea ce, trebuie să admitem, era un sfîrșit banal comparat cu minuțioasa pregătire. Lucrurile s-au înrăutățit însă și mai mult cînd doamna s-a lăudat că era virgină, ca și cum o virgină trecută de patruzeci de ani ar fi putut atrage și pe altcineva în afară de un distrugător de tancuri.

Oricum o fi fost, această doamnă remarcabilă era ferm hotărîtă să-i omoare pe Antonescu și pe Rioșanu, mica ei

organizație de oameni duri fiind potrivită pentru acest scop. Nemții rîdeau de se prăpădeau; eu însă nu o luam atît de ușor, dar nici atît de în serios ca gardiștii cărora doamna le inspira un mare respect. Mai comic era că planurile ei sinistre nu erau tratate ca un secret. Chiar și gardiștii erau foarte vorbăreți în această privință.

Ziua de Crăciun la București a fost numai alb strălucitor și liniște adîncă, întreruptă de zurgălăii săniilor și de clopotele bisericilor. Soldați germani umblau forfota cu brazi în brațe; erau munți de mîncare; mașini și camioane cenușii ale Wehrmacht-ului se opreau în zăpadă în fața Athenée Palace-ului, în drum spre sud. Slujba de Crăciun la miezul nopții într-o capelă mică și întunecată, la lumina pîlpîindă a lumînărilor pe icoanele ferecate în aur, se desfășura misterios dincolo de fumul de tămîie.

De Crăciun a fost o serbare pentru misiunea militară germană, la care au asistat tînărul rege și Regina Elena. Era și un scamator care scotea porumbei din pălărie; unul din porumbei s-a așezat pe chelia generalului Hansen, în timp ce regina salvă situația spunînd: „Ce încîntător! Porumbelul păcii pe capul unui general!"

Crăciunul a prilejuit o pauză temporară în teroarea gardistă, dar nu a adus un armistițiu în lupta pentru putere dintre generalul Antonescu și Horia Sima.

Antonescu a ținut de Crăciun una din cuvîntările sale directe și mișcătoare, ce părea inspirată dintr-o poveste pentru țărani a lui Tolstoi, foarte departe de politică, precum vorbele mîngîietoare ale unei mame pentru copilul ei. În esență, el spunea: „Știu că anul acesta a fost pentru voi toți o mare încercare. Vouă, celor bogați, vă este frică să sărăciți, iar voi, cei săraci, vă temeți să nu deveniți și mai săraci. Îmi pare rău pentru fiecare dintre voi și vă rog să aveți răbdare și curaj, și cu ajutorul Domnului, ne vom descurca."

În această cuvîntare, spre furia lui Horia Sima și a ciracilor săi, Antonescu nu a pomenit nici măcar o singură dată de Garda de Fier. Gardiștii au fost și mai înfuriați cînd generalul s-a retras la vila sa de la Predeal și a petrecut săr-

bătorile în cea mai strînsă intimitate cu Dr. Fabricius, acela care, după părerea gardiștilor, ar fi putut să împiedice asasinarea Căpitanului dacă ar fi vrut; acum bănuiau că mai ales el era cel ce trăgea sforile împotriva lui Horia Sima.

Gardiștii au fost încîntați cînd, puțin înainte de Crăciun, a fost numit un nou ministru al Germaniei, Manfred von Killinger, fost consul general la San Francisco. Killinger, socoteau gardiștii, va fi mai tolerant față de teroare decît bătosul Fabricius, căci Killinger intrase pînă în gît în activitățile diverselor „Freicorps"[1] care combătuseră forțele de la Versailles în Silezia și Renania prin anii douăzeci. Își denumise chiar autobiografia sa *Froeliches aus dem Leben eines Putschisten* — Amintiri vesele din viața unui pucist.

Sima și ciracii săi au considerat acest schimb de diplomați ca o victorie clară pentru cauza lor. De aceea, în cercurile gardiste, bucuria a fost mare. În realitate, schimbarea s-a produs în urma unui accident străin de lupta Sima-Antonescu, iar Hitler o ordonase din motive care n-aveau nici o legătură cu speranțele lui Sima.

Povestea care explica rechemarea lui Fabricius aruncă o lumină semnificativă asupra modului de a lua hotărîri al lui Hitler. După cum mi s-a explicat mai tîrziu, între Fabricius și Gauleiterul Conradi se iscase un diferend în legătură cu comisarii germani care trebuiau plasați în diferitele ministere românești. Gauleiterul considera că acești comisari trebuiau să-i fie subordonați lui în calitate de reprezentant al partidului nazist la București, în timp ce Fabricius era de părere că trebuiau să fie puși sub autoritatea sa ca reprezentant al statului german. Problema a fost ridicată la Berlin, dar Wilhelmstrasse și partidul nu s-au putut pune de acord în privința ei. Pînă la urmă chestiunea a fost adusă în fața lui Hitler însuși, care s-a gîndit puțin și a anunțat calm: „Fabricius are dreptate: comisarii trebuie să fie subordonați ministrului. Numai că Fabricius nu este ministrul potrivit pentru așa ceva. Ne trebuie alt ministru."

---

1. Organizații paramilitare naziste. (*N. t.*)

De aceea, în timp ce rechemarea lui Fabricius, căruia aproape i se rupsese inima, nu avea nimic de-a face cu problema Antonescu–Sima, numirea lui Killinger avea dimpotrivă foarte mult, deoarece Hitler nu-l alesese pentru că era autorul unor amintiri vesele, ci pentru că-și dovedise eficiența prin felul cum a știut să impună interesele germane în Slovacia. Killinger nu era dispus să suporte nimic ce ar fi fost în detrimentul intereselor germane, și astfel a fost trimis la București. Cu toate că Sima încă nu o știa, venirea lui Killinger la sfîrșitul lui ianuarie era nu doar o veste proastă pentru el, ci însăși pierderea lui.

Cînd, copil fiind, am văzut *Hamlet* pentru întîia oară, am fost atît de prinsă de focul acțiunii încît la scena duelului mi-am enervat tatăl, strigîndu-i furioasă lui Hamlet: „Oprește-te, prostule, spada lui e otrăvită!" Același lucru îl simțeam privindu-l pe Horia Sima aruncîndu-se orbește înainte; acum însă crescusem, nu-mi mai venea să țip. Am urmărit în schimb, fascinată și tăcută, cum se încurca mai tare, cu fiecare acțiune întreprinsă, în plasa ce avea să-l sufoce.

Pînă la jumătatea lui ianuarie 1941, naziștii nici nu visau să-l elimine pe Sima și partidul gardist. Naziștii cei mai convinși îl preferau lui Antonescu pentru că îl mai considerau un frățior fascist, pe cînd Antonescu era pentru ei un general oportunist. Ceilalți germani, chiar cei mai conservatori diplomați din jurul Dr. Fabricius, nu vedeau o Românie independentă decît sub forma unei dictaturi de partid, căci o dictatură militară, după părerea lor, nu ar avea nici un prestigiu în țară. Dacă au ales să-l susțină pe Antonescu, e fiindcă vedeau în el un bărbat puternic în stare să restaureze ordinea și liniștea necesare obiectivelor lor economice și militare. Dar intenția lor nu a fost niciodată ca el să guverneze fără Sima sau fără influența acestuia asupra maselor gardiste.

Dacă ar fi înțeles să coopereze leal cu Antonescu în scopul de a suprima grupurile activiste și teroriste, în loc să comploteze împotriva lui și să-i pună bețe în roate, în ceea ce-i privea pe nemți, Sima ar fi putut să meargă liniștit

mai departe. Dar germanii nu puteau tolera ca Antonescu să fie eliminat. Aici interveni misiunea militară germană care de altfel nu se interesa de politică. Era vădit că Antonescu era omul lor și acum aveau mai multă nevoie de el ca oricînd. Cu un război sigur în Balcani, și un război posibil în Rusia, germanii nu puteau tolera dezordine în spatele armatelor lor. Toate acestea au arătat că nemții erau practic siliți să-l sprijine pe Antonescu dacă era să se ajungă la o confruntare între el și Horia Sima. Cu toate că lucrul era clar, Sima n-a făcut decît să-și înăsprească atitudinea față de Antonescu.

Niciodată nu văzusem înainte atît de clar cum oameni șireți și călîți în ale vieții judecă personalități și situații politice după clișee sentimentale copilărești, în loc să țină seama de *Realpolitik*. Astfel, un bărbat ca Malaxa miza pe Horia Sima pentru că, argumenta el, ca revoluționar fascist Sima trebuia să fie „mai aproape de inima lui Hitler", și pentru că Hitler nu-și putea permite să trădeze nici o revoluție fascistă nicăieri în lume — argumente plauzibile în împrejurări normale, dar fără nici o importanță pentru Hitler într-o situație de urgență în care primul lucru de luat în considerare era o măsură de liniște și ordine în România. Însă, încrezîndu-se în aceste argumente și pentru că era personal interesat să scape de Antonescu care-l detesta, se spunea că Malaxa i-a procurat arme lui Sima și ciracilor lui. Erau destui oameni cu influență care gîndeau ca Malaxa și-l încurajau pe Sima pe calea periculoasă pe care se angajase.

Două au fost acțiunile care au precipitat căderea lui Horia Sima. Una dintre ele ținea de clasicul *cherchez la femme*, cealaltă era politică. Una a fost o provocare, cealaltă o trădare. Amîndouă i-au convins pe nemți că era imposibil de lucrat cu Sima.

Într-o zi, la mijlocul lui ianuarie, un atașat al legației germane mi-a spus că noaptea trecută, poliția legionară a făcut o descindere în casa frumoasei românce care era prietena miniștrilor plenipotențiari german, italian și maghiar. „Papi" — voia să spună Dr. Fabricius — a fost

furios, recunoscînd mîna lui Horia Sima în această descindere. În toiul meselor și recepțiilor care se dădeau în onoarea plecării din București a lui „Papi", raidul a însemnat salutul de rămas-bun al lui Sima.

Pe deasupra, doamna a rămas convinsă că va fi împușcată în momentul cînd „Papi" va fi părăsit Bucureștiul.

„Nu era nevoie de mai mult pentru a-l convinge pe «Papi» că trebuie să scăpăm de Horia Sima", mi-a spus atașatul legației germane.

Am obiectat că Excelența Sa cunoștea foarte bine obiceiul gardiștilor de a face descinderi. De ce s-a sesizat abia acum, cînd a fost vorba de prietena sa? De ce nu a spus nimic după asasinarea lui Iorga, faptă mult mai cumplită? Atașatul mă asigură însă că numai acum „Papi" descoperise toată oroarea regimului gardist, pentru că acțiunea lor îl atinsese direct. Aceasta îmi aminti de Fritz Thyssen, marele industriaș german, care după șapte ani de atrocități naziste în cursul cărora nu protestase deloc, deodată s-a supărat aflînd că un om murea într-un lagăr de concentrare, acel om fiind nepotul său. Se pare că imaginația oamenilor fără imaginație are nevoie de un stimulent imediat pentru a se pune în mișcare. În orice caz, atașatul a început să fie foarte pesimist în privința lui Horia Sima, și m-a sfătuit să fiu tot așa.

Chiar în aceeași seară am auzit de acțiunea politică ce a precipitat căderea lui Sima. Tester a fost cel care mi-a spus, ca o mare noutate, că Horia Sima trimisese la Berlin un curier special cu o scrisoare personală pentru Führer — o scrisoare foarte ciudată. Căci fusese scrisă de Antonescu în 1937 tînărului său prieten Corneliu Codreanu. În această scrisoare Antonescu îi spunea lui Codreanu că era de acord cu el în cele mai multe privințe, dar că niciodată nu va putea fi de acord în chestiunea colaborării cu Germania. După părerea sa, a generalului, singura cale pentru România era colaborarea cu Franța. Sima se aștepta, spunea Dr. Tester, ca această scrisoare să aibă un mare efect asupra Führerului, sperînd că-i va deschide ochii asupra adevăratelor sentimente ale generalului.

Enormitatea acestei gafe a lui Sima mi-a tăiat respirația. Era ca povestea cu celebrul bancher din Berlin care întrebat fiind: „Ghici cine a murit noaptea trecută?" a răspuns voios: „Oricine ar fi, nu-mi pasă." Așa simțeam și eu văzînd că Horia Sima era pe cale să se distrugă.

„Nu vi se pare o idee bună?" mă întrebă dr. Tester cu oarecare îngrijorare.

„Hitler nu i-o va ierta niciodată!" am răspuns eu. Pentru că Hitler știa de mult că Antonescu fusese francofil și nu filogerman. Neubacher îmi vorbise de aceasta în iunie, și se putea presupune că, la Berlin, Cancelaria Reichului era de mult informată. Führerul se va simți așadar jignit de presupunerea lui Sima că Hitler și oamenii săi nu știau ce fac. Mai mult, Hitler și Antonescu avuseseră în noiembrie întrevederea personală în care generalul menționase probabil convingerile sale trecute, însă Hitler, așa cum știa toată lumea, rămăsese după această întrevedere încîntat de general. Hitler va considera acțiunea lui Sima ca o încercare de a pune la îndoială judecata lui. Mai presus de toate însă, Sima a comis o trădare de cea mai joasă speță: a trădat pe șeful unui guvern român sprijinit de Hitler. S-a dovedit a fi astfel un individ în care nu se putea avea nici încredere, nici siguranță. Contele, de acord cu mine, rezumă situația încheind sever: „Acești copilandri gardiști nu vor dura mult. Nu au *savoir-vivre*."

Cîteva zile mai tîrziu, avionul personal al lui Hitler a venit la București să-i ia pe Antonescu și pe Dr. Fabricius și i-a adus la Führer. Nu am putut afla niciodată dacă Hitler îl invitase pe Antonescu în urma scrisorii lui Sima, sau dacă Antonescu a fost acel care ceruse să-l vadă, și pentru care motiv. În orice caz, Antonescu a fost din nou primit singur de Führer, iar Sima a jucat din nou rolul „absentului care nu are dreptate". Timp de două zile cît a lipsit Antonescu, gardiștii din anturajul lui Sima au fost destul de neliniștiți, ca și cum ar fi avut o presimțire. Dar la înapoierea lui Antonescu, s-a răspîndit zvonul lansat de naziștii cei mai înfocați de la legația germană și de cercurile triumfătoare ale gardiștilor că întrevederea a fost furtunoasă și că Führerul

și-a însușit punctul de vedere al lui Sima, făcîndu-i tărăboi lui Antonescu. Dar toate astea nu prea aveau rost. Ca să aflu adevărul, am încercat să-mi păcălesc interlocutorul luîndu-l prin surprindere.

„Nu aveți dreptate, am spus, prefăcîndu-mă sigură de mine. Hitler n-a acceptat cele spuse de Sima. El i-a promis lui Antonescu că-l va susține mereu."

„Cine v-a spus, răspunse contele mirat. Apoi adăugă gînditor: „Bine că aici avem cenzură și că nu vă veți putea folosi de informație."

„Deci, este o informație?" am întrebat.

„Desigur, surîse contele, nevrînd să se arate mai puțin bine informat ca mine. Domnul i-a spus micului său Ion să fie cuminte și tare și îl va susține. Dar cine v-a spus?"

Am mărturisit că nu-mi spusese nimeni nimic, că mi-am închipuit atitudinea lui Hitler în felul cum a procedat prostul satului cînd a găsit o maimuță, întrebîndu-se unde s-ar ascunde dacă ar fi el în locul ei. Un mod de a gîndi care, de douăzeci de ani de cînd observ desfășurarea evenimentelor politice, m-a dus de cele mai multe ori la concluzii mai corecte decît așa-zisele informații.

Totuși, cîțiva naziști continuau să răspîndească versiunea că Hitler îl susținuse pe Horia Sima. Oare așa ar fi dorit ei să fie, găsind că era greu de crezut că Hitler va lăsa să cadă o mișcare fascistă, sau scopul lor era să nu precipite o acțiune disperată a lui Horia Sima? Sau poate amîndouă?

Pînă să mă hotărăsc, marele duel între generalul Antonescu și Horia Sima, lupta pentru putere între statul român și partidul gardist, a intrat neașteptat de repede în faza finală.

România se afirmă prin asasinate. A fost deci firesc ca rebeliunea gardistă să înceapă cu un asasinat, a cărui victimă a fost maiorul Döring, un membru al misiunii militare germane. El a fost împușcat în noaptea de 18 ianuarie 1941 în restaurantul București de pe bulevardul Brătianu. Maiorul era un specialist în căile ferate române din celălalt război și de aceea fusese atașat la misiune. Era unul din

membrii mai în vîrstă ai misiunii, un om șters, un anonim, însă dacă ar fi fost ucis unul dintre principalii generali, fapta nu ar fi putut produce o senzație mai mare.

Poliția română l-a prins pe asasin, un grec care avea asupra sa devize britanice și un carnet gros de cecuri de la National City Bank din Londra. Versiunea oficială a fost deci că asasinul fusese instigat de Serviciul Secret Britanic. O versiune mai puțin oficială, dar tot atît de plauzibilă, era că asasinatul fusese pus la cale și plănuit de Horia Sima și oamenii lui în cadrul campaniei de compromitere a administrației lui Antonescu față de Hitler.

Fiecare din aceste interpretări ale asasinării maiorului Döring era aproape tot atît de plauzibilă. Mai era însă o interpretare care nu avea nici un sens, aceea pe care a făcut-o presa străină cîteva zile mai tîrziu: anume că asasinatul era semnalul pentru dezlănțuirea unei revolte armate împotriva politicii filogermane a lui Antonescu și mai ales împotriva prezenței misiunii militare. În stadiul actual nu era nici un dubiu că problema prieteniei cu Germania nu intra în discuție, căci nu era nici o deosebire de păreri între Sima și Antonescu în privința politicii externe. Nici chiar grupul activist al partidului, cu tendințele sale comuniste, și nici cel din jurul familiei Codreanu, ale căror gusturi teroriste erau alimentate de Sima pentru a-i ține în frîu, nu visau să renege principiul de bază a testamentului lui Codreanu: prietenie cu Germania. Lupta între Antonescu și Sima, între stat și partid, era determinată exclusiv de deosebiri de păreri asupra politicii interne, adică asupra ritmului și intensității revoluției, și de ambițiile lui Sima și ale prietenilor săi.

Duminică, după asasinarea lui Döring, s-au produs alte evenimente semnificative. În toate orașele mari din România au avut loc cincizeci și patru de demonstrații de masă ale legionarilor, care în intenția lui Sima erau desigur o trecere în revistă a forțelor partidului înainte de marea bătălie și o pregătire propagandistică pentru o lovitură de stat. Asasinarea maiorului Döring și demonstrațiile gardiste

erau cert legate între ele și amîndouă au influențat evenimentele viitoare.

Pentru că, dacă gardiștii au încercat să arunce vina asasinatului asupra lui Antonescu, acestuia nu i-a fost greu s-o arunce asupra gardiștilor. Luni, Antonescu i-a concediat pe ministrul de Interne legionar, generalul Petrovicescu, pe directorul legionar al poliției de stat, prințul Alexandru Ghyka, pe prefectul de poliție legionar, Mironovici; toți trei au fost înlocuiți cu militari. În raportul oficial, el a atribuit această măsură lipsei de eficiență a celor trei funcționari gardiști în rezolvarea problemei ridicate de asasinarea maiorului Döring și în protejarea misiunii militare germane.

În aceeași zi, Antonescu a emis un decret prin care desființa comisarii gardiști care fuseseră puși în întreprinderi, evreiești sau nu, și care ruinaseră economia românească prin incapacitatea și corupția lor. Acest decret era gata pregătit de cîteva săptămîni și fusese elaborat mai ales la instigația economiștilor germani, dar publicarea sa în această zi a completat impresia că gardiștii au fost răsturnați. Într-o singură zi, gardiștii au pierdut aproape tot ce cîștigaseră prin revoluția lor: poziții-cheie în guvern și beneficii financiare. Era clar că nu vor întîmpina contrarevoluția cu mîinile în sîn.

Nu încăpea îndoială că Antonescu luase toate aceste măsuri cu binecuvîntarea și întregul sprijin al legațiilor germane, atît cea din str. Victor Emmanuel III cît și cea economică din str. Wilson, și mai ales a misiunii militare, toate temeinic trezite de asasinarea unui ofițer german și hotărîte acum să restabilească ordinea cu orice preț. Totuși, dintr-o serie de conversații pe care le-am avut cu prieteni apropiați de ai lui Horia Sima în seara acestei zile fatale — ultima oară cînd am dat ochii cu ei — am înțeles că șefii legionari tot mai credeau în sprijinul german împotriva generalului. Ei mergeau pînă într-acolo încît erau convinși că trupele germane vor lupta împreună cu trupele române în eventualitatea unei confruntări. Aproape că îmi era milă de acești oameni atît de orbiți de dorința lor centrată întru

totul în jurul speranței în lealitatea lui Hitler față de orice mișcare fascistă, bună sau rea.

În toată după-amiaza de luni, gardiștii erau chemați prin radio să se adune imediat în diversele lor centre. În noaptea aceea a fost o ceață deasă, dar de la fereastra mea de la Athénée Palace vedeam grupuri de gardiști, ca o armată de umbre tăcute, alergînd în pas forțat prin piața acoperită de zăpadă. Cîteva ore mai tîrziu ei au înscenat o demonstrație de protest în fața Președinției, cerînd concedierea generalului Rioșanu, prietenul lui Antonescu, subsecretar de stat la Interne, acuzat de a fi francmason și răspunzător de asasinarea maiorului Döring. Ei au cerut de asemenea formarea unui guvern exclusiv legionar. Fapt curios, l-au ovaționat pe Antonescu, care nu s-a arătat. După care demonstrația s-a împrăștiat.

Dar în aceeași noapte gardiștii au pornit un pogrom, în parte ca gest de protest, în parte pentru că dintotdeauna au tînjit după un pogrom și în parte hotărîți fiind ca, dacă erau să piară, atunci să piară într-o vîlvătaie de teroare sîngeroasă, trăgînd după ei cît de mulți oameni puteau. În acea zi de luni, înainte să fi avut efect concedierea oficialităților gardiste, poliția legionară a făcut mai multe sute de arestări, cu precădere evrei bogați, sub cuvînt că aceștia făceau parte din complotul Serviciului Secret Britanic pentru asasinarea lui Döring. Ei au fost aduși la prefectură și mulți dintre ei au fost torturați cu atîta cruzime încît unii s-au sinucis. Mulți au fost tîrîți la abator, unde au fost mutilați, apoi agățați ca pulpele de porc, marcați cu o etichetă mare: „Carne Cușăr". Unii au scăpat de moartea în mîinile gardiștilor numai din întîmplare și nu au fost salvați decît atunci cînd forțele lui Antonescu au „cucerit" Prefectura de poliție în miercurea următoare.

Să mori în ziua cînd o revoluție este înfrîntă este ca și cum ai fi omorît în acțiune în ziua cînd se declară armistițiul, cînd totul s-a sfîrșit. Pe de altă parte, răsturnarea revoluției a întețit setea de sînge a masei gardiste care, înfuriată de prezent, disperată față de ce-i rezerva viitorul, frustrată în trecut, s-a dezlănțuit ca o fiară. Timp de două

zile și două nopți au jefuit, au violat, au omorît în cartierul evreiesc din jurul străzii Lipscani, cartierul plin de culoare, zgomotos, oriental al Bucureștiului, asemănător cu partea de jos a Broadway-ului. Au fost arse sinagogi, soții au fost siliți să se uite cum le erau dezonorate soțiile și fiicele înainte să fie ei înșiși omorîți în chip atît de bestial încît femeile lor nu aveau altă scăpare decît să-și piardă mințile. Nici o revoluție și nici un pogrom din secolul XX, nici măcar cel atît de cumplit de la Chișinău, care a avut totuși o anvergură mai mare, nu a înfățișat orori comparabile cu cele care s-au săvîrșit la București în acele două zile, dacă exceptăm măcelurile săvîrșite de turci asupra armenilor. Gardiștii erau apucați de o frenezie a sîngelui dincolo de orice închipuire, cu atît mai mult cu cît nu mai aveau nimic de împărțit cu nimeni. Pe Calea Victoriei, un tînăr cu cămașă verde a fost văzut trăgînd ca un bezmetic cu pușca în trecători, rîzînd ca și cum detunătura și vederea oamenilor căzînd l-ar fi umplut de bucurie.

Marți, revolta s-a întețit. Prefectul gardist Mironovici a refuzat să-și predea funcția succesorului său militar și s-a baricadat în Prefectură cu un grup de rebeli gardiști. Era evident că lovitura fusese pregătită de gardiști cu săptămîni înainte. Erau foarte bine înarmați, probabil de către Malaxa, și au purces repede să ocupe toate punctele strategice. Marți seara, cea mai mare parte a Bucureștiului era în mîinile lor. Numai cazărmile, gările și ministerele mai erau ținute de Antonescu.

Generalul se codea să verse sînge și se hotăra greu să folosească trupe împotriva gardiștilor. După ce doi gardiști au murit în urma unui asalt asupra Prefecturii, trupele s-au retras pentru a-i lăsa pe gardiști să-și ridice morții de pe teren. Această reținere în a-și folosi trupele a fost pe nedrept atribuită temerii lui Antonescu că trupele ar putea trece de partea rebelilor.[1] Cu toate că la postul de radio

1. Acesta a fost sigur unul din motive: așa cum au notat observatori britanici și polonezi și cum a declarat Antonescu însuși mai tîrziu, o mare parte din recruți erau membri, sau înrudiți cu

controlat de ei, gardiștii se străduiau să atragă armata de partea lor și că se zvonea că generalii din provincie veneau în ajutorul rebelilor, armata a rămas credincioasă lui Antonescu — și aceasta a hotărît soarta gardiștilor.

Miercuri, Bucureștiul răsuna de focuri de armă, de țăcăniturile mitralierelor, de bubuiturile surde ale tunurilor. Gardiștii erau curajoși. Armata i-a blocat în diverse cartiere unde se baricadaseră și i-a somat să depună armele; însă gardiștii au deschis focul cu toate că știau că nu au nici o șansă. În unele cartiere au apărat fiecare casă, și-au incendiat baricadele și au aruncat sticle cu benzină inflamate, menajîndu-se tot atît de puțin cît menajau pe „inamic". Însă încăpățînarea, curajul, furia și chiar mitralierele nu puteau face nimic împotriva cîtorva tancuri. Cîteva tancuri pot secera orice rebeliune, ceea ce pare să anihileze orice speranță că revolte antigermane în țările dominate de germani îl pot distruge pe Hitler. Asta este doar o iluzie. Revoltele pot deveni stînjenitoare, dar atîta timp cît Hitler va avea cîteva companii blindate, ele nu pot face mare lucru. Nemții însă nu au intervenit deloc. Au plimbat pe Calea Victoriei o companie de infanterie și cîteva unități de tancuri cu boturile îndreptate în sus, spre ferestrele caselor, ca să arate că mai erau acolo, gata să intre în acțiune în caz de nevoie. Dar trupele române s-au descurcat foarte bine singure.

Antonescu ar fi putut să înăbușe revolta în cîteva ore, dar în încercarea de a vărsa cît mai puțin sînge, el le-a dat de mai multe ori posibilitatea rebelilor să depună armele și să negocieze. Însă gardiștii atacau din nou cu sălbăticia turcilor și disprețul pentru moarte al rușilor, fără să aștepte sfîrșitul acestor armistiții. Cînd au atacat palatul telefoanelor, un zgîrie-nori de pe Calea Victoriei, au forțat cu patul puștii femei și copii să se așeze în fața lor, și cînd în

---

membri, sau în legătură cu membri ai Gărzii de Fier. Numai după ce gardiștii au ars de vii cîțiva militari, Antonescu s-a convins că trupele vor fi în mod covîrșitor de partea lui. (*N. ed.*)

sfîrșit armata a deschis focul, mai mulți dintre aceștia au fost uciși.

Timp de două zile chipul Bucureștiului era răvășit de durere. Mașini și autobuze erau abandonate în mijlocul bulevardelor din lipsă de combustibil. Tramvaiele s-au oprit, orașul mirosea a case incendiate, iar oamenii erau înspăimîntați și îndurerați. Atunci Horia Sima a ieșit din ascunzătoare. Nu se știuse nimic de soarta lui în ultimele zile. La Athénée Palace se spunea ba că se ascunde la legația germană, ba că se împăcase cu generalul și lupta de partea lui împotriva rebelilor. Se pare că într-adevăr era peste tot, îndemnîndu-și băieții să reziste pe ultimele lor poziții disperate, cu toate că știa că erau pierduți. Apoi, joi 23 ianuarie, Horia Sima a dat ordin gardiștilor să înceteze lupta și să „revină la normal", ceea ce — a spus Antonescu în declarația sa oficială — dovedea că Sima însuși era autorul rebeliunii. De fapt, rebeliunea scăpase de sub control. În ciuda ordinului dat, lupta continua. Acum armata a intrat serios în acțiune și în cîteva ore rezistența a fost înfrîntă. În acea noapte, împușcăturile au încetat: strigătele și demonstrațiile s-au oprit; strigătele de luptă, țipetele de spaimă, țipetele de moarte, atît de jalnice încît nu deslușeai dacă le visai sau dacă erau reale, tot mai răsunau prin noapte, dar cu lungi intervale de liniște. Zăpada era foarte murdară, iar sinagogile ardeau.

Horia Sima fugise, nu se știa unde. Nici acum, cînd scriu aceste rînduri, nu se știe unde se află. Se zvonea fie că trecuse în Rusia ca să lupte cu comuniștii împotriva nemților, fie că naziștii îl duseseră în Germania, unde îl păstrau ca o sabie a lui Damocles deasupra capului lui Antonescu.[1]

---

1. Germanii, mai ales SS, au ținut într-adevăr Garda de Fier în Germania ca o amenințare pe care au încercat să o folosească în decembrie 1942, iar mai tîrziu i-au permis lui Sima să plece la Roma ca să înceapă pregătirea unui puci. A se vedea de ex.: Heinz Hohne, *The Order of the Death Head: The Story of Hitler's SS* (Ordinul Capului de mort: istoria SS a lui Hitler) (New York, 1977), pp. 327–329 și Walter Hagen (pseudonim al lui Wilhelm

Mii de oameni din București și din provincie erau în închisoare, printre care și doamna care plănuise asasinarea lui Antonescu. Și, în sfîrșit, a fost îndeplinită și dorința lui Max Auschnitt: o celulă, și nu din cele mai confortabile, a fost pregătită pentru Malaxa care de data aceasta a mizat greșit. El a fost condamnat la zece ani de muncă silnică. Garda de Fier a fost dizolvată, România nu mai era stat legionar și, ca prin farmec, portretele Căpitanului au dispărut din birouri. Dar oamenii tot mai fredonau cîntecul Căpitanului. Nu puteai scăpa de această melodie obsedantă.

Antonescu era acum singurul stăpîn al României. El a anunțat că va forma un guvern pe baze militare ca „expresie a unității și disciplinei cerute de împrejurări". În proclamația sa a spus că imediat ce totul va fi sub control, „voi proceda la reorganizarea politică a statului. Pentru că la 6 septembrie 1940 eu am pus bazele statului național-socialist". Așa suna noua expresie sigură de sine a generalului Antonescu, Conducătorul[1] României.

Oboseala și liniștea s-au așternut acum asupra Bucureștiului și a întregii țări. Românii erau înspăimîntați de capacitatea lor pentru excese și prea sleiți de puteri ca să miște măcar un deget sau să gîndească. Aveau sentimentul că orice era mai bun decît coșmarul gardist din ultimele zile și săptămîni. Generalul va guverna cu armata, care nu a luptat — Să-i fie de bine! Nu avea nici o importanță, germanii erau și ei în spatele lui cu armatele lor. N-au fost germanii tot timpul mai mult sau mai puțin în spatele a tot ce s-a întîmplat? Ei au dat Garda de Fier României și acum au luat-o înapoi. Nu era lesne de înțeles, dar românii erau prea obosiți ca să le pese.

Și gardiștii erau obosiți și dezgustați de ei înșiși. După ce au ținut puterea timp de cinci luni, acum au devenit iar țărînă, primul regim fascist care s-a dus de rîpă. Și aceasta

---

Hoettl) *Die Geheime Front* (Frontul secret) (Linz, 1950), pp. 283–290. Antonescu a răspuns arestînd circa 2 000 de gardiști cunoscuți. (*N. ed.*)

1. În românește, în original. (*N. t.*)

într-o țară sub protecție germană. Garda de Fier era iar lipsită de conducere și erau mulți care gîndeau că România s-a săturat pe veci de experiența gardistă. Eu nu credeam că e chiar așa. Nereușita regimului gardist a fost vina tuturor. A generalului Antonescu pentru că a calculat greșit dinamismul revoluționar al unei mișcări care s-a ridicat la putere direct din negura persecuției; a lui Horia Sima care a fost prea slab în satisfacerea activiștilor de partid, prea lipsit de experiență politică și revoluționară, ceea ce nu era o chezășie pentru imensele sale ambiții; a naziștilor pentru că nu s-au manifestat cu fermitate, lăsîndu-i pe toți să le ghicească doar intențiile. Totuși, în ciuda lipsei de conducere, Garda, ca mișcare și concepție, aparținea unei serii de mișcări revoluționare care determină azi fizionomia Europei. Atît timp cît în Europa va domina fascismul, Garda de Fier va fi singura mișcare națională posibilă în România. Chiar dacă Antonescu ar încerca să preia ideile lui Codreanu, el ar avea nevoie de partidul gardist ca bază largă pe care să-și sprijine revoluția. Partidul gardist era la pămînt, dar nu ieșise din joc.[1]

Germanii știau aceasta. La 30 ianuarie, noul ministru german, Herr von Killinger, declara în prima sa cuvîntare că, deși Führerul îl recunoștea pe generalul Antonescu în calitate de conducător al Statului Român, speră ca „grupurile naționale și forțele sănătoase ale României, care din punct de vedere ideologic sînt foarte aproape de noi, își vor regăsi drumul spre Patria lor".

Germanii aveau acum tot ceea ce le trebuia: bărbatul puternic, Antonescu; liniște în sfera materiilor prime; și o țară prea obosită pentru a mai reacționa, loc de popas

---

1. Germanii au continuat să insiste ca Antonescu să regenereze Garda de Fier, iar Hitler nu înceta să critice refuzul generalului de a forma un partid care să-l susțină. A se vedea de ex. *The Goebbels Diaries, 1939–1941* (Însemnările lui Goebbels) (Londra, 1948), p. 138, precum și *Documents on German Foreign Policy, 1917–1945* (Documente asupra politicii externe germane), seria D, vol. XI, documente 705 și 709, și vol. XII, doc. 129. (*N. ed.*)

ideal pentru o armată. Însă germanii plătiseră un preț extrem de ridicat în schimbul a ceea ce au primit. Au plătit cu trădarea regimului fascist susținut de ei în România, o performanță care le va scădea prestigiul pe lîngă toți cei care colaborau sau ar fi colaborat cu ei și pe lîngă regimurile fasciste din întreaga Europă. Este adevărat că necesitățile economice și militare au făcut ca această trădare să fie de neînlăturat, dar a fost chiar vina germanilor, care prin bălmăjeala lor au dus la o situație imposibil de suportat. Prin politica lor cumplită în România, germanii au pierdut bunăvoința unei națiuni care era pregătită să-i iubească și să-i admire. În doar cinci luni, ei i-au lipsit pe români de regele lor, de cele mai bune provincii, de revoluția lor și i-au făcut să se dedea la o orgie a teroarei care a lăsat urme ca după o boală necruțătoare. Nu astfel se poate organiza Europa.

Într-una din aceste zile de teroare, stăteam de vorbă în holul Athénée Palace-ului cu un tînăr boier român. În vestibulul de la intrare erau mitraliere păzite de soldați. Era înainte de masă și cele cîteva persoane din hol purtau conversații fără șir, înecate la intervale în tirul mitralierelor. Un grup de ofițeri germani s-a apropiat, umblînd cu pasul lor cadențat între stîlpii de marmură galbenă, imperturbabili și politicoși. Au intrat în restaurant, unde toți ceilalți meseni s-au îngrămădit cît au putut mai aproape de masa ofițerilor, simțindu-se mai în siguranță în preajma armatei germane. Dar tînărul prinț se uită în urma neamțului cu o expresie de ură pe fața sa frumoasă și spuse: „Cît de mult rău ne fac nouă și cît rău ne obligă să facem, bestiile!" Își acoperi fața cu mîinile și izbucni în plîns.

Nu, o astfel de Nouă Ordine nu va reuși niciodată.

Epilog

Am părăsit Athenee Palace la sfîrșitul lunii ianuarie 1941, încredințată că cucerirea fără vărsare de sînge a României de către germani era desăvîrșită, ca și cînd armatele sale i-ar fi călcat țarina și avioanele sale i-ar fi bombardat orașele. Neinspirată cum era, și cu metodele sale favorizînd risipa, diplomația germană în România a produs rezultatul dorit: Bucureștiul, ultima capitală de strălucire internațională pe continentul european, nu mai era acum decît un loc de popas pentru trupele germane care se scurgeau spre sud.

Vîntul din stepele rusești sufla aspru în ziua în care mă duceam la gara de la București, și un strat nou de zăpadă acoperea pămîntul, foarte albă și pură. Era dimineață devreme și, uitîndu-mă în urma mea, am văzut crăpătura care cresta fațada albă a hotelului, amintire de la cutremur, vizibilă ca o cicatrice pe fața unui om dormind. Această cicatrice nu atacase structura Athenee Palace-ului, îi marcase doar albeața și părea să se potrivească acum cu impresia cea mai puternică pe care o păstram despre România după aceste șapte luni: indestructibila calitate a acestui popor îngăduitor, realist, fatalist, așezat de soartă la granița între Orient și Occident. Două mii de ani de aspră stăpînire venetică, de invazii barbare, de cuceritori lacomi, de domni răi, de holeră și cutremure, au dat românilor sentimentul semeț al calității temporare și trecătoare a lucrurilor.

Aici nimeni nu se plîngea de „sfîrșitul civilizației" numai pentru că Hitler a încercat să întemeieze un imperiu de o mie de ani. Un popor care a văzut venirea și plecarea Imperiului roman, care a supraviețuit tuturor cotropitorilor barbari, nu crede că ceva poate avea un sfîrșit irevocabil. Un astfel de popor are o înțelepciune instinctivă în privința straniilor căi ale istoriei, care pare mereu să ajungă la un compromis; de aceea ei se tem mai puțin decît multe alte nații mari ale Occidentului. Românii posedă în cel mai înalt grad capacitatea de a primi relaxat loviturile soartei. Ei știu să cadă cu artă, cu fiecare mușchi și fiecare încheietură relaxate și moi, așa cum numai cei antrenați știu să cadă. Secretul artei de a cădea este, desigur, să nu-ți fie frică, și românii nu se tem, așa cum se tem occidentalii. O lungă experiență în supraviețuire i-a învățat că în fiecare cădere se pot găsi nebănuite oportunități și că, într-un fel sau altul, vor reuși să se pună iar pe picioare.

Și în timp ce scriu aceste rînduri, se pare că România a dus-o mai bine sub dominația germană decît s-ar fi putut aștepta cineva. Diviziile române sub comanda generalului — sau potrivit ultimelor buletine de război, a mareșalului Antonescu — au luat înapoi Basarabia și Bucovina, la nici măcar un an după ce au fost pierdute, și au anunțat luarea Odessei, pe care au încorporat-o într-o provincie nouă administrată de români, denumită „Transnistria". Probabil că Hitler i-a spus roșcovanului general cu fața pistruiată pe care-l aprecia atît de mult, că nu era chip ca decizia de la Viena să fie anulată și că Transilvania nu putea fi restituită, dar dacă Antonescu era dispus să anexeze teritorii în Est, era liber s-o facă. Astfel, Antonescu a mers înainte și a luat Transnistria, cucerind astfel un teritoriu nou pentru România.[1] Și, pe lîngă aceste cîștiguri teritoriale,

1. Aici, R. G. Waldeck se face ecoul propagandei Aliate din acea vreme. În ciuda încurajărilor repetate ale lui Hitler, Antonescu a refuzat să anexeze oricare alt teritoriu în afara celui pierdut prin invazia și ocuparea sovietică a Basarabiei și Bucovinei și prin ocuparea de către Ungaria a Transilvaniei de nord.

faptul că armata română, în sfîrșit, a luptat șterge cea mai adîncă umilință suferită de România în anul care a trecut: o țară ruptă în bucăți, fără luptă.

Pentru că victoria și sacrificiile au restituit armatei române prestigiul care i-a lipsit în 1940, unii observatori cred că o armată victorioasă și încercată ar putea să elimine complet și să înlocuiască Garda de Fier ca mișcare populară. Nu împărtășesc această părere. Antonescu ar putea guverna România pentru o perioadă nedefinită ca dictator militar susținut de Germania, dar Garda de Fier nu poate fi eliminată ca cel mai puternic și singurul factor în politica României, atîta timp cît mișcările fasciste determină soarta Europei și oricine guvernează România trebuie să țină seama de nenumăratele celule de treisprezece oameni concepute de Corneliu Zelea Codreanu.

Iuliu Maniu, veșnica speranță a liberalilor, i-a scris o scrisoare lui Antonescu, în care spune că, acum că Basarabia și Bucovina reveniseră la sînul României, trupele românești nu mai aveau ce căuta luptînd pentru gloria lui Hitler. Fără îndoială, mulți români gîndesc ca Maniu, dar din nenorocire războaiele lui Hitler nu sînt conduse ca o excursie în munții Elveției, unde cei care obosesc pot aștepta la jumătatea urcușului la o cabană, în timp ce cei care rezistă urcă pînă în vîrf.

Pînă acum nu se știe ce a devenit revoluționarul Horia Sima. În ceea ce-l privește pe Regele Mihai, un zvon recent pornit de la Londra pretinde că el ar vrea să abdice pentru a se căsători cu fiica lui Malaxa — al cărei tată este tot la

---

A se vedea *Foreign Relations of the United States*, 1941. (Relații externe ale Statelor Unite), vol. I (Washington D. C.: U. S. Government Printing Office, 1958), și *OSS Research and Analysis Report 1518, Rumania: The Present Situation, 17 December 1943* (Raport 1518 de cercetare și analiză a OSS: România, situația prezentă, 17 dec. 1943), p. 14, Fișe ale Departamentului de Stat, Arhivele Naționale ale Statelor Unite, care afirmă că „deși a consimțit să administreze provincia, Antonescu a rezistat oricărei sugestii de a o anexa la România..." (*N. ed.*)

închisoare — ceea ce, dacă este adevărat, arată că într-adevăr soarta acestei familii este să-și ia legăturile de dragoste în serios. Potrivit ultimelor rapoarte, se spune că Mihai, implicat într-un complot împotriva naziștilor, a fost îndepărtat cu forța de pe scena românească de Gestapo. Această interpretare cu totul improbabilă a unei scurte vacanțe a lui Mihai departe de regimul sever al generalului Antonescu, în clima mai blîndă și mai neutră a Florenței, în Italia, își are originea în Mexico City, unde Carol, Lupeasca și Urdăreanu au găsit un refugiu temporar. Prietenii lui Carol din Statele Unite și din Anglia desfășoară o mare activitate în folosul regelui lor exilat. Departamentul de Stat de la Washington și Ministerul Afacerilor Externe de la Londra sînt asaltate de propagandiști care încearcă să convingă pe cei de la putere că numai înapoierea lui Carol poate salva democrația românească. Mîini experte au întreprins o importantă operație de reabilitare. În fața ochilor am un articol de Elsa Maxwell despre Duduia, ce frumoasă femeie este, ce mult bine a făcut românilor, ceea ce mă face să mă întreb ce s-ar fi întîmplat dacă Elsa Maxwell ar fi fost în preajmă pentru a o promova pe doamna Lupescu în România în ultimii zece ani. Poate că astfel Carol ar fi rămas pe tron. Între noi fie vorba, cît a fost de detestat Carol de poporul său, posibilitatea revenirii sale pe tronul strămoșilor săi nu ar trebui trecută cu vederea. Și acesta este un lucru pe care l-am învățat la Athénée Palace: nimeni nu este atît de detestat încît, cîțiva ani mai tîrziu, altcineva să nu fie detestat și mai mult, ura veche se pierde în uitare în fața unei uri proaspete.

Postfață

Cînd contesa Waldeck și-a început misiunea la București, la 14 iunie 1940, în ziua în care armata germană a intrat în Paris, România se afla la începutul celei mai umilitoare și tulburi perioade, care a durat opt luni, din istoria agitată și deseori tragică a acestei țări. Cînd a plecat, la sfîrșitul lui ianuarie 1941, România fusese ciuntită de Basarabia, Bucovina de Nord și Herța de către Uniunea Sovietică, de nord-vestul Transilvaniei de către Ungaria și de sudul Dobrogei de către Bulgaria. Astfel, în mai puțin de un an, România a pierdut o treime din suprafața ei, aproape 100 000 km^2, și peste șase milioane de locuitori din populația ei — totul fără să fi fost tras un singur foc de armă. Doar Polonia suferise mai mult, fiind împărțită între Germania nazistă și Uniunea Sovietică și astfel ștearsă de pe harta Europei. Însă armata poloneză se luptase cu bravură de pe poziții inegale împotriva celor două armate terestre cele mai mari din Europa, se retrăsese cu onoarea națiunii poloneze peste graniță în România și avea să lupte mai departe în război ca Forța Poloneză Liberă și Armata Națională. Spre deosebire de Polonia, România a suferit agresiunea sovietică, a fost apoi pe jumătate violată de prezența militară germană și pe jumătate sedusă prin făgăduieli inconsistente că i se vor restitui teritoriile pierdute și, în ciuda legăturilor ei istorice cu Aliații occidentali, a intrat cu Germania într-o alianță menită să o apere împotriva pericolului mai mare ce o amenința din Răsărit. *Athénée Palace*

este descrierea plină de culoare, cîteodată impresionistă dar mereu interesantă și pătrunzătoare, a acestei tragice devoluții făcută de un observator inteligent și foarte cultivat. Camera ei la primul etaj de la Athénée Palace era plasată în rîndul întîi pentru a observa o serie de evenimente cruciale din istoria României, a Balcanilor și a Europei.

Contesa Waldeck era născută Rosa Goldschmidt, la 24 august 1898, fiica unui bogat bancher germano-evreu din Mannheim, Baden, în Germania. A avut o singură soră, Ella, cu cinci ani mai tînără. Amintirile ei din copilărie sînt destul de confuze; a învățat la școala primară locală, apoi la o școală secundară umanistă. Un rol important în educația ei l-au avut vizitele la muzee de artă și la teatre, dar ea se simțea în general exclusă din societatea burgheză sigură de sine, care constituia Germania imperială dinainte de război.[1] Acceptarea ei de către societate nu s-a ameliorat cînd, la vîrsta de opt ani, a inițiat o colegă de școală printr-o scrisoare însoțită de desene ilustrînd realitățile vieții: cînd scrisorile au fost descoperite, era cît pe ce să fie exmatriculată. A debutat astfel devreme în erotism, care nu a rămas niciodată ascuns, nici în scrierile ei, inclusiv în *Athénée Palace*, și nici în viața ei. O a doua aventură de acest fel s-a concentrat asupra unui anume Michael, un institutor cu care a avut o legătură clandestină, dar neconsumată, timp de aproape șapte ani. Despre aceasta își amintea ca de cea dintîi și cea mai durabilă dragoste din viața ei, care va fi modelul aventurilor ei amoroase cu bărbați mai în vîrstă.

---

1. Următoarele amănunte despre tinerețea lui R. G. Waldeck pînă la cea de-a doua căsătorie sînt preluate din autobiografia ei *Prelude to the Past: The Autobiography of a Woman* , by „R. G." (Preludiu la trecut: autobiografia unei femei) (New York, William Morrow and Co. 1934). Autorul acestor rînduri prezintă relatarea de față atrăgînd atenția asupra faptului că unele autobiografii sînt mai aproape de ficțiune decît de adevăr. Datele ei de naștere sînt extrase din registrul Administrației Asigurărilor Sociale (ediția Asigurărilor Sociale, index de decese — 1988, Versiune I. 13, fișă individuală: Waldeck, Rosie, p. 1).

Protejată cum era prin averea și poziția familiei, primul război mondial nu a adus schimbări imediate în viața ei. Însă, la sfîrșit, a ajuns să urască războiul, raidurile aeriene care o terorizau pe mama ei și lipsurile care i-au obligat familia să facă rezerve ilegale, așa cum au făcut mulți germani în acea perioadă. Admiratorul ei, Michael, a fost scutit de serviciul militar din cauza tuberculozei, dar la optsprezece ani ea avea mai mulți prieteni în cimitirele de pe Somme și din Vosges decît colegi în viață la școală. În 1917 a absolvit în sfîrșit liceul, izbutind să treacă examenul de matematică la care a avut mereu nevoie de meditații, dar obținînd un premiu pentru o compunere despre Schiller.

În toamna anului 1917 a plecat de acasă la München, unde a urmat ca audientă cursuri de istoria artelor, asistînd la conferințele lui Wölflin și la cele ale lui Fritz Strich despre romanticii germani. Dificultățile pe care le avusese mai înainte cu matematica s-au manifestat din nou sub forma unor cecuri fără acoperire; entuziasmul ei pentru teatru și pentru bărbați mai în vîrstă s-a menținut neabătut. Noul ei interes mergea către boema studențească din cartierul Schwabing și către socialiștii și revoluționarii care ieșeau în față în epoca de declin al Kaiser-ului. La începutul primăverii anului 1919 și o dată cu sezonul carnavalului, farmecul revoluției și al noii Germanii pălise, și în martie a părăsit München-ul cu o reputație nemeritată de „Femeie a Baricadelor", reputație care nu făcea nici un bine băncii tatălui ei. A plecat fără multe regrete sau prietenii durabile, după care s-a întors rareori la München.

Cu o atitudine cu totul diferită și o ambiție bine determinată, Rosa Goldschmidt s-a instalat la Heidelberg, unde s-a apucat de un doctorat în sociologie, hotărîtă să-și treacă diploma la 20 iulie 1920, la sfîrșitul celui de-al șaselea semestru. Universitatea de la Heidelberg era atunci în zilele ei de glorie. Spiritul lui Max Weber și al fratelui său Alfred în sociologie, spiritul lui Karl Jaspers în filozofie și al lui Friedrich Gundolf în istorie literară pătrunseseră în toată universitatea, iar ea înflorea în această atmosferă umanistă. În calea ei spre doctorat nu s-a oprit decît pentru a prezenta

o comunicare despre cartea recent publicată a lui Oswald Spengler, *Declinul Occidentului*, una din primele lucrări asupra unei cărți care va deveni un reper în viața intelectuală dintre cele două războaie. În aprilie 1920, i-a predat lui Alfred Weber disertația ei asupra condițiilor necesare pentru înființarea unui teatru al minorităților, și-a trecut examenele orale la 22 iulie și și-a luat doctoratul *summa cum laude*, singurul doctorat care a fost atribuit în trimestrul acela și oricum o cinste rară la Heidelberg, cu atît mai mult pentru o femeie care nu împlinise încă douăzeci de ani.

Timp de cîteva luni a încercat să urmeze o carieră academică la universitate sub conducerea lui Alfred Weber, dar la începutul anului 1921 a intrat ca stagiară la banca berlineză Carsch, Simon & Co. În anii 1920 Berlinul nu era doar capitala Germaniei, ci și una din capitalele intelectuale ale lumii. Rosa Goldschmidt s-a avîntat în viața socială a orașului cu entuziasm, însă și-a redus mult activitatea în cariera bancară despre care a hotărît curînd că e mult mai puțin interesantă. Era și mult mai puțin interesantă decît Dr. Ernest Graefenberg, un eminent ginecolog de la Berlin de care s-a îndrăgostit și cu care s-a căsătorit. Potrivit predilecției ei pentru bărbații maturi, el era cu vreo șaptesprezece ani mai în vîrstă decît ea. Avea o clinică-apartament pe Kurfürstendamm, unde s-a mutat, hotărîtă să dea mariajului timp de trei ani o șansă de reușită. După cum povestește ea însăși, Dr. Graefenberg era mult prea implicat în obligațiile meseriei lui pentru ca să aibă timp să satisfacă dragostea ei pentru viața mondenă, iar ea nu se simțea în largul ei în locuința lor, vecină cu clinica. S-a întors să-și completeze stagiul la bancă. După ce a terminat, s-a mutat la o firmă industrială și foarte repede s-a încurcat cu directorul societății. În 1925 era divorțată.

Cea mai mare parte a următorilor patru ani i-a petrecut în afara Germaniei, călătorind, începînd cu Parisul. Și-a petrecut primii ani la Paris frecventînd societatea, mai ales în compania unor exilați precum Kerenski, citind *Histoire de France* a lui Jacques Bainville și, cum era de așteptat,

avînd o aventură, de data aceasta cu un francez. A lucrat scurt timp pentru corespondentul de la Paris al unui concern de presă catolic german, debutînd astfel în cariera de jurnalist pe care o va urma cu intermitențe în următorii treizeci de ani. Curînd însă, a înființat Agenția de Presă de la Paris, împreună cu un ziarist vienez. În primăvara anului 1926 s-a stins iubitul ei tată după o lungă boală. Acum, pentru prima dată, a fost nevoită să se gîndească temeinic la administrarea propriilor bani, dat fiind că tatăl ei, bancher, îi completa întotdeauna cu dărnicie venitul. Cîteva săptămîni după ce s-a înapoiat de la funeralii, a plecat în Marocul francez, unde era atunci pe sfîrșite războiul între Riffi și Kabili și unde un vechi prieten tocmai fusese numit secretar general al Protectoratului francez. După ce a vizitat Rabat, Marrakesch și Casablanca, s-a întors la Berlin și a început o aventură cu un nobil italian, observînd că „pentru mine, fidelitatea pe vremea aceea era o chestiune de geografie", în timp ce amantul ei francez se afla iar în siguranță la Paris. Pare să fi călătorit deseori între Paris și Berlin, frecventînd societatea mondenă în amîndouă orașele și lărgindu-și contactele printre cei avuți, iluștri și puternici.

Încă din 1925 l-a întîlnit pe Dr. Franz Ullstein, al treilea din cei cinci frați care înființaseră Casa Ullstein, un important consorțiu editorial din Berlin, care controla atunci un mare număr de ziare, reviste și cărți. Aptitudinile lui Franz Ullstein l-au adus în capul editurii. Fascinat de Rosie Graefenberg, el a angajat-o în 1927 ca să facă un reportaj asupra conferinței Ligii Națiunilor de la Geneva. Credincioasă obiceiului ei, s-a încurcat repede cu un diplomat german, identificat în autobiografia ei doar cu numele suspect de Kobra. Oricît ar fi absorbit-o dragostea pentru Kobra, munca ei pentru Casa Ullstein a fost destul de apreciată pentru ca, în 1928, să fie trimisă să facă un reportaj asupra Uniunii Sovietice văzută de o femeie. Itinerarul ei a durat patru luni și a dus-o la Moscova, Leningrad, Nijni-Novgorod, Saratov, Tiflis, Baku, Armenia, Kiev, Harkov și înapoi la Moscova. A părăsit Uniunea Sovietică fără să fi

devenit o prietenă a comunismului, ci o apărătoare a liberalismului occidental, atitudine pe care a păstrat-o toată viața. Reportajul ei a fost reprodus pe prima pagină a ziarelor Ullstein și în tot imperiul lor de reviste; de acum încolo, ea putea să privească cu încredere către un viitor reușit în ziaristică.

Viitorul apropiat, două luni mai tîrziu, a însemnat o călătorie în Africa Occidentală franceză, pornind de la Dakar și călătorind prin interior cu mașina pînă în adîncul brusei spre Gaoua, Ouagadougou, Bobo-Dioulassor și Segou, apărîndu-se la fiecare etapă de nedorita atenție a administratorilor coloniali francezi necăsătoriți sau neînsoțiți. Curînd după înapoierea ei la Berlin, Dr. Franz Ullstein, de-acum văduv, a cerut-o în căsătorie. La vremea aceea, Rosie Graefenberg avea aproape 31 de ani, iar, potrivit obiceiului ei, Dr. Ullstein avea, la 63 de ani, de două ori vîrsta ei. Dacă prima ei căsătorie a fost o greșeală, a doua a fost un dezastru. Cum era de prevăzut, ceilalți patru frați Ullstein cu familiile lor, fără a-i menționa și pe cei doi copii din prima lui căsătorie, au considerat-o pe Frau Dr. Ullstein ca o aventurieră în goană după bani. Mama ei, care era cu doisprezece ani mai tînără decît Dr. Ullstein, era împotriva căsătoriei, observînd că el era prea bătrîn chiar pentru dînsa. Perspectivele acestei căsătorii n-au fost probabil simțitor ameliorate prin hotărîrea lui Rosie de a-l păstra pe Kobra drept amant, fapt îndeobște cunoscut în clanul Ullstein. Este cert că perspectivele nu s-au ameliorat nici cînd Franz Ullstein a apărut în prima zi după înapoierea lor din călătoria de nuntă de la Paris cu fața paralizată, ceea ce a fost imediat atribuit unui atac de apoplexie provocat bietului bărbat în vîrstă de mult mai tînăra lui soție.

Cînd frații Ullstein au văzut că nu pot convinge perechea să divorțeze prin bună înțelegere, și-au unit eforturile cu unii din editorii lor și cu un francez identificat de Rosie ca fiind un șantajist notoriu, și au pornit o campanie de defăimare, pretinzînd că era spioană; amănuntele asupra acestei campanii complicate și asupra procesului care a urmat acoperă ultima sută de pagini din autobiografia ei.

În diferitele faze s-a pretins că Rosie făcea spionaj pentru Germania împotriva Franței, pentru Franța împotriva Germaniei, pentru Franța împotriva Uniunii Sovietice sau pentru Rusia Sovietică împotriva Franței. Pe scurt, subiectul s-a răspîndit în presa Ullstein și mai departe și a fost rezolvat într-un proces complicat de calomnie care s-a judecat pînă la urmă la Tribunalul Moabit din Berlin în martie 1931. La sfîrșitul acestui proces prelungit și costisitor, nevinovăția lui Rosie în materie de spionaj a fost stabilită, însă între timp, căsătoria ei cu Ullstein s-a terminat cu un divorț în luna decembrie a anului ce trecuse. Din procesul de calomnie au rezultat scuze prezentate pîrîtei; însă despărțirea de Ullstein, potrivit spuselor avocatului ei, a asigurat-o pentru tot restul vieții.

Scurt timp după terminarea procedurilor legale, după toate aparențele cîndva în 1931, Rosie pare să fi făcut prima ei vizită în Statele Unite, căci a făcut o critică ucigătoare numărului din 17 octombrie al săptămînalului *Saturday Evening Post*, și anume unui articol din acesta intitulat „As Noble Lenders" (Ca nobili zarafi) de Garet Garrett. Semna Dr. Rosie Graefenberg și se identifica drept „colaborator la *Tage-Buch*, un săptămînal radical berlinez", publicație care o susținuse pe ea și pe Dr. Ullstein în recentele neplăceri privitoare la spionaj. Ea răspundea printr-o scrisoare editorilor revistei *Living Age*, în care a fost publicată într-o rubrică numită „As Others See Us"[2]. Singurul articol din săptămînalul *Saturday Evening Post* cu care se arăta de acord era o nuvelă de Sinclair Lewis, *Dollar Chasers* (Vînători de dolari), pe care o descrie ca o satiră spirituală despre acei Babbitt, provinciali (aluzie la Babbitt, eroul romanului bine cunoscut al lui Sinclair Lewis, *n. t.*) care se închină în fața fiecărui pretins Mesia din Europa, „o categorie de oameni care ei i se păreau că formează majoritatea cititorilor săptămînalului *Saturday Evening Post*. Ea obiecta împotriva articolelor politice ilustrate cu fotografii și a

2. Dr. Rosie Graefenberg, „As Others see Us", *Living Age*, 341 (ian. 1932), pp. 465–466.

nuvelelor ilustrate „cu desene pe care noi le-am socoti de mîna a doua". Aprecierile cele mai veninoase le rezervă articolului lui Garet Garrett cu editorialul asociat, „Wilson Was Wrong" (Wilson greșea). Ambele articole critică Statele Unite pentru că împrumută bani și se implică în treburile europene, sentiment izolaționist pe care ea îl respinge drept „un strigăt din inima burghezului american". Interesantă este observația „sîntem mereu tentați să îndrăgim idei false și să dăm toată vina pe francezi". Folosind persoana întîi plural, ea sugerează că hotărîse deja să emigreze și să rămînă în Statele Unite. Totuși s-a întors ocazional prin anii 1930 pentru vizite în Germania: de exemplu era la Berlin în martie 1936 cînd armata germană a intrat în Renania, precum și în iarna următoare.[3]

În 1934 a publicat *Prelude to the Past :The Autobiography of a Woman* (Preludiu la vremea trecută: Autobiografia unei femei), identificîndu-se pe prima pagină numai cu inițialele R. G. Lucrarea este o relatare pitorească, deseori amoroasă și plină de duh a tinereții, educației, carierei și căsătoriilor ei, pînă la legătura cu Ullstein și plecarea în Statele Unite. Cartea a fost în general primită, așa cum era și intenția autoarei, ca o relatare sinceră și sofisticată. În recenzia pentru *Books*, F. H. Britton sublinia calitățile ei, „duritatea și independența pe care numai dragostea pare să le fi putut tulbura"[4]. „F.S.A." în *Boston Transcript* a considerat cartea drept „produsul unei minți puternice, limpezi și cultivate"[5]. O indicație a impactului pe care l-a avut cartea poate fi găsită în faptul că Malcolm Cowley i-a făcut o recenzie

---

3. R. G. Waldeck, „Dictatorship for the Good Cause" (Dictatură pentru Cauza Justă), *American Mercury*, 48, oct. 1939, pp. 205, 207. Autoarea pomenește aceste călătorii în două cărți: *Athénée Palace*, p. 9 (toate citatele din *Athénée Palace* sînt luate din prezenta ediție); și *Meet Mr. Blank: The Leader of Tomorrow's Germans* (Mr. Necunoscut, conducătorul germanilor de mîine), New York: G. P. Putnam's Sons, 1943, p. 30.

4. F. H. Britten, *Books* (11 noiembrie 1934), p. 34.

5. F.S.A. *Boston Transcript* (5 ianuarie 1935), p. 3.

deosebită în revista *New Republic*.[6] Ceea ce nu a surprins, pentru că, în momentul acela (1934), atît Malcolm Cowley cît și *New Republic* reprezentau o voce importantă a stîngii americane. Recenzia nu socotea ca deosebit de atrăgătoare nici pe autoare, nici societatea în care trăia, pe cea dintîi pentru că „a scos de la Dr. Franz Ullstein cît a putut de mulți bani, fără a-i restitui vreodată ceea ce el i-a dat", și că „tot ce se poate spune în favoarea ei este că moralitatea sa era aceea a lumii nebune în care trăia"; pe cea de-a doua „pentru că era o societate cu totul lipsită de principii". La sfîrșitul acestei recenzii de circa 1 900 de cuvinte, Cowley trage iritat concluzia: „După ce ai citit această carte a ei, nu-l apreciezi mai mult pe Hitler, dar poți să înțelegi de ce atîția oameni l-au considerat drept un mîntuitor. Există epoci căzute atît de jos sub nivelul demnității umane, încît chiar și un mîntuitor fals și corupt pare, pentru moment, mai bun decît nimic."

O recenzie tot atît de demnă de a fi luată în seamă este aceea, ceva mai scurtă, a lui Dorothy Thompson în paginile prestigioase ale săptămînalului *Saturday Review of Literature*.[7] Thompson vede cartea ca o relatare de primă importanță: „un document social de importanță primordială; într-o zi istoricii care vor descrie prăbușirea civilizației burgheze în Europa secolului XX vor căuta surse de prima mînă. Eu sper că, atunci, această carte va mai exista." În loc să o condamne, Thompson o vede pe Graefenberg drept un simbol al epocii și al țării: „Rosie nu este o ființă de rînd, ea este profund reprezentativă, un fel de apoteoză a burgheziei decadente", ea merită laude pentru lipsa de exhibiționism cu care „își etalează viața pe masa de disecție, așa cum ar face un om lovit de o boală necunoscută care și-ar lăsa trupul prin testament unui laborator științific".

---

6. Malcolm Cowley, „Valuta Girl", *New Republic*, 81 (5 dec. 1934), pp. 107–108.

7. Dorothy Thompson, „The Decline of the Bourgeoisie" (Declinul burgheziei), *Saturday Review of Literature*, 11 (1 decembrie 1934), p. 323.

În cuprinsul recenziei, Thompson dă impresia că o cunoaște pe Graefenberg personal cînd o descrie drept o „femeie tînără plină de vitalitate, în perfectă stare de sănătate, care caută să-și cîștige existența (fără a avea nevoie) înființînd o agenție europeană de știri independentă".

Avînd în urma ei o autobiografie reușită, recenzată favorabil, Rosie Graefenberg a revenit în lumea jurnalismului serios. În primăvara anului 1937, *Foreign Affairs* a publicat o lucrare profundă, *The Great New Migration* (Marea migrație), în care autoarea noastră studiază problema refugiaților din primul război mondial în lume.[8] Ea povestește situația tragică a rușilor, armenilor, grecilor, bulgarilor, asirienilor, nemților, a celor din regiunea Saar, a ungurilor și spaniolilor, care au devenit refugiați în ultimii nouăsprezece ani, care s-au bucurat de atenția Comisiei Nansen și de aprobarea pașaportului conceput de Dr. Nansen pe vremea cînd era Înalt Comisar pentru Refugiați la Liga Națiunilor, din 1921 pînă în 1930. În a doua parte a articolului ea face un puternic dar echilibrat și bine motivat apel la compasiune pentru nevoile celor 115 000 de germani, dintre care 100 000 erau evrei, care au fugit de naziști în ultimii patru ani din 1933 încoace. Subliniind că numărul lor va crește probabil în viitor și că problema devenea din ce în ce mai acută din cauza depresiunii economice, ea sugerează restabilirea Comisiei Nansen la Liga Națiunilor și lansarea unui împrumut de circa 10 000 000 de dolari pentru a-i permite să funcționeze. Face o pledoarie abia deghizată în favoarea intensificării imigrării germane în Statele Unite și încheie cu o descriere a avantajelor oferite de asemenea emigranți plini de vitalitate, de resurse, de însușiri, ferm angajați pentru libertate și valori democratice, dornici și pregătiți să se asimileze imediat ce ar găsi de lucru.

Pentru prima oară, Rosie Goldschmidt-Graefenberg-Ullstein semnează în 1937 aceste pagini din *Foreign Affairs* „contesa Waldeck", un nume de care se va servi mereu

---

8. Contesa Waldeck, „The Great New Migration" (Migrația cea mare), *Foreign Affairs*, 15 (aprilie 1937), pp. 537–546.

de-acum înainte, deși nu întotdeauna însoțit de titlu. Folosirea acestui nume și al titlului este oarecum un mister. Implică desigur existența unui conte Waldeck și, la un moment dat, undeva, o a treia căsătorie a autoarei germano-americane. Se pare că există două familii nobile europene în secolul XX cărora le-ar putea aparține un conte Waldeck. Prima este aceea a prințului de Waldeck și Pyrmont, un mic principat în Germania imperială, cu capitala la Arolsen în actualul land Hessa, în Germania. O ramură colaterală a acestei familii cu reședința la Bergheim poartă titlul de conte de Waldeck și Pyrmont. O a doua familie este aceea a contelui de Bentinck și Waldeck-Limburg cu reședința la Midachten, aproape de Arnheim. O ramură colaterală a familiei era stabilită în Marea Britanie.[9] Însă nicăieri în scrierile sale contesa Waldeck nu menționează un soț cu numele de conte Waldeck, și nu explică cum a ajuns la acest titlu. În 1942, revista *Time*, recenzînd *Athenee Palace*, observă fără a da alte amănunte: „Mai tîrziu, s-a căsătorit cu contele maghiar Waldeck, o căsătorie în care prietenia și un pașaport german au fost combinate cu dibăcie."[10] Pînă la noi dovezi în această problemă, autorul acestor rînduri se alătură părerii lui John Gunther, care o cunoștea pe Rosie Waldeck personal și care scria în 1951: „În ceea ce-l privește pe contele Waldeck, al treilea soț al ei, știu prea puțin, dar între noi spunem în glumă că n-a existat în realitate niciodată."[11] Astfel se pare că contesa Waldeck este un *nom de plume*.

În octombrie 1939, o lună după izbucnirea celui de-al doilea război mondial, R. G. Waldeck a publicat în *American Mercury* o incriminare usturătoare a liberalilor americani.[12]

---

9. *Almanach de Gotha: Annuaire Généalogique et Statistique* (Gotha, Germania: Justus Perthes, 1910), pp. 102–104, 117–119.

10. *Time*, 39 (16 februarie 1942), p. 88.

11. John Gunther, „Rosie Knows Everybody" (Rosie cunoaște pe toată lumea), *Saturday Revue of Literature*, 34 (13 ianuarie, 1951), p. 33.

12. R. G. Waldeck, „Dictatorship for the Good Cause" (Dictatură

Deoarece unele concluzii și atitudini din acest articol vor reapărea mai tîrziu la București și aiurea, provocîndu-i neplăceri, merită să le acordăm oarecare atenție. Articolul începe prin evocarea unui dejun în primăvara anului 1933, în sufrageria unui săptămînal newyorkez liberal. Cu acea ocazie ea a făcut uimitoarea observație potrivit căreia Hitler probabil va „intra în istorie drept Cel Mare sau Cel Bun". Nu era o părere ce ar fi putut fi bine primită într-un astfel de cerc în 1933, și încă mai puțin în 1939. Notînd că „puțini oameni aveau mai multe resentimente personale împotriva naziștilor ca mine", căci pierduse o avere, posibilitatea de a se exprima profesional și mulți prieteni, totuși „nu-mi voi lăsa supărările să-mi deformeze disciplina intelectuală". Printre adevărurile nedorite pe care le dezvăluia liberalilor americani era acela că „Hitler nu e un debil mintal, așa cum presupuneți, ci un politician periculos de viclean și de perseverent". Masele germane și armata erau în spatele lui, o nemulțumire generală sau manevre subterane mai însemnate nu existau. Germanii resimțeau acum „mîndria propriei lor importanțe colective". „La sfîrșitul dejunului eram cuprinsă de senzația că mă scufund, că devenisem subversivă. Violasem o misterioasă etichetă politică a acestor liberali americani."

În cursul anului 1930 a început să identifice „o dictatură intelectuală drept tot atît de totalitară, de lipsită de logică ca oricare alta — Dictatura Cauzei Juste" care era „tot atît de primitivă și de plicticoasă ca aspectele intelectuale ale oricărei dictaturi". Liberalii asociați cu Dictatura Cauzei Juste nu numai că respingeau faptele ce nu le plăceau, dar erau de asemenea pregătiți să răspîndească zvonuri, să apeleze la defăimarea persoanelor pentru a distruge reputația celor care le atrăgeau atenția asupra acestor fapte stînjenitoare. Astfel, Rosie Waldeck se plîngea: „Pe mine nu se putea conta din punct de vedere politic, eram poate chiar un spion nazist plătit." Articolul se încheie cu o declarație

---

pentru Cauza Justă), *American Mercury*, 48 (11 octombrie 1939), pp. 205–211.

a crezurilor sale personale: „Sînt liberală nu în primul rînd pentru că aș crede într-o lume mai bună — în care deseori cred și fasciștii și comuniștii, toate utopiile fiind straniu de asemănătoare —, ci pentru că mă străduiesc să observ lumea în mod inteligent, să o înțeleg fără patimă, să mă bucur de ceea ce-i frumos fără să țin seama de etichete și să rîd chiar de această Dictatură a Cauzei Juste."

În luna noiembrie a acelui an, ea și-a publicat speculațiile asupra chestiunii „Există oare o «Altă Germanie»?" în *New Republic*, unul din acele strălucitoare săptămînale liberale pe care, cu numai o lună înainte, Waldeck le găsea „primitive și plicticoase, în serviciul Dictaturii Cauzei Juste".[13] Acestei întrebări retorice, ea îi răspundea în mod definit: „«Cealaltă Germanie» este o iluzie." Comuniștii germani au fost trădați prin pactul Ribbentrop-Molotov și probabil se vor alătura naziștilor; tineretul german îl urma pe Hitler cu entuziasm, conservatorii germani au primit favorabil apropierea de ruși, propaganda aliată nu avea nici un efect. În rezumat, nemții se înstrăinaseră de liberalism, credeau în totalitarism ca într-un val al viitorului și susțineau apelul lui Hitler la dominarea lumii; în orice caz, represiunea nazistă pătrundea destul de adînc pentru a reduce orice sprijin pentru „cealaltă Germanie". Cu deosebită perspicacitate, Rosie Waldeck scria în încheiere că singura speranță realistă într-o Germanie ne-nazistă era ca, după ce Aliații vor fi cîștigat războiul, „cealaltă Germanie" să contribuie la pacea viitoare, căci ea nu va face nimic ca să scurteze actualul război.

În martie 1940, Waldeck făcea dovadă de mai puțină perspicacitate cînd scria „Extremele se întîlnesc împotriva lui Hitler" pentru *New York Times Magazine*.[14] Acest articol conținea speculații asupra direcției și conducerii ideologice

---

13. R. G. Waldeck, „Is there another Germany?" (Există o altă Germanie?), *New Republic*, 101 (8 noiembrie 1939), pp. 10–11.

14. R. G. Waldeck, „Extremes Meet, Against Hitler" (Extremele se întîlnesc, împotriva lui Hitler), *New York Times Magazine* (3 martie, 1940), pp. 9–10.

a celui de-al Treilea Reich în era post-Hitler. Waldeck se oprea asupra a doi conducători posibili: amîndoi îl sprijiniseră pe Hitler la început, dar în 1940 trăiau amîndoi în exil. Primul, care reprezenta forțele conservatoare industriale ale regiunii Rin-Ruhr, era Fritz Thyssen, care dirijase interesele familiei în Vereinigte Stahlwerke (Oțelăriile Unite), fusese consilier de stat prusac și membru al Reichstagului pînă la ruperea relațiilor cu Hitler din pricina diferențelor de opinie în privința războiului. Pentru această erezie, Hitler îi dăduse de ales între exil și un lagăr de concentrare. Thyssen a plecat în Elveția. Cealaltă posibilitate era Dr. Otto Strasser care reprezenta aripa de stînga, revoluționară a partidului nazist și care își pierduse un frate în Noaptea Cuțitelor Lungi. El a plecat curînd în exil și se credea că, de acolo unde era, dirija o mișcare antinazistă subterană denumită Frontul Negru. Waldeck evită prudent să se pronunțe asupra unuia din cei doi, preferînd să lase desfășurările viitoare ale revoluției naziste să hotărască dacă schimbarea se va face într-o direcție conservatoare sau într-una radicală.

La puțin timp după aceasta, după toate aparențele în primăvara anului 1940, Rosie Waldeck a plecat în Europa să-și exercite noua ei ocupație de corespondent pentru *Newsweek* la București. A rămas în România de la căderea Franței pînă la reprimarea rebeliunii legionare, după care a plecat, la sfîrșitul lui ianuarie 1941. În cele șapte luni și jumătate cît a stat în România, este clar că ea a transmis regulat știri la biroul ei de la New York, căci în România se aduna o mare cantitate de informații și o cantitate și mai mare de zvonuri pe măsură ce țara se precipita dintr-o criză într-alta. Însă, în timpul cît a stat în țară, nu reiese clar din reportajele din *Newsweek* asupra evenimentelor din România, cît din scrisul ei original a scăpat de sub pana celor care rescriau reportajele la New York. Deși articolele ce conțineau știri nu erau semnate, anumite întorsături de frază sau metafore sună din cînd în cînd familiar; și este cert că principalele relatări despre evenimentele din România se datorau în mare măsură contribuțiilor sale. De

exemplu relatările despre cotropirea Basarabiei și a Bucovinei de Nord care acopereau patru pagini în numărul din 8 iulie 1940, articolul foarte lung despre abdicarea lui Carol, cu 10 fotografii în numărul din 16 septembrie, reportajul despre reînhumarea lui Codreanu și scenele de violență imediat următoare în numărul din 9 decembrie, precum și descrierea revoltei Gărzii de Fier, publicată la 3 februarie 1941 — toate trebuie să fi fost scrise după depeșele ei.[15]

La sfîrșitul lui ianuarie 1941, confruntați cu violența dezlănțuită și cu dominația germană care se simțea din ce în ce mai mult, majoritatea ziariștilor britanici părăsiseră România de mult. Cei cîțiva americani care mai rămăseseră își făceau bagajele, inclusiv Rosie Waldeck. Ea a traversat Europa via Italia și a luat vaporul spre casă, îmbarcîndu-se la Lisabona la 21 februarie pe vaporul *Exeter* al Companiei American Export Lines. A ajuns cu bine marți 4 martie la Jersey City și a fost intervievată în joia imediat următoare de Peter Kihss de la *World Telegram* din New York.[16] Ziaristul a fost fascinat de această „purtătoare a unui titlu maghiar", care era „scundă, vioaie, vorbăreață, dar realistă". Cu obișnuita-i energie, la două zile după ce se înapoiase acasă, Rosie Waldeck nu numai că a avut interviul cu Kihss, dar a avut și o discuție cu Robert M. McBride & Co. despre o carte asupra experienței sale în România, după care a plecat să țină conferințe în Midwest-ul american, organizate de W. Colston Leigh.

Cartea despre care discutase cu Robert M. McBride & Co. a fost publicată de această editură sub titlul *Athene Palace*, cu „Contesa Waldeck" pe pagina de titlu, în februarie

---

15. *Newsweek*, „Red Grab" (8 iulie 1940), pp. 25–28; „Exit Carol" (16 sept. 1940), pp. 26–28; „Chaos in Rumania" (9 dec. 1940), pp. 25–26; „Blow-up in Rumania" (3 febr. 1941), pp. 22–24.

16. Știri privind mișcarea vapoarelor, *New York World-Telegram* (4 mart. 1941), p. 23; și Peter Kihss, „Conntess Who Watched Start of Wars" (Contesa care a văzut izbucnirea războiului), *New York World-Telegram*, (6 martie, 1941), p. 9.

1942, la două luni după intrarea Americii în război. Data apariției era ideală pentru ceea ce, într-un anumit sens, era ultima carte scrisă de un american înainte ca ușa să se închidă asupra Europei dominate de naziști. S-a dovedit a fi un best-seller pe timp de război, urmat scurt timp după aceea de o ediție engleză publicată de editura Constable spre sfîrșitul anului 1942 și selecționată de National Travel Club pentru membrii săi.[17]

Cartea a fost întîmpinată imediat cu o critică excelentă. *Christian Science Monitor*, cu obișnuita-i reținere asupra unor astfel de subiecte, a numit-o „o consemnare savuroasă a unor observații făcute în mijlocul uneia din populațiile cele mai nestatornice din lume din punct de vedere social și diplomatic".[18] *Atlantic* a descris-o ca avînd „un ritm alert și citindu-se foarte ușor".[19] *New Republic* o prezintă ca o „lucrare de senzație a literaturii antinaziste".[20] *Time* o felicită pe contesa Waldeck pentru că „a scos istoria din *fumerarium* și a așezat-o într-un Grand Hotel".[21] În *Nation*, Rustem Vambery numește Bucureștiul contesei Waldeck „cazanul vrăjitoarelor din Balcani" și continuă, recomandînd celor interesați de „mașinațiile unor politicieni români corupți, de intrigi feminine înșelătoare, de strălucire balcanică și de comploturi subterane naziste", să nu piardă această carte fascinantă și plină de duh.[22]

Comentarii favorabile au atras stilul și tonul contesei Waldeck. Numai Sybille Bedford a observat că *Athénée Palace* „nu este deosebit de bine scrisă", dar mai departe se

---

17. Contesa Waldeck, *Athene Palace* (New York: Robert McBride & Co. 1942; Londra: Constable, 1942; New York: National Travel Club, 1942).

18. „Twilight in Rumania" (Amurg în România), *Christian Science Monitor* (29 mai 1942), p. 12.

19. R.E.D. (Richard Ely Danielson): „The Atlantic Bookshelf" (Raftul cu cărți), *Atlantic* (aprilie 1942).

20. Sybille Bedford, *New Republic* (2 martie 1942), pp. 304–306.

21. „Books", *Time* (16 febr. 1942), p. 88.

22. Rustem Vambery, „Nazi-Ridden Rumania" (România scăpată de naziști), *Nation* 154 (21 martie 1942), p. 343.

contrazice adăugînd că „este bine alcătuită, deseori spirituală și antrenantă la citit".[23] Rustem Vambery era impresionat de talentul narativ al autoarei și de privirea ei ascuțită: „povești încîntătoare se împletesc cu relatarea unor evenimente tragice, dovadă a unui spirit de observație foarte ascuțit".[24] Unii recenzenți, printre care Virgilia Sapieha în *Saturday Review of Literature*, se arată oarecum iritați de această putere de observație care ocolește emoția și judecata de valoare. Sapieha consideră acest jurnalism drept simptomatic pentru vremurile actuale și își începe recenzia cu o descriere sarcastică a celor ce-l practică și a cititorilor lor: „Observatorul profesionist, o persoană care vede tot, nu scapă nimic, abil în a descrie păienjenișul motivelor omenești oricît de complexe și care, cu toate acestea păstrează o ironie obiectivă — acest individ dat naibii este istoricul model al vremurilor noastre. Doamne ferește ca o atare cronică să fie influențată de convingeri! Noi vrem ca astfel de istorici să fie blazați, să nu-i impresioneze nimic, să-i amuze situațiile și răsturnările de situații, să nu fie mai mult decît plictisiți de dezastre, căci atunci vom fi siguri că ceea ce ni se servește este adevărul." Printr-o metaforă complicată și confuză, Sapieha continuă comparînd-o pe Rosie Waldeck cu o pasăre, sau poate cu un păianjen, în orice caz este un exemplu desăvîrșit al istoricului model: „Aproape lipsită de trufie sau prejudecată, ca atare ziaristă ideală, netulburată în cuibul său luxos de înțepăturile intrigilor, ea adună fapte, păreri, zvonuri și bîrfe, apoi împletește aceste sculuri diferite într-o formă din care reiese inexorabilul destin."[25] Și *Christian Science Monitor* observă stilul ei lipsit de patimă: „ea privește atrocitățile cu o detașare jurnalistică, înregistrînd concis ororile rebeliunii".[26] Richard Danielson laudă și el felul ei calm de a

23. Idem, *Nation*, 154 (21 martie 1943), p. 343.

24. *Idem*.

25. Virgilia Sapieha, „Balcony in Bucharest" (Vedere de pe balcon la București), *Saturday Review of Literature*, 25 (14 febr. 1942), p. 9.

26. „Twilight in Rumania", *Christian Science Monitor*, *op. cit.*

relata faptele, sobru, fără a le supraestima, urmărirea acurateței și perspectivei: „Autoarea cedează rareori emoțiilor. Ea sugerează mai curînd decît spune. Însă analiza ei este pătrunzătoare, iar evaluarea critică a prezentului se sprijină pe o apreciere istorică sănătoasă care justifică temerile și speranțele ei pentru viitor."[27]

Tema principală din *Athénée Palace* este tocmai aceea a „speranțelor pentru viitor" ale contesei Waldeck și felul subtil în care ne face să înțelegem că relatarea ei este o consemnare nu atît despre români, cît despre naziștii din România, care-și croiesc nesigur calea spre război și dezastrul final. *Christian Science Monitor* și-a dat seama că „deși povestea românească este interesantă și importantă, mulți vor găsi că relatarea ei despre părerile naziștilor și motivele anumitor căi de acțiune ale lor " sînt și mai interesante.[28] În primul capitol al cărții, ea definește „speranțele ei pentru viitor". „Cînd am sosit la Athénée Palace în acea după-amiază toridă de iunie, în 1940, eram o americancă încredințată, chiar împotriva a ceea ce doream, că Hitler ar putea cîștiga nu numai războiul, dar că va cîștiga și pacea, și că în acest caz va organiza Europa. Cînd am părăsit Athénée Palace într-o zi friguroasă la sfîrșitul lunii ianuarie 1941, eram convinsă că în nici un caz Hitler nu va putea să cîștige pacea sau să organizeze Europa."[29] Contesa Waldeck descoperise în contextul bîjbîielilor diplomației germane în problema Transilvaniei și în relațiile româno-ungare dovezi evidente că naziștilor le lipsea într-adevăr un plan atotcuprinzător, că se împotmoliseră rău de tot și se vor mai împotmoli.[30]

În aceasta constau „speranțele pentru viitor" pe care le descoperise Danielson în *Athénée Palace*. Sybile Bedford și-a însușit și ea aceste speranțe legate de încurcăturile germane: „Capitolul despre ordinea germană merită să fie

27. R.E.D., „The Atlantic Bookshelf", *op. cit.*
28. „Twilight in Rumania", *Christian Science Monitor*, *op. cit.*
29. Waldeck, *Athénée Palace*, p. 9.
30. pp. 108–110.

citit. Contesa Waldeck nu se ridică prea mult împotriva acestei ordini; ai senzația cîteodată că ar putea să protesteze mai mult. Însă totul i se iartă pînă la urmă cînd reiese că observațiile ei sînt tot atît de perspicace pe cît îi sînt de agreabile concluziile. Naziștii nu sînt deloc eficienți, spune ea; ei pot să rezolve amănuntele, însă în problemele mari bîjbîie. Și, cîteodată, nici nu ajung să le rezolve, ci reușesc numai să le încurce."[31] *Saturday Review of Literature* ajungea la aceeași atitudine de optimism reținut ca și contesa Waldeck, dar se mîndrea într-un fel că a ajuns acolo mai devreme și cu mai puțină răceală: „Impecabilă sub raportul lipsei de patimă, ea ajunge la capătul relatării ei la aceeași concluzie la care am ajuns și noi, ceilalți, de mult, dar cu ceva mai multă patimă: anume că Noua Ordine nu poate să dureze. Caracterul ei înșelător, afirmă contesa, constă în lipsa ei de îndurare. Ea admite că în programul lor îndrăzneț, plin de imaginație, naziștii au uitat că îndurarea este un element necesar pentru ca orice plan uman să aducă roade."[32]

În iulie 1942, contesa Waldeck a publicat „Fetele s-au comportat frumos sub Hitler", articol bogat ilustrat cu șapte fotografii, în același *Saturday Evening Post* pe care-l judecase atît de sever cu numai zece ani mai înainte ca fiind vocea „clasei mijlocii din provincie".[33] Articolul comentează condiția femeilor în Germania nazistă, felul cum propaganda nazistă a fost întocmită ca să le atragă și ridicarea Gertrudei Scholtz-Klink la rangul de conducător al Femeilor Reich-ului, devenind astfel, potrivit autoarei articolului, „femeia cea mai puternică din lume". Contesa Waldeck o văzuse pe Scholtz-Klink pentru prima oară în holul hotelului Athénée Palace, unde conducătoarea nazistă organiza repatrierea minorității germane din Basarabia și

31. Bedford, *New Republic*, *op. cit.*

32. Sapieha, „Balcony in Bucharest", *op. cit.*

33. Countess Waldeck, „The Girls did well by Hitler" (Fetele au dus-o bine sub Hitler), *Saturday Evening Post*, 215 (July 11, 1942), p. 14.

Bucovina de nord, ocupate de ruși. Contesa stătea în momentul acela de vorbă cu inefabilul conte austriac devenit diplomat nazist, pe care nu-l numește, dar care joacă un rol însemnat în *Athénée Palace*. Cu acel prilej, el s-a sculat de pe scaun pentru a se înclina și a șoptit cu respect: „Este Scholtz-Klink". Rosie Waldeck nu s-a lăsat impresionată și a observat răutăcios: „Dacă n-ar fi avut o fustă cu cel puțin douăzeci de centimetri prea lungă, cucoana ar fi putut trece drept bine îmbrăcată."

Un alt mijloc de exprimare a ideilor contesei Waldeck și mai puțin potrivit decît *Saturday Evening Post* a fost *Good Housekeeping* (Cum trebuie ținută gospodăria) în care, în luna septembrie care a urmat, ea a publicat un articol intitulat „Instinctul Fericirii"[34]. Articolul dă sfaturi mamelor care au fiice ai căror iubiți sînt plecați de acasă, mobilizați în forțele armate. Potrivit contesei Waldeck, aceste mame n-ar trebui să încerce să-și oblige fiicele să iasă cu alți bărbați, ci să considere faptul că au rămas singure ca o ocazie de a le obișnui să se descurce singure, să le încurajeze să citească literatură serioasă, să se ocupe cu plăcere de gospodărie sau de arta feminină a cusutului. Astfel de sfaturi sînt desigur neașteptate venind de la o sursă a cărei viață pare să se fi desfășurat pînă atunci în mijlocul celor puternici și bogați, înconjurată de servitori sau locuind în marile hoteluri continentale cu personal veșnic la dispoziție. Nu mai puțin surprinzătoare este observația că, începînd de la vîrsta de doisprezece ani, „aș permite fiicei mele să citească orice carte — cu excepția celor de ordin strict pornografic". Sfat dat de o persoană care povestește în autobiografia ei că a fost aproape dată afară din școală pentru că, la vîrsta de opt ani, a desenat și răspîndit prin clasă desene erotice. Deoarece contesa Waldeck nu pare să fi avut vreodată copii, este cu atît mai remarcabil că s-a aventurat în domeniul sfaturilor domestice. Poate credea

34. Countess Waldeck, „The instinct for Happiness", *Good Housekeeping*, 115 (sept. 1942), p. 26.

că era ceva ce trebuia spus în contextul stărilor de stres create de război. Nu putem decît să speculăm asupra reacțiilor unei mame la citirea sfatului cuminte și plin de elevație morală al contesei Waldeck în această împrejurare și, pe de altă parte, să facem legătura cu „R. G.", a cărei autobiografie apărută în urmă cu opt ani o prezenta ca stăpîna desfrînată a Germaniei de la Weimar.

În 1943, figurînd acum pe pagina de titlu numai ca R. G. Waldeck, ea revine la speculațiile privind orientarea viitoare a politicii germane. În *Meet Mr. Blank, The Leader of Tomorrow's Germans* (Mr. Necunoscut, conducătorul germanilor de mîine), ea încearcă să-l identifice pe cel care va conduce Germania de după război.[35] Această carte a fost de asemenea publicată într-o ediție britanică în care Mr. Blank este înlocuit peste tot cu „Excelența Sa X".[36] Ocupîndu-se pe rînd cu grupuri ca monarhia, generalii, birocrații, industriașii, liderii sindicali, refugiații, capii Bisericii și liberalii, contesa Waldeck cercetează posibilitățile unor eventuali disidenți ca moștenitorul prezumtiv prințul Ludovic-Ferdinand, feldmareșalii List, Rommel și von Paulus, Dr. Friedrich Gauss și Carl Clodius de la Ministerul de Externe, numește iar pe Fritz Thyssen, pe refugiații politici Karl Spiecker și Heinrich Bruening, Hermann Rauschning și încă o dată pe Otto Strasser, pe conducătorii religioși Martin Niemoeller, Cardinalul Michael von Faulhabver și episcopul conte August von Galen. Pentru autoare, cel mai promițător din acest grup este Rommel, și ea scoate în relief firea sa tinerească, voința de fier, curajul personal, calitățile de conducător și priceperea cu care a știut să stabilească între el și oamenii săi un spirit de camaraderie și țeluri comune, toate acestea fiind însușiri însemnate, vitale chiar, ale unui Mr. Blank într-o Germanie învinsă, postnazistă. Ea consideră că este foarte important ca un general german să fie prezent și să fie văzut semnînd actul de

35. R. G. Waldeck, *Meet Mr. Blank: The Leader of Tomorrow's Germans* (New York: G. P. Putnam's Sons, 1943).

36. R. G. Waldeck, *Excellence X* (Londra: G. Bles, 1944).

capitulare, pentru ca să nu se repete greșeala din 1918 și un alt mit al unui *Dolchstoss* — lovitură pe la spate — să nu submineze viitoarea politică germană și să absolve Statul-Major și OKW — Comandamentul suprem al Forțelor Armate — de responsabilitatea pentru război și pentru rușinoasa înfrîngere germană.

Însă contesa Waldeck pare atrasă de o comparație între Germania învinsă de după război, dar nu cu Germania Kaiser-ului din 1918, ci cu Franța napoleoniană din 1814–1815. Trei capitole din *Meet Mr. Blank* sînt închinate acestei comparații. Ea enumeră motivele aproape inevitabile care l-au forțat pe Ludovic al XVIII-lea să accepte în guvernul Restaurației din Franța pe fostul regicid Joseph Fouché, duce de Otranto și ministrul poliției lui Napoleon, al cărui nume, timp de mai bine de zece ani, a terorizat întreaga Europă, dar care, în urma înfrîngerii lui Napoleon, a format un guvern provizoriu la Paris. În calitate de nou ministru al poliției, detestatul Fouché, în care nimeni nu avea încredere, a netezit calea înapoierii triumfale a lui Ludovic al XVIII-lea la Paris. Eliminînd pe Goebbels ca prea lipsit de popularitate în rîndul germanilor, și pe Himmler ca prea fanatic pentru a fi un viitor Fouché, Waldeck examinează posibilitatea unui Rudof Hess, dar se oprește asupra lui Hermann Göring ca cel mai promițător în lumina popularității sale pe lîngă germani și a legăturilor sale cu cercurile conservatoare, militare, industriale și străine. Mergînd mai departe cu comparația, autoarea speculează asupra personalității unui Talleyrand german și cercetează însușirile secretarului de Stat Otto Meissner, pe care în ultimă instanță îl respinge, înlocuindu-l cu Dr. Hjalmar Schacht, cel care a stabilizat marca germană în 1923 și a condus economia germană nazistă din 1933 pînă în 1937.

Lucru interesant, numele lui Konrad Adenauer nu apare niciodată în carte, dar aceasta este o lipsă care se observă numai cînd privești retrospectiv. În 1943, în toiul războiului, analiștii au găsit alte defecte. Harold Ettlinger bănuia că Rosie Waldeck avea un plan secret de susținere a

facțiunii germane care trăgea sforile în spatele scenei și care le va trage din nou dacă i se va da prilejul.[37] El recunoștea că *Meet Mr. Blank* era bine scrisă, cu argumente plauzibile, dar că aceasta o făcea cu atît mai periculoasă. L. T. Maurer o aprecia pentru că era o carte „spirituală, sofisticată, extrem de plăcută de citit", însă nu i-au plăcut implicațiile pe care le-a găsit în ea, anume că la sfîrșitul războiului naziștii nu trebuiau tratați prea sever.[38] Rosie Waldeck a avut un apărător în Max Fischer care observa în *Commonweal*: „Majoritatea cărților asupra viitorului Germaniei apărute anterior sînt dogmatice și partizane — scrise de aceeași coterie care acum o atacă pe autoare pentru că este în dezacord total cu ceea ce ar fi dorit ei să se întîmple."[39]

După succesul foarte amestecat al lucrării *Meet Mr. Blank*, Waldeck și-a pus talentul la încercare într-o întreprindere literară cu totul nouă, romanul istoric: în 1946 a apărut *Lustre in the Sky* (Glorie în cer)[40]. Subiectul însă nu era nou pentru ea, se referise deja la el în *Meet Mr. Blank* și îl atinsese în alte scrieri: Talleyrand și Congresul de la Viena. Pe de o parte, este povestea idilei prințului de Talleyrand cu asistenta sa de încredere, secretara, metresa și, întîmplător, soția nepotului său, Dorothea, contesă de Périgord. Pe de altă parte, este povestea ultimelor strădanii reușite ale lui Talleyrand pentru a reda Franței învinse și pustiite de război poziția ei diplomatică: aceea de mare putere a Europei. În această a doua ipostază, romanul este o încercare aproape transparentă de a descrie o similitudine complicată între Franța din 1814 și Germania din 1945. În unele locuri, în eforturile ei, autoarea pare greoaie, ca de exemplu atunci cînd Talleyrand se plînge de „Cei Patru Mari". Oricît ar fi de interesant din punct de vedere intelectual, romanul nu convinge; căci Hitler nu a fost numai un alt

37. Harold Ettlinger, *Book Week* (10 octombrie, 1943), p. 6.
38. L. T. Mowrer, *Weekly Book Review* (17 octombrie, 1943), p. 2.
39. Max Fischer, *Commonweal*, 39 (29 octombrie, 1943), p. 48.
40. R. G. Waldeck, *Lustre in the Sky* (Garden City, New York: Doubleday & Company, Inc., 1946).

Napoleon și nici Europa nazistă nu era alt imperiu napoleonian. Cu vremea, ea și-a dat seama că similitudinea era departe de a fi perfectă și a scris mai tîrziu: „Hitler este asemenea unui element, o forță distructivă a naturii, pe cînd Napoleon rămîne mereu un om — un om însemnat, un om înspăimîntător, însă un om."[41]

Criticii nu au pierdut ocazia să descopere această intenție a autoarei și au primit cu reținere felul ei de a trata istoria în roman. Unul din ei observa că „textul nu cîștigă în acurateție prin tratarea facilă a consilierilor țarului Alexandru sau îmbrăcînd Congresul de la Viena în veșmintele de la Teheran și Yalta".[42] Un alt critic a recunoscut totuși că era „o relatare plăcută la citit a sfîrșitului unui alt război, a unei alte mese de joc internaționale, în jurul căreia erau adunați cîțiva oameni, așa cum se adună alții și azi, în timp ce în lumea întreagă milioane de neputincioși așteaptă rezultatul jocului".[43]

Doi ani mai tîrziu, Rosie Waldeck publica *The Emperor's Duchess* (Ducesa împăratului), un al doilea roman istoric tot în cadrul Europei napoleoniene; de data aceasta este povestea romantică a generalului Andoche Junot, guvernator al Parisului și duce de Abrantes și a ducesei sale Laure Permon Junot, care a scris 18 volume de memorii pline de culoare și deseori vindicative, după sinuciderea labilului ei soț și căderea lui Napoleon. Acest roman a fost primit și mai puțin favorabil decît precedentul; unul din recenzenți l-a respins ca fiind „adecvat, însă nu remarcabil; este sub nivelul ultimului roman al lui Waldeck".[44]

Cele două incursiuni în ficțiunea istorică așezate în perioada napoleoniană oglindesc interesul pe care contesa Waldeck l-a purtat toată viața pentru Franța și cultura franceză. Ea crescuse la Mannheim, unde prin tradiție studenții

---

41. R. G. Waldeck, *Europe Between the Acts* (Garden City, New York: Doubleday & Company, Inc., 1951), p. 47.
42. L. S. Munn, *Springfield Republican* (12 mai, 1946), p. 4d.
43. Virgilia Peterson, *Weekly Book Review* (21 aprilie, 1946), p. 8.
44. M. H., *San Francisco Chronicle* (16 ianuarie, 1949), p. 21.

germani stăpîneau limba franceză tot atît de timpuriu cum învățau engleza concetățenii lor din nordul Germaniei, la Hamburg și Bremen.[45] După primul ei divorț, ea s-a instalat cu plăcere în societatea pariziană, a circulat fără efort în Imperiul francez, a înființat o agenție de presă reușită la Paris, unde și-a petrecut a doua lună de miere. Scrierile sale, cum am mai menționat, sînt presărate cu referințe la istoria Franței și la istoricii ei; în cursul primei sale șederi la Paris citea *Histoire de France* a lui Jacques Bainville.[46] Amîndouă romanele sale au fost traduse în limba franceză și s-au bucurat în această limbă de un succes pe care nu l-au avut în original. În jurul lui 1950, fiind în vizită la Paris, contesa Waldeck a fost plăcut surprinsă să afle de acest succes și să fie prezentată drept „autoarea acestui minunat roman despre Talleyrand".[47] Ea a atribuit popularitatea cărții nostalgiei francezilor pentru imperiul lor și entuziasmului stîrnit după război pentru romanele americane.

În noiembrie 1948, contesa Waldeck a revenit la subiectul feldmareșalului Erwin Rommel. Intitulat „Ultimele zile ale lui Rommel", articolul era una din primele relatări adresate publicului cititor de limbă engleză privitoare la evenimentele care au dus la sinuciderea lui Rommel.[48] Versiunea lansată de naziști cum că el murise de pe urma complicațiilor după rănile suferite anterior era încă larg acceptată; iar *The Desert Fox* (Vulpea deșertului) a lui Desmond Young care a dezvăluit întreaga poveste și din care Hollywood a făcut un film, nu a fost publicat decît doi ani după ce articolul lui Waldeck a apărut în rezumat în *Reader's Digest*, la o lună după publicarea textului ei original.[49]

---

45. R. G., *Prelude to the Past*, p. 10.

46. *Prelude to the Past*, pp. 144, 149.

47. Waldeck, *Europe Between the Acts*, pp. 45, 47.

48. Countess Waldeck, „Rommel's Last Days" (Ultimele zile ale lui Rommel), *Forum*, 110 (noiembrie, 1948), pp. 279–282.

49. Countess Waldeck, „What Really Happened to Rommel?" (Ce i s-a întîmplat lui Rommel cu adevărat?), *Reader's Digest*, 53 (decembrie, 1948), pp. 129–133.

Rommel, cel din articolele sale din 1948, nu era conducătorul plin de culoare și carismă pe care-l alesese în *Meet Mr. Blank* drept „acela dintre generalii germani care ar fi cel mai indicat să joace un rol însemnat în formarea viitorului neamului său".[50] Recunoscînd „comportamentul său seducător de militar" care l-a făcut să apară drept „singurul general legendar produs de al doilea război mondial"[51], ea nota cu cîtă lipsă de imaginație accepta el tirania atît timp cît nu încălca interesele sale și pofta ce-o avea pentru publicitatea care-l proslăvea. Însă, ceea ce apărea extrem de criticabil în ochii contesei Waldeck era felul în care, plecat voinței lui Hitler, el a înghițit otrava și i-a lăsat pe naziști să se folosească mai departe de numele său: dacă s-ar fi știut că generalul german cel mai popular s-a întors împotriva lui Hitler, efortul de a-l răsturna pe tiran ar fi fost mult înlesnit.[52]

Rosie Waldeck a reluat subiectul Rommel în 1951 în *Europe between the Acts* (Europa în antract), după toate aparențele ultima ei publicație. De data aceasta felul de a-l trata pe Rommel era minuțios și cuprinzător, ocupînd un capitol întreg de 65 de pagini, „Report on Rommel".[53] Cînd a apărut acest articol, *The Desert Fox*, biografia hagiografică a lui Desmond Young, tocmai ieșise de sub tipar, iar reputația lui Rommel, asemănat cu un cavaler medieval și un antinazist, era în plină ascensiune. Contesa Waldeck a împărtășit prea puțin acest entuziasm. Ea a făcut portretul unui ofițer german înfumurat, egocentric, a cărui educație nu depășise limitele înguste ale profesiei sale, care, nefiind membru în partid, era totuși un admirator sincer al lui Hitler, care avea un limbaj jignitor față de ofițerii săi mai în vîrstă, era mult prea lipsit de cumpătare în ambițiile sale

50. Waldeck, *Meet Mr. Blank*, p. 26.

51. Waldeck, „Rommel's Last Days", p. 279.

52. *Ibid.*, p. 281.

53. R. G. Waldeck, „Report on Rommel", capitolul al treilea din *Europe Between the Acts* (Garden City, N. Y.: Doubleday & Co., Inc., 1951), pp. 93–159.

și în iluziile sale în comparație cu colegii săi generali care fuseseră crescuți în tradiția atitudinii modeste a Statului Major prusac.

Capitolul despre Rommel este o parte separată dintr-o carte care face un rezumat al impresiilor contesei Waldeck despre Europa apuseană de după război. Începe cu o vizită în Marea Britanie în iunie 1948, iar postfața este datată München, 1 octombrie 1950. În cea mai mare parte a timpului ea pare să-și fi stabilit cartierul general la Paris, de unde se aventura pentru șederi prelungite în Germania, Italia, Suedia, Danemarca, Finlanda, Olanda, Belgia și Elveția. Așa cum sugerează titlul, ea credea că Europa se afla între două valuri de realizări, învîrtindu-se ametită de distrugerile războiului și încă nesigură în privința direcției în care se va îndrepta în viitor. Este în totul o carte personală, compusă din întîlniri și interviuri cu vechi cunoștințe, o lucrare bazată pe impresii, care nu pretinde să prezinte o imagine echilibrată, imparțială sau cuprinzătoare a faptelor.

Ca de obicei, contesei Waldeck îi place să scandalizeze sensibilitatea burgheză a cititorilor ei, ca de exemplu atunci cînd descrie meschinăria vieții de familie în provincia franceză și acele mame posesive capabile să extragă toată plăcerea din incest.[54] Ea evită de asemenea părerea, corectă din punct de vedere politic, a vremii ei despre colaboratorii naziști. Pétain, și chiar Laval, sînt cercetați cu simpatie.[55] Finlandezii sînt foarte lăudați pentru că „își judecau «colaboraționiștii» lor cu atîta bun-simț, contrar francezilor sau a altora care-i ucideau și-i persecutau pe aceia dintre oamenii lor de stat care mizaseră greșit..."[56] Dînd la o parte „tot ce era în esență «fals» în procesele politice", R. G. Waldeck respingea programul de denazificare ca o „idee absurdă de reeducare a germanilor".[57] Procesele de la Nürnberg sînt descrise ca „o uriașă vitrină în care erau

54. Waldeck, *Europe Between the Acts*, p. 55.
55. *Ibid.*, pp. 66–69.
56. *Ibid.*, p. 269.
57. *Ibid.*, pp. 68, 180.

expuse virtuțile democrației americane", dar care pînă la urmă s-au soldat cu „un fiasco total".[58] Ea relatează povestea unei bătrîne prietene care a supraviețuit lagărului de concentrare nazist de la Belsen, de unde a ieșit fără ură. Era o femeie, după cum credea Waldeck, pe care „mulțimea celor care au petrecut acele vremuri grele în securitatea plăcută a New York-ului nutrind ură pentru Germania, nu ar fi întîlnit-o cu plăcere".[59]

Deloc surprinzător, criticii au fost întru cîtva tulburați de această tratare neconvențională a evenimentelor și personalităților europene. Max Fischer a considerat-o ca o prezentare serioasă, „în ciuda tuturor mofturilor ei".[60]

John Gunter găsea că „era greu să-ți păstrezi răbdarea față de unele discuții politice", dar încheia scriind că, la urma urmelor, „cartea era un reportaj din cele mai pline de discernămînt și de sofisticare din cîte am întîlnit de multă vreme încoace". Considerabil prinos de laudă din partea unui coleg ziarist care el însuși excelase mulți ani în comentariile europene.[61]

O dată cu publicarea cărții *Europe between the Acts*, Waldeck, în vîrstă atunci de 53 de ani, pare să fi pus capăt carierei sale de autor și ziarist plină de pitoresc și de înversunare. Autorul acestor rînduri nu a găsit nici o altă publicație ulterioară înregistrată. Reședința ei era la New York City cînd a murit, după vreo 31 de ani, în august 1982.

În ciuda faptului că în ultimii treizeci de ani nu s-a mai auzit nimic despre ea, viața contesei Waldeck nu poate fi descrisă decît ca o viață atrăgătoare și pasionantă. Primii treizeci și doi de ani i-a petrecut în mare parte în Germania și au fost destul de plini de evenimente ca să justifice o autobiografie captivantă care nu și-a pierdut nimic din farmec nici cu o jumătate de secol mai tîrziu. Romanele ei

58. *Ibid.*, p. 182.
59. *Ibid.*, p. 277.
60. Max Fischer, *Commonweal*, 53 (26 ianuarie, 1951), p. 404.
61. John Gunther, „Rosie Knows Everybody", pp. 33–34.

despre perioada napoleoniană, cercetate cu migală și autentice în privința amănuntelor, vor continua să atragă pe cei ce studiază istoria Franței. Cele trei volume de reportaje asupra evenimentelor europene și mai ales germane, înainte, în timpul și după cel de-al doilea război mondial, vor fi citite în continuare, grație comentariilor spirituale, exprimate fără rețineri și pline de perspicacitate ale unei femei inteligente, cultivate, care era tot atît de familiarizată și vorbea la fel de curent limbile Europei continentale și ale Americii de Nord. Însă din cele trei cărți, *Athénée Palace* este aceea care a fost cel mai mult citită și cel mai favorabil primită la vremea cînd a fost publicată și pare sortită să poarte titlul cel mai des asociat cu contesa Waldeck și Bucureștiul din această perioadă atît de frămîntată.

O dată cu căderea Franței și cu retragerea Marii Britanii din Europa continentală, Germania nazistă controla sau era aliată cu aproape toată Europa la nord de Balcani și la apus de Uniunea Sovietică. Nu mai existau decît cîteva capitale neutre de unde ziariștii americani și englezi puteau să observe și să trimită rapoarte asupra mersului războiului. Lisabona, Madrid și Stockholm erau prea departe de prezența germanilor și de oricare ostilități viitoare ca să poată fi de folos. Ideală ar fi fost Elveția, dar Elveția era ferm hotărîtă să nu primească ziariști străini. Temîndu-se că activitățile și reportajele ziariștilor englezi și americani vor atrage mai devreme sau mai tîrziu atenția defavorabilă a autorităților naziste, elvețienii erau hotărîți să nu dea germanilor ocazia să se îndoiască de neutralitatea elvețiană. Mai mult, ei bănuiau că ceea ce făcea ca țara lor să atragă străduniile ziariștilor o făcea tot atît de atrăgătoare și pentru activități de informație în folosul serviciilor britanice sau americane, activități care vor atrage mai mult decît o atenție pur și simplu defavorabilă din partea autorităților germane. Această temere nu era deloc zadarnică la elvețieni; în 1940, cel puțin doi dintre ziariștii englezi de la București lucrau și pentru Intelligence Service, iar un

ziarist presupus canadian de la United Press era de fapt un comunist ceh care lucra pentru Uniunea Sovietică.[62]

Astfel, prin eliminare, Bucureștiul a devenit, în perioada dintre căderea Franței și campaniile germane din Iugoslavia și Grecia în primăvara anului 1941, singurul oraș oarecum satisfăcător de unde ziariștii britanici puteau să acopere evenimentele de pe continent. Deoarece America, contrar Marii Britanii, nu intrase încă în război, ziariștii americani mai aveau încă alte posibilități. Dar în condiții de cenzură foarte relaxată, a unei rate de schimb favorabile, a unei populații prietenoase din tradiție și a unui nivel de trai confortabil, chiar luxos, Bucureștiul era orașul de departe cel mai atrăgător și pentru ziariștii americani.

Din cei peste patruzeci de ziariști anglo-americani despre care se știe că au lucrat în Balcani în această perioadă, majoritatea erau la București sau își făceau la un moment dat rapoartele de acolo în cursul acelui an. Datorită importanței pe care a căpătat-o Bucureștiul după căderea Franței, ziarele, serviciile telegrafice și stațiile de radio trimiteau cei mai buni și mai experimentați ziariști ai lor. Reporteri ca Robert St. John și Robert Parker de la Associated Press, Cyrus Sulzberger de la *New York Times*, ca și Cedric Salter de la *Daily Mail* și Clare Hollingworth de la *Sunday Times* s-au distins în continuare în carieră ca ziariști și autori. Strădaniile lor alături de cele ale colegilor lor care trimiteau rapoarte din Balcani sub nasul trupelor germane au făcut

62. David Walker de la *Daily Mirror* și Archie Gibson de la *Times* lucrau amîndoi pentru Serviciul de Informații Britanic. Cehul Stephen Pollak, cu numele unui canadian, Saul Stephen Skup, era corespondent al United Press, dar lucra în același timp pentru Serviciul de Informații Sovietic. A se vedea: David Walker, *Death at my Heels* (Londra: Chapman & Hall Ltd., 1942), și de același autor, *Lunch with a Stranger* (New York: W. W. Norton & Company, Inc., 1957); Stephen Pollack, *Strange Land Behind Me* (Londra, The Falcon Press, 1953).

ca această perioadă să fie realmente vîrsta de aur a corespondentului străin devenit corespondent de război.[63]

Prezența multor ziariști importanți la București în 1940 reflectă de asemenea importanța strategică a României, care avea granițe comune, așa cum era situația atunci, cu mai mulți vecini incomozi sau incomodanți. La răscrucea Europei sud-estice, țara se află pe o arteră majoră a imperiului, Dunărea. Mai mult, ea producea o resursă strategică constînd în surplusul de petrol și de produse agricole. Germania avea nevoie de amîndouă pentru a-și alimenta economia de război și nu le putea obține decît pe căile interioare, dată fiind blocada engleză. O dată cu căderea Franței în iunie 1940, însemnătatea strategică a României s-a amplificat. Cum Germania adusese între timp întreaga Europă apuseană în sfera ei de influență, singurele direcții de expansiune care au rămas erau spre est în Uniunea Sovietică sau spre sud în Balcani. În ambele cazuri, România era ca un pivot așezat pe căile de înaintare. Uniunea Sovietică nu putea fi atacată fără ca flancul sudic al înaintării să fie ancorat pe Marea Neagră, adică prin România. Singura înaintare prin Balcani potrivită pentru armata germană înalt mecanizată era prin cîmpia Dunării, apoi spre sud peste Bulgaria. Iar prin cîmpia Dunării însemna din nou prin România. Pe măsura desfășurării evenimentelor, România a devenit o victimă a expansiunii germane în ambele direcții, dar numai în primăvara și vara anului 1941, cînd toți ziariștii anglo-americani părăsiseră de mult Bucureștii.

Peste aceste considerații, în toată această perioadă, România însăși genera informații de interes mondial. Nouă crize majore în spațiul românesc, și legate de acestea o serie de știri, s-au produs în timpul ședерii contesei Waldeck

63. O dare de seamă a memoriilor ziaristice privind această perioadă în România poate fi găsită într-un articol al autorului acestor rînduri, „Ziariști englezi, americani și agenți speciali la București în ajunul conflagrației mondiale", *Magazin Istoric*, serie nouă, Anul XXVIII, nr. 10 (331), octombrie, 1994, pp. 15–20.

la Athénée Palace, relatări care au reținut atenția lumii zile întregi și chiar săptămîni, atrăgînd în consecință la București alți corespondenți străini care să trimită rapoarte detaliate asupra evenimentelor. O dată cu capitolele respective din *Athénée Palace*, indicate între paranteze, enumerăm aceste evenimente:

• Căderea Franței și evacuarea forțelor britanice de pe continentul european, iunie 1940. Din primele zile ale luptei sale pentru independență, România a depins de prietenia și sprijinul Franței. Un mare număr de români își făcuseră educația în Franța și adînci legături sentimentale existau între cele două țări care vorbeau limbi latine. Franța, Marea Britanie și România luptaseră ca aliați în primul război mondial, și faptul că și-au dat seama că Franța nu mai era în măsură să-i ajute și că erau acum singuri față de dușmanii lor, a fost o deșteptare traumatizantă pentru mulți români. (Capitolele I și II)

• Criza Basarabiei începînd cu ultimatumul dat de Soviete României la 26 iunie 1940 și sfîrșind cu ocuparea Basarabiei de către Soviete și instalarea guvernului pro-german al lui Ion Gigurtu la 4 iulie 1940. (Capitolul V)

• Criza Transilvaniei începînd public la conferința româno-germană de la Salzburg la 26 iulie 1940, continuînd cu întîlnirile româno-ungare de la Turnu Severin din 16–24 august, Dictatul de la Viena din 30 august și anexarea ulterioară a Transilvaniei de Nord de către Ungaria în luna septembrie. (Capitolul VI)

• Criza politică românească provocată de Dictatul de la Viena, rezultînd în demisia guvernului Gigurtu la 4 septembrie 1940, abrogarea Constituției din 1938 cu asumarea puterilor dictatoriale în ziua următoare de către generalul Ion Antonescu, apoi într-o coaliție cu Garda de Fier, și abdicarea regelui Carol al II-lea în dimineața zilei de 6 septembrie 1940. (Capitolele VII și VIII)

• Sosirea la București a misiunii militare germane sub comanda generalilor Hansen și Speidel la mijlocul lunii octombrie 1940. (Capitolul XI)

• Cutremurul de la ora 3.30 a.m. din 4 noiembrie 1940, cu prăbușirea blocului Carlton și distrugerea a mii de clădiri, cu pierderi de vieți omenești și evacuarea a mii de oameni fără adăpost. (Capitolul XIII)

• Neliniști provocate de Garda de Fier, „Masacrul de la Jilava" în noaptea de 26–27 noiembrie 1940, asasinarea lui Virgil Madgearu și Nicolae Iorga în noaptea următoare. (Capitolul XIII)

• Împușcarea maiorului Döring la 18 ianuarie 1941 și „Puciul Gărzii de Fier" în săptămîna care a urmat. (Capitolul XV)

În timpul tuturor acestor evenimente, contesa Waldeck era în București; pe măsură ce se desfășurau, ea le descrie și le discută în *Athénée Palace*, cu mintea sa pătrunzătoare, o privire ascuțită pentru detalii și cîteodată cu o vioiciune caustică. Ceea ce a conferit memoriilor ei un interes și o importanță deosebite la vremea cînd au fost publicate pentru prima oară, a fost efortul ei de a înțelege politica și punctul de vedere al germanilor. Succesul pe care l-a avut în această privință nu scade nimic din interesul și importanța *Athénée Palace*-ului azi, la peste cincizeci de ani de la prima editare. Desigur, prin naștere și educație, ea era în mod ideal potrivită ca să stabilească contactele necesare și să tragă foloase de pe urma lor pentru a învăța și a înțelege politica germană. Ea trebuie să fi avut pe deasupra și foarte mult farmec și să fi inspirat simpatie, căci, la urma urmei, era la origine o evreică germană foarte cunoscută, iar autoritățile naziste (cu care era în legătură) erau de rang foarte înalt. Remarcabile sînt relatările unor conversații și întîlniri cu personalități ca Dr. Neubacher, în capitolul III, Edith von Coler, în capitolul IV, omul de afaceri anglo-german Dr. A. A. Tester, în capitolul X. În capitolul XII, ea prezintă conversația poate cea mai interesantă, purtată cu un ofițer superior din Statul-Major german. Numele lui nu este dezvăluit, și ea se referă numai la „the Hohe Tier" — „un Mare Șțab". Dacă a fost într-adevăr o persoană reală sau un amestec a diferite conversații purtate cu generali germani,

este greu de spus. În orice caz, este limpede că intenția autoarei este ca el să reprezinte un tip, așa cum procedează și cu tînărul diplomat nazist tot atît de anonim care apare în mai multe rînduri, contele austriac.

Printre persoanele cel mai ușor de identificat dintre cele întruchipate în paginile *Athénée Palace*-ului, cel mai interesant este locotenent-colonelul american John Paul Ratay, numit de R. G. Waldeck „atașatul meu militar favorit".[64] El se născuse la Poznan, în Polonia, într-o familie germano-polonă care a imigrat în Statele Unite cînd el era foarte tînăr.[65] Ofițer de carieră, participase activ la luptele din primul război mondial ca ofițer de artilerie. Între cele două războaie a servit în China unde, cu deosebitul talent ce-l avea pentru limbi, a putut să învețe limba chineză foarte repede. Într-adevăr, cunoștințele sale despre limba chineză i-au permis să scrie un ghid de conversație pentru chineza modernă.[66] Însă cel mai potrivit cu munca lui la București a fost trimiterea sa în Germania, unde a urmat cursurile Școlii de Război germane, și-a perfecționat cunoștințele de limbă și s-a familiarizat cu activitatea ofițerilor de Stat-Major german și cu planurile lor de război pregătite deosebit de meticulos. Se născuse în 1893 și nu era căsătorit cînd era la București; era cunoscut pentru marea sa ospitalitate și avea o foarte frumoasă locuință în București, bogat împodobită cu colecția sa de artă chinezească. Pe lista invitaților săi figurau deseori naziștii germani importanți din oraș. Contesa Waldeck era firește atrasă de acest voinic, impunător holtei, cu celebra sa mustață cu vîrfurile lăsate

---

64. Waldeck, *Athénée Palace*, p. 201.

65. În afară de *Athénée Palace*, informațiile personale privindu-l pe Ratay provin de la Robert St. John, *Foreign Correspondent* (Garden City, New York: Doubleday & Company, Inc., 1957), pp. 102–103, 108, 140, 281); și de la Clare Hollingworth, *There's a German Just Behind Me* (Londra: Secker & Warburg, 1942; și Londra: The Right Book Club, 1943, ediția menționată aici), pp. 36–37, 205.

66. John P. Ratay, *Current Chinese or Shih yung hsin chung hua yu* (Londra: K. Paul, Tren Trubner & Co., Ltd., 1928).

în jos, cu vocea sa răsunătoare și temeinica sa cunoaștere a mașinăriei militare germane și a vieții berlineze. Observațiile sale spuse cu asprime dar temeinic gîndite, împreună cu o evaluare severă, realistă, a capacităților germane și aliate, îi cîștigaseră afecțiunea și respectul ei. Cum era de prevăzut, aceste observații enervau comunitatea britanicilor care nu aprecia analiza sa critică a calculelor politice greșite și a înfrîngerilor militare ale țării lor. Previziunile sale exacte privind mersul războiului îi aduceau lui Ratay adeziunea românilor, dar nu făceau decît să-i exaspereze și mai mult pe britanici. Pretinzînd că informațiile sale erau pro-germane, ei au încercat să obțină rechemarea lui, dar fără succes. În memoriile unui ziarist britanic este menționat (cu gradul arbitrar coborît) ca „binecunoscutul germanofil, maiorul Ratay".[67] După intrarea Americii în război, Ratay s-a alăturat armatei combatante, a luptat în Africa de Nord, în Italia și în Franța și a fost decorat în repetate rînduri. A ieșit la pensie cu gradul de general de brigadă, după care a intrat în afaceri la Chicago.

Unul din musafirii germani care nu era străin de mesele celebre ale lui Ratay a fost Edith von Coler. După cum ne arată capitolul IV din *Athénée Palace*, ea nu era o străină nici pentru contesa Waldeck. La prima vedere, asocierea între o agentă germană nazistă recunoscută și o evreică refugiată, liberală germană pare stranie. Dacă ne uităm însă mai îndeaproape, vedem în fundalul vieții lor niște similitudini uimitoare. Von Coler apare pentru prima oară în memoriile vremii la începutul verii anului 1933, în calitate de director dramatic de curînd numită la *Staatstheater*. Tatăl ei era sculptorul Profesor Ludwig Mancel. Atunci este descrisă ca avînd ochi albaștri, un coc de păr blond bogat, „frumușică, eficientă", plăcută, „cu minte vioaie, erudită", energică, „blîndă, adaptabilă", o muziciană desăvîrșită, „grațioasă și fermecătoare".[68] Se spunea că von Coler

67. Hollingworth, *There's a German Just Behind Me*, p. 205.

68. Această descriere și materialul următor despre von Coler înainte de sosirea ei la București provin din jurnalul zilnic la data

fusese măritată cu un general finlandez cu care a avut o fiică, Jutta, care avea optsprezece ani în 1933. S-a măritat din nou cu un om de afaceri bogat, dar căsătoria s-a destrămat pentru că soțul nu era arian atestat după normele naziste. Unele persoane spuneau că Jutta provenea din a doua căsătorie și că așa-zisul general finlandez n-a existat niciodată. Nu reiese limpede cine era protectorul lui von Coler. După unele zvonuri, susținătorii ei erau doi actori vedete de la *Staatstheater*; alte zvonuri făceau legătura între ea și Dr. Joseph Goebbels, a cărui preferință pentru femei blonde, frumoase, era notorie. Foarte devreme, a fost identificată drept una dintre spioanele de salon ale Berlinului. Atrăgătoare, cu o versiune cam întunecată a căsătoriei ei, cu un nume care era un atu social, o carieră reușită și mai mult decît o simplă aluzie la o activitate de spionaj, toate acestea erau desigur factori proeminenți și în biografia contesei Waldeck.

La începutul șederii ei la București, Edith von Coler a fost identificată de comunitatea anglo-americană drept agent nazist. Unii, ca Derek Patmore, corespondent al ziarului *News Chronicle* de la Londra, credeau că era căpetenia neobosită a principalei agenții germane de informații din București.[69] Concetățeanul acestuia David Walker, corespondent al ziarului *Daily Mail* și de asemenea agent secret britanic, nu-i atribuia același grad de importanță în ierarhia serviciilor naziste de informații, dar nota cu oarecare nostalgie în ambele memorii expediate, că ea se bucura de acces aproape nelimitat la regele Carol al II-lea.[70] Alți

---

de 23 și 25 iunie 1933 (pp. 117–118 și înregistrarea la index von Coler, p. 305) a lui Bella Fromm, *Blood and Banquet: A Berlin Diary 1930–1938*, New York et al.: Simon & Schuster, A Touchstone Book, 1992).

69. Derek Parmore, *Balkan Correspondent* (New York și Londra: Harper & Brothers, 1941), pp. 103–104, 107.

70. Walker, primul memoriu, *Death at my Heels* (a se vedea pp. 24, 26, 71) este scris de el în calitate de corespondent. Al doilea memoriu, care cuprinde aceeași perioadă și în care repetă aceleași observații despre von Coler, este *Lunch with a Stranger* (a se vedea pp. 69, 75 și 83).

corespondenți americani cum erau Robert St. John și Robert Parker, amîndoi de la Associated Press, erau fascinați de von Coler, fie ca super-spioană, fie ca femeie fatală.[71]

În *Athénée Palace*, von Coler pleacă din București în mod precipitat și inexplicabil. Clare Hollingworth, corespondentul britanic pentru *Daily Express*, atribuie această plecare neașteptată incapacității ei de a justifica spre satisfacția Berlinului sumele considerabile de bani care-i treceau prin mîini. Cînd a fost rechemată la Berlin și întemnițată, ea a dat vina pentru aceste socoteli nesatisfăcătoare pe ministrul german la București, Wilhelm Fabricius. Deoarece von Coler fusese una din cele două metrese ale lui iar soția sa era rudă cu Hermann Göring, treaba a părut prea complicată pentru Ministerul de Externe german, și ministrul a fost de asemenea rechemat.[72] Oricare va fi fost povestea, R. G. Waldeck notează într-un articol publicat în iulie 1942 că von Coler scăpase de dizgrația care o lovise, că era în viață și sănătoasă și că lucra acum în Turcia.[73]

Ironia soartei face că Waldeck pare să se fi înțeles mult mai bine cu germanii decît ceilalți jurnaliști americani de la București, pe care ea îi găsea îndeobște naivi și neinformați. Ceea ce critica mai ales era că ei ignorau componenta germană deosebit de importantă în situația României la vremea aceea. „Cu toate că socoteau că naziștii jucau rolul principal în România, ziariștii americani de la București nu le luau aproape niciodată interviuri — probabil pentru că simțeau față de ei mai multă ură decît curiozitate. Eu eram, spre deosebire de ei, și curioasă."[74] Delimitîndu-se de ceilalți americani, ea își impunea să se întîlnească deseori „cu gardiști apropiați de Horia Sima și aflați în poziții guvernamentale înalte".[75]

---

71. St. John, *Foreign Correspondent*, pp. 89, 108, 140, 179, 182; și Robert Parker, *Headquarters Budapest* (New York, Toronto: Farrar & Rinehart, Inc., 1944), p. 197.

72. Hollingworth, pp. 41, 85.

73. Waldeck, „The Girls Did Well by Hitler", p. 60.

74. Waldeck, *Athénée Palace*, p. 54.

75. *Ibid.*, p. 238.

Felul ei de a-și critica colegii pare să fi fost bine primit, oricît de neplăcut ar fi putut să pară. Fără excepție, erau toți împotriva naziștilor, deoarece fuseseră în unele cazuri de partea republicanilor în Războiul Civil din Spania, în alte cazuri se aflau la Varșovia sau la Oslo cînd mașina de război germană a intrat acolo. Dacă Waldeck îi critica, ei o criticau pe ea și mai mult în unele cazuri, dar mai puțin justificat. Desele ei asocieri cu autorități naziste i se păreau lui Robert St. John ca o trădare a moștenirii ei evreiești. Scriind la șaptesprezece ani după evenimente și referindu-se la contesa Waldeck pe care o numește Goldie Horowitz potrivit sfatului avocaților editorului său, St. John observa: „Goldie Horowitz era naturalizată cetățean american și era dreptul ei să ia masa cu cine voia... Dar noi cu toții știam, și știau și naziștii, că era evreică. Și pînă acum (sfîrșitul anului 1940), aproape orice persoană știutoare de carte era la curent cu sentimentele naziștilor față de evrei. Și înainte să se termine, unii dintre ofițerii naziști cu care avusese relații sociale, aveau să fie executați drept criminali de război..."[76] Era clar că Waldeck și St. John nu erau sortiți să fie prieteni. În *Athénée Palace* ea îl descrie ca pe „un tînăr slab și palid, cu o barbă brună" care „semăna cu bărbatul care joacă rolul lui Isus în Patimile Mîntuitorului de la Oberammergau, cu diferența că fuma o pipă Dunhill".[77] Însă St. John nu s-a lăsat mai prejos, și a descris-o pe Waldeck-Horowitz drept „singura femeie reporter pe care am cunoscut-o vreodată ce încerca să acopere războiul din holul unui hotel".[78]

Robert St. John nu era singurul care o găsea pe contesa Waldeck greu de înghițit. Ea povestește un incident petrecut în timpul unei parade militare cînd doi ziariști americani tineri și naivi o însoțeau, bombănind mereu *sotto voce* despre mașina de război germană și negăsind nimic plăcut în ceea ce Waldeck numește „precizia și eleganța

76. St. John, *Foreign Correspondent*, p. 182.
77. Waldeck, *Athénée Palace*, p. 50.
78. St. John, *Foreign Correspondent*, p. 100.

de muzică de cameră".[79] Ray Brock de la *New York Times* își amintea incidentul ca o corvoadă și se descria pe el și pe Leigh White de la CBS în această împrejurare: „Însoțiți de contesa Waldeck, de care nu fusesem în stare să ne descotorosim, am luat un taxi pînă la bulevardele periferice ca să vedem parada. Contesa Waldeck, o femeie de vîrstă medie care bîntuia Athénée Palace ca să prindă fărîme de informații de la ziariștii anglo-americani, mergea șontîc pe lîngă noi." Cînd trei bombardiere germane ME-109 au trecut la vreo 150 m deasupra lor cu 450 de km pe oră, Waldeck s-a uitat în sus și a exclamat: „Minunat!" Brock a întrebat-o ce găsește atît de minunat la ele și ea a răspuns: „Sînt atît de lustruite, atît de rapide, atît de frumoase!" Brock, iritat, a întrebat-o dacă s-a aflat vreodată sub tirul uneia din mașinile astea atît de curate și de rapide.[80]

Leigh White acumulase deja o antipatie puternică față de Waldeck. El o însoțise pe ea și pe alți ziariști în luna august la Cluj înainte de anexarea ungară.[81] Vizitînd o școală *Volksdeutsch* (a minorității germane) nazistă la Careii Mari, cu elevi în uniformă și cu svastica la vedere, White își amintea: „Totuși, singurul american care părea impresionat era o contesă-prin-căsătorie germano-evreică naturalizată care, ca Louis Matzhold, pretindea că este corespondentă la *Newsweek*."[82] Sinistra și într-adevăr jignitoarea legătură făcută între Waldeck și Matzhold se referă la un corespondent de la *Newsweek* cu sediul la Budapesta în primăvara anului 1940. S-a observat că el trăia cu mult peste cît i-ar fi permis venitul său aparent și că se ducea deseori în Germania. Într-o fază mai tîrzie a războiului, s-a raportat că Matzhold stabilise sediul activităților sale

79. Waldeck, *Athénée Palace*, p. 276.

80. Ray Brock, *Nor Any Victory* (New York: Reynal & Hitchcock, 1942), pp. 86–87.

81. Waldeck, *Athénée Palace*, pp. 119–123.

82. Leigh White, *The Long Balkan Night* (New York: Charles Scribner's Sons, 1944), p. 87.

aproape de legația Germaniei din Budapesta și că fusese desemnat de Himmler ca șef al operațiilor Gestapo-ului în Ungaria.[83]

Oricare ar fi adevărul privitor la activitatea dubioasă a lui Matzhold, este cert că White bănuia că Waldeck era agent german de vreun fel sau altul. Și nu era nici singurul ziarist american care să fi ajuns la această concluzie. Autorul acestor rînduri nu a fost însă în stare să descopere vreo dovadă convingătoare cum că aceste bănuieli aveau la bază altceva decît conflicte personale și emoții înfierbîntate din vreme de război. Este clar că personalitatea contesei Waldeck îi lua pe unii americani în răspăr. Determinarea ei de a-i privi pe Hitler și pe naziști în mod pe cît posibil obiectiv și realist îi deranja desigur pe mulți care vedeau în naziști numai răul și se așteptau ca orice refugiat german evreu să li se alăture pentru a-i condamna, nu să se țină deoparte cu aparentă imparțialitate academică. Aceasta îi dezamăgea la culme și-i făcea să reacționeze atacînd-o personal, așa cum ea însăși prevăzuse că se va întîmpla atunci cînd îi criticase pe liberalii americani în „The Dictatorship for the Good Cause".

Dacă R. G. Waldeck era altceva decît o ziaristă sinceră, cinstită și inteligentă, așa cum pretindea ea că este, chiar dacă întrucîtva excentrică, acuzația este gravă și va trebui justificată mai mult decît prin dezamăgiri și bănuieli, plutind în voie fără bază. Pînă apare o atare justificare, și autorul rîndurilor de față se îndoiește că ea va apărea vreodată, ea va rămîne o ziaristă plină de avînt și agreabilă, a cărei carte *Athénée Palace* prezintă imaginea simpatică, dar din care nu lipsește critica, a unor personaje, politici și națiuni aruncate într-un război dezastruos pentru care vina o purtau toți cei implicați. Abilitatea cu care a știut să pice într-o țară pe care nu o vizitase niciodată sau căreia nu-i acordase înainte nici o atenție, rapiditatea cu care a înțeles personalitățile și problemele de seamă și apoi, mai puțin

83. *Ibid.*, pp. 31–32.

de un an mai tîrziu, a publicat textul unei cărți al cărei conținut și stil justifică o reeditare peste o jumătate de secol mai tîrziu, este fără îndoială marca ziaristului de frunte și a scriitorului talentat care a fost, cu certitudine, contesa Waldeck.

ERNEST H. LATHAM JR.

Cuprins

Mulțumirile autoarei 5

Scena românească 7
Athenée Palace 30
Germanii 49
Coloana a cincea 66
Basarabia 84
Transilvania 104
Regele 130
Abdicarea 148
Regina Mamă 160
Revoluție fără vărsare de sînge 173
Misiunea militară 199
Das Hohe Tier 214
Noiembrie la București 229
Ordinea germană 252
Final românesc 272
Epilog 302

Postfață 306

La prețul de vînzare se adaugă 2%,
reprezentînd valoarea timbrului
literar ce se virează
Uniunii Scriitorilor din România,
Cont nr. 2511.1–171.1 / ROL,
B.C.R. Filiala sector 1, București

Redactor
VLAD RUSSO

Apărut 2000
BUCUREȘTI – ROMÂNIA

Tiparul executat sub comanda nr. 109

Compania Națională a Imprimeriilor
„CORESI" S.A. București
ROMÂNIA

Alte apariții în colecția Spectacolul istoriei

EDWARD BEHR

Ultimul împărat

Cartea de față este povestea biografică a ultimului împărat chinez, Pu Yi, încoronat în 1908 în legendarul Oraș Interzis din Beijing. La patru ani după încoronare, China devine republică, iar tînărul împărat este detronat. Acesta e doar începutul traseului sinuos, neobișnuit și tragic al vieții lui Pu Yi.

Volumul lui Edward Behr, bazat pe cercetări temeinice și pe mărturiile celor care l-au cunoscut personal pe Pu Yi, reface portretul unui supraviețuitor de profesie, capabil să reziste succesiv pierderii tronului, expulzării din Orașul Interzis și numeroaselor comploturi care i-au marcat viața, exilului și închisorii, spre a sfîrși ca cetățean de rînd în China comunistă.

Scrisă cu un recunoscut fler jurnalistic și impresionant documentată, biografia revelatoare a lui Edward Behr a stat la baza filmului lui Bernardo Bertolucci, *Ultimul împărat*.

YASUSHI INOUE

Lupul Albastru. Romanul lui Genghis-han

Fragmentare și disparate, cele cîteva informații sigure pe care le avem despre viața lui Genghis-han lasă în umbră o parte din personalitatea omului.

Depășind granița dintre legendă și realitate, Yasushi Inoue nu face un portret fidel al lui Genghis-han, ci unul fictiv, în manieră proprie. Întemeietorul marelui Imperiu mongol nu este, în primul rînd, un războinic însetat de cuceriri, ci un om frămîntat de îndoieli pînă la capătul vieții. Două motive se întrepătrund de-a lungul romanului: nostalgia

originilor și a strămoșului mitic, «Lupul Albastru», și căutarea identității, temă recurentă a literaturii japoneze de după cel de-al doilea război mondial.
Inspirat din *Istoria secretă a mongolilor*, un poem epic din secolul al XIII-lea, *Lupul Albastru* este un roman inițiatic de o impresionantă forță artistică.

În pregătire

ROBERT HARRIS

Arhanghelul

Ziaristul englez Robert Harris (născut în 1957) s-a impus ca romancier de mare succes în genul polițist-politic. *Arhanghelul* (1998) este povestea unui istoric american aflat, în zilele noastre, la Moscova. Într-o lume măcinată de corupție, sărăcie, lupte pentru putere și nostalgii comuniste, istoricul american întîlnește un bătrîn gruzin care îi face destăinuiri uimitoare despre noaptea morții lui Stalin. Investigațiile istoricului conduc spre un jurnal secret al dictatorului, conținînd revelații cutremurătoare.

ROBERT HARRIS

Patria

Deopotrivă roman polițist și utopie neagră, *Patria* lui Robert Harris nu e departe de *1984* al lui Orwell. Cîștigînd în 1964 războiul, Germania ocupă întreaga Europă; armatele ei poartă, de douăzeci de ani, dincolo de Urali, lupte cu gherilele sovietice sprijinite de americani. În Berlinul care se pregătește pentru a 75-a aniversare a lui Hitler, are loc o crimă, iar ancheta Sturmbannführer-ului March — condusă, în urma intervențiilor Gestapo-ului, pe cont propriu — dovedește legătura dintre cel asasinat și planurile de exterminare a evreilor din vremea războiului. Harris folosește documente autentice într-o poveste plină de suspans, desfășurată în Reich-ul atotputernic în care individul e anihilat, iar denunțul înlocuiește legea morală.

TALON DE COMANDĂ
Carte Humanitas prin poștă

Citiți pe verso despre avantajele utilizării serviciului nostru direct de distribuție și despre procedura de comandă.

Nr. crt.	Titlu, autor	Preț (lei)	Nr. ex.
1	Cleopatra BENOIST - MECHIN	39 000	
2	Cultură și naționalism în România Mare IRINA LIVEZEANU	69 000	
3	Două secole de mitologie națională LUCIAN BOIA	34 000	
4	Elena, regina mamă a României ARTHUR GOULD LEE	69 000	
5	Geneza identității naționale la românii ardeleni SORIN MITU	79 000	
6	Ideologia naționalistă și „Problema evreiască" LEON VOLOVICI	44 000	
7	Istoria Gărzii de Fier(1919-1941) FRANCISCO VEIGA	64 000	
8	Legiunea „Arhanghelul Mihail" ARMIN HEINEN	170 000	
9	Lupul albastru YASUSHI INOUE	40 000	
10	O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri NEAGU DJUVARA	45 000	
11	Rusia sub avalanșă ALEKSANDR SOLJENIȚÎN	65 000	
12	Sfîrșitul lumii. O istorie fără sfârșit LUCIAN BOIA	59 000	
13	Ultimul împărat EDWARD BEHR	50 000	
14	Un secol de spionaj JEFFREY T. RICHELSON	189 000	

CARTE HUMANITAS PRIN POȘTĂ
cu plata ramburs / la primirea coletului

Avantajele dumneavoastră: 10 % reducere din prețul de librărie, indiferent de cantitatea comandată • taxe poștale gratuite / suportate de Humanitas • materiale promoționale la zi privind aparițiile noastre.

Cum comandați: Bifați pe TALONUL DE COMANDĂ precedent titlurile care vă interesează • Adăugați, dacă e cazul, alte titluri Humanitas • Indicați, pentru fiecare titlu, numărul de exemplare dorite • Țineți cont de faptul că lista de titluri disponibile și prețurile înscrise în TALONUL DE COMANDĂ erau valabile la data trimiterii în tipografie a cărții de față • Pentru informații la zi privind titlurile disponibile și prețul lor, sunați la tel. 01/ 223 15 01.

Cum transmiteți comenzile: prin poștă, telefon, fax, e-mail sau Internet (căutați pe site-ul nostru bonul de comandă).

Editura Humanitas
Piața Presei Libere 1
79 734 București — România
Tel.: 01/ 222 90 61, Fax: 01 / 224 36 32
E-mail: cpp @ agora.humanitas.ro
Internet: www.humanitas.ro

Datele dumneavoastră

Nume _____
Adresă _____
_____
Telefon, fax _____

Informații suplimentare (completați aceste rubrici pentru a fi inclus în baza noastră de date destinată unui viitor direct-mail)

Data nașterii _____ Profesia _____
Preferințe de lectură / domenii de interes _____
_____
_____

Semnătura Data

Un roman-reportaj despre dramaticul an 1940 în România, scris „la cald" de corespondenta săptămînalului american *Newsweek* la București, publicat succesiv în SUA și Marea Britanie (1942), întîmpinat elogios la apariție,
dar repede îngropat sub avalanșa necruțătoare a istoriei și apoi uitat – iată,
în cîteva cuvinte, destinul acestei cărți.
Ea ne amintește astăzi de un București din alte vremi, frămîntat de evenimente politice contradictorii și imprevizibile, dar capabil încă să le privească cu scepticism și ironie;
un București devenit placa turnantă a serviciilor secrete europene și teritoriul de experimentare a noii ordini economice naziste;
un oraș în care farmecul strălucitor al unei capitale europene se îngemănează cu vraja lucirilor stinse ale Orientului.
Dar mai presus de amintiri și de nostalgia inerentă lor, romanul contesei Waldeck este făcut parcă să trezească uimirea față de adîncimea cu care un *spirit liber* poate privi, din holul unui Grand Hotel european, un oraș, o țară și o întreagă lume aflate în pragul catastrofalei lor prăbușiri în noaptea istoriei.

Alte apariții în aceeași colecție
YASUSHI INOUE *Lupul Albastru. Romanul lui Genghis-han*
EDWARD BEHR *Ultimul împărat*

ISBN 973-50-0094-6